

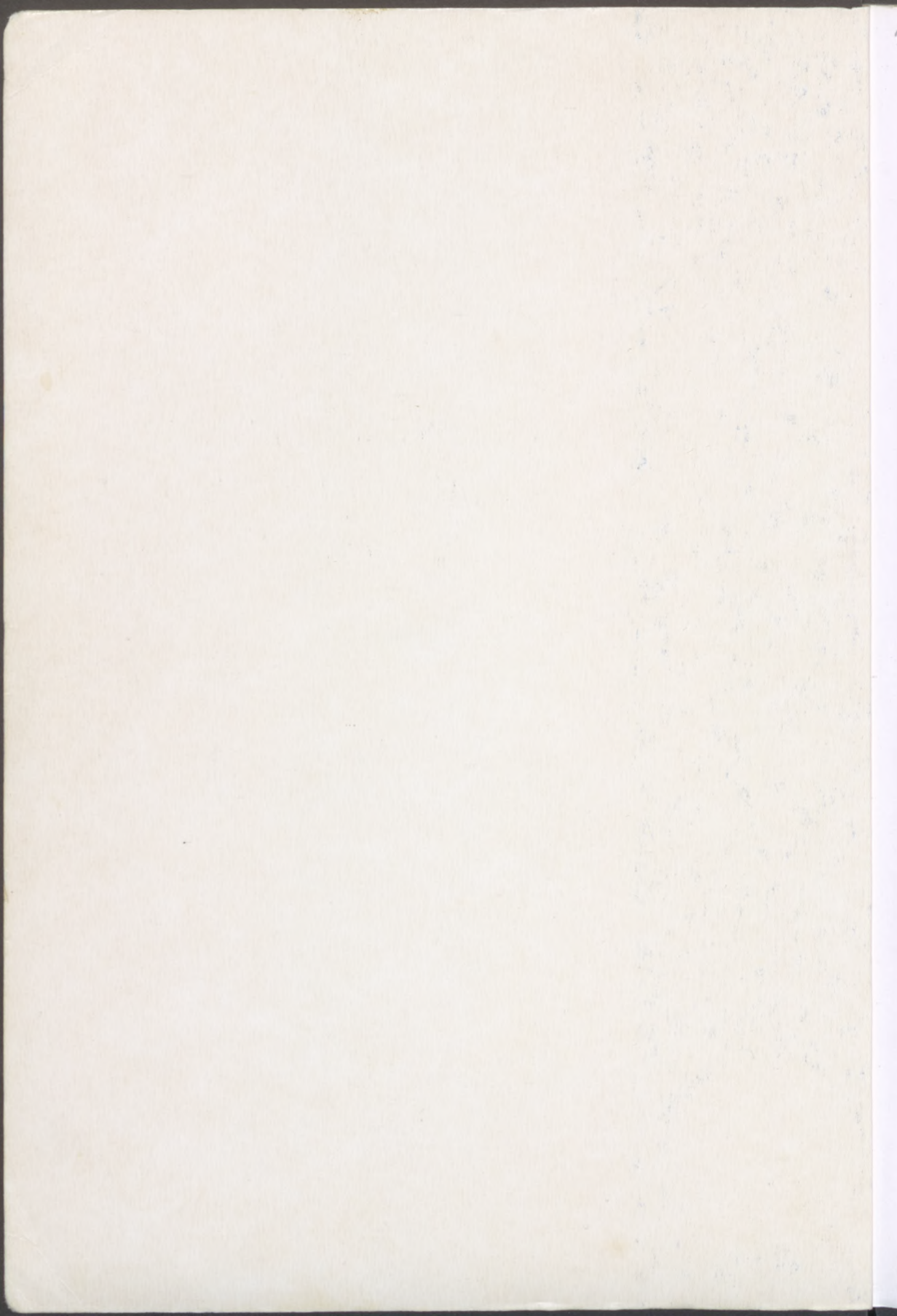
Bydgoskie
Studia
Europejskie
i Regionalne

WSPÓŁCZESNE
SYSTEMY POLITYCZNE
W WYPISACH

1

WSPÓŁCZESNE SYSTEMY POLITYCZNE W WYPISACH oprac. Jacek Knapik

371605

Instytut Nauk Politycznych
Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego

WSPÓŁCZESNE SYSTEMY POLITYCZNE

W WYPISACH

Wybór, redakcja i opracowanie naukowe:

Jacek Knopek

Bydgoszcz 2001

1. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	5
2. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	7
3. Władza wykonawcza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	12
4. Władza sędziowska w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	18
5. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	23
6. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	24
7. Władza wykonawcza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	29
8. Władza sędziowska w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	37
9. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	42
10. Władza ustawodawcza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	47
11. Władza wykonawcza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	52
12. Władza sędziowska w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	58
13. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	63
14. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	66
15. Władza wykonawcza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	75
16. Władza sędziowska w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	84
17. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej	91
18. Władza ustawodawcza, wykonawcza i sędziowska w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej	100
19. Władza wykonawcza w systemie politycznym Królestwa Szwecji	120
20. Władza sędziowska w systemie politycznym Królestwa Szwecji	130
21. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Unii Europejskiej	141
22. Władza wykonawcza w systemie politycznym Unii Europejskiej	148
23. Władza sędziowska w systemie politycznym Unii Europejskiej	148
24. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Unii Europejskiej	171

Recenzent
Prof. AB dr hab. Albin Biliński
Akademia Bydgoska

Redaktor
Jacek Knopek

Korekta
Dorota Knopek

© Copyright by Instytut Nauk Politycznych AB
Bydgoszcz 2001

ISBN

Skład, łamanie i druk:
P.U.H. „REKLAMEX” Sp. z o.o.
Bydgoszcz tel./fax (052) 345 71 69

W96/08

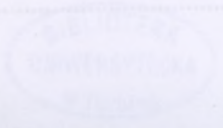
873142

WPROWADZENIE

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
1. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	7
2. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	12
3. Władza wykonawcza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	18
4. Władza sądownicza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki	22
5. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	24
6. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	29
7. Władza wykonawcza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	37
8. Władza sądownicza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej	42
9. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	47
10. Władza ustawodawcza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	52
11. Władza wykonawcza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	58
12. Sądownictwo konstytucyjne i władza sądownicza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej	63
13. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	66
14. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	75
15. Władza wykonawcza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	84
16. Władza sądownicza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec	91
17. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej	100
18. Władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej	120
19. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Królestwa Szwecji	130
20. Władza wykonawcza w systemie politycznym Królestwa Szwecji	141
21. Sądownictwo konstytucyjne i władza sądownicza w systemie politycznym Królestwa Szwecji	144
22. Instytucje Unii Europejskiej	148
Aneksy	171

2	Wprowadzenie
1	1. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki
7	2. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki
12	3. Władza wykonawcza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki
18	4. Władza sądownicza w systemie politycznym Stanów Zjednoczonych Ameryki
22	5. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej
24	6. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej
29	7. Władza wykonawcza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej
37	8. Władza sądownicza w systemie politycznym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej
42	9. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym V Republiki Francuskiej
47	10. Władza ustawodawcza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej
52	11. Władza wykonawcza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej
58	12. Sędziownictwo konstytucyjne i władza sądownicza w systemie politycznym V Republiki Francuskiej
63	13. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec
66	14. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec
72	15. Władza wykonawcza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec
84	16. Władza sądownicza w systemie politycznym Republiki Federalnej Niemiec
91	17. Struktura administracyjno-terytorialna w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej
100	18. Władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza w systemie politycznym Konfederacji Szwajcarskiej
120	19. Władza ustawodawcza w systemie politycznym Królestwa Szwecji
130	20. Władza wykonawcza w systemie politycznym Królestwa Szwecji
141	21. Sędziownictwo konstytucyjne i władza sądownicza w systemie politycznym Królestwa Szwecji
144	22. Instytucje Unii Europejskiej
148	
171	Angaży

WPROWADZENIE

Problematyka wewnętrznego urządzenia państwa stała się aktualna wraz z kształtowaniem się jednostek administracyjno-terytorialnych na kuli ziemskiej. Samo pojęcie państwa zostało upowszechnione w czasach antycznej Grecji, gdzie również rozwinęła się szeroko pojmowana kwestia jego urządzenia. Czyniono tak dla odróżnienia typowej formy monarchii despotycznej charakterystycznej dla krajów Bliskiego i Środkowego Wschodu. Modelowe rozwiązania ustrojowe funkcjonujące na obszarze państw helleńskich umożliwiły podjęcie badań nad prawidłowością rozwoju państwowo-prawnego poszczególnych społeczeństw. Rozwój ustrojów państwowych na przestrzeni stuleci spowodował wprowadzenie do terminologii politologicznej nowych określeń, idei i wartości. W rozważaniach tematycznych nad funkcjonowaniem państwa i polityki zaczęto określać różne podejścia systemu politycznego w odniesieniu do relacji zachodzących między władzą a społeczeństwem.

Pojęcie systemu politycznego upowszechniono w słownictwie politologicznym dopiero w ostatnich dziesięcioleciach. Mimo, iż terminem tym posługiwał się już w epoce antycznej Arystoteles, to jednakże upowszechnienie praw wyborczych, narodziny partii politycznych o charakterze masowym oraz poszerzenie życia politycznego i publicznego demokracji parlamentarnych w XX w. miały wpływ na jego przyswojenie przez literaturę przedmiotu. Zaczęto bowiem dostrzegać wyraźny brak słownictwa, które obejmowałoby różnorakie relacje zachodzące między władzą polityczną a społeczeństwem w danym państwie, będącym jednocześnie podmiotem prawa międzynarodowego. System polityczny jest zatem produktem społeczeństwa obywatelskiego, który przybiera określony prawem kształt instytucjonalny i organizacyjny.

W kontekście rozważań metodologicznych nad terminem system polityczny, zarysowanych w 2. połowie XX w., na uwagę zasługują szczególnie trzy podejścia problemowe, do których zaliczyć można koncepcję instytucjonalną (strukturalną), behawiorystyczno-funkcjonalną oraz systemową. W podejściu instytucjonalnym podkreśla się, że system polityczny występuje jako całokształt działających instytucji politycznych i zachodzących między nimi relacji oraz wyróżnia zespół zasad i norm prawnych, na podstawie których one funkcjonują. Koncepcja behawiorystyczno-funkcjonalna określa system polityczny jako dynamiczny proces społeczny, w obrębie którego funkcjonują państwo, partie polityczne, grupy nacisku, związki formalne i nieformalne, na które oddziałują bodźce zewnętrzne i wewnętrzne w celu wymuszenia podjęcia decyzji i odpowiednich działań politycznych. Szczególną uwagę między funkcjonującym systemem politycznym a otoczeniem zwraca się w podejściu systemowym, które sprowadza się do trzech etapów działań społeczno-politycznych: wejścia informacji do systemu i jego otoczenia, przetworzenia w ramach procesu wewnętrznego i wyjścia, będącego również wynikiem powiązań między systemem a otoczeniem.

Podejmując się próby definiowania pojęcia systemu politycznego należałoby zatem wskazać, iż nie jest ono jednorodne. Dla potrzeb prezentowanej publikacji przyjęto, iż przez system polityczny rozumieć należy zespół zasad polityczno-ustrojowych, w sposób szczególny określających relacje zachodzące między naczelnymi organami w państwie a społeczeństwem obywatelskim, przy poparciu instytucji pośredniczą-

cych, jak partie polityczne, grupy nacisku i grupy interesu, organizacje społeczno-kulturowe i inne. W państwie demokratycznym system polityczny można odpowiednio klasyfikować, wyróżniając m.in. strukturę administracyjno-terytorialną, organizację aparatu państwowego czy system rządów. W dużej mierze typologia ta znajduje swą implikację w prezentowanym opracowaniu.

Niniejszy wybór tekstów źródłowych z zakresu współczesnych systemów politycznych przygotowany został z myślą o studentach politologii i ich wykładowcach. W jego składzie znalazła się charakterystyka organów państwowych uczestniczących w życiu politycznym rozwiniętych demokracji parlamentarnych. Dotyczą one tak istotnych części systemu politycznego jak struktura administracyjno-terytorialna, władza ustawodawcza, władza wykonawcza, sądownictwo konstytucyjne i władza sądownicza. W wyborze tym pominięto wypisy z otoczenia systemu politycznego oraz instytucji pośredniczących w życiu politycznym bądź mających pośrednio wpływ na podejmowanie decyzji w państwie, czyli nie podjęto tematyki grup nacisku i partii politycznych.

Kryteria doboru materiałów źródłowych podyktowane zostały typologią systemów rządów rozwiniętych demokracji parlamentarnych. W kolejności przedstawiono zatem system prezydencki funkcjonujący w USA; system gabinetowo-parlamentarny typowy dla Wielkiej Brytanii; system półprezydencki charakterystyczny dla Francji; system kanclerski Niemiec; system parlamentarno-komitetowy ukształtowany w Szwajcarii; system parlamentarno-gabinetowy będący odzwierciedleniem Szwecji. Tytułem podsumowania zaprezentowano wymiar instytucjonalny i organizacyjny Unii Europejskiej.

Całość zbioru ma przybliżyć studentom funkcjonowanie systemu politycznego w kontekście relacji zachodzących między naczelnymi organami w państwach, które od dziesięcioleci legitymują się budową demokratycznych instytucji życia politycznego. Prezentowane wypisy mogą służyć także jako uzupełnienie literatury przedmiotu z zakresu systemów politycznych*.

Jacek Knopek

* W kontekście przedstawienia problematyki systemu politycznego na uwagę zasługują następujące pozycje bibliograficzne: *Systemy polityczne rozwiniętych krajów kapitalistycznych*, pod red. A. Jamroza, Warszawa 1989; A. Pułło, *Współczesne ustroje państwowe*, Gdańsk 1990; P. Andrzejewski, P. Deszczyński, K. Gołata, *Systemy polityczne wybranych państw*, Poznań 1993; *Isby drugie parlamentu*, pod red. E. Zwierzchowskiego, Białystok 1996; F. Jacobs, R. Corbett, M. Shackleton, *Parlament Europejski*, Rzeszów 1996; R. Konieczny, *Systemy polityczne wybranych demokracji zachodnich*, Gdańsk 1996; *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*, pod red. A. Antoszewskiego i R. Herbuta, Wrocław 1997; *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, pod red. A. Antoszewskiego i R. Herbuta, Wrocław 1997; E. Gdulewicz, W. Kręcisz, W. Orłowski, W. Skrzydło, W. Zakrzewski, *Ustroje państw współczesnych*, Lublin 1997; *Konstytucyjne systemy rządów. Możliwości adaptacji do warunków polskich*, pod red. M. Domagały, Warszawa 1997; *Federalizm. Teorie i koncepcje*, pod red. W. Bokajły, Wrocław 1998; J. Baszkiewicz, *Powszechna historia ustrojów państwowych*, Gdańsk 1998; M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne państw skandynawskich*, Warszawa 1998; J. Knopek, *W Europie przemian, konfliktów i kompromisów*, Bydgoszcz 1998; D.M. Olson, *Demokratyczne instytucje legislacyjne. Ujęcie porównawcze*, Warszawa 1998; D. Rousseau, *Sądownictwo konstytucyjne w Europie*, Warszawa 1999; A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001.

STRUKTURA ADMINISTRACYJNO-TERYTORIALNA W SYSTEMIE POLITYCZNYM STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

* * *

Preambuła do Konstytucji*

My, naród Stanów Zjednoczonych, w celu umocnienia Unii, ugruntowania sprawiedliwości, zapewnienia ładu wewnętrznego i środków na wspólną obronę, stworzenia warunków sprzyjających powszechnemu dobrobytowi, zabezpieczenia dla nas i dla potomnych błogosławieństw wolności, ustanawiamy i przyjmujemy tę oto Konstytucję Stanów Zjednoczonych Ameryki.

* * *

Artykuł IV Konstytucji**

Dział 1. Każdy stan będzie uznawał wszystkie dokumenty publiczne, rejestry i protokoły sądowe wszystkich innych stanów. Kongres może w drodze ogólnie obowiązującej ustawy określić sposób uwierzytelniania tych dokumentów, rejestrów i protokołów oraz wynikających z nich skutków prawnych.

Dział 2.1. Obywatele każdego stanu będą korzystać z tych samych praw i przywilejów, z których korzystają obywatele wszystkich innych stanów.

2.2. Osoba oskarżona w jednym stanie o zdradę, zbrodnię lub przestępstwo pospolite, która zbiegłaby do innego stanu i tam została schwytana, będzie na żądanie władzy wykonawczej stanu, z którego zbiegła, wydana władzom stanu, w którym popełniła zdradę, zbrodnię lub przestępstwo pospolite.

2.3. Żadna osoba, na której ciąży obowiązek służby lub wykonywania pracy w którymkolwiek ze stanów z mocy prawa obowiązującego w tym stanie, nie może w wypadku zbiegnięcia do innego stanu być zwolniona z wykonywania żadnego z tych obowiązków na mocy praw obowiązujących w stanie, do którego zbiegła, lecz będzie wydana na żądanie strony, na której rzecz ma wykonywać te obowiązki.

Dział 3.1. Kongres może przyjmować do Unii nowe stany; nowe stany nie będą jednak tworzone lub organizowane na obszarze objętym jurysdykcją innego stanu; nie będą tworzone przez łączenie dwóch lub więcej stanów, ani części stanów, bez zgody legislatury odnośnych stanów i bez zgody Kongresu.

3.2. Kongres będzie miał prawo unieważniać oraz ustanawiać wszelkie przepisy i zarządzenia dotyczące terytoriów lub innych dóbr stanowiących własność Stanów Zjednoczonych; niniejsza Konstytucja nie będzie interpretowana w sposób, który poddawałby w wątpliwość tytuł własności Stanów Zjednoczonych lub któregokolwiek ze stanów.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

** Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

Dział 4. Stany Zjednoczone gwarantują każdemu stanowi wchodzącemu w skład tej Unii republikańską formę rządów, będą bronić każdego z nich przed inwazją oraz na żądanie władzy ustawodawczej lub wykonawczej (w wypadku gdy ustawodawcza zebrać się nie może) przed zaburzeniami wewnętrznymi.

* * *

Artykuł V Konstytucji*

Ilekoć dwie trzecie członków obu Izb uznają to za potrzebne, Kongres będzie wnosił poprawki do tej Konstytucji, albo na żądanie dwóch trzecich ogólnej liczby stanów zwoła zgromadzenie, którego zadaniem będzie wniesienie projektu poprawek; w obu wypadkach poprawki staną się ważną pod każdym względem częścią tej Konstytucji, jeśli zostaną ratyfikowane przez władze ustawodawcze trzech czwartych ogólnej liczby stanów lub przez zgromadzenie w trzech czwartych stanów, w zależności od tego, których z tych sposobów ratyfikacji Kongres uzna za właściwy; żadna jednak poprawka wniesiona przed rokiem tysiąc osiemset ósmym nie może pod żadnym względem naruszyć treści pierwszego i czwartego paragrafu Działu 9 Artykułu I; żaden stan nie będzie bez swej zgody pozbawiony takiej samej liczby głosów w Senacie, jaka przysługuje innym stanom.

* * *

Artykuł VI Konstytucji**

1. Wszelkie długi i zobowiązania zaciągnięte przed wejściem w życie tej Konstytucji będą obowiązywały Stany Zjednoczone rządzące się tą Konstytucją tak samo jak wtedy, kiedy obowiązywały Artykuły Konfederacji.

2. Niniejsza Konstytucja i ustawy Stanów Zjednoczonych, które na jej podstawie zostaną uchwalone, oraz wszystkie traktaty zarówno już istniejące, jak i zawierane w przyszłości przez Stany Zjednoczone, stanowiąc będą najwyższe prawo dla całego państwa i obowiązywać będą sędziów we wszystkich stanach, nawet jeśli postanowienia konstytucji stanowych lub praw stanowych są odmienne.

3. Senatorowie i posłowie do Izby Reprezentantów, o których mowa powyżej, członkowie ciał ustawodawczych stanów oraz wszyscy urzędnicy i sędziowie zarówno Stanów Zjednoczonych, jak i stanów będą przed objęciem urzędu składali przysięgę lub oświadczenie w miejsce przysięgi, że będą przestrzegać niniejszej Konstytucji; objęcie jakiegokolwiek urzędu lub stanowiska państwowego w Stanach Zjednoczonych nie będzie jednak uzależnione od złożenia jakiegokolwiek oświadczenia dotyczącego przynależności do jakiegokolwiek wyznania.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

** Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

Poprawki do Konstytucji*

Poprawka (z 1791 r.) 3. W czasie pokoju wojsko nie będzie kwaterowane w żadnym domu bez zgody właściciela, a w czasie wojny też tylko w sposób prawem określony.

Poprawka (z 1791 r.) 10. Uprawnienia, których Konstytucja nie powierzyła Stanom Zjednoczonym ani nie wyłączyła z właściwości poszczególnych stanów, przysługują nadal poszczególnym stanom bądź ludowi.

Poprawka (z 1865 r.) 13.1. Nie będzie w Stanach Zjednoczonych lub jakimkolwiek miejscu podległym ich władzy ani niewolnictwa, ani przymusowych robót, chyba jako kara za przestępstwo, którego sprawca został prawidłowo skazany.

13.2. Kongres ma prawo zabezpieczyć wykonanie niniejszego artykułu przez odpowiednie ustawodawstwo.

Poprawka (z 1868 r.) 14.1. Każdy, kto urodził się lub naturalizował w Stanach Zjednoczonych i podlega ich zwierzchnictwu, jest obywatelem Stanów Zjednoczonych i tego stanu, w którym zamieszkuje. Żaden stan nie może wydawać ani stosować ustaw, które by ograniczały prawa i wolności obywateli Stanów Zjednoczonych. Nie może też żaden stan pozbawić kogoś życia, wolności lub mienia bez prawidłowego wymiaru sprawiedliwości ani odmówić komukolwiek na swoim obszarze równej obrony prawa.

14.2. Liczba mandatów do Izby Reprezentantów zostaje rozdzielona między poszczególne stany odpowiednio do liczby mieszkańców, przy uwzględnianiu wszystkich mieszkańców stanu, z wyjątkiem nie opodatkowanych Indian. Jednak zmniejszeniu ulega podstawa ustalenia reprezentacji tych stanów, w których przy wyborze elektorów dla wyboru prezydenta lub wiceprezydenta albo przy wyborach reprezentantów do Kongresu albo stanowych urzędników władzy wykonawczej lub sądowej, albo członków ciała ustawodawczego jakiegokolwiek części męskiej ludności stanu, pomimo ukończenia dwudziestu jeden lat i posiadania obywatelstwa Stanów Zjednoczonych, pozbawiona jest praw wyborczych albo w jakiegokolwiek mierze ograniczona w tych prawach z innych względów, niż udział w buncie lub popełnienie innego przestępstwa; zmniejszenie reprezentacji następuje w takim stosunku, w jakim liczba upośledzonych obywateli płci męskiej pozostaje do ogólnej liczby męskich obywateli tego stanu, mających ukończone dwadzieścia jeden lat.

14.3. Nie może zostać senatorem ani reprezentantem w Kongresie albo elektorem prezydenta i wiceprezydenta nit też sprawować w służbie Stanów Zjednoczonych lub poszczególnego stanu jakiegokolwiek urzędu cywilnego lub wojskowego kto poprzednio jako członek Kongresu lub funkcjonariusz Stanów Zjednoczonych albo któregokolwiek stanu złożył przysięgę na Konstytucję Stanów Zjednoczonych, a następnie wziął w powstaniu lub buncie przeciwko niej albo udzielał jej wrogom pomocy lub poparcia. Jednak niezdolność ta może być zniesiona przez Kongres większością dwu trzecich głosów.

14.4. Nie będzie poddawana w wątpliwość ważność zadłużenia Stanów Zjednoczonych, powstałego zgodnie z prawem, nie wyłączając długów zaciągniętych dla opłacenia uposażeń i nagród za zasługi przy tłumieniu powstania i buntu. Natomiast Stany

*Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

Zjednoczone ani żaden ze stanów nie może przejąć ani spłacać jakiegokolwiek długu lub zobowiązania, zaciągniętego dla poparcia powstania lub buntu przeciwko Stanom Zjednoczonym, ani też jakiegokolwiek roszczenia z tytułu utraty lub oswobodzenia niewolnika, a wszelkie tego rodzaju długi, zobowiązania i roszczenia uznaje się za sprzeczne z prawem i nieważne.

14.5. Kongres ma prawo zabezpieczyć wykonanie przepisów niniejszego artykułu przez odpowiednie ustawodawstwo.

Poprawka (z 1870 r.) 15.1. Ani Stany Zjednoczone, ani żaden stan nie może pozbawić ani ograniczyć praw wyborczych obywateli Stanów Zjednoczonych ze względu na rasę, kolor skóry lub poprzednie niewolnictwo.

15.2. Kongres ma prawo zabezpieczyć wykonanie niniejszego artykułu przez odpowiednie ustawodawstwo.

Poprawka (z 1919 r.) 18.1. Niniejszym zabrania się, poczynając od roku po przyjęciu niniejszego artykułu, wytwarzania, sprzedaży i przewozu przeznaczonych do spożycia napojów wysokokowych, jak również ich importu i eksportu ze Stanów Zjednoczonych oraz jakiegokolwiek obszaru podległego ich zwierzchnictwu.

18.2. Kongres i poszczególne stany są w równej mierze uprawnione do zapewnienia przez odpowiednie ustawodawstwo wykonania niniejszego artykułu.

18.3. Artykuł ten nie wejdzie w życie, jeżeli w ciągu siedmiu lat od przedstawienia go przez Kongres stanom nie zostanie zgodnie z przepisami Konstytucji ratyfikowany przez ciała ustawodawcze poszczególnych stanów jako poprawka do Konstytucji.

Poprawka (z 1933 r.) 21.1. Niniejszym uchyla się artykuł będący osiemnastą poprawką do Konstytucji Stanów Zjednoczonych.

21.2. Przewóz lub wwóz do poszczególnych stanów, terytoriów lub posiadłości Stanów Zjednoczonych napojów wysokokowych w celu ich dalszej dostawy lub spożycia na miejscu jest zabroniony, jeżeli sprzeciwia się miejscowemu ustawodawstwu.

21.3. Artykuł ten nie wejdzie w życie, jeżeli w ciągu siedmiu lat od przedstawienia go stanom przez Kongres nie zostanie zgodnie z przepisami Konstytucji ratyfikowany przez konwencje poszczególnych stanów jako poprawka do Konstytucji.

Poprawka (z 1961 r.) 23.1. Okręg, będący siedzibą naczelnych władz Stanów Zjednoczonych, wyznacza w trybie określonym przez Kongres elektorów prezydenta i wiceprezydenta w liczbie odpowiadającej liczbie senatorów i członków Izby Reprezentantów, do której okręg byłby uprawniony, gdyby był stanem; nie może to być jednak liczba większa od przypadającej stanowi o najmniejszej liczbie mieszkańców. Elektorzy ci uzupełniają elektorów wyznaczonych przez stany; przy wyborze prezydenta i wiceprezydenta działają tak, jakby zostali wyznaczeni przez stan, a zbierając się w okręgu wykonują te obowiązki, które zostały określone przez dwunasty artykuł poprawek.

23.2. Kongres uprawniony jest zapewnić przez odpowiednie ustawodawstwo wykonanie niniejszego artykułu.

Poprawka (z 1964 r.) 24.1. Stany Zjednoczone ani poszczególny stan nie mogą ze względu na niezapłacenie podatku wyborczego lub innego pozbawić lub ograniczać praw

wyborczych obywateli Stanów Zjednoczonych przy prawyborach (Primary - mają w różnych stanach różny charakter; przeważnie są to wstępne wybory osób, które mają kandydować przy wyborach właściwych z ramienia określonej partii) lub innych formach wyboru prezydenta lub wiceprezydenta, przy wyborze elektorów prezydenta lub wiceprezydenta albo przy wyborze senatorów lub reprezentantów do Kongresu.

24.2. Kongres uprawniony jest zapewnić przez odpowiednie ustawodawstwo wykonanie niniejszego artykułu.

Poprawka (z 1971 r.) 26.1. Stany Zjednoczone ani poszczególny stan nie mogą ze względu na wiek ograniczyć lub pozbawić praw wyborczych obywateli Stanów Zjednoczonych, którzy ukończyli 18 lub więcej lat.

26.2. Kongres uprawniony jest zapewnić przez odpowiednie ustawodawstwo wykonanie niniejszego artykułu.

WŁADZA USTAWODAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

* * *

Artykuł I Konstytucji*

Dział 1. Władzę ustawodawczą sprawować będzie Kongres Stanów Zjednoczonych, który będzie się składał z Senatu i Izby Reprezentantów.

Dział 2.1. Izba Reprezentantów składać się będzie z posłów wybieranych co dwa lata przez ludność stanów, przy czym w każdym stanie czynne prawo wyborcze posiadać będzie każdy, kto posiada czynne prawo wyborcze do tej izby stanowego ciała ustawodawczego, która jest liczniejsza.

2.2. Nie może być wybrana do Izby Reprezentantów osoba, która nie ukończyła dwudziestu pięciu lat życia, nie była przez siedem lat obywatelem Stanów Zjednoczonych i w chwili wyboru nie była mieszkańcem stanu, z którego ją wybrano.

2.3. Liczba posłów do Izby Reprezentantów i suma podatków bezpośrednich będzie podzielona między należące do Unii stany w stosunku do liczby ich mieszkańców; liczba ta zostanie ustalona po uwzględnieniu liczby wszystkich ludzi wolnych (łącznie z pozostającymi w służbie na określonej liczbie lat, lecz z wyłączeniem nie podlegających opodatkowaniu Indian), oraz po dodaniu trzech piątych liczby wszystkich innych osób. Obliczenie będzie dokonane po raz pierwszy w ciągu trzech lat od daty rozpoczęcia pierwszej sesji Kongresu Stanów Zjednoczonych, a następnie co dziesięć lat w sposób określony ustawą. Posłów nie może być więcej niż jeden na trzydzieści tysięcy, lecz każdy stan musi mieć przynajmniej jednego posła; zanim zostanie dokonane pierwsze obliczenie, stan New Hampshire będzie miał prawo wybrać trzech, Massachusetts ośmiu, Rhode Island i Providence Plantations jednego, Connecticut pięciu, Nowy Jork sześciu, New Jersey czterech, Pensylwania ośmiu, Delaware jednego, Maryland sześciu, Wirginia dziesięciu, Karolina Północna pięciu, Karolina Południowa pięciu i Georgia trzech posłów.

2.4. Gdy w którymkolwiek stanie otworzy się wakans poselski, władza wykonawcza tego stanu rozpisze wybory dla jego wypełnienia.

2.5. Izba Reprezentantów dokona wyboru Przewodniczącego i innych funkcjonariuszy Izby; ona też będzie miała wyłączne prawo stawiania w stan oskarżenia za nadużycia popełnione w czasie sprawowania urzędu.

Dział 3.1. Senat Stanów Zjednoczonych składać się będzie z senatorów, po dwóch z każdego stanu, wybranych przez stanowe ciała ustawodawcze na sześć lat; każdy senator będzie miał jeden głos.

3.2. Natychmiast po zebraniu się w wyniku pierwszych wyborów, senatorowie zostaną podzieleni na trzy grupy, tak równe jak będzie to możliwe. Mandaty senatorów z pierwszej grupy wygasną po upływie dwóch lat, z drugiej po czterech, a z trzeciej - po sześciu; tak,

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

by można co dwa lata dokonywać wyboru jednej trzeciej ogólnej liczby senatorów; jeśli wskutek rezygnacji lub z innej przyczyny powstanie wakans w okresie przerwy między sesjami zgromadzenia ustawodawczego któregoś ze stanów, władzy wykonawczej tego stanu przysługiwać będzie prawo powoływania senatorów na okres poprzedzający zapelnienie wakansu przez zgromadzenie ustawodawcze.

3.3. Nie może być senatorem osoba, która nie ukończyła trzydziestu lat życia, nie była obywatelem Stanów Zjednoczonych przez dziewięć lat oraz nie była w chwili wyboru mieszkańcem stanu, z którego ją wybrano.

3.4. Senatorowi będzie przewodniczył wiceprezydent Stanów Zjednoczonych, ale prawo głosu będzie miał tylko w wypadku równego podziału głosów senatorów.

3.5. Senat sam wybierze swoich funkcjonariuszy, jak również przewodniczącego *pro tempore* na okres nieobecności wiceprezydenta lub na okres wykonywania przez niego obowiązków Prezydenta Stanów Zjednoczonych.

3.6. Senatowi będzie przysługiwać wyłączne prawo rozpatrywania oskarżeń o nadużycia popełnione w związku ze sprawowaniem urzędu. Senatorowie uczestniczący w zwołanym w tym celu posiedzeniu złożą przysięgę lub oświadczenie w miejsce przysięgi. Rozprawie przeciw Prezydentowi Stanów Zjednoczonych będzie przewodniczył Prezes Sądu Najwyższego. Nikt nie może być uznany za winnego bez zgody dwóch trzecich obecnych na posiedzeniu senatorów.

3.7. W sprawie o nadużycie popełnione w związku ze sprawowaniem urzędu można skazać tylko na usunięcie z zajmowanego urzędu i pozbawienie prawa pełnienia w imieniu Stanów Zjednoczonych jakiegokolwiek urzędu honorowego, powierniczego lub odpłatnego; skazany będzie jednak mógł - na mocy prawa powszechnego - być pociągnięty do odpowiedzialności sądowej, sądzony i skazany.

Dział 4.1. Czas, sposób i miejsce wyboru senatorów i posłów będą w każdym stanie określone przez stanowe zgromadzenia ustawodawcze; ale Kongres może zmieniać obowiązujące lub ustanawiać nowe przepisy dotyczące czasu i sposoby wyboru senatorów i posłów.

4.2. Kongres będzie zbierał się przynajmniej raz w roku, w pierwszy poniedziałek grudnia, chyba że wyznaczy inny dzień.

Dział 5.1. Każda z Izb stanowić będzie o prawomocności wyborów i o uprawnieniach swoich członków. Quorum stanowić będzie zwykła większość członków każdej Izby; każda Izba, nawet przy obecności mniej niż połowy swoich członków, może odraczać sesję z dnia na dzień i zmuszać nieobecnych członków do przybycia na obrady w taki sposób i wyznaczać takie kary dyscyplinarne, jakie uzna za właściwe.

5.2. Każda Izba może ustalać regulamin obrad, karać członków za niewłaściwe zachowanie oraz większością dwóch trzecich wykluczyć członka ze swego grona.

5.3. Każda z Izb prowadzić będzie diariusz obrad, który od czasu do czasu podawany będzie do wiadomości publicznej z wyjątkiem ustępów, które Izba uzna za tajne; na żądanie jednej piątej członków każdej z Izb zarządzone będzie w każdej sprawie głosowanie imienne i wyniki takiego głosowania zamieszczone będą w diariuszu.

5.4. Podczas sesji Kongresu żadna z Izb nie będzie mogła bez zgody drugiej odroczyć posiedzenia na dłużej niż trzy dni ani przenieść obrad gdzie indziej niż miejsce zasiadania obu Izb.

Dział 6.1. Senatorowie i posłowie pobierać będą za swoją służbę określone ustawą wynagrodzenie ze Skarbu Stanów Zjednoczonych. Będą korzystać z przywileju nietykalności osobistej w okresie uczestnictwa w sesji odnośnej Izby oraz w drodze na sesję i z powrotem, z wyjątkiem wypadków zdrady, przestępstwa pospolitego lub zakłócenia spokoju publicznego; nie wolno ich również pociągać do odpowiedzialności poza Senatem lub Izbą Reprezentantów za przemówienia wygłoszone podczas obrad Kongresu.

6.2. Przez cały czas trwania mandatu senatorowie i posłowie nie mogą być powoływani na jakiegokolwiek urzędy państwowe ani na takie, za sprawowanie których podwyższano w tym okresie wynagrodzenie; w okresie sprawowania państwowych funkcji urzędowych żadna osoba nie może być członkiem Senatu ani Izby Reprezentantów.

Dział 7.1. We wszystkich ustawach skarbowych inicjatywa należeć będzie do Izby Reprezentantów; Senatowi jednak - tak jak przy innych ustawach - przysługuje prawo wnoszenia albo aprobowania poprawek.

7.2. Każdy projekt ustawy uchwalony przez Izbę Reprezentantów i Senat nabierze mocy prawnej dopiero po przedstawieniu Prezydentowi Stanów Zjednoczonych; w razie zgody, Prezydent podpisze projekt, w przeciwnym razie odeśle go wraz ze swoimi zastrzeżeniami do tej Izby, do której był wniesiony; Izba wciągnie zastrzeżenia Prezydenta do swojego diariusza i przystąpi do ich rozpatrzenia. Jeżeli po rozpatrzeniu zastrzeżeń Izba większością dwóch trzecich głosów ponownie uchwali projekt, będzie on wraz z zastrzeżeniami Prezydenta odesłany do drugiej Izby, która go również rozpatrzy; tu uchwalony większością dwóch trzecich głosów staje się ustawą. Ale we wszystkich tego rodzaju wypadkach głosowanie w obu Izbach musi być imienne, a nazwiska głosujących za i przeciw powinny być wniesione do diariusza każdej z Izb. Jeżeli Prezydent nie zwróci projektu w ciągu dziesięciu dni (nie licząc niedziel) od daty otrzymania go wówczas projekt taki staje się ustawą, jak gdyby Prezydent go podpisał, chyba że sesja Kongresu została odrodzona i Prezydent nie może wskutek tego zwrócić projektu.

7.3. Wszelkie rozporządzenia, rezolucje lub uchwały wymagające zgody senatu i Izby Reprezentantów (z wyjątkiem uchwał o odroczeniu sesji) winny być przedstawione Prezydentowi Stanów Zjednoczonych; zanim wejdą one w życie, muszą uzyskać zgodę Prezydenta, a w razie odmowy z jego strony muszą być ponownie uchwalone większością dwóch trzecich głosów Senatu i Izby Reprezentantów, zgodnie z postanowieniami i przepisami dotyczącymi projektów ustaw.

Dział 8. Kongres będzie miał prawo:

- nakładać i ściągać podatki, cła, opłaty i akcyzy, spłacać długi, stanowić w sprawach obrony i powszechnego dobra Stanów Zjednoczonych, wszystkie jednak podatki, opłaty i akcyzy mają być jednolite na całym obszarze Stanów Zjednoczonych;
- zaciągać pożyczki państwowe;
- regulować obrót handlowy z obcymi państwami, pomiędzy stanami i z plemionami indiańskimi;
- ustanawiać jednolite przepisy naturalizacyjne oraz jednolite dla całego obszaru Stanów Zjednoczonych przepisy o bankructwie;
- bić monetę, ustalać jej wartość oraz wartość monet zagranicznych, i ustalać jednostki wag i miar;
- wymierzać kary za podrabianie papierów wartościowych i monety obiegowej Stanów Zjednoczonych;

- zakładać urzędy pocztowe i sieci dróg;
- popierać postęp nauk i sztuk użytecznych przez zabezpieczenie na pewien okres praw autorskich i praw do wynalazków;
- tworzyć sądy niższej instancji niż Sąd Najwyższy;
- definiować piractwo i akty przemocy dokonywane na całym morzu oraz przestępstwa przeciw prawu międzynarodowemu i wyznaczać kary;
- wypowiadać wojny, wystawiać patenty kaperskie, oraz stanowić w sprawach łupu na morzu i lądzie;
- wystawiać i utrzymywać wojsko, z tym że budżet uchwalony na ten cel nie może obejmować dłuższego okresu niż dwa lata;
- wystawiać i utrzymywać marynarkę wojenną;
- ustanawiać zasady dowodzenia oraz regulaminy dla sił lądowych i morskich;
- powoływać milicję w celu wymuszenia posłuchu dla praw Unii, uśmierzenia powstań i odpierania najazdów;
- dbać o organizację, uzbrojenie i wyszkolenie milicji oraz sprawować władzę nad tą jej częścią, która będzie powołana do służby na rzecz Stanów Zjednoczonych; zastrzega się dla poszczególnych stanów prawo mianowania oficerów milicji i prawo szkolenia jej w zgodzie z regulaminami ustanowionymi przez Kongres;
- stanowić wszystkie bez wyjątku ustawy dla dystryktu (obszaru o boku nie dłuższym niż dziesięć mil), który drogą cesji przez określone stany i za zgodą Kongresu może stać się siedzibą rządu Stanów Zjednoczonych, oraz sprawować analogiczną władzę nad każdym miejscem, zakupionym za zgodą władzy ustawodawczej stanu, w którym ono się znajduje, pod budowę fortów, magazynów, arsenałów, stoczn i innych użytecznych budynków oraz
- stanowić wszelkie ustawy potrzebne i właściwe do wykonania wyżej wyszczególnionych oraz innych uprawnień przekazanych na mocy tej Konstytucji rządowi Stanów Zjednoczonych, któremukolwiek departamentowi lub urzędnikowi.

Dział 9.1. Wjazd lub wjazd takich osób, których dopuszczenie na swój teren którykolwiek z obecnie istniejących stanów uzna za właściwe, nie może być zabroniony przez Kongres przed rokiem tysiąc osiemset ósmym; wolno jednak w wypadku takiego wwozu nakładać podatek lub cło w wysokości nie przekraczającej dziesięciu dolarów od osoby.

9.2. Przywilej *Habeas Corpus* nie może ulec zawieszeniu, chyba że w wypadku rebelii lub inwazji wymagać tego będą względy bezpieczeństwa publicznego.

9.3. Nie będą stanowione prawa wymierzone imiennie przeciwko jednostkom ani prawa *ex post facto*.

9.4. Nie będzie nakładane pogłównie ani inne podatki bezpośrednie inaczej niż proporcjonalnie w oparciu o spis ludności, których sporządzenie zostało nakazane powyżej.

9.5. Nie będą nakładane cła ani podatki na towary eksportowane z któregokolwiek stanu.

9.6. Nie wolno poprzez rozporządzenia regulujące obroty handlowe lub podatki faworyzować portów jednego stanu na niekorzyść portów innych stanów; żaden statek płynący do lub z któregoś stanu nie może być zmuszony do zawijania, uzyskiwania zezwoleń ani do płacenia ceł w innym stanie.

9.7. Nie wolno wydatkować pieniędzy ze Skarbu Państwa inaczej jak tylko na podstawie preliminarzy uchwalonych z mocą ustawy; od czasu do czasu będą ogłaszane sprawozdania dochodów i wydatków państwowych.

9.8. Stany Zjednoczone nie będą nadawały żadnych tytułów szlacheckich; żadnej też osobie piastującej jakikolwiek urząd z ramienia Stanów Zjednoczonych, odpłatny lub powierniczy, nie wolno będzie bez zgody Kongresu przyjmować darów, pensji, urzędu lub tytułu od jakiegokolwiek króla, księcia lub obcego państwa.

Dział 10.1. Żaden stan nie może zawierać traktatów, przymierzy lub zawiązywać konfederacji, wystawiać patentów kaperskich, bić monety, wypuszczać listów zastawnych, zezwalać na spłacanie długów przy pomocy jakichkolwiek środków płatniczych innych niż złoto i srebro; stanowić praw skierowanych przeciwko określonej osobie, stanowić praw *ex post facto* lub praw, które ograniczałyby odpowiedzialność za zobowiązania wynikające z umów, lub nadawać jakichkolwiek tytułów szlacheckich.

10.2. Żaden stan nie będzie nakładał bez zgody Kongresu ceł i opłat wwozowych lub wywozowych z wyjątkiem takich opłat, które są konieczne dla umożliwienia wykonywania stanowych przepisów inspekcyjnych; cały zaś przychód netto z wszystkich ceł i opłat nałożonych przez stan na import lub eksport będzie przelany na Skarb Stanów Zjednoczonych; wszelkie przepisy dotyczące tych spraw podlegać będą kontroli Kongresu i będą mogły być przez Kongres zmieniane.

10.3. Żaden stan nie będzie bez zgody Kongresu opodatkowywał statków od tonażu, nie będzie utrzymywał wojska ani marynarki wojennej w czasie pokoju, nie będzie zawierał traktatów ani związków z innym stanem lub z obcym państwem; nie będzie też prowadził wojny, chyba że padł ofiarą inwazji lub znalazł się w oczywistym bezpośrednim niebezpieczeństwie, które zmusiło do powzięcia natychmiastowej decyzji.

* * *

Poprawki do Konstytucji*

Poprawka (z 1791 r.) 1. Kongres nie może stanowić ustaw wprowadzających religię albo zabraniających swobodnego wykonywania praktyk religijnych; ani ustaw ograniczających wolność słowa lub prasy, albo naruszających prawo do spokojnego odbywania zebrań i wnoszenia do rządu petycji o naprawę krzywd.

Poprawka (z 1913 r.) 16. Kongres ma prawo nakładać i ściągać podatki od wszelkiego rodzaju dochodów i nie musi przy tym uwzględniać ani proporcjonalnego rozdziału między poszczególne stany, ani też jakichkolwiek szacunków lub spisów ludności.

Poprawka (z 1913 r.) 17.1. Senat Stanów Zjednoczonych składa się z senatorów, wybieranych po dwu przez ludność każdego stanu na sześć lat. Każdemu senatorowi przysługuje jeden głos. W każdym stanie wyborcy muszą odpowiadać warunkom, jakie są przewidziane dla tej izby ciała ustawodawczego, która ma najliczniejszy skład.

17.2. W razie opróżnienia mandatów do senatu z jakiegoś stanu władza wykonawcza tego stanu powinna dla ich obsadzenia zarządzić wybory. Dopuszcza się, aby w każdym stanie ciało ustawodawcze upoważniło władzę wykonawczą do przejściowego wyznaczenia przedstawicieli na okres, dopóki o obsadzeniu mandatów nie zdecyduje lud w wyborach określonych przez ciało ustawodawcze.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

17.3. Niniejszej poprawki nie należy rozumieć w taki sposób, aby mogła mieć zastosowanie do wyboru lub kadencji senatora, który został wybrany, zanim poprawka ta weszła w życie jako część składowa konstytucji.

Poprawka (z 1920 r.) 19.1. Stany Zjednoczone ani krócykolwiek ze stanów nie może obywateli Stanów Zjednoczonych pozbawić praw wyborczych ani ograniczyć ich ze względu na płeć.

19.2. Kongres ma prawo zapewnić przez odpowiednie ustawodawstwo wykonanie niniejszego artykułu.

Poprawka (z 1933 r.) 20.1. Kadencja prezydenta i wiceprezydenta upływa w południe dnia 20 stycznia, a kadencja senatorów i członków Izby Reprezentantów w południe dnia 3 stycznia tego roku, w którym kadencja upłynęłaby, gdyby niniejszy artykuł nie został przyjęty; w powyższych terminach rozpoczyna się następna kadencja.

20.2. Kongres zbiera się co najmniej raz do roku, a pierwsze posiedzenie rozpoczyna w południe dnia 3 stycznia, chyba że ustawa określi inny dzień.

20.3. Jeżeli w czasie, wyznaczonym jako początek kadencji prezydenta, prezydent-elekt już nie żył, wówczas prezydentem zostałyby wiceprezydent-elekt. Jeżeli prezydent nie został wybrany przed terminem wyznaczonym jako początek jego kadencji, albo jeżeli prezydent-elekt nie odpowiadał wymogom przepisanych dla prezydenta, wówczas obowiązki jego przejmuje wiceprezydent-elekt do czasu ustalenia prezydenta, odpowiadającego tym wymogom. Kongres może w drodze ustawy określić, kto i w jakim trybie obrany przejmuje obowiązki prezydenta, w razie gdy ani prezydent-elekt, ani wiceprezydent-elekt nie odpowiada przepisanywym wymogom. Osoba ta pełni wówczas obowiązki, dopóki nie zostanie ustalony prezydent lub wiceprezydent, odpowiadający przepisanywym wymogom.

20.4. Kongres może w drodze ustawy określić zasady postępowania w wypadkach, gdy prawo wyboru prezydenta przechodzi na Izbę Reprezentantów, a jedna z osób, spośród których ma się dokonać wyboru, zmarła, oraz gdy prawo wyboru wiceprezydenta przechodzi na Senat, a jedna z osób, spośród których ma się dokonać wyboru, zmarła.

20.5. Paragrafy 1 i 2 wchodzi w życie dnia 15 października następującego po ratyfikacji niniejszego artykułu.

20.6. Niniejszy artykuł nie wejdzie w życie, jeżeli w ciągu siedmiu lat od przedstawienia go stanom nie zostanie ratyfikowany jako poprawka do Konstytucji przez ciała ustawodawcze trzech czwartych ogółu stanów.

Poprawka (z 1992 r.) 27. Ustawa zmieniająca wysokość diet przysługujących senatorom i członkom Izby Reprezentantów za pełnione funkcje, nie może wejść w życie przed najbliższymi wyborami do Izby Reprezentantów.

WŁADZA WYKONAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

* * *

Artykuł II Konstytucji*

Dział 1.1. Władza wykonawcza należeć będzie do Prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki. Będzie on sprawował urząd przez okres czterech lat i wraz z wiceprezydentem, wybranym na ten sam okres, wybierany jest w sposób następujący:

1.2. Każdy stan wyznaczy - w sposób ustalony przez jego legislaturę - elektorów w liczbie równej łącznej liczbie senatorów i posłów do Izby Reprezentantów zasiadających z ramienia tego stanu w Kongresie; elektorem nie może jednak zostać senator, poseł ani żadna osoba sprawująca w imieniu Stanów Zjednoczonych jakiegokolwiek urząd powierniczy lub odpłatny.

1.3. Elektorzy zbiorą się w swoich stanach i w głosowaniu tajnym oddadzą głosy na dwie osoby, z których przynajmniej jedna będzie mieszkańcem tego co oni stanu. Sporządzą również wykaz wszystkich osób, na które oddali głosy, uwiadczniając liczbę głosów oddaną na każdą z nich; listę tę poświadczą swoimi podpisami i prześlą w zapieczętowanej kopercie do siedziby rządu Stanów Zjednoczonych na ręce przewodniczącego Senatu. Przewodniczący Senatu otworzy wszystkie koperty w obecności Senatu i Izby Reprezentantów i dokona obliczenia głosów. Osoba, na którą padła największa liczba głosów, zostanie Prezydentem, jeśli liczba ta stanowi większość ogólnej liczby elektorów; gdyby jednak większość taką otrzymała więcej niż jedna osoba lub gdyby głosy rozłożyły się po równi, Izba Reprezentantów dokona w głosowaniu tajnym wyboru jednej z nich na urząd Prezydenta; gdyby zaś żadna osoba nie otrzymała takiej większości, wówczas Izba w ten sam sposób dokona wyboru spośród pięciu osób, na które padło najwięcej głosów. Przy wyborze Prezydenta Izba głosować będzie jednak stanami i cała reprezentacja jednego stanu będzie miała jeden głos; quorum stanowić będzie po jednym lub więcej posłów z dwóch trzecich stanów, a wybór będzie dokonany większością głosów wszystkich stanów. W każdym wypadku osoba, która po dokonaniu wyboru Prezydenta posiadać będzie najwięcej głosów oddanych na nią przez elektorów, zostanie wiceprezydentem. Gdyby jednak pozostały dwie lub więcej osób z równą ilością głosów, wówczas wyboru wiceprezydenta dokona senat w głosowaniu tajnym.

1.4. Kongres ma prawo wyznaczyć dzień wyboru elektorów i dzień oddania przez nich głosów; terminy te będą obowiązywać na całym obszarze Stanów Zjednoczonych.

1.5. Nie może zostać Prezydentem osoba, która nie jest obywatelem Stanów Zjednoczonych urodzonym w tym państwie, która nie była obywatelem Stanów Zjednoczonych w chwili uchwalenia tej Konstytucji; nie może zostać Prezydentem osoba, która nie ukończyła trzydziestu pięciu lat życia i nie jest stałym mieszkańcem Stanów Zjednoczonych od czternastu lat.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

1.6. W wypadku złożenia Prezydenta z urzędu lub wskutek jego śmierci, ustąpienia albo niezdolności do wykonywania obowiązków tego urzędu, władzę i obowiązki Prezydenta przejmie wiceprezydent; Kongres wyznaczy w drodze ustawy osobę upoważnioną do przejścia urzędu Prezydenta w wypadku usunięcia z urzędu, śmierci, ustąpienia lub niezdolności do wykonywania obowiązków zarówno przez Prezydenta, jak i wiceprezydenta; wyznaczona przez Kongres osoba będzie pełnić te obowiązki do czasu ustania niezdolności lub wyboru nowego Prezydenta.

1.7. W określonych terminach Prezydent będzie otrzymywał za swoją służbę wynagrodzenie, które w okresie jego kadencji nie ulegnie zwiększeniu ani zmniejszeniu; w okresie sprawowania urzędu Prezydent nie będzie poza tym otrzymywał żadnego wynagrodzenia ani od Stanów Zjednoczonych, ani od żadnego ze stanów.

1.8. Przed objęciem urzędu Prezydent złoży następującą przysięgę lub oświadczenie w miejsce przysięgi: "Przysięgam (lub oświadczam) uroczyście, że będę wiernie wykonywał obowiązki Prezydenta Stanów Zjednoczonych".

Dział 2.1. Prezydent będzie Wodzem Naczelnym armii i marynarki wojennej Stanów Zjednoczonych oraz milicji stanów w wypadku powołania jej do czynnej służby na rzecz Stanów Zjednoczonych; może on żądać od kierowników departamentów rządowych pisemnej opinii we wszystkich sprawach należących do kompetencji tych urzędów; Prezydent ma prawo zawieszania lub darowania kary za przestępstwa przeciw Stanom Zjednoczonym, z wyjątkiem kar wynikłych z postawienia w stan oskarżenia za nadużycia popełnione w czasie sprawowania urzędu.

2.2. Prezydent będzie miał prawo, w porozumieniu z Senatem i za zgodą dwóch trzecich obecnych na posiedzeniu senatorów, zawierać traktaty; w porozumieniu i za zgodą Senatu będzie mianował ambasadorów, ministrów pełnomocnych i konsulów, sędziów Sądu Najwyższego oraz wszystkich innych urzędników Stanów Zjednoczonych, sposób powoływania których nie został w tej Konstytucji ustalony inaczej lub zostanie ustalony w drodze ustawy; Kongres może jednak w drodze ustawy przyznać prawo mianowania urzędników niższych szczebli - jeśli uzna to za właściwe - Prezydentowi, sądom lub kierownikom departamentów.

2.3. Prezydent będzie miał prawo obsadzania wszystkich wakansów powstałych podczas przerw w obradach Senatu; nominacje te wygasną z końcem najbliższej sesji Senatu.

Dział 3. Prezydent będzie od czasu do czasu informował Kongres o stanie spraw państwa i będzie przedkładał Kongresowi do rozpatrzenia propozycje działań, których podjęcie uzna za konieczne i właściwe; w wyjątkowych wypadkach będzie miał prawo zwoływać sesję połączonych Izb lub jednej z nich, a w wypadku braku porozumienia między nimi co do terminu odroczenia obrad, będzie miał prawo zadecydować o terminie odroczenia; będzie przyjmował ambasadorów i ministrów pełnomocnych; będzie czuwał nad wiernym przestrzeganiem prawa i będzie mianował wszystkich oficerów Stanów Zjednoczonych.

Dział 4. Prezydent, wiceprezydent i wszyscy urzędnicy państwowi będą złożeni z urzędu w wypadku postawienia ich w stan oskarżenia za nadużycia popełnione w czasie sprawowania urzędu oraz w wypadku skazania za zdradę, przekupstwo lub inne zbrodnie i przestępstwa.

Poprawki do Konstytucji*

Poprawka (z 1804 r.) 12. Elektorzy zbierają się w swoich stanach i głosują za pomocą kartek na prezydenta i wiceprezydenta, przy czym przynajmniej jeden z nich nie powinien być mieszkańcem tego stanu, co elektorzy; kandydatów na prezydenta i wiceprezydenta wymieniają na osobnych kartkach. Następnie sporządzają osobne listy, wymieniając na jednej z nich wszystkich kandydatów na prezydenta, a na drugiej wszystkich kandydatów na wiceprezydenta oraz liczbę głosów oddanych na każdego z nich, po czym podpisują i poświadczają listy oraz przesyłają pod pieczęcią do siedziby naczelnych władz Stanów Zjednoczonych na ręce prezydenta Senatu. Prezydent Senatu otwiera wszystkie poświadczone listy w obecności Senatu i Izby Reprezentantów, po czym następuje obliczanie głosów. Osoba, która uzyskała największą liczbę głosów, oddanych na prezydenta, zostaje prezydentem, jeżeli liczba ta przekracza połowę ogólnej liczby wyznaczonych elektorów; jeżeli nikt nie uzyskał takiej większości, Izba Reprezentantów niezwłocznie wybiera w głosowaniu za pomocą kartek prezydenta spośród trzech osób zamieszczonych na liście, które w głosowaniu na prezydenta uzyskały najwięcej głosów. Przy takim jednak wyborze prezydenta liczy się głosy stanami, a każdemu stanowi przysługuje jeden głos; quorum wynosi dwie trzecie stanów, z których każdy reprezentowany jest choćby przez jednego przedstawiciela, a dla wyboru trzeba uzyskać głosy ponad połowy stanów. Jeżeli zaś Izba, mając prawo wyboru, nie dokona go (do południa najbliższego 20 stycznia), urząd prezydenta przejmuje wiceprezydent, podobnie, jak w razie śmierci lub w innym przypadku niezdolności prezydenta, przewidzianym w Konstytucji. Osoba, która uzyskała największą liczbę głosów oddanych na wiceprezydenta, zostaje wiceprezydentem, jeżeli liczba ta jest wyższa od połowy ogólnej liczby wyznaczonych elektorów. Gdy nikt takiej większości nie uzyskał, wówczas wiceprezydenta wybiera Senat spośród dwu osób na liście, które uzyskały najwięcej głosów; quorum wynosi wówczas dwie trzecie ogółu senatorów, a dla wyboru trzeba uzyskać głosy ponad połowy ogółu senatorów. Na urząd wiceprezydenta nie może być jednak wybrana osoba, która w myśl Konstytucji nie może być wybrana na urząd prezydenta Stanów Zjednoczonych.

Poprawka (z 1951 r.) 22.1. Nikt nie może być wybrany na urząd prezydenta więcej niż dwa razy, a kto sprawował urząd prezydenta albo pełnił jego funkcję w czasie kadencji innej osoby przez ponad dwa lata nie może być wybrany na urząd prezydenta więcej niż raz. Niniejszy artykuł nie ma jednak zastosowania do osoby pełniącej urząd prezydenta w czasie zaproponowania tego artykułu przez Kongres ani też nie stoi na przeszkodzie, aby osoba sprawująca urząd prezydenta lub pełniąca jego funkcję w okresie ratyfikowania niniejszego artykułu sprawowała urząd prezydenta lub pełniła jego funkcję aż do upływu kadencji.

22.2. Artykuł ten nie wejdzie w życie, jeżeli w ciągu siedmiu lat od przedstawienia go stanom przez Kongres nie zostanie zgodnie z przepisami Konstytucji ratyfikowany przez ciała ustawodawcze trzech czwartych ogółu stanów jako poprawka do Konstytucji.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

Poprawka (z 1967 r.) 25.1. W razie usunięcia prezydenta z urzędu albo jego śmierci lub ustąpienia prezydentem zostaje wiceprezydent.

25.2. Ilekroć urząd wiceprezydenta pozostaje nie obsadzony, prezydent mianuje wiceprezydenta, który obejmuje stanowisko po uchwale zatwierdzającej, podjętej większością głosów obu izb Kongresu.

25.3. Ilekroć prezydent złoży prezydentowi *ad interim* Senatu i przewodniczącemu Izby Reprezentantów pisemne oświadczenie, że nie może sprawować władzy i zadań swojego urzędu, władzę tę i zadania sprawować będzie wiceprezydent jako pełniący obowiązki prezydenta, dopóki prezydent nie złoży powyższym adresatom pisemnego oświadczenia, że przeszkoda ustała.

25.4. Ilekroć prezydent i większość kierowników resortów lub innego ciała określonego przez Kongres w drodze ustawy złoży prezydentowi *ad interim* Senatu i przewodniczącemu Izby Reprezentantów pisemne oświadczenie, że prezydent nie może sprawować władzy i zadań swojego urzędu, wiceprezydent niezwłocznie przejmuje władzę i zadania tego urzędu jako pełniący obowiązki prezydenta.

Jeżeli następnie prezydent złoży prezydentowi *ad interim* Senatu i przewodniczącemu Izby Reprezentantów pisemne oświadczenie, że jego niemożność już nie zachodzi, wówczas przejmuje znowu władzę i zadania swojego urzędu, chyba że wiceprezydent i większość kierowników resortów lub innego ciała, określonego przez Kongres w drodze ustawy, złoży do dni czterech prezydentowi *ad interim* Senatu i przewodniczącemu Izby Reprezentantów swoje pisemne oświadczenia, że prezydent nie może sprawować władzy i zadań swojego urzędu. W takim wypadku rozstrzyga Kongres; jeżeli nie jest to okres sesji, zbiera się w tym celu w ciągu czterdziestu ośmiu godzin. Jeżeli w ciągu dwudziestu jeden dni od zebrania się, stwierdzi uchwałą podjętą większością dwu trzecich głosów każdej izby, że prezydent nie może sprawować władzy i zadań swojego urzędu, wówczas wiceprezydent będzie je sprawować nadal; w przeciwnym razie prezydent znowu przejmuje władzę i zadania swojego urzędu.

WŁADZA SĄDOWNICZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI

* * *

Artykuł III Konstytucji*

Dział 1. Władzę sądową w Stanach Zjednoczonych sprawować będzie Sąd Najwyższy oraz sądy niższe, które Kongres może co pewien czas tworzyć i ustanawiać. Sędziowie Sądu Najwyższego i sądów niższych instancji będą nieusuwalni i w określonych terminach będą otrzymywać za swoją służbę wynagrodzenie, które w okresie sprawowania przez nich urzędu nie ulegnie zmniejszeniu.

Dział 2.1. Władza sądowa rozciąga się na wszystkie kwestie prawne, które mogą się wyłonić w związku z treścią Konstytucji, praw obowiązujących w Stanach Zjednoczonych oraz traktatów zawartych przez Stany Zjednoczone i tych, które będą zawarte przez nie w przyszłości; władza sądowa rozciągać się będzie na wszystkie sprawy dotyczące ambasadorów, innych ministrów pełnomocnych i konsulów; na wszystkie sprawy admiralicji i prawa morskiego; na spory, w których Stany Zjednoczone będą stroną; na spory pomiędzy dwoma lub więcej stanami, pomiędzy którymkolwiek ze stanów i obywatelami innego stanu oraz pomiędzy obywatelami różnych stanów; na spory pomiędzy obywatelami tego samego stanu dochodzącymi swoich praw do ziemi nadanej przez różne stany, oraz pomiędzy stanami lub ich obywatelami a państwami obcymi, ich obywatelami lub poddanymi.

2.2. We wszystkich sprawach dotyczących ambasadorów, ministrów pełnomocnych i konsulów, oraz w sprawach, w których stroną będzie stan, właściwą instancją będzie Sąd Najwyższy. We wszystkich innych wymienionych wyżej sprawach Sąd Najwyższy będzie instancją odwoławczą, z wyjątkiem tych spraw, co do których Kongres postanowi inaczej, ustalając odpowiednie przepisy.

2.3. We wszystkich sprawach karnych, z wyjątkiem tych, które wniesiono w związku z popełnieniem nadużyć w okresie sprawowania urzędu, przewód sądowy będzie się odbywał przed ławą przysięgłych w tym stanie, w którym przestępstwo zostało popełnione; ale jeśli przestępstwo zostanie popełnione na obszarze nie należącym do żadnego ze stanów, proces odbędzie się w miejscu lub miejscach ustalonych przez Kongres.

Dział 3.1. Za zdradę przeciw Stanom Zjednoczonym uważać się będzie wszczęcie przeciw nim wojny lub sprzymierzenie się z ich nieprzyjaciółmi, udzielanie im pomocy i poparcia. Za zdradę stanu można skazać tylko na jawnej rozprawie sądowej, na podstawie zeznań dwóch świadków lub na podstawie przyznania się do winy.

3.2. Kongres będzie miał prawo ustanowić karę za zdradę, ale żaden wyrok nie może powodować skutków prawnych dla zstępnych skazanego lub przepadku majątku na okres dłuższy niż okres życia skazanego.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

Poprawki do Konstytucji*

Poprawka (z 1791 r.) 2. Dobrze zorganizowana milicja jest niezbędna dla bezpieczeństwa wolnego państwa; prawo ludzi do posiadania i noszenia broni nie może być naruszone.

Poprawka (z 1791 r.) 4. Nie będzie naruszane prawo ludzi do bezpieczeństwa osobistego, nietykalności mieszkania, papierów i ruchomości, oraz zapewniające ochronę przed nieuzasadnionymi rewizjami i sekwestrami. Nakaz rewizji lub aresztowania może być wydany jedynie przez sąd na podstawie uzasadnionego podejrzenia, popartego przysięgą lub oświadczeniem, przy czym dokładnie musi być wymienione miejsce rewizji oraz osoby i rzeczy, które mają być obłożone aresztem.

Poprawka (z 1791 r.) 5. Nikt nie będzie pociągany do odpowiedzialności za zbrodnię gardłową lub inne przestępstwo hańbiące bez zalecenia lub postawienia w stan oskarżenia przez Wielką Ławę Przysięgłych; przepis ten nie dotyczy członków wojska, marynarki wojennej ani milicji, będącej w służbie czynnej podczas wojny lub zagrożenia ładu publicznego. Nie wolno też tej samej osoby sądzić ani narażać na karę śmierci lub karę cielesną dwukrotnie za to samo przestępstwo; ani też nie wolno wymagać od oskarżonego w sprawie karnej by świadczył przeciwko sobie, ani pozbawiać go życia, wolności lub mienia inaczej niż w drodze czyniącej zadość istotnym wymaganiom sprawiedliwości. Nie wolno też zajmować niczyjej własności prywatnej na użytek publiczny bez słusznego odszkodowania.

Poprawka (z 1791 r.) 6. We wszystkich sprawach karnych oskarżonemu przysługuje prawo do szybkiej i jawnej rozprawy przed bezstronną ławą przysięgłych w tym stanie i okręgu, w którym przestępstwo zostało popełnione, przy czym okręg ma być uprzednio prawnie ustalony. Oskarżonego należy pouczyć o charakterze i przyczynie oskarżenia, postawić go wobec świadków oskarżenia, w razie potrzeby pod przymusem sprowadzić świadków korzystnych dla niego i zapewnić mu obrońcę.

Poprawka (z 1791 r.) 7. W sprawach opartych na prawie zwyczajowym, gdy wartość przedmiotu sporu przekracza 20 dolarów, prawo do rozprawy przed sądem przysięgłych będzie zachowane, a żadna sprawa osądzona przez przysięgłych nie może być ponownie rozpatrywana przez jakikolwiek inny sąd Stanów Zjednoczonych, jak tylko w zgodzie z postanowieniami prawa zwyczajowego.

Poprawka (z 1791 r.) 8. Nie wolno żądać nadmiernych kaucji ani wymierzać nadmiernych grzywnien albo stosować kar okrutnych lub wymyślnych.

Poprawka (z 1791 r.) 9. Wymienienie w Konstytucji określonych praw nie oznacza zniesienia lub ograniczenia innych praw, przysługujących ludowi.

Poprawka (z 1795 r.) 11. Władzy sądowej Stanów Zjednoczonych nie należy rozumieć w taki sposób, jakby rozciągała się w jakiejkolwiek powództwo wytoczone lub dochodzone według zasad prawa lub słuszności przeciwko jednemu ze zjednoczonych stanów przez obywateli innego stanu albo przez obywateli lub poddanych jakiegokolwiek państwa obcego.

* Źródło: *The Constitution of the United States of America. Analysis and Interpretation*, Washington 1964; przekład Agencja Informacyjna Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie.

**STRUKTURA ADMINISTRACYJNO-TERYTORIALNA
W SYSTEMIE POLITYCZNYM ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA
WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ**

* * *

Ustawa o Unii ze Szkocją z 1706 roku*

Zważywszy, iż artykuły Unii zostały uzgodnione dwudziestego drugiego dnia lipca w piątym roku panowania Waszych Królewskich Mości przez mandatariuszy wyposażonych w pełnomocnictwa w imieniu Królestwa Anglii, opatrzone Waszych Królewskich Mości wielką pieczęcią Anglii, noszące datę w Westminsterze dziesiątego dnia kwietnia roku poprzedniego, zgodnie z ustawą Parlamentu uchwaloną w Anglii w trzecim roku panowania Waszych Królewskich Mości, oraz przez mandatariuszy wyposażonych w pełnomocnictwa w imieniu Królestwa Szkocji, opatrzone pieczęcią, noszące datę dwudziestego siódmego dnia lutego w czwartym roku panowania Waszych Królewskich Mości, zgodnie z czwartą ustawą trzeciej sesji obecnego Parlamentu Szkocji, upoważniające do podjęcia pertraktacji w sprawie unii rzeczonych królestw.

I zważywszy, iż ustawa, którą uchwalił Parlament Szkocji w Edynburgu szesnastego dnia stycznia w piątym roku panowania Waszych Królewskich Mości, stwierdzając, że stany Parlamentu po rozważeniu rzeczonych artykułów Unii obu Królestw uznały je za uzgodnione i zaaprobowane, z niektórymi uzupełnieniami i wyjaśnieniami, oraz że Wasze Królewskie Moście za radą i zgodą stanów parlamentu uznały, aby uchwalono na tej samej sesji Parlamentu ustawę w sprawie uznania religii protestanckiej i ustroju Kościoła prezbiteriańskiego, i która w powyższym zamiarze uchwalona, aby była włączona do ustawy ratyfikującej traktat, i aby było to wyraźnie oznajmione jako podstawowy i zasadniczy warunek rzeczonego traktatu, bądź jako to Unii, z którym to zamiarem po wsze czasy artykuły te ratyfikowano i zaaprobowano, z uzupełnieniami i wyjaśnieniami ustawy Parlamentu Szkocji, jak następuje:

Artykuł I. Oba królestwa Anglii i Szkocji od pierwszego dnia maja, który nastanie w tysiąc siedemset i siódmym roku, oraz na zawsze od tej pory będą zjednoczone w jedno królestwo pod nazwą Wielkiej Brytanii oraz odznaki heraldyczne rzeczonego Zjednoczonego Królestwa będą takie, jakie Jej Królewska Mość wyznaczy, a krzyże Św. Jerzego i Św. Andrzeja współzłączone w taki sposób, w jaki Jej Królewska Mość uzna za stosowne, oraz używane na wszystkich banderach, sztandarach i odznakach zarówno na morzu jak i na lądzie.

Artykuł II. Następstwo tronu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i przynależnych dominiów do Jej Wielce Czcigodnej Królewskiej Mości i w braku potomstwa Jej Królewskiej Mości utrzymane i kontynuowane będzie przez najjaśniejszą księżną Zofię, wdowę po elektorze i księciu hanowerskim i jej potomków w linii zstępnej, będących

* Źródło: *Select Documents of English Constitutional History*, ed. G.B. Adams i H.M. Stephens, New York - London 1954, s. 479-483; przekład, w: *Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Szwajcarii*, oprac. pod red. A. Burdy i M. Rybickiego, Wrocław 1970, s. 40-46.

protestantami, którym Korona Anglii jest przyznana przez ustawę Parlamentu uchwaloną w Anglii w dwunastym roku panowania Jego Królewskiej Mości zmarłego króla Wilhelma Trzeciego jako ustawa w sprawie dalszego ograniczenia Korony i lepszego zabezpieczenia praw i wolności poddanych.

Wszyscy papiści i osoby wstępujące w związki małżeńskie z papistami będą wyłączeni i na zawsze niezdolni do dziedziczenia, posiadania lub władania Koroną imperialną Wielkiej Brytanii i przynależnych do niej dominiów lub jakiegokolwiek z ich części, a w każdym takim przypadku, stosownie do postanowień o dziedziczeniu Korony angielskiej, uchwalonych odrębną ustawą Parlamentu w Anglii w pierwszym roku panowania Ich Królewskich Mości zmarłego króla Wilhelma i zmarłej królowej Anny, dotyczą praw i wolności poddanych oraz porządku następstwa tronu, Korona i rządy na razie przechodzą i będą we władaniu takiej osoby, będącej protestantem która dziedziczyłaby i władałaby takową tak, jak w przypadku, kiedy dany papista lub osoba wstępująca w związki małżeńskie z papistą zmarłaby śmiercią naturalną.

Artykuł III. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii będzie reprezentowane przez jeden i jedyny parlament, noszący nazwę Parlamentu Wielkiej Brytanii.

Artykuł IV. Wszyscy poddani Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii z chwilą i po zawarciu Unii będą posiadać pełną swobodę zarówno utrzymywania stosunków handlowych, jak żeglugi do i z jakiegokolwiek portu lub miejsca w obrębie rzeczzonego Zjednoczonego Królestwa oraz dominiów i plantacji do niego przynależnych; udzielane będą wszystkie inne uprawnienia, przywileje i korzyści, które przysługują bądź mogą przysługiwać poddanym każdego Królestwa z wyjątkiem przypadków, kiedy to wyraźnie uzgodniono odmiennie w niniejszych artykułach. /.../

Artykuł VI. Wszystkie części Zjednoczonego Królestwa z chwilą i po zawarciu Unii na zawsze będą mieć te same zezwolenia, poparcie i cła wywozowe oraz znajdą się pod działaniem tych samych prohibicji, restrykcji i zarządzeń dotyczących handlu i będą podlegać w obrębie całego Zjednoczonego Królestwa tym samym taryfom celnym i cłom na import i eksport, a także zezwolenia, poparcie, cła wywozowe, prohibicje, restrykcje i zarządzenia dotyczące handlu, taryfy celne oraz cła na import i eksport ustanowione w Anglii, w momencie zapoczątkowania Unii, z chwilą i po zawarciu Unii, z wyjątkiem i zastrzeżeniem co do ceł na import i eksport takich szczególnych towarów, od których dane osoby, poddani każdego królestwa, są specjalnie uwolnieni i zwolnieni na podstawie ich osobistych praw, pozostają nie zagrożone i przysługują również po zawarciu Unii w takim zakresie jak uprzednio. Z chwilą i po zawarciu Unii żaden Szkot przepędzający bydło do Anglii nie będzie obowiązany do opłacania jakichkolwiek innych ceł na rachunek publiczny bądź prywatny niż te cła, którymi w Anglii było jest lub będzie obłożone w obrębie rzeczzonego Królestwa. /.../

Artykuł XVI. Z chwilą i po zawarciu Unii moneta będzie takiego samego wzoru i wartości na obszarze całego Zjednoczonego Królestwa jak obecnie w Anglii. /.../

Artykuł XVIII. Z chwilą i po zawarciu Unii akty dotyczące regulacji handlu, taryf celnych i takich akcyz, które w stosunku do Szkocji na mocy niniejszego traktatu rozcią-

gają się tak samo na Szkocję, jak i na Anglię, a także wszystkie inne prawa obowiązujące w obrębie Królestwa Szkocji dane po zawarciu Unii i mimo jej istnienia pozostają w mocy jak uprzednio (z wyjątkiem tych, które są sprzeczne lub niezgodne z niniejszym traktem); podlegają one jednak zmianom uchwalonym przez Parlament Wielkiej Brytanii przy jednoczesnym rozróżnieniu aktów prawnych dotyczących praw publicznych i obywatelskich oraz tych, które tyczą praw osobistych; akty prawne, które dotyczą praw publicznych i obywatelskich, mają tak samo być uchwalane dla całego Zjednoczonego Królestwa. Żadna jednak zmiana z wyjątkiem oczywistego pożytku dla poddanych nie będzie uchwalona w aktach, które dotyczą praw prywatnych na obszarze Szkocji.

Artykuł XIX. Sąd sesyjny bądź kolegia sędziowskie orzekające po zawarciu Unii i pomimo jej zawarcia zostają utrzymane po wsze nadchodzące czasy na obszarze Szkocji tak, jak ukształtowane one zostały na podstawie praw tego Królestwa i o tej samej właściwości i przywilejach jak przed zawarciem Unii, nie mniej jednak podlegają takim zarządzeniom w sprawie lepszego wymiaru sprawiedliwości, jakie będą uchwalane przez parlament Wielkiej Brytanii; nikt też od tej chwili, dopóki takie kwalifikacje są wymagane bądź będą wymagane w przyszłości od osób odpowiadających warunkom dla mianowania ich sędziami zwyczajnymi Sądu Sesyjnego i nie zostaną zmienione przez parlament Wielkiej Brytanii, nie będzie mianowany przez Jej Królewską Mość bądź jej królewskich następców sędzią zwyczajnym Sądu Sesyjnego, jeśli nie zasiadał w kolegium sędziowskim jako rzecznik bądź główny sekretarz Sądu Sesyjnego przez okres pięciu lat albo nie występował jako rejent przez okres dziesięciu lat, z tym zastrzeżeniem, iż żaden rejent mający uzyskać godność sędziego Sądu Sesyjnego nie może być mianowany, jeżeli nie przeprowadził procesu prywatnego bądź publicznego w zakresie prawa cywilnego przed radą rzeczników i nie został przez nich uznany za wykwalifikowanego do rzeczonego urzędu na dwa lata wcześniej przed tym, nim został mianowany sędzią zwyczajnym Sądu Sesyjnego. Trybunał Sprawiedliwości działa również po zawarciu Unii i pomimo jej zawarcia zostaje utrzymany po wsze nadchodzące czasy na obszarze Szkocji, tak jak ukształtowany on został na podstawie praw tego Królestwa, i o tej samej właściwości i przywilejach jak przed zawarciem Unii, nie mniej jednak podlega takim zarządzeniom, jakie zostaną uchwalone przez parlament Wielkiej Brytanii, a bez uszczerbku innych praw do wymiaru sprawiedliwości. /.../ Wszystkie inne obecnie istniejące sądy w obrębie Królestwa Szkocji zostają utrzymane, lecz zmiany w tym zakresie dokonuje Parlament Wielkiej Brytanii, po wsze czasy, które nadejdą, wszystkie sądy niższe z rzeczonymi ograniczeniami zostają podporządkowane sądom wyższym, tak jak istnieją one obecnie w obrębie tegoż Królestwa. Żadne sprawy sądowe w Szkocji nie będą podlegały właściwości sądów kanclerskich, Ławy Królewskiej prawa powszechnego bądź jakiegokolwiek innego sądu w Westminsterze oraz rzeczony sąd bądź jakiegokolwiek inne im podobne po zawarciu Unii nie będą mieć żadnych uprawnień do rozpoznawania odwołań lub zmiany decyzji bądź wyroków sądowych w obrębie Szkocji bądź wstrzymania ich wykonania. /.../

Artykuł XX. Wszelkie urzędy dziedziczne, zwierzchnie, dziedziczne prawa do sądzenia, urzędy dożywotnie oraz dożywotnie prawa do sądzenia, pomimo niniejszego traktatu, pozostaną przy tych, do których należą, tak jak i prawo własności na tych samych warunkach, na jakich przysługuje im ono na podstawie praw Szkocji. /.../

Artykuł XXII. Na mocy niniejszego traktatu w chwili zawarcia Unii szesnastu spośród parów Szkocji będzie zasiadać i głosować w Izbie Lordów oraz czterdziestu pięciu przedstawicieli w Izbie Gmin Parlamentu Wielkiej Brytanii. /.../

Artykuł XXV. Wszelkie prawa i statuty każdego Królestwa na tyle, na ile są sprzeczne bądź niezgodne z treścią niniejszych artykułów, bądź jakimkolwiek z nich, z chwilą i po zawarciu Unii wygasną i staną się nieważne; będzie to obzajmione przez odpowiednie parlamenty rzeczonych Królestw. /.../

* * *

Ustawa o Unii z Irlandią z 1800 roku*

Biorąc pod uwagę, iż - w wykonaniu najłaskawszej propozycji Jego Królewskiej Mości skierowanej odpowiednio do obu izb parlamentu Wielkiej Brytanii i Irlandii zalecającej rozważenie takich środków, które mogłyby w najlepszy sposób wzmocnić i utrwalić związek między obu królestwami - obie izby parlamentu Wielkiej Brytanii i obie izby parlamentu Irlandii wyraziły zdecydowanie zgodę i uchwały, że w celu umocnienia i zabezpieczenia istotnych interesów Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz utrwalenie siły, potęgi i zasobów Imperium Brytyjskiego celowe będzie uzgodnienie środków, które najlepiej będą mogły przyczynić się do zjednoczenia obu królestw Wielkiej Brytanii i Irlandii w jedną monarchię w taki sposób i na takich zasadach i warunkach, jakie zostaną ustalone na podstawie ustaw odpowiednich parlamentów Wielkiej Brytanii i Irlandii.

W wykonaniu zaś wspomnianego postanowienia obie izby wymienionych obu parlamentów odpowiednio i zgodnie aprobowały pewne artykuły dla osiągnięcia i utrwalenia wyznaczonych wyżej celów, w następującym brzmieniu:

Artykuł 1. /.../ że wspomniane królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii będą począwszy od pierwszego dnia stycznia /.../ tysiąc osiemset pierwszego roku na zawsze zjednoczone w jedno królestwo pod nazwą Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii. /.../

Artykuł 2. /.../ że dziedziczenie korony imperialnej Zjednoczonego Królestwa i dominiów doń należących będzie kontynuowane w ten sam sposób, jaki obecnie obowiązuje zgodnie z ustaleniami i ograniczeniami w odniesieniu do królestw Wielkiej Brytanii i Irlandii, z zastrzeżeniem odpowiednich przepisów i warunków, wynikających z postanowień unii między Anglią i Szkocją.

Artykuł 3. /.../ że wspomniane Zjednoczone Królestwo będzie reprezentowane w jednym i tym samym parlamencie, określanym jako Parlament Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii.

Artykuł 4. /.../ że czterech lordów duchownych Irlandii, zmieniających się z sesji na sesję oraz dwudziestu ośmiu irlandzkich lordów świeckich wybranych dożywotnio przez

* Źródło: D.J. Medley, *Original illustrations of English constitutional history*, London 1926; przekład, w: *Powszechna historia państwa i prawa. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. B. Lesiński i J. Walachowicz, Poznań 1975, cz. 2, s. 122-124.

parów Irlandii stanowić będzie liczbę uprawnionych do zasiadania i głosowania z ramienia Irlandii w Izbie Lordów parlamentu Zjednoczonego Królestwa. Stu zaś (reprezentantów) Gmin (po dwóch z każdego hrabstwa Irlandii, dwóch z miasta Dublina, jeden z Uniwersytetu Św. Trójcy, po jednym z każdego z trzydziestu znaczniejszych miast, miasteczek i grodów) stanowić będzie liczbę uprawnionych do zasiadania i głosowania z ramienia Irlandii w Izbie Gmin parlamentu Zjednoczonego Królestwa. /.../

Artykuł 5. /.../ że kościół Anglii i Irlandii, tak jak obecnie jest prawnie ustalony, będzie zjednoczony w jeden protestancki kościół episkopalny, nazywany Zjednoczonym Kościołem Anglii i Irlandii; że nauka, praktyki, dyscyplina i ustrój wspomnianego Zjednoczonego Kościoła będą i pozostaną w mocy na zawsze, tak jak obecnie ustalone są przez prawo dla kościoła Anglii; że zachowanie i zabezpieczenie rzezonego Zjednoczonego Kościoła, jako ustalonego Kościoła Anglii i Irlandii będzie uważane i traktowane jako istotne i podstawowe (postanowienie) unii; że w podobny sposób nauka, praktyki, dyscyplina i ustrój kościoła Szkocji będą pozostawały i podlegały ochronie tak, jak obecnie są one prawnie ustalone w ustawach o unii między dwoma królestwami Anglii i Szkocji. /.../

WŁADZA USTAWODAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ

* * *

Bill o prawach z 13 lutego 1689 roku*

Lordowie duchowni i świeccy, oraz gminy, zgromadzeni w Westminsterze i reprezentujący prawnie, zupełnie i swobodnie wszystkie stany królestwa tego, dnia 13 lutego 1689 roku podali Ich Królewskim Mościom, noszącym i znanym pod imionami i tytułami Wilhelma i Marii, Księcia i Księżnej Orańskich, obecnych tam we własnych osobach, oświadczenie piśmienne, sporządzone przez wzmiankowanych lordów i gminy w wyrazach następujących:

Ostatni król Jakub II, przy współdziałaniu rozmaitych występnych doradców, sędziów i urzędników, starał się obalić i wykorzenieć religię protestancką oraz prawa i swobody tego królestwa.

1. Przywłaszczał sobie prawo zwalniania, bez zgody parlamentu, od uległości prawom, zawieszania ich i wykonania.

2. Aresztował i ścigał niektórych dostojnych prałatów za ich najpoddanejsze prośby o zwolnienie ich od udziału w wykonywaniu tej przywłaszczonej przezeń władzy.

3. Wydał i nakazał wykonać rozkaz, opatrzony wielką pieczęcią, utworzenia sądu, zwanego sądem komisarzy w sprawach kościelnych.

4. Pobierał opłaty na rzecz korony, na zasadzie mniemanych prerogatyw, za inny czas i w inny sposób, niż to było uchwalone przez parlament.

5. Zbierał i utrzymał w granicach tego królestwa, podczas pokoju, stałą armię, bez zgody parlamentu i niezgodnie z prawami kwaterował wojsko.

6. Zabraniał nosić broń swym dobrym poddanym wyznania protestanckiego wówczas, kiedy papiści byli uzbrojeni i wbrew prawu pozostawali na służbie.

7. Naruszał swobodę wyborów członków parlamentu.

8. Rozpatrywał w sądzie Ławy Królewskiej sprawy i procesy, podlegające wyłącznej kompetencji parlamentu, i stosował różne inne dowolne i nieprawne formy postępowania.

9. W ostatnich latach na listy przysięgłych w sprawach karnych wciągano osoby stronne, podkupne i nie odpowiadające wymaganym warunkom, a w szczególności w sprawach o zdradę stanu - osoby, nie będące wolnymi posiadaczami ziemskimi.

10. Od osób aresztowanych w sprawach karnych żądano nadmiernych kaucji, obchodząc prawo wydane w celu zabezpieczenia swobody poddanych.

11. Nakładano nadmierne grzywny i wymierzano kary nieprawne i okrutne.

12. Rozdawano nagrody i obietnice nagród z grzywien i konfiskat jeszcze przed zapadnięciem wyroków na osoby, które miały im ulec.

Wszystkie czyny powyższe bezwarunkowo i wprost sprzeciwiają się prawom, powszechnie wiadomym, i statutom, i swobodom tego królestwa.

* Źródło: *Select Documents of English Constitutional History*, ed. G.B. Adams i H.M. Stephens, New York - London 1954, s. 462-469; przekład, w: *Teksty konstytucji typowych państw europejskich*, oprac. J. Lange, Warszawa 1905, s. 15-21.

Zważywszy zaś, że z powodu zrzeczenia się rządów przez wzmiankowanego króla Jakuba II i zawakowania tronu Jego Wysokość Książę Orański (którego Bogu Wszechmogącemu podobało się uczynić znakomitym narzędziem wyzwolenia tego królestwa od papizmu i samowoli) nakazał (za zgodą lordów duchownych i świeckich i niektórych wybitnych osób z gmin) rozesać lordów duchownych i świeckich, wyznania protestanckiego, i inne wezwania do rozmaitych hrabstw, miast, uniwersytetów, miasteczek i pięciu portów, w celu wyboru przez nich przedstawicieli do parlamentu, który miał się zebrać i obradować w Westminsterze dnia dwudziestego drugiego stycznia 1688 roku nad środkami, które przedsięwziąć należy, ażeby zabezpieczyć na przyszłość od zamachów władzę, prawa i swobody i zważywszy, że wskutek wezwań wybory wykonane zostały w sposób prawidłowy - wzmiankowani powyżej lordowie duchowni i świeccy oraz gminy, zebrawszy się wskutek powyższych wezwań i wyborów, jako zupełne i wolne przedstawicielstwo tego narodu, po dojrzałym rozpatrzeniu środków, wiodących do powyższych celów, przede wszystkim (jak to robili zwykle w podobnych wypadkach ich przodkowie), uważają za konieczne oświadczyć co następuje:

1. Że zawieszenie praw lub ich wykonania, przez rozkaz królewski, bez zgody parlamentu, jest bezprawiem.
2. Że zwolnienie od uległości prawu lub jego wykonania, przez rozkaz królewski, jak to się zdarzało w niedawnych czasach, jest bezprawiem.
3. Że utworzenie sądu komisarzy w sprawach kościelnych, oraz wszelkich innych instytucji i sądów tego rodzaju jest bezprawne i szkodliwe.
4. Że pobór opłat na rzecz korony na mocy mniemanej prerogatywy, bez zgody parlamentu, lub w ciągu czasu dłuższego i w inny sposób, niż to uchwalił parlament, jest bezprawiem.
5. Że zwracanie się do króla z prośbami jest prawem poddanych, a wszelkie aresztowanie i ściganie ich za to jest bezprawiem.
6. Że pobór i utrzymywanie stałej armii w granicach królestwa podczas pokoju inaczej, jak za zgodą parlamentu, jest bezprawiem.
7. Że poddani wyznania protestanckiego mają prawo nosić broń odpowiednią do swego stanowiska i do przepisów prawa.
8. Że wybory do parlamentu powinny być zupełnie swobodne.
9. Że swoboda słowa, rozpraw i aktów w parlamencie nie może być krępowana, ani ulegać kontroli czy to sądu, czy jakiej innej instytucji, oprócz parlamentu.
10. Że wymaganie nadmiernych kaucji, nakładanie nadmiernych grzywien i wymierzanie kar okrutnych i niezwykłych jest wzbronione.
11. Że przysięgłych wciągać należy na listy i wzywać według właściwego porządku; przysięgli zaś w sprawach o zdradę stanu winni to być wolni posiadacze ziemscy.
12. Że wszelkie nagrody i obietnice z sum, oczekiwanych z kar i konfiskat, przed osądzeniem, są bezprawne i nieważne.
13. Że dla zapobieżenia wszelkim nadużyciom, i dla poprawy, wzmocnienia i ochrony praw, parlament powinien być zwoływany dość często.

I oni proszą i żądają, i stoją silnie przy tych wszystkich punktach i przy każdym z nich oddzielnie, jako przy swoich niezłomnych prawach i swobodach, i dlatego uważają, że deklaracje, wyroki, fakty lub czyny, które się zdarzały ze szkodą dla narodu co do któregokolwiek z powyżej wymienionych punktów, nie mogą mieć skutków na przyszłość lub stanowić precedensu.

I. Deklaracja Jego Wysokości Księcia Orańskiego szczególnie skłania ich do tych zadań, jako jedyne go środka osiągnięcia poprawy i usunięcia zła.

Z zupełną więc wiarą, że Jego Wysokość Książę Orański dokona sprawy wyzwolenia, dzięki niemu tak daleko już posuniętej, i zabezpieczy ich przeciwko pogwałceniu ich praw i wszelkich innych zamachów na ich wiarę, prawa i swobody.

II. Wzmiankowani lordowie duchowni i świeccy oraz gminy, zgromadzeni w Westminsterze, uchwalają, że Wilhelm i Maria, Książę i Księżna Orańscy, uznają się i ogłaszają za Króla i Królową Anglii, Francji i Irlandii, i ziem do nich należących tak, ażeby korona i godność królewska tych królestw i ziem należały dożywotnio do powyższych Księcia i Księżny i do tego z nich, kto przeżyje drugiego; i ażeby w ciągu wspólnego ich pożycia, wyłączne i zupełne wykonywanie władzy królewskiej należało do wzmiankowanego Księcia Orańskiego i sprawowane było przezeń w imieniu obojga; po śmierci zaś ich korona i godność królewska przejść winny do zstępnych spadkobierców Księżnej, a w braku takiego potomstwa do Księżnej Anny Duńskiej i jej zstępnych, a w braku takich do zstępnych Księcia Orańskiego. Lordowie duchowni i świeccy, oraz gminy proszą więc Księcia i Księżnę Orańskich o przyjęcie tronu zgodnie z powyższym.

III. I uchwalają, żeby zamiast poprzedniej przysięgi poddaństwa wszystkie osoby, od których tego się wymaga, składały przysięgę następującą:

Ja, A.B., z czystego serca obiecuję i przysięgam, że będę szczerze i wiernie wykonywał obowiązki poddanego Ich Królewskich Mości Króla Wilhelma i Królowej Marii.

Tak niech mi Bóg dopomoże.

Ja, A.B., przysięgam, że z całego serca swego odrzucam, nienawidzę i przeklinam, jako nieuczciwe i heretyckie, naukę i twierdzenie, że monarchów ekskomunikowanych lub osądzonych przez papieża lub inną władzę tronu rzymskiego, poddani mogą pozbawić tronu lub zabijać, i oświadczam, że żaden ziemski monarcha, władca, prałat, żadna osoba lub państwo cudzoziemskie nie ma i mieć nie może jurysdykcji, władzy, zwierzchnictwa, przewagi lub autorytetu kościelnego albo duchownego w granicach tego królestwa.

Tak niech mi Bóg dopomoże.

IV. Po czym Ich Królewskie Mości przyjęli koronę i godność królewską królestw Anglii, Francji i Irlandii i ziem do nich przynależnych, zgodnie z uchwałą i życzeniem wzmiankowanych lordów i gmin, wypowiedzianym powyżej.

V. A następnie Ich Królewskie Mości pozwoliły, iżby wzmiankowani lordowie duchowni i świeccy oraz gminy, stanowiący dwie izby parlamentu, obradowali i razem z ich Królewskimi Mościami przedsięwzięli środki rzeczywiste w celu utwierdzenia wiary, praw i swobód tego królestwa, tak ażeby na przyszłość nie zagrażało im niebezpieczeństwo, na co lordowie duchowni i świeccy oraz gminy zgodzili się i przystąpili do narad.

VI. Obecnie, na zasadzie powyższego, lordowie duchowni i świeccy oraz gminy, zgromadzeni w parlamencie w celu ratyfikacji i zatwierdzenia powyżej przytoczonej deklaracji i zawartych w niej artykułów, warunków, zasad i punktów za pomocą prawa, uchwalonego w formie właściwej przez parlament, proszą, ażeby było ogłoszone i nakaza-

ne, że wszelkie prawa i swobody w całości i oddzielnie, wymienione w deklaracji, są to odwieczne i niewątpliwe prawa i swobody narodu tego królestwa i winny być jako takie uznawane, pojmowane, rozpatrywane i udzielane, i że wszystkie artykuły deklaracji winny być ściśle i niezłomnie wykonywane i przestrzegane, a urzędnicy zgodnie z nimi służyć powinni Ich Królewskim Mościom i ich następcom.

VII. Wzmiankowani lordowie duchowni i świeccy oraz gminy, biorąc pod uwagę, że Bogu Najwyższemu, w jego nieprzeniknionych zamysłach i miłosierdziu względem tego narodu, podobało się ku jego szczęściu wybrać i zachować osoby Ich Królewskich Mości, ażeby panowały nad nami na tronie swych przodków, dziękując Mu za to z głębi serca i chwając go - silnie i niewzruszenie są przekonani i dlatego uznają i ogłaszają, że z powodu zrzeczenia się rządów przez króla Jakuba II i przyjęcia przez ich Królewskie Mości korony i godności królewskiej, Ich Królewskie Mości stały się, w myśl praw tego królestwa naszymi władcami, Monarchą i Monarchinią, Królem i Królową Anglii, Francji i Irlandii i ziem do nich przynależnych, że godność królewska i korona, ze wszystkimi przywiązanymi do nich honorowymi nazwami, tytułami, regaliami, prerogatywami, pełnomocnictwami, jurysdykcjami i władzami, w sposób najbardziej zupełny, prawny i niepodzielny łączą się, jednoczą i ześrodkowują w ich królewskich osobach. /.../

IX. Ponieważ doświadczenie wykazało, że z bezpieczeństwem i pomyślnością tego kraju nie zgadzają się rządy monarchy-papisty, lub króla albo królowej, pozostających w związku małżeńskim z papistą lub papistką, wzmiankowani lordowie duchowni i świeccy oraz Gminy proszą, ażeby było uchwalone, iż każda osoba, która pogodziła się lub pogodzi, albo będzie utrzymywała stosunki z tronem albo Kościołem rzymskim, albo będzie wyznawała wiarę papistowską, lub wstąpi w związki małżeńskie z papistą, winna być na zawsze usunięta i uznana za niezdolną do dziedziczenia lub władania koroną i rządem tego królestwa i Irlandii, i ziem do nich przynależnych, lub jakiegokolwiek ich części albo też posiadania lub wykonywania w ich granicach jakiegokolwiek prawa królewskiego, władzy lub jurysdykcji, w wypadkach podobnych naród tych królestw, w moc niniejszego, zwalnia się od przysięgi poddańczej - korona zaś i rządy przechodzą do tej osoby wyznania protestanckiego, która by powinna odziedziczyć je w razie, gdyby osoba, usunięta od tronu z przyczyn powyższych, zmarła śmiercią naturalną.

X. Dalej lordowie duchowni i świeccy oraz gminy proszą, ażeby każdy król i królowa, którzy by kiedykolwiek w przyszłości odziedziczyli koronę tego królestwa, w pierwszy dzień zebrania pierwszego parlamentu po wstąpieniu na tron, siedząc na tronie w izbie lordów, w obecności tam zgromadzonych lordów i gmin, lub też podczas swej koronacji przy składaniu przysięgi koronacyjnej (która przedtem powinna mieć miejsce) przed tą osobą lub osobami, które będą świadkami tej przysięgi - składali, podpisywali i czytali na głos deklarację, o której mowa w statucie, wydanym w roku trzynastym panowania króla Karola II, a zatytułowanym: „Akt, mający na celu tym pewniejsze zabezpieczenie osoby i władzy króla za pomocą pozbawienia papistów prawa zasiadania w izbach parlamentu”. Gdyby się zdarzyło, że król lub królowa winni ułożyć, podpisać i przeczytać na głos deklarację podczas koronacji, lub w pierwszy dzień zebrania się pierwszego parlamentu po dojsciu przez króla lub królową do lat dwunastu.

XI. Ich Królewskie Mości zgodziły się, aby wszystkie wyższe artykuły były ogłoszone, uprawnione i uchwalone władzą niniejszego parlamentu, i obowiązywały, i zachowywały siłę innych praw tego królestwa na wieczne czasy, wskutek czego ogłaszają się one, uprawniają i uchwalają przez Ich Królewskie Mości, za zgodą lordów duchownych i świeckich, oraz gmin, zgromadzonych w parlamencie i władzą tego ostatniego.

XII. Oprócz tego ogłasza się i uchwała tą władzą, że poczynając od obecnej sesji parlamentu, żaden wyjątek *non obstante* z jakiegokolwiek statutu lub części jego nie może być dopuszczony, ale uważany będzie za nieważny, z wyłączeniem tylko wypadków, w których wyjątki takie będą dozwolone w samym statucie lub też specjalnie przewidziane przez jeden lub kilka billów, uchwalonych na obecnej sesji parlamentu.

XIII. Uchwała się również, że żadna karta, ulga lub łaska, okazana do dnia 23 października 1689 roku, nie zostaje uchylona przez akt niniejszy, ale zachowuje moc swoją tak, jak gdyby tego aktu wcale nie było.

* * *

Ustawa o reprezentacji ludu Anglii i Walii w parlamencie z 7 czerwca 1823 roku*

Ponieważ zostało uznane za celowe podjęcie skutecznych środków dla poprawienia różnych nadużyć tak długo istniejących w wyborach do służby w Izbie Gmin, parlamentu Anglii, pozbawienie tego przywileju wielu nieznacznych już miejsc i osiedli, przyznanie zaś tego prawa wyboru członka Izby Gmin, dużym, ludnym i bogatym miastom, zwiększenie liczby przedstawicieli hrabstw, rozszerzenie prawa wyborczego na wielu poddanych Jego Królewskiej Mości, którzy nie mieli odpowiedniego prawa poprzednio, przez co zmniejszy się wydatki na wybory, wszystko to jest zarządzane przez Jego Królewską Mość i za zgodą Lordów Świeckich i Duchownych oraz Izbę Gmin, zgromadzonych w obecnym Parlamencie i pod jego autorytetem.

1. Każde miasto zamieszczone w wykazie (podano 58 nazw miast i osiedli - JK) wysyłające posłów do parlamentu, po zakończeniu kadencji obecnego parlamentu nigdy więcej nie będzie wybierać swych przedstawicieli i wysyłać ich do parlamentu.

2. Zarządza się, że każda z wymienionych miejscowości (wymienione 22 nazwy, między innymi Manchester, Birmingham, Leeds - JK) po zakończeniu kadencji obecnego parlamentu będą miały prawo wyboru dwóch członków do Izby Gmin.

3. Każda miejscowość zamieszczona w wykazie (wymieniono 30 miejscowości - JK) po zakończeniu obecnej kadencji parlamentu będzie wybierać tylko jednego swego przedstawiciela do parlamentu zamiast dwóch.

4. Każda z miejscowości wymienionych w załączonej do tej ustawy liście dodatkowej (wymieniono 19 miejscowości - JK) będzie posyłała jednego swego przedstawiciela do parlamentu. /.../

* Źródło: *British working class movements. Select documents 1789-1875*, ed. C.D.H. Colle i A.W. Filson, London 1951, s. 237-240; przekład, w: *Między rewolucją francuską a rewolucją październikową. Teksty źródłowe do nauczania historii powszechnej*, oprac. I. Rusinowa i T. Wituch, Warszawa 1980, s. 136-137.

18. Zarządza się, że prawo wybierania do następnych parlamentów mają tylko ci dzierżawcy dożywotni lub dziedziczni (freeholders), spełniający ustalony warunek, tj. ci, których posiadłości przynoszą dochodu nie mniej niż 10 funtów, po potrąceniu wszystkich należnych rent i opłat, lub 40 szylingów renty rocznej.

19. Zarządza się, że każdy pełnoletni mężczyzna, zdolny do działań prawnych i nie pozbawiony praw obywatelskich, posiadający ziemię lub też ją dzierżawiący dożywotnio (copyhold), lub prawo dzierżawy na jeden, dwa lub kilka lat, ale z dochodem rocznym nie mniejszym niż 10 funtów, po potrąceniu wszystkich czynszów i obciążeń z tych lub innych tytułów, będzie zapisany do głosowania w wyborach do przyszłego parlamentu w swych hrabstwach i ma prawo wybierania rycerza lub rycerzy hrabstwa.

20. Każdy mężczyzna po dojściu do ustalonego prawem wieku i nie pozbawiony praw obywatelskich, posiadający jakąkolwiek dzierżawę lub prawo do dzierżawy dożywotniej, lub wieczysty dzierżawca, lub mający umowę nie mniejszą niż na sześćdziesiąt lat, z dochodem nie mniejszym niż 10 funtów rocznie, lub posiadający ziemię w charakterze dzierżawcy na zasadzie umowy i przy czynszu rocznym nie mniejszym niż pięćdziesiąt funtów, mają również prawo wyboru do następnych parlamentów jednego lub kilka rycerzy z hrabstwa. /.../

27. Zarządza się, że w każdym mieście lub okręgu, które otrzymało prawo wyboru członków do przyszłego parlamentu, może zostać wybranym każdy pełnoletni mężczyzna zdolny do działań prawnych /.../, o ile jest właścicielem lub dzierżawcą domu, sklepu, magazynu lub innego budynku stojącego oddzielnie lub łącznie /.../, jeżeli jego roczny dochód nie jest mniejszy niż 10 funtów rocznie, zgodnie z poprzednimi ustaleniami, co do głosowania w wyborach członka lub członków parlamentu z tego okręgu lub miasta.

* * *

Ustawa o Parlamencie z 1911 roku z uwzględnieniem zmian z 1949 roku*

Zważywszy, iż koniecznością stało się powzięcie postanowień regulujących stosunki między obu izbami Parlamentu i zważywszy, iż jest zamierzone zastąpienie Izby Lordów, która obecnie istnieje, przez Drugą Izbę Ustawodawczą, ukonstytuowaną na zasadzie reprezentacji ludowej zamiast dziedzicznej, a zastąpienie tejże nie może być natychmiast wprowadzone w życie; i zważywszy, iż postanowienie Parlamentu podjęte w przyszłości dotyczące tegoż zastąpienia będzie zawierało ograniczenie i określenie uprawnień nowej Drugiej Izby Ustawodawczej, a w związku z czym staje się konieczne podjęcie postanowień, w niniejszej ustawie wyrażonych, w celu uszczuplenia istniejących uprawnień Izby Lordów; zostało przeto postanowione przez Jego Wysokość Królewską Mość oraz przez i za radą i zgodą Lordów duchownych i świeckich oraz Gmin zgromadzonych w obecnym Parlamencie oraz z ich woli, co następuje:

* Źródło: *The nineteenth century constitution. Documents and commentary*, Cambridge 1969, s. 197-199; przekład, w: *Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Szwajcarii*, oprac. pod red. A. Burdy i M. Rybickiego, Wrocław 1970, s. 47-51.

Artykuł 1.1. Jeśli projekt ustawy finansowej, uchwalony przez Izbę Gmin i przesłany do Izby Lordów co najmniej na jeden miesiąc przed zakończeniem sesji, nie został uchwalony przez Izbę Lordów bez poprawek w ciągu jednego miesiąca od daty przesłania go do tejże Izby, to projekt ów, o ile Izba Gmin nie postanowi inaczej, zostanie przedłożony Jego Królewskiej Mości i stanie się ustawą Parlamentu z chwilą nadania mu sankcji królewskiej, pomimo że Izba Lordów nie wyraziła zgody na ów projekt ustawy.

1.2. Projekt ustawy finansowej jest projektem ustawy publicznej, jeżeli według opinii speakera Izby Gmin zawiera wyłącznie postanowienia traktujące o wszystkich razem lub o którymkolwiek z następujących problemów, a mianowicie nałożenie, zniesienie, darowanie, zmiana albo regulacja podatków; obciążenie spłatą długu albo innymi ciężarami finansowymi Skarbu Państwa albo kwot uchwalonych przez Parlament, albo zmiana czy umorzenie któregośkolwiek z tych ciężarów; zaopatrzenie, przeznaczenie, kwitowanie, zamrożenie, uruchamianie albo badanie kredytów publicznych; zaciąganie albo zagwarantowanie jakiegokolwiek pożyczki czy spłaty takowej, albo spraw incydentalnie związanych z tymi problemami lub jakimkolwiek z nich. Użyte w tym ustępie wyrażenia: kredyty publiczne oraz pożyczka, nie obejmują jakichkolwiek podatków, środków finansowych albo pożyczki zaciągniętej przez władze lub organizacje z przeznaczeniem na cele lokalne.

1.3. Na każdym projekcie ustawy finansowej, kiedy jest on przesyłany do Izby Lordów i kiedy jest przedkładany Jego Królewskiej Mości dla uzyskania zgody, wymagane będzie umieszczenie poświadczenia podpisanego przez speakera Izby Gmin, iż jest to projekt ustawy finansowej. Speaker, zanim wystawi poświadczenie, winien zasięgnąć konsultacji, jeśli to możliwe, dwóch posłów powołanych na początku każdej sesji przez komitet doboru spośród grona przewodniczących komisji.

Artykuł 2.1. Jeśli projekt ustawy publicznej (nie będąc projektem ustawy finansowej albo projektem ustawy zawierającej postanowienie o przedłużeniu maksymalnego okresu trwania Parlamentu ponad pięć lat) został uchwalony przez Izbę Gmin podczas dwóch następujących po sobie sesji (czy to tego samego, czy następnego Parlamentu), a będąc przesłany do Izby Lordów co najmniej na miesiąc przed końcem sesji, został odrzucony przez Izbę Lordów podczas każdej z tych sesji, to taki projekt ustawy w przypadku odrzucenia go po raz drugi przez Izbę Lordów, jeśli Izba Gmin nie postanowi inaczej, zostanie przedłożony Jego Królewskiej Mości i stanie się ustawą Parlamentu uzyskawszy sankcję królewską, pomimo że Izba Lordów nie wyraziła zgody na ów projekt ustawy, pod warunkiem że to postanowienie nie dojdzie do skutku, zanim nie upłynie jeden rok między datą drugiego czytania podczas pierwszej z tych sesji, na których projekt był rozpatrywany w Izbie Gmin, a datą uchwalenia go przez izbę Gmin na drugiej z tych sesji.

2.2. Kiedy projekt ustawy zostaje przedłożony Jego Królewskiej Mości w celu uzyskania sankcji zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu, wymagane będzie na projekcie ustawy poświadczenie podpisane przez speakera Izby Gmin, że wymogi niniejszego artykułu zostały należycie spełnione.

2.3. Projekt ustawy będzie uważany za odrzucony przez Izbę Lordów, jeżeli nie został uchwalony przez Izbę Lordów bez wyniesienia jakichkolwiek poprawek bądź uchwalony z poprawkami, które mogą być uzgodnione jedynie przez obie izby.

2.4. Projekt ustawy będzie uważany za ten sam, co projekt ustawy przesłany do Izby Lordów w poprzedniej sesji, jeśli jest identyczny z poprzednim projektem ustawy, albo zawiera jedynie takie zmiany, które w myśl poświadczenia speakera Izby Gmin są nie-

zbędne w związku z wpływem czasu od daty poprzedniego projektu ustawy albo stanowią poprawki wniesione przez Izbę Lordów do poprzedniego projektu ustawy podczas poprzedniej sesji oraz poprawki, które w myśl poświadczenia speakera zostały wniesione przez Izbę Lordów podczas drugiej sesji i zaaprobowane przez Izbę Gmin jako wniesione do projektu ustawy, który ma być przedłużony w celu uzyskania sankcji królewskiej zgodnie z niniejszym artykułem, z tym zastrzeżeniem, iż Izba Gmin może, jeśli uzna to za stosowne, w toku rozpatrywania projektu ustawy przez izbę podczas drugiej sesji sugerować dalsze poprawki bez włączania ich do projektu ustawy, a każda z takich sugerowanych poprawek będzie rozważona przez Izbę Lordów; jeśli zostaną one zaaprobowane przez tę Izbę, to będą traktowane jako poprawki wniesione przez Izbę Lordów, a zaaprobowane przez Izbę Gmin; jednakże wykorzystanie tego uprawnienia przez Izbę Gmin nie będzie miało wpływu na skutki wynikające z niniejszego artykułu w przypadku odrzucenia projektu ustawy przez Izbę Lordów.

Artykuł 3. Każde poświadczenie speakera Izby Gmin wystawione na podstawie niniejszej ustawy będzie ostateczne dla wszelkich celów i nie może być zaskarżone przed jakimkolwiek sądem.

Artykuł 4.1. W każdym projekcie ustawy przedkładanym Jego Królewskiej Mości na podstawie poprzedzającego postanowienia niniejszej ustawy słowa zarządzenia promulgacyjnego będą brzmiały, jak następuje: „Zostaje postanowione przez Jego Wysokość, Królewską Mość, oraz przez i za radą i zgodą Gmin w obecnym Parlamencie zgromadzonych, stosownie do postanowień ustaw o parlamencie z 1911 r. i 1949 r. oraz o ich woli, co następuje”.

4.2. Jakakolwiek zmiana projektu ustawy konieczna, aby zadość uczynić wymogom niniejszego artykułu, nie będzie uważana za poprawkę do projektu ustawy.

Artykuł 5. Użyte w tej ustawie wyrażenie: projekt ustawy publicznej, nie obejmuje jakiegokolwiek projektu ustawy potwierdzające tymczasowe rozporządzenie.

Artykuł 6. Niniejsza ustawa niczym nie umniejsza ani ogranicza istniejących praw i przywilejów Izby Gmin.

Artykuł 7. Pięć lat zamiast siedmiu lat jest maksymalnym okresem dla Parlamentu w oparciu o ustawę z 1715 r. o siedmioleciu.

Artykuł 8. Niniejsza ustawa może być cytowana jako ustawy o Parlamencie z 1911 r. i 1949 r.

WŁADZA WYKONAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ

* * *

Ustawy o Głowie Kościoła z 1534 roku*

Jakkolwiek Jego Królewska Mość sprawiedliwie i zgodnie z prawem jest i powinna być uważana za najwyższą głowę kościoła w Anglii i za taką jest przyjmowany przez duchowieństwo tego królestwa na jego zjazdach, niemniej jeszcze dla utrwalenia i zatwierdzenia tego stanu rzeczy i dla wzmocnienia religii Chrystusowej w granicach królestwa Anglii oraz aby poskromić i wykorzenić wszelkie błędy, herezje i inne nadużycia i występki w nim się dotąd panoszące; niech będzie postanowione przez autorytet obecnego parlamentu to, że miłościwie nam panujący król, jego dziedzice i następcy, królowie tego królestwa, mają być brani, przyjmowani i uważani za jedyną głowę na ziemi kościoła w Anglii, nazywanego Kościołem anglikańskim; i mają posiadać i cieszyć się tym tytułem dołączonym i zjednoczonym z koroną monarszą tego królestwa tak dobrze, jak i przynależnościami i odnoszącymi się do wspomnianego urzędu najwyższej głowy tegoż Kościoła wszystkimi zaszczytami, godnościami, uprawnieniami wynikającymi z pierwszeństwa, jurysdykcji, wolności oraz praw do korzyści i dochodów; i że wspomniany miłościwie panujący nam król, jego dziedzice i następcy, królowie tego królestwa, mają mieć pełną władzę i autorytet, aby od czasu do czasu przeprowadzać wizytacje, poskramiać winnych, usuwać nadużycia, reformować, wydawać polecenia, poprawiać, powściągać zło i wykorzeniać te wszystkie błędy, herezje, występstwa, wykroczenia, zlekceważenia i zwyrodnienia jakiegokolwiek by one były, które wszelkim sposobem, (czy) to na podstawie władzy duchownej, (czy) jurysdykcji powinny lub mogą być załatwione, karane, nakazywane, wyrównywane, poprawiane, powściągane, prostowane szczególnie ku upodobaniu Wszechmogącego Boga, dla wzrostu siły religii Chrystusowej oraz dla utrwalenia pokoju, jedności i bezpieczeństwa tego królestwa; zakazuje się zwać na jakąkolwiek przeciwną niniejszemu aktowi praktykę, zwyczaj, obce prawo, obcy autorytet, rozkaz lub jakąś inną rzecz lub rzeczy.

* * *

Statut o Proklamacjach z 1539 roku**

Wobec tego, że Jego Królewska Mość wydawał w różnych okolicznościach za aprobatą swej rady w sposób nieprzerwany różne i różnorodne proklamacje swej łaskawości i to zarówno w zakresie rozmaitych i różnorodnych prawd religii Chrystusowej, jak i w przedmiocie jedności i zgody, które winny być zachowane między oddanymi królo-

* Źródło: D.J. Medley, *Original illustrations of English constitutional history*, Londyn 1926, s. 214-215; przekład, w: *Powszechna historia państwa i prawa. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. B. Lesiński i J. Walachowicz, Poznań 1975, cz. 2, s. 89-90.

** Źródło: D.J. Medley, *Original illustrations of English constitutional history*, London 1926, s. 389-393; przekład, w: *Powszechna historia państwa i prawa. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. B. Lesiński i J. Walachowicz, Poznań 1975, cz. 2, s. 95-98.

wi i posłusznymi mu poddanymi tego królestwa i innych jego dominiów oraz biorąc pod uwagę rozwój (królestwa) i jego powszechny dobrobyt, a także pożyteczny pokój dla jego ludu, który nigdy nie prowadzi do powstawania różnic oraz zarozumialstwo, upór i zawziętość wielu osób, które uporczywie potępiały i łamały to, co król na podstawie swej władzy królewskiej z braku odpowiednich statutów i praw może czynić i wymuszać przestrzeganie wspomnianych proklamacji przez przestępców, których to (aktów królewskich) dalsze nieposzanowanie zachęcałoby grzeszników nie tylko do nieposłuszeństwa nakazom i ustawom wszechmogącego Boga, lecz także do popełniania nazbyt wielkiego grzechu ku szczególnej hańbie Jego Królewskiej Mości, który gdyby to zło cierpiał, dodawałby także zbyt dużej odwagi i zuchwałości wszystkim złoczyńcom i przestępcom; przeto zważywszy, iż zdarzają się niejednokrotnie nagle przyczyny i okoliczności wymagające szybkiego załatwienia, i że czekanie na (decyzje) parlamentu (w ich przedmiocie) mogłoby tymczasem spowodować wielkie szkody dla królestwa; /.../ zostało uznane za niezbędne, aby Jego Królewska Mość, panujący aktualnie w tym królestwie, mógł w dalszym ciągu od czasu do czasu wydawać i ogłaszać za pomocą swej czcigodnej rady proklamacje dla dobra, porządku publicznego i zarządu swego królestwa Anglii, Walii i innych dominiów oraz dla obrony swej godności królewskiej, wzrostu powszechnego dobrobytu i pożytecznego spokoju i swego narodu, o ile okoliczności będą tego wymagały oraz, że zwyczajne prawo ustanawiane będzie za zgodą Jego Królewskiej Mości i parlamentu ze względu na sprawiedliwe karanie, poprawę i wykorzenie tych (przestępstw) obrazy i nieposłuszeństwa;

Dlatego niech będzie to ustanowione /.../, że zawsze panujący król z pomocą swych czcigodnych doradców, których imiona niżej następują lub z pomocą ich większej części może w przyszłości po wieczne czasy wydawać pod powagą swojego aktu własne proklamacje (do przestrzegania) pod takimi sankcjami i karami i w takim przedmiocie, jak Jego Wysokości i wspomnianej czcigodnej radzie lub większości spośród radców wyda się potrzebne i stosowne; oraz że te akty będą obowiązujące, przestrzegane i przyjmowane tak jakby były ustanowione (mocą) aktu parlamentu na okres w nich oznaczony, chyba że Jego Królewska Mość wyda dyspensy od nich czy od któregoś z nich pod swą wielką pieczęcią.

II. Zawsze (proklamacje królewskie będą mogły obowiązywać) pod warunkiem, że brzmienie, znaczenie i intencje niniejszego aktu nie będą (dowolnie) rozumiane, wyjaśniane, tłumaczone i rozszerzone; że przez jego zamierzenia żaden z wasali królewskich nie utraci swej ojcowizny, posiadłości dzierzonych zgodnie z prawem, urzędów, wolności, przywilejów, praw, dóbr lub ruchomości /.../ ani też na mocy wspomnianego aktu nie będą wprowadzane żadne kary śmierci, inne aniżeli niżej wymienione w niniejszym akcie, ani że przez jakąkolwiek proklamację wydaną na mocy tegoż aktu żadne ustawy, prawa, które aktualnie powszechnie obowiązują, jak również sprawiedliwe i chwalebne zwyczaje tegoż królestwa nie będą mogły być pogwałcone, złamane lub obalone, a szczególnie wszystkie te pozostające właśnie w mocy akty, które wydano pod panowaniem Jego Królewskiej Mości; lecz każda osoba /.../ ma być ustalona w tym samym położeniu i warunkach w stosunku do wszystkich nakazów i zamierzeń, jak gdyby niniejszy akt lub (jego) zapowiedź nigdy nie miały miejsca lub nie weszły w życie /.../ Z wyjątkiem /.../ takich ludzi, którzy naruszyli jakąś proklamację wydaną przez jego Królewską Mość, jego dziedziców lub następców i wyjąwszy wszelki rodzaj herezji przeciwko religii Chrystusowej./.../

IV. A dalej niech będzie postanowione, że jeżeli jakaś osoba lub osoby /.../, które kiedykolwiek później dobrowolnie wykroczą, złamią lub uporczywie nie będą przestrzegać i przyjmować jakiegokolwiek proklamacji /.../, to niech one wszystkie razem i każda z osobna, jako przestępca czy przestępcy, będą za to skazani na podstawie przyznania się, skutecznych prawnie świadectw i dowodów przed arcybiskupem metropolitą Canterbury, kanclerzem Anglii, lordem skarbnikiem Anglii, prezydentem wielce szanownej rady królewskiej, lordem tajnej pieczęci, wielkim szambelanem Anglii, lordem admiralicji, lordem stolnikiem lub wielkim mistrzem, lordem marszałkiem wielce czcigodnego dworu króla, dwoma innymi biskupami z rady królewskiej, których Jego Królestwa Łaskawość w tym celu zamianuje, sekretarzem, skarbnikiem i kontrolerem wielce czcigodnego dworu króla, mistrzem stajen, dwoma najwyższymi sędziami i aktualnie urzędującym mistrzem rachunków, kanclerzem spichlerzy, kanclerzem księstwa, najwyższym baronem szachownicy, dwoma głównymi kontrolerami, kanclerzem szachownicy, podskarbnim tejże, aktualnie urzędującym kanclerzem kamery króla - w Izbie Gwiazdziej w Westminster lub gdziekolwiek bądź - albo przynajmniej przed połową wyżej szczegółowo wymienionych osób, wśród których znajdują się lord kanclerz, lord skarbnik, lord prezydent wielce szanownej rady królewskiej, lord tajnej pieczęci, marszałek Anglii, lord admiralicji, dwaj sędziowie najwyżsi lub co najmniej dwaj z (bezpośrednio wyżej wyliczonych), gdyby (tylko) dwaj byli - (którzy) będą wydawać wyroki i wymierzać kary, konfiskować sumy pieniężne. /.../ A także stosować takie kary uwięzienia osób, jak to będzie postanowione, zalecone i ogłoszone w którejkolwiek z tych proklamacji. /.../

VIII. A dalej niech będzie postanowione, że gdyby zdarzyło się miłościwie panującemu nam królowi umrzeć (którego życie oby Bóg długo zachował), przed czasem osiągnięcia przez jego bezpośredniego dziedzica i następcę uprawnionego do objęcia korony monarszej w tym królestwie wieku osiemnastu lat, to do czasu osiągnięcia przez spadkobiercę i sukcesora wymienionego wieku wszystkie i poszczególne proklamacje w jakikolwiek sposób wydawane i ogłaszane w którejkolwiek części królestwa lub innych dominiów króla, zgodnie z brzmieniem niniejszego aktu, wprowadzane będą w życie w imieniu dziedzica królestwa i otrzymywać będą ważność i obowiązywanie, o ile zostaną podpisane pełnymi nazwiskami przez aktualnych członków czcigodnej rady królewskiej, tak jak gdyby byli oni ich projektodawcami lub wprowadzającymi w życie, których to (radców) winna być w tym przypadku pełna wyżej szczegółowo podana liczba albo przynajmniej jej większa część, bo inaczej proklamacje będą nieważne i bez żadnego znaczenia.

* * *

Ustawa o ministrach Korony z 1937 roku*

Artykuł 3. Dodatkowe uposażenia dla ministrów zasiadających w gabinecie, którzy piastują urzędy o uposażeniu niższym od pięciu tysięcy funtów szterlingów rocznie.

3.1. Każdemu ministrowi Korony, do którego odnosi się niniejszy artykuł, jeżeli jest członkiem gabinetu i dopóki nim jest, będzie wypłacane dodatkowe uposażenie w takiej wysokości, aby razem z uposażeniem wypłacanym mu z tytułu piastowanego przez niego urzędu, wynosiło pięć tysięcy rocznie. /.../

* Źródło: S.G. Halsbury, *Statutes of England*, wyd. 2, London 1948, t. 4; przekład, w: *Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Szwajcarii*, oprac. pod red. A. Burdy i M. Rybickiego, Wrocław 1970, s. 52-55.

3.1c. Data, z którą dany minister Korony, do którego odnosi się niniejszy artykuł, staje się członkiem gabinetu albo przestaje nim być, winna być ogłoszona w Gazecie Londyńskiej; tego rodzaju notyfikacja stanowić będzie dostateczny dowód dla celów niniejszego artykułu. /.../

3.3. Niniejszy artykuł odnosi się do każdego z ministrów Korony, wyliczonych w części II pierwszego załącznika do niniejszej ustawy, oraz do kanclerza Księstwa Lancaster, jeżeli jego uposażenie roczne było niższe niż pięć tysięcy funtów szterlingów.

Artykuł 4. Uposażenia premiera i pierwszego lorda Skarbu oraz emerytury dla osób, które piastowały stanowisko premiera.

4.1. Osobie, która jest premierem i pierwszym lordem Skarbu, będzie wypłacane uposażenie w wysokości dziesięciu tysięcy funtów szterlingów rocznie.

4.2. Osoba, która czy to przed, czy po uchwaleniu niniejszej ustawy była premierem i jako pierwszy lord Skarbu złożyła przysięgę ustaloną w artykule piątym ustawy z 1868 r. o składaniu przysięgi, będzie uprawniona do pobierania emerytury w wysokości dwóch tysięcy funtów szterlingów rocznie: z tym zastrzeżeniem, iż jakkolwiek emerytura nie może być wypłacana na podstawie niniejszego ustępu danej osobie, dopóki pobiera ona jakkolwiek emeryturę na podstawie ustawy z 1869 r. o emeryturach dla piastujących stanowiska polityczne, albo jakiegokolwiek uposażenie wypłacane z funduszków uchwalonych przez Parlament, dochodów Lancaster lub Skarbu Państwa Zjednoczonego Królestwa.

Artykuł 5. Uposażenia lidera Opozycji.

Leaderowi Opozycji wypłacane będą uposażenia w wysokości dwóch tysięcy funtów szterlingów rocznie, jeśli jednak leader Opozycji pobiera emeryturę wypłacaną mu na podstawie niniejszej ustawy, uposażenie na podstawie niniejszego artykułu nie będzie mu wypłacane, a jeśli pobiera emeryturę na podstawie ustawy z 1869 r. o emeryturach dla piastujących stanowiska polityczne, to uposażenia wypłacane mu na podstawie niniejszego artykułu będą zmniejszone o kwotę równą tejże emeryturze.

Artykuł 6. Postanowienia zapobiegające podwójnym uposażeniom.

6.1. Stosownie do postanowień niniejszej ustawy, dotyczących wypłacania dodatkowych uposażeń niektórym ministrom-członkom gabinetu, osoba, której należne są uposażenia na podstawie niniejszej ustawy, będzie uprawniona do otrzymywania tylko jednego z tych uposażeń, lecz kiedy piastuje ona dwa lub więcej urzędów, z których tytułu należy się takie uposażenie, a zachodzi różnica w uposażeniach należnych z tytułu piastowania tych urzędów, urzędem, z którego tytułu wypłacane mu będzie uposażenie, jest ten, z którego tytułu należy się wyższe uposażenie.

6.2. Osoba pobierająca uposażenie lub emeryturę na podstawie niniejszej ustawy nie będzie uprawniona do pobierania jakiegokolwiek kwoty z funduszków określonych przez Parlament w formie uposażeń lub diet z tytułu zasiadania prezeń w Izbie Gmin.

Artykuł 7. Postanowienie o wypłacaniu uposażeń i emeryturze.

7.1. Uposażenie należne na podstawie niniejszej ustawy, z wyjątkiem tego, które należy się leaderowi Opozycji, będą wypłacane z funduszków uchwalanych przez Parlament.

7.2. Uposażenie należne na podstawie niniejszej ustawy leaderowi Opozycji oraz emerytura należna na podstawie niniejszej ustawy osobie, która piastowała stanowisko premiera i pierwszego lorda Skarbu, obciążają i będą wypłacane ze Skarbu Państwa Zjednoczonego Królestwa albo z jego nadwyżek.

Artykuł 8. Zmniejszenie uposażeń przez Izbę Gmin.

Kwoty wyszczególnione w niniejszej ustawie będą kwotami uposażenia, wypłacanymi z tytułów przewidzianych przez Parlament, będą uznawane jako maksymalne kwoty, jakie się należą, ale mimo postanowienia niniejszej ustawy, dotyczącego każdej takiej kwoty, uposażenia, które się należą w danym roku z tytułu piastowania danego urzędu, mogą być niższe od tych, które wyszczególniono /.../

Artykuł 10. Wykładnia i określenie pojęć.

10.1. W niniejszej ustawie, jeśli z jej treści nie wynika inaczej, następującym wyrażeniom winny być odpowiednio nadane znaczenia: przez młodszych lordów Skarbu rozumie się lordów komisarzy Skarbu poza pierwszym lordem oraz kanclerzem Skarbu; przez lidera Opozycji rozumie się tego posła do Izby Gmin, który w danej chwili jest leaderem w tejże Izbie partii, która będąc w opozycji do Rządu Jej Królewskiej Mości, dysponuje największą liczebną siłą w tejże Izbie. /.../

10.3. Jeśli zrodzą się jakiegokolwiek wątpliwości co do tego, która partia jest lub była w danym konkretnym czasie w opozycji do Rządu Jego królewskiej Mości i dysponuje największą liczebną siłą w Izbie Gmin, albo co do tego, kto jest lub był w danym konkretnym czasie leaderem takowej partii w tejże Izbie, to dla celów niniejszej ustawy rozstrzygać będzie tę kwestię speaker Izby Gmin, a jego decyzja poświadczona własnoręcznym podpisem będzie ostateczna i rozstrzygająca. /.../

Artykuł 12. Tytuł skrócony.

Ustawa niniejsza może być powoływana i cytowana jako ustawa z 1937 r. o ministrach Korony.

WŁADZA SĄDOWNICZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM ZJEDNOCZONEGO KRÓLESTWA WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII PÓŁNOCNEJ

* * *

Habeas Corpus Act z 1679 roku*

1. Zważywszy, że szeryfowie, strażnicy więzienni i inni funkcjonariusze, którym powierzono dozór nad poddanymi królewskimi, zatrzymywanymi z powodu spraw karnych lub za takie uznawanych, dopuszczali się zaniedbań w zakresie szybkiej realizacji rytów *Habeas Corpus* kierowanych do nich, sprzeciwiając się wymienionym nakazom wysyłanym po raz drugi, trzeci lub wielokrotnie i co więcej, działań zmuszających do uchylenia się od ich przestrzegania, co jest sprzeczne zarówno z obowiązkami urzędnika, jak i ze znanymi prawami tego kraju i na skutek czego liczni poddani królewscy zostali, a w przyszłości mogliby zostać na długo przetrzymywani w więzieniu, ku ich wielkiej uciążliwości i cierpieniom, i to w przypadkach, gdy zgodnie z prawem, mogliby odzyskać wolność za kaucją.

2. Dla zapobieżenia tego rodzaju stanowi rzeczy i spiesznej pomocy wszystkim uwięzionym z powodu jakichś spraw karnych lub za takie podawanych niech będzie postanowione /.../ że ilekroć jakakolwiek osoba czy osoby przyniosą ryt *Habeas Corpus* skierowany do jakiegoś szeryfa czy szeryfów, strażnika więziennego, niższego urzędnika lub innej osoby, wystawiony dla kogoś, kto znajduje się pod jego lub ich strażą i wymieniony nakaz zostanie przedłożony wspomnianemu urzędnikowi lub pozostawiony w więzieniu o jakiegokolwiek niższego funkcjonariusza, dozorczy lub ich zastępcy, urzędnik ów czy urzędnicy powinni w terminie trzech dni licząc od złożenia owego rytu (chyba, że aresztowanie, o które chodzi, nastąpiło z powodu zdrady stanu lub ciężkiej zbrodni, co zostało w sposób jasny i wyraźny podane w nakazie aresztowania), po otrzymaniu zapłaty kosztów transportu aresztanta - ustalonych przez sędziego, który ów ryt wydał i potwierdził, w wysokości nie przekraczającej dwunastu pensów za milę - i zapewnienia poparcia własną (więźnia) gwarancją pokrycia wydatków związanych z ponownym przywiezieniem do więzienia, w razie gdyby sąd lub sędzia, przed którym zgodnie z prawdziwą intencją tej ustawy został postawiony, zdecydował umieszczenie zatrzymanego w areszcie śledczym oraz przyrzeczenia, iż nie ucieknie w czasie podróży - sporządzić dla rytu właściwy protokół i dostarczyć lub spowodować dostarczenie osoby zatrzymanej lub aresztowanej przez Lorda Kanclerza albo aktualnego Lorda Strażnika Wielkiej Pieczęci Anglii albo sędziów czy baronów tego sądu, z którego wspomniany ryt został wysłany albo przed taką inną osobą ma być rozstrzygnięta. Winni też ci urzędnicy jednocześnie przedstawić tam powody zatrzymywania lub aresztowania więźnia. (Termin trzydniowy obowiązuje we wszystkich przypadkach, chyba że miejsce przebywania aresztowanego będzie oddalone o ponad 20 mil od miejscowości, w której rezyduje lub będzie rezydował właściwy sąd lub osoba. W razie oddalenia w granicach od 20 do 100 mil więzień winien być dostarczony w terminie 10 dni, a jeżeli odległość wynosi ponad 100 mil, w okresie 20 dni, a nie dłużej, licząc od złożenia rytu *Habeas Corpus*).

* Źródło: D.J. Medley, *Original illustrations of English constitutional history*, London 1926, s. 272-285; przekład, w: *Powszechna historia państwa i prawa. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. B. Lesiński i J. Wałachowicz, Poznań 1975, cz. 2, s. 110-115.

3. Aby zaś żaden szeryf, strażnik lub inny urzędnik nie mógł udawać, że nie jest mu znane znaczenie takiego rytu, niech będzie ustanowione, /.../ że wszystkie takie nakazy oznaczone będą w ten sposób „per statutum tricesimo primo Caroli secundi regis” i będą podpisane przez tego, kto je wydał. Jeżeli przeto jakaś osoba czy osoby są lub będą, jak to wyżej zostało powiedziane aresztowane lub uwięzione z powodu jakiegoś przestępstwa - z wyjątkiem zdrady stanu lub ciężkiej zbrodni, co powinno być jasno wyrażone w nakazie zatrzymania - to w zgodzie z prawem dozwolone jest i będzie w odniesieniu do nich, nawet w czasie wakacji i poza normalnymi terminami (inaczej niż w stosunku do skazańców i odbywających karę wymierzoną w drodze legalnego procesu) składanie odwołań i skarg do Lorda Kanclerza, Lorda Strażnika lub kogokolwiek z sędziów Jego Majestatu czy to (pochodzących) z jednej czy z drugiej Ławy, czy to do baronów Ekszczerkiu, dorównujących stopniem wymienionym wyżej sędziom. Wspomniany zaś Lord Kanclerz /.../ albo ktokolwiek z nich na podstawie wglądu w kopię lub kopie nakazu lub nakazów aresztowania czy uwięzienia albo inaczej na podstawie przysięgi złożonej na okoliczność, że osoba lub osoby, pod których strażą znajduje się przetrzymywany lub więziony człowiek, odmówiła ujawnienia tego odpisu czy odpisów, mają niniejszym władzę i obowiązek na pisemny wniosek złożony przez aresztowanego lub kogokolwiek działającego na jego, jej czy ich korzyść, poświadczony i podpisany przez dwóch świadków obecnych w sprawie, przyznać i udzielić rytu *Habeas Corpus* pod pieczęcią takiego sądu, którego są jednym z sędziów. Ryt ten będzie skierowany do urzędnika lub urzędników, pod których strażą przebywa więzień. Następnie powróci on bezpośrednio przed wspomnianego Lorda Kanclerza, Lorda Strażnika lub takiego sędziego, barona lub jakiegoś innego sędziego, równego stopniem z poprzednimi. Do obowiązków zaś służbowych urzędnika lub urzędników, którzy mają straż nad osobą uwięzionego i przetrzymywanego człowieka, należeć ma dostarczenie takiego więźnia czy więźniów w przewidzianych wyżej terminach przed wspomnianego Lorda Kanclerza, Lorda Strażnika lub takich sędziów, baronów lub jednego z nich, jak to zostało podane w samym rycie. Gdyby zaś był obecny właściwy sędzia, przed któregokolwiek z nich (z więźniem) dostarczony winien być także sam ryt oraz podane prawdziwe powody przetrzymania i uwięzienia. Następnie w ciągu dwóch dni od dostarczenia przed nich osoby aresztowanej, wspomniany Lord Kanclerz czy Lord Strażnik /.../ zwolnią rzeczzonego aresztanta z więzienia, biorąc od niego lub od nich zapewnienie oraz kaucję lub kaucje w wysokości odpowiadającej ich uznaniu, kierując się względem na osobę, o którą chodzi i na rodzaj przestępstwa. (Zwalniany czy zwalniani winni dać zapewnienie), że pojawią się w Sądzie Ławy Królewskiej w najbliższym terminie albo na następnym posiedzeniu sądu przysięgłych, na następnej sesji lub na generalnym opróżnieniu więzienia przez załatwienie wszystkich zaległych spraw (i to w określonym) hrabstwie, mieście lub miejscu, w zależności od tego, gdzie się zobowiązano, popełniono przestępstwo, lub w sądzie właściwym ze względu na rodzaj sprawy. Następnie wspomniany ryt wraz z jego zwrotną częścią będzie potwierdzony, a wymieniona wyżej kaucja czy kaucje przekazane do sądu, w którym nastąpić ma zgłoszenie się. (Procedura ta nie ma zastosowania), jeżeli przed wspomnianym Lordem Kanclerzem albo Lordem Strażnikiem /.../ wyjdzie na jaw, że aresztant został osadzony w więzieniu na podstawie legalnego procesu, rozkazu lub nakazu, podpisanego i opieczętowanego ręką i pieczęcią któregokolwiek ze wspomnianych sędziów lub baronów albo jakiegoś sędziego czy sędziów pokoju za takie występki czy przestępstwa, w przypadku których zgodnie z prawem więźniowi nie przysługuje kaucja.

4. Zawsze niech będzie zastrzeżone i postanowione, że jeżeli jakaś osoba z własnej winy zaniedba złożenia prośby o zwolnienie z więzienia w drodze Habeas Corpus w ciągu dwóch normalnych terminów sądowych, to nie będzie jej przysługiwało skorzystanie z niniejszej ustawy w okresie wakacji.

5. Dalej niech będzie ustanowione przez autorytet wyżej wymienionej władzy, że jeżeli jakikolwiek urzędnik lub urzędnicy /.../ będą zaniedbywać się lub uchylać w zakresie sporządzania wspomnianego protokołu mającego być zwróconym z rytym, albo (nie dopilnują) dostarczenia osoby lub osób więźnia lub więźniów stosownie do polecenia rzeczzonego rytu w przewidzianych okresach czasu, albo na żądanie więźnia lub osoby działającej w jego interesie będą uchylać się od wydawania, albo w czasie nie przekraczającym sześciu godzin od wyrażenia żądania nie wydadzą domagającej się osobie wiarygodnej kopii nakazu czy nakazów aresztowania i zatrzymania więźnia, który to odpis mają bez trudności obowiązek wydać - to wszyscy i każdy z osobna strażnicy i dozorczy więzień i inne osoby, pod których strażą więzień jest trzymany, zapłacą za pierwsze tego rodzaju wykroczenie 100 funtów tytułem grzywny do rąk więźnia lub strony poszkodowanej, za drugim zaś wykroczeniem 200 funtów; będą też i są (uznani) za niezdolnych do zatrzymywania i sprawowania swego urzędu. Wymienione grzywny uzyska więzień lub strona pokrzywdzona czy jej egzekutorzy (testamentu) lub zarządcy (masy spadkowej) w drodze powództwa o zwrot długów, skargi, pisemnego zażalenia lub oskarżenia skierowanego przeciwko takim przestępcom, ich egzekutorom i zarządcom. (Roszczenia tego rodzaju dochodzone będą) przed jakimkolwiek królewskim sądem w Westminster, przy czym w postępowaniu nie dopuści się i nie zezwoli na posługiwanie się wykrętem, protekcją, przywilejem, działaniem z rozkazu, współprzysiężnikami lub wstrzymywaniem procesu w drodze *Non vult ulterius prosequi* czy w jeszcze inny sposób. Także tylko najwyżej raz możliwe będzie polubowne załatwienie sprawy. Na udowodnienie zaś pierwszego tego rodzaju przestępstwa wystarczy jakiegokolwiek uzyskanie (wolności od sądu) czy wyrok wydany na prośbę jakiegoś pokrzywdzonego; każda zaś późniejsza korzyść i wyrok na skargę pokrzywdzonego po pierwszym wyroku będzie dostatecznym powodem dla uznania urzędnika czy urzędników winnymi drugiego przestępstwa i ukarania ich w granicach przewidzianych kar.

6. W celu zaś uniknięcia niesprawiedliwej udręki wynikającej z powtórnego zatrzymania za to samo przestępstwo: niech będzie ustanowione przez autorytet wyżej wymienionej władzy, że żadna osoba czy osoby, które zostaną zwolnione lub odzyskają wolność na podstawie *Habeas Corpus*, nie mogą być w przyszłości powtórnie uwięzione lub aresztowane za to samo przestępstwo przez kogokolwiek, jak tylko na podstawie zarządzenia sądu, w którym zobowiązali się stawić lub który jest właściwy ze względu na rodzaj sprawy. Gdyby zaś ktoś dobrowolnie działał wbrew niniejszej ustawie przez powtórne aresztowania czy zatrzymywania za to samo przestępstwo lub za podejrzenie o nie, jakiegokolwiek osoby lub osób zwolnionych i wolnych, jak to wyżej powiedziano, albo też świadomie udzielał pomocy i poparcia w podobnych przypadkach - podlega zarówno on czy oni utracie na rzecz więźnia lub strony poszkodowanej sumy 500 funtów; żadne zaś najróżniejsze wykręty czy modyfikacje w rozkazie czy rozkazach zatrzymania, mimo ich zastosowania, nie będą mogły spowodować zwrotu (wspomnianej sumy), jak to wyżej zostało powiedziane.

7. /.../ że (postanowienia niniejszego) aktu nie dotyczą zwalniania z więzienia osoby zatrzymanej z powodu długu, innego działania lub procesu w jakiejś sprawie cywilnej, lecz że osoba zwolniona z zatrzymania z powodu sprawy karnej będzie zgodnie z prawem zamknięta ze względu na taką inną sprawę (cywilną). /.../

9. A jeżeli jakaś osoba lub osoby poddane tego królestwa, będą zamknięte w jakimś więzieniu lub areszcie przez jakiegokolwiek urzędnika lub urzędników w sprawie kryminalnej czy za taką uznawaną - to nie mogą być przenoszone z wspomnianego więzienia czy aresztu pod straż jakiegoś innego urzędnika czy urzędników inaczej, jak tylko na podstawie nakazu *Habeas Corpus* czy innego prawomocnego rytu; wydania więźnia konstablowi lub innemu niższemu urzędnikowi celem przeniesienia go do więzienia gminnego, umieszczenia osoby zatrzymanej w jakimś gminnym domu pracy czy poprawy przez jakiegoś sędziego przysięgłego czy sędziego pokoju; przetransportowania więźnia z jednego więzienia na inne miejsce w granicach tego samego hrabstwa, w przypadku gdy więzień przenoszony jest z jednego więzienia na inne miejsce w związku ze zgodnym z prawem biegiem jego czy jej procesu; w razie nagłego pożaru, choroby lub innej konieczności. Jeżeli zaś jakaś osoba lub osoby zechcą, w przypadku podobnych posunięć (urzędników), w związku z takimi sprzecznymi z niniejszym aktem przenosinami wysyłać, podpisywać lub kontrasygnować jakiś nakaz lub nakazy, mogą taki rozkaz czy rozkazy swobodnie czynić, podpisywać i kontrasygnować, a urzędnikowi czy urzędnikom nakazuje się ich przestrzeganie i wykonywanie, pod rygorem narażenia się na cierpienia i straty (przewidziane) odpowiednio dla (winnych) popełnienia (opisanego wyżej) przestępstwa za pierwszym i drugim razem. Pokrzywdzeni dochodzić będą swych roszczeń we wspomniany wyżej sposób.

10. /.../ Każdy zaś więzień lub więźniowie może mieć i ma prawo do starania się i uzyskania *Habeas Corpus* dla siebie zarówno od Wysokiego Sądu Kanclerskiego czy Sądu Ekszekieru, jak i od sądu Ławy Królewskiej czy Sądu Spraw Pospolitych, czy od któregośkolwiek z nich. A gdyby wspomniany Lord Kanclerz lub Lord Strażnik lub jakikolwiek sędzia lub sędziowie, baron lub baronowie, będący aktualnie w tym samym stopniu, lub ze wspomnianych wyżej sądów, w okresie wakacji, na podstawie odpisu lub odpisów nakazów uwięzienia lub aresztowania lub na podstawie przysięgi złożonej na okoliczność odmowy wydania takich kopii, jak to wyżej zostało powiedziane, odmówią wydania jakiegoś rytu *Habeas Corpus*, którego udzielenia domaga się niniejsza ustawa, aby mógł być przedłożony (w więzieniu) - podlegają utracie każdy z osobna na korzyść więźnia lub strony pokrzywdzonej sumy 500 funtów, która ma być dochodzona na wyżej podany sposób.

11. /.../ *Habeas Corpus*, zgodny z rzeczywistym zamiarem i intencją niniejszej ustawy, może być kierowany i odsyłany do jakiegokolwiek palatynatu królestwa, do pięciu portów (Hastings, Romney, Hythe, Dover, Sandwich), albo innych uprzywilejowanych miejscowości na terenie królestwa Anglii, dominium Walii, albo miasta Berwick-upon-Tweed i wyspy Jersey lub Guernesey, niezależnie od jakichkolwiek różnic w prawie czy w praktyce.

12. Gwoli zapobieżenia nielegalnemu uwięzieniu w więzieniach zamorskich, niechaj będzie potem uchwalone przez wyżej rzeczoną władzę, że żaden poddany tego królestwa, który obecnie jest lub następnie będzie mieszkańcem lub rezydentem tego

królestwa Anglii, dominium Walii lub miasta Berwick-upon-Tweed, nie będzie i nie może być wysłany w charakterze więźnia do Szkocji, Irlandii, Jersey, Guernesey, Tangieru lub jakiegokolwiek części, garnizonów, wysp lub miejsc położonych za morzem, które są lub w jakimkolwiek czasie będą w obrębie lub poza nim, posiadłości najjaśniejszego króla, jego następcy lub następców, i że każde takie uwięzienie jest tym samym uchylone i uznane jako bezprawne, i jeżeli którymkolwiek z rzeczonych podanych jest obecnie lub następnie będzie tak uwięziony, każda taka osoba i osoby tak uwięzione będą i mogą za każde takie uwięzienie otrzymać na mocy tego aktu skargę lub skargi z powodu bezprawnego aresztowania, w jakimkolwiek z sądów jego królewskiej mości posiadających własne rejestry, przeciwko osobie lub osobom, przez które on lub ona będą w ten sposób osadzone, zatrzymane, uwięzione, odesłane jako więzień albo odtransportowane, sprzecznie z prawdziwą istotą tego aktu, i przeciwko wszystkim lub jakiegokolwiek osobie /.../ (która pogwałci postanowienia tego artykułu) /.../ każdy powód (na podstawie) takiej skargi otrzyma wyrok przysądżający zwrot jego kosztów w potrójnej wysokości, prócz odszkodowań, które /.../ nie mogą być niższe od pięciuset funtów /.../ i osoba lub osoby /.../ którym się to dowiedzie, będą odtąd niezdolne do piastowania jakiegokolwiek urzędu opartego na zaufaniu (publicznym) /.../ w obrębie rzeczzonego królestwa Anglii, dominium Walii lub miasta Berwick-upon-Tweed, albo na jakichkolwiek wyspach, terytoriach lub posiadłościach należących do nich, oraz ściągną na siebie i podpadną karom i konfiskatom określonym, postanowionym i nakazanym przez statut /.../ sporządzony w szesnastym roku panowania króla Ryszarda Drugiego i niechaj nie będą uprawnione do uzyskania od króla łaski uwalniającej od kary, od jego dziedziców i następców, za rzeczone konfiskaty, przepadki czy utraty lub za którąkolwiek z nich.

STRUKTURA ADMINISTRACYJNO-TERYTORIALNA W SYSTEMIE POLITYCZNYM V REPUBLIKI FRANCUSKIEJ

* * *

Wstęp do Konstytucji*

Lud francuski proklamuje uroczyście swoje przywiązanie do Praw Człowieka i do zasad suwerenności narodowej, tak jak zostały one określone w Deklaracji z roku 1789, potwierdzonej i uzupełnionej przez Wstęp do Konstytucji z roku 1946.

Zgodnie z tymi zasadami oraz zasadą samookreślenia narodów, Republika przyznaje terytoriom zamorskim, które wyrażają wolę przynależenia do niej, nowe instytucje oparte na wspólnym ideale wolności, równości i braterstwa oraz mające na celu ich rozwój demokratyczny.

Artykuł 1. Francja jest Republiką niepodzielną, świecką, demokratyczną i socjalną. Zapewnia ona równość wobec prawa wszystkim obywatelom bez względu na pochodzenie, rasę lub religię. Respektuje wszystkie przekonania.

* * *

Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 26 sierpnia 1789 r.**

Przedstawiciele Ludu Francuskiego, ukonstytuowani w Zgromadzenie Narodowe, uważając, że nieznanomość, zapomnienie i lekceważenie Praw Człowieka są jedynymi przyczynami nieszczęść publicznych i nadużyć rządów, postanowili przedstawić w uroczystej deklaracji naturalne, niezbywalne i święte prawa Człowieka w celu, aby ta deklaracja stale obecna wśród członków społeczeństwa, przypominała im nieustannie ich prawa i obowiązki, aby akty Władzy Ustawodawczej i Wykonawczej mogły być w każdej chwili porównywane z celem każdej instytucji państwowej i były dzięki temu bardziej szanowane, aby żądania obywateli oparte odtąd na zasadach prostych i niewątpliwych były ukierunkowane zawsze na utrzymanie Konstytucji i szczęścia ogólnego.

Wobec powyższego, Zgromadzenie Narodowe uznaje i deklaruje w obecności i pod auspicjami Istoty Najwyższej, następujące prawa Człowieka i Obywatela.

Artykuł 1. Ludzie rodzą się i pozostają wolni i równi w swych prawach. Zróżnicowania społeczne mogą być oparte wyłącznie na pożytku powszechnym.

Artykuł 2. Celem każdej organizacji politycznej jest zachowanie naturalnych i nieprzedawnialnych praw człowieka. Prawami tymi są: wolność, własność, bezpieczeństwo i opór przeciwko uciskowi.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

** Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Artykuł 3. Źródło wszelkiego zwierzchnictwa spoczywa całkowicie w Narodzie. Żadne ciało, żadna jednostka nie może wykonywać władzy, która nie pochodzi wyrażnie od Narodu.

Artykuł 4. Wolność polega na możliwości czynienia wszystkiego, co nie szkodzi drugiemu; w ten sposób wykonywanie praw naturalnych każdego człowieka nie ma innych granic niż te, które zapewniają korzystanie z takich samych praw innym członkom społeczeństwa. Granice te może określać tylko ustawa.

Artykuł 5. Ustawa może zabraniać tylko takiego postępowania, które szkodzi Społeczeństwu. Wszystko, co nie jest zabronione przez ustawę, nie może być zakazane i nikt nie może być zmuszony do czynienia tego czego ustawa nie nakazuje.

Artykuł 6. Ustawa jest wyrazem woli powszechnej. Wszyscy Obywatele mają prawo brać osobiście lub za pośrednictwem swych przedstawicieli udział w jej tworzeniu. Powinna ona być jednakowa dla wszystkich, zarówno kiedy broni jak też kiedy karze. Wszyscy obywatele są równi wobec prawa i mają równy dostęp do wszystkich godności, stanowisk i funkcji publicznych, zależnie od ich uzdolnień i z zachowaniem tylko takich różnic, które wynikają z ich cnót i talentów.

Artykuł 7. Nikt nie może być oskarżony, zatrzymany ani więziony bez podstaw prawnych określonych w ustawie i z zachowaniem form przez nią wskazanych. Ci, którzy oddziałują, wydają, wykonują lub zlecają wykonanie rozkazów arbitralnych, winni być ukarani; lecz każdy obywatel wezwany lub zatrzymany na podstawie ustawy winien natychmiast okazać posłuszeństwo; stawiając opór staje się winnym.

Artykuł 8. Ustawa może ustanawiać tylko takie kary, które są oczywiste i ściśle niezbędne, nikt nie może być karany inaczej jak tylko na podstawie ustawy uchwalonej i ogłoszonej przed popełnieniem przestępstwa i legalnie stosowanej.

Artykuł 9. Każdy człowiek jest uważany za niewinnego aż do momentu, gdy zostanie uznany winnym. Jeżeli konieczne okaże się jego zatrzymanie, każde zastosowanie rygorów, które nie są niezbędne dla zabezpieczenia jego osoby, winno być surowo karane przez ustawę.

Artykuł 10. Nikt nie powinien być niepokojony z powodu swoich przekonań, także religijnych, pod warunkiem że ich wyrażanie nie zakłóca porządku publicznego ustanowionego na podstawie ustawy.

Artykuł 11. Swobodne wyrażanie myśli i poglądów jest jednym z najcenniejszych praw Człowieka: każdemu Obywatelowi przysługuje więc wolność słowa, pisma i druku, a odpowiada tylko za nadużycie tej wolności w przypadkach określonych w ustawie.

Artykuł 12. Zagwarantowanie praw Człowieka i Obywatela wymaga istnienia publicznej siły zbrojnej: siła ta jest więc ustanowiona w interesie wszystkich, a nie tylko dla wygody tych, którym została powierzona.

Artykuł 13. W celu utrzymania publicznej siły zbrojnej oraz dla pokrycia wydatków administracji niezbędny jest podatek powszechny. Powinien on być równo rozłożony na wszystkich Obywateli stosownie do ich możliwości.

Artykuł 14. Wszyscy Obywatele mają prawo stwierdzać, osobiście lub za pośrednictwem swych przedstawicieli, niezbędność podatku publicznego, wyrażania nań zgody w sposób swobodny, czuwania nad jego wykorzystaniem, ustalania jego wysokości, podstawy wymiaru, sposobu pobierania i czasu trwania.

Artykuł 15. Społeczeństwo ma prawo żądać sprawozdania z działalności od każdego urzędnika publicznego.

Artykuł 16. Społeczeństwo, w którym nie ma gwarancji poszanowania praw ani ustanowienia podziału władz nie ma Konstytucji.

Artykuł 17. Własność jest prawem nietykalnym i świętym, nikt nie może być go pozbawiony, z wyjątkiem przypadku, gdy wymaga tego konieczność publiczna prawnie uznana, ale pod warunkiem słusznego i wypłaconego z góry odszkodowania.

* * *

Tytuł I Konstytucji - O suwerenności*

Artykuł 2. Językiem urzędowym Republiki jest język francuski.

Godłem narodowym jest sztandar trójkolorowy: niebiesko-biało-czerwony.

Hymnem narodowym jest „Marsylianka”.

Dewizą Republiki jest: „Wolność, Równość, Braterstwo”.

Jej zasadą: rządy ludu, przez lud i dla ludu.

Artykuł 3. Suwerenność narodowa należy do ludu, który wykonuje ją przez swych przedstawicieli i w drodze referendum.

Żaden odłam ludu ani żadna jednostka nie może przypisywać sobie jej wykonywania.

Głosowanie może być bezpośrednie lub pośrednie, stosownie do zasad przewidzianych przez Konstytucję. Jest ono zawsze powszechne, równe i tajne.

Wyborcami, stosownie do zasad określonych przez ustawy, są wszystkie osoby pełnoletnie posiadające obywatelstwo francuskie, obojga płci, korzystające z pełni praw cywilnych i politycznych.

Artykuł 4. Partie i ugrupowania polityczne konkurują ze sobą w drodze wyborów. Powstają one i działają swobodnie. Powinny one przestrzegać zasad suwerenności narodowej i demokracji.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Tytuł XII Konstytucji - O jednostkach terytorialnych*

Artykuł 72. Jednostkami terytorialnymi Republiki są gminy, departamenty, terytoria zamorskie. Tworzenie innych jednostek terytorialnych może nastąpić tylko w drodze ustawy.

Jednostki te zarządzane są swobodnie przez rady pochodzące z wyborów i na zasadach przewidzianych w ustawie.

W departamentach i terytoriach delegat Rządu zabezpiecza poszanowanie interesów narodowych, kontrolę administracji i przestrzeganie ustaw.

Artykuł 73. System legislacyjny i organizacja administracji departamentów zamorskich mogą być dostosowane w razie konieczności do szczególnej sytuacji tych departamentów.

Artykuł 74. Zamorskie terytoria Republiki posiadają odrębną organizację uwzględniającą ich własne interesy w ramach całości interesów Republiki.

Statuty terytoriów zamorskich uchwalane są w drodze ustaw organicznych, które określają kompetencje ich instytucji i są zmieniane w tej samej formie, po konsultacji z zainteresowanym zgromadzeniem terytorialnym.

Inne szczegóły ich odrębnej organizacji są określone i zmieniane w drodze ustaw po konsultacjach z zainteresowanym zgromadzeniem terytorialnym.

Artykuł 75. Obywatele Republiki posiadający inny status prawny, niż przewidziany w art. 34, zachowują swoją sytuację prawną tak długo, dopóki się jej nie zrzekną.

* * *

Tytuł XIV Konstytucji - O umowach stowarzyszenia**

Artykuł 88. Republika może zawierać umowy z państwami, które pragną stowarzyszyć się z nią w celu rozwoju swych cywilizacji.

* * *

Tytuł XV Konstytucji - O wspólnotach europejskich i Unii Europejskiej***

Artykuł 88.1. Republika uczestniczy we Wspólnotach Europejskich i w Unii Europejskiej złożonych z państw, które swobodnie postanowiły, na mocy traktatów ustanawiających te organizacje, wspólne wykonywanie niektórych ich kompetencji.

Artykuł 88.2. Pod warunkiem wzajemności i stosownie do warunków przewidzianych w traktacie o Unii Europejskiej podpisanym 7 lutego 1992 r. Francja zezwala na przekaza-

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

** Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

*** Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

nie kompetencji niezbędnych do ustanowienia europejskiej unii ekonomicznej i monetarnej, jak również na ustanowienie zasad dotyczących przekraczania zewnętrznych granic państw członków Wspólnoty Europejskiej.

Artykuł 88.3. Pod warunkiem wzajemności i stosownie do postanowień przewidzianych w traktacie o Unii Europejskiej podpisanym 7 lutego 1992 r., prawo głosowania i wybieralności w wyborach municypalnych może być przyznane jedynie obywatelom Unii mieszkającym we Francji. Obywatele ci nie mogą zajmować stanowiska mera, ani jego zastępcy oraz brać udziału w wyłanianiu elektorów senatorskich i w wyborach do Senatu. Ustawa organiczna uchwalona w tym samym brzmieniu przez obie izby określa warunki stosowania niniejszego artykułu.

Artykuł 88.4. Rząd przedkłada Zgromadzeniu Narodowemu i Senatowi propozycje aktów wspólnotowych obejmujące postanowienia o charakterze ustawowym, w celu ich przekazania Radzie Wspólnot.

Podczas sesji lub poza nimi, mogą być uchwalane rezolucje w ramach postanowień niniejszego artykułu, zgodnie z postępowaniem określonym w regulaminie każdej z izb.

WŁADZA USTAWODAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM V REPUBLIKI FRANCUSKIEJ

* * *

Tytuł IV Konstytucji - Parlament*

Artykuł 24. Parlament składa się ze Zgromadzenia Narodowego i Senatu.

Deputowani do Zgromadzenia Narodowego wybierani są w wyborach bezpośrednich.

Senat wybierany jest w wyborach pośrednich. Zapewnia ona reprezentację jednostek terytorialnych Republiki. Francuzi zamieszkali poza Francją są reprezentowani w Senacie.

Artykuł 25. Ustawa organiczna określa kadencję każdej z izb, liczbę jej członków, ich diety, warunki wybieralności, zasady niewyberalności i niepołączalności.

Określa ona również warunki, na których wybierane są osoby powołane, w przypadku opróżnienia mandatu, do zastępowania deputowanych lub senatorów, aż do momentu całkowitego lub częściowego odnowienia składu izby, do której należeli.

Artykuł 26. Żaden członek Parlamentu nie może być ścigany, poszukiwany, zatrzymany, aresztowany bądź sądzony z powodu wyrażonych poglądów w związku z wykonywaniem swych funkcji lub z powodu głosowania.

Żaden członek Parlamentu nie może być aresztowany ani poddany pozbawieniu lub ograniczeniu wolności w sprawach dotyczących zbrodni lub występku, bez zgody biura izby, do której należy. Zgoda taka nie jest wymagana w przypadku schwytania na gorącym uczynku lub skazania prawomocnym wyrokiem.

Uwięzienie, stosowanie środków pozbawienia lub ograniczenia wolności albo ściganie członka Parlamentu ulega zawieszeniu na okres trwania sesji, jeżeli zażąda tego izba, do której należy.

Zainteresowana izba zbiera się z mocy prawa na nadzwyczajne posiedzenie w celu zastosowania, w określonych przypadkach, postanowień poprzedniego ustępu.

Artykuł 27. Wszelki mandat imperatywny jest nieważny.

Prawo głosowania członków parlamentu ma charakter osobisty.

Ustawa organiczna może przewidywać wyjątkowo zgodę na udzielenie upoważnienia do głosowania. W takim przypadku nikt nie może otrzymać więcej niż jedno upoważnienie.

Artykuł 28. Parlament zbiera się z mocy prawa na jedną sesję zwyczajną w roku, która rozpoczyna się w pierwszy roboczy dzień października i kończy się w ostatni dzień roboczy czerwca.

Liczba dni posiedzeń, które każda z izb może odbyć w okresie sesji zwyczajnej, nie może przekroczyć stu dwudziestu. Tygodnie, w których odbywają się posiedzenia, określa każda z izb.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Premier, po przeprowadzeniu konsultacji z przewodniczącym zainteresowanej izby lub z większością członków każdej z izb, może zdecydować o dodatkowych dniach posiedzeń. Dni i godziny posiedzeń określają regulaminy izb.

Artykuł 29. Parlament zbiera się na sesję nadzwyczajną z określonym porządkiem dziennym na żądanie premiera lub większości członków Zgromadzenia Narodowego.

Jeżeli sesja nadzwyczajna odbywa się na żądanie członków Zgromadzenia Narodowego, dekret ją zamykający zostaje wydany po wyczerpaniu przez Parlament porządku dziennego, który był podstawą zwołania sesji i nie później niż dwunastego dnia licząc od jego zebrania się.

Tylko premier może żądać zwołania nowej sesji przed upływem miesiąca od wydania dekretu zamykającego sesję.

Artykuł 30. Z wyjątkiem przypadków, w których parlament zbiera się z mocy prawa, sesje nadzwyczajne są zwoływane i zamykane dekretem Prezydenta Republiki.

Artykuł 31. Członkowie Rządu mają prawo wstępu na obrady obu izb. Są wysłuchiwani, kiedy tego zażądata.

Mogą im towarzyszyć wyżsi urzędnicy.

Artykuł 32. Przewodniczący Zgromadzenia Narodowego jest wybierany na okres kadencji izby. Przewodniczący Senatu jest wybierany po każdorazowym odnowieniu częściowym składu izby.

Artykuł 33. Posiedzenia obu izb są jawne. Pełne sprawozdania z obrad są publikowane w „Journal Officiel”.

Każda izba może uchwalić tajność obrad na wniosek premiera lub jednej dziesiątej swych członków.

* * *

Tytuł V Konstytucji - O stosunkach między Parlamentem a Rządem*

Artykuł 34. Ustawy uchwała Parlament.

Ustawa ustala zasady dotyczące:

- praw obywatelskich i podstawowych gwarancji przyznanych obywatelom w celu realizacji wolności publicznych; świadczeń na rzecz obrony narodowej, nakładanych na obywateli i ich majątek;

- obywatelstwa, stanu cywilnego i zdolności prawnej jednostki, prawa małżeńskiego, dziedziczenia i darowizn;

- określenia zbrodni i występków, jak również orzekanych za nie kar; procedury karnej; amnestii; tworzenia nowych pionów sądownictwa i statusu sędziów;

- wymiaru, stawek i sposobów pobierania wszelkiego rodzaju podatków; systemu emisji pieniędzy.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji = 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Ustawa określa również zasady dotyczące:

- systemu wyborczego do zgromadzeń parlamentarnych i zgromadzeń lokalnych;
- tworzenia określonych kategorii zakładów publicznych;
- podstawowych gwarancji przyznanych państwowym funkcjonariuszom cywilnym i wojskowym;
- nacjonalizacji przedsiębiorstw i przenoszenia własności przedsiębiorstw sektora publicznego do sektora prywatnego.

Ustawa określa podstawowe założenia:

- ogólnej organizacji obrony narodowej;
- samorządu wspólnot lokalnych, ich kompetencji i źródeł dochodów;
- szkolnictwa;
- prawa własności i praw rzeczonych oraz zobowiązań cywilnych i handlowych;
- prawa pracy, praw związków zawodowych i zabezpieczeń społecznych.

Ustawy finansowe określają dochody i wydatki państwa w myśl zasad i zgodnie z zastrzeżeniami przewidzianymi w ustawie organicznej.

Ustawy dotyczące finansowania zabezpieczenia społecznego wskazują ogólne warunki jego pokrycia finansowego i biorąc pod uwagę przewidywane dochody, określają wydatki w tym zakresie na warunkach i z zastrzeżeniami przewidzianymi w ustawie organicznej.

Ustawy programowe określają cele działalności ekonomicznej i socjalnej państwa.

Postanowienia niniejszego artykułu mogą być precyzowane i uzupełnione ustawą organiczną.

Artykuł 35. Wypowiedzenie wojny wymaga upoważnienia Parlamentu.

Artykuł 36. Postanowienie o stanie wyjątkowym jest podejmowane na posiedzeniu Rady Ministrów.

Jego przedłużenie powyżej dwunastu dni wymaga zgody Parlamentu.

Artykuł 37. Materie nie należące do zakresu ustawy stanowią sferę działalności reglamentacyjnej.

Teksty w formie ustawy wydane w tych materiałach mogą być zmieniane dekretemi wydanymi po zasięgnięciu opinii Rady Stanu. Te z tekstów w formie ustawy, które zostałyby wydane po wejściu w życie niniejszej konstytucji będą mogły być zmienione dekretem tylko wówczas, jeżeli Rada Konstytucyjna stwierdzi, iż należą one do zakresu reglamentacyjnej działalności, zgodnie z ustępem poprzednim.

Artykuł 38. Rząd może, w celu wykonania swego programu, zwrócić się do Parlamentu o upoważnienie na czas ograniczony do wydania ordonansów w dziedzinach normalnie należących do zakresu ustawy.

Ordonanse są uchwalane na posiedzeniu Rady Ministrów po uzyskaniu opinii Rady Stanu. Wchodzą w życie w momencie ich opublikowania, lecz tracą moc obowiązującą, jeżeli projekt ustawy zatwierdzającej je nie zostanie złożony w Parlamencie przed upływem terminu określonego w ustawie upoważniającej.

Z upływem terminu określonego w ust. 1 niniejszego artykułu, ordonanse mogą być zmieniane, w zakresie należącym do materii ustawowej, tylko w drodze ustawy.

Artykuł 39. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje zarówno premierowi, jak i członkom Parlamentu.

Rządowe projekty ustaw są rozpatrywane na posiedzeniu Rady Ministrów, po zasięgnięciu opinii Rady Stanu i wnoszone do biura jednej z izb. Projekty ustaw finansowych i ustawy dotyczącej finansowania zabezpieczenia społecznego są wnoszone w pierwszej kolejności do Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 40. Parlamentarne projekty ustaw i poprawki zgłaszane przez członków Parlamentu są dopuszczalne, o ile ich uchwalenie nie spowoduje w konsekwencji zmniejszenia zasobów publicznych, bądź stworzenia nowych lub powiększenia istniejących wydatków publicznych.

Artykuł 41. Jeżeli w toku postępowania legislacyjnego okaże się, iż jakiś parlamentarny projekt ustawy lub poprawka nie należy do materii ustawowej lub pozostaje w sprzeczności z upoważnieniem udzielonym na podstawie art. 38, Rząd może sprzeciwić się ich przyjęciu.

W przypadku braku porozumienia między Rządem i przewodniczącym zainteresowanej izby, na wniosek jednej ze stron, Rada Konstytucyjna rozstrzyga w ciągu ośmiu dni.

Artykuł 42. Dyskusja nad rządowymi projektami ustaw toczy się nad tekstem przedłożonym przez Rząd w izbie, do której projekt został wniesiony.

Izba, do której wpłynął tekst uchwalony przez inną izbę, obraduje nad tekstem w takiej postaci, w jakiej został jej przedłożony.

Artykuł 43. Rządowe i parlamentarne projekty ustaw są, na wniosek rządu lub izby, do której wpłynęły, przesyłane do rozpatrzenia przez specjalnie w tym celu powołane komisje.

Rządowe i parlamentarne projekty ustaw, wobec których wniosek taki nie został zgłoszony, są kierowane do jednej ze stałych komisji, których liczba jest ograniczona do sześciu w każdej z izb.

Artykuł 44. Członkowie Parlamentu i Rządu mają prawo wnoszenia poprawek.

Po otwarciu debaty Rząd może sprzeciwić się rozpatrzeniu każdej poprawki, która nie została uprzednio przedłożona komisji.

Na wniosek Rządu izba, do której projekt został wniesiony, przeprowadza tylko jedno głosowanie nad całością lub częścią tekstu dyskutowanego, obejmującego wyłącznie poprawki złożone lub zaakceptowane przez Rząd.

Artykuł 45. Każdy rządowy lub parlamentarny projekt ustawy jest rozpatrywany kolejno przez obie izby Parlamentu w celu przyjęcia identycznego tekstu.

Jeżeli wskutek braku zgody między obiema izbami projekt ustawy nie został przyjęty po dwóch czytaniach w każdej z izb, bądź gdy Rząd po pierwszym czytaniu w każdej izbie zgłosił nagłość wniosku, premier może spowodować zebranie się komisji mieszanej, utworzonej na zasadzie parytetu, uprawnionej do zaproponowania tekstu, opartego na postanowieniach stanowiących przedmiot dyskusji.

Tekst opracowany przez komisję mieszaną może być przedłożony przez Rząd do zatwierdzenia obydwu izbom. Żadna poprawka nie może być przyjęta bez zgody Rządu.

Jeżeli komisja mieszana nie zdoła przyjąć wspólnego tekstu lub jeżeli tekst nie zostanie przyjęty w trybie przewidzianym w poprzednim ustępie, Rząd może, po ponownym czytaniu w Zgromadzeniu Narodowym i Senacie, zażądać od Zgromadzenia Narodowego ostatecznego rozstrzygnięcia. W takim przypadku Zgromadzenie Narodowe może rozpatrzyć bądź tekst wypracowany przez komisję mieszaną, bądź ostatni tekst uchwalony przez siebie, zmieniony w określonych przypadkach przez jedną lub wiele poprawek przyjętych przez Senat.

Artykuł 46. Ustawy, którym Konstytucja przyznaje charakter ustaw organicznych są uchwalane i zmieniane w następującym trybie.

Rządowy lub parlamentarny projekt ustawy nie może być poddany debacie i głosowaniu w izbie, do której został wniesiony, wcześniej niż po upływie piętnastu dni od daty wniesienia.

Stosuje się postępowanie przewidziane w art. 45. Jednakże w razie braku zgody między obiema izbami, tekst może być przyjęty przez Zgromadzenie Narodowe w ostatnim czytaniu tylko bezwzględną większością głosów jego członków.

Ustawy organiczne dotyczące Senatu muszą być uchwalone przez obie izby w identycznym brzmieniu.

Ustawy organiczne są promulgowane dopiero po stwierdzeniu przez Radę Konstytucyjną ich zgodności z Konstytucją.

Artykuł 47. Parlament uchwała ustawy finansowe w sposób przewidziany w ustawie organicznej.

Jeżeli Zgromadzenie Narodowe nie kończy pierwszego czytania w terminie czterdziestu dni od wniesienia projektu, Rząd przesyła projekt ustawy do Senatu, który winien zająć stanowisko w ciągu piętnastu dni. Dalsze postępowanie odbywa się w trybie określonym w art. 45.

Jeżeli Parlament nie zajmie stanowiska w ciągu siedemdziesięciu dni, postanowienia projektu ustawy mogą zostać wprowadzone w życie w drodze ordonansu.

Jeżeli ustawa finansowa ustanawiająca dochody i wydatki na dany rok budżetowy nie została przedłożona w terminie umożliwiającym jej promulgowanie przed rozpoczęciem roku budżetowego, Rząd zwraca się do Parlamentu w wnioskiem nagłym o upoważnienie do pobierania podatków i otwiera, w drodze dekretu, kredyty będące przedmiotem uchwały Parlamentu przyjętej w roku ubiegłym.

Terminy przewidziane w niniejszym artykule ulegają zawieszeniu, jeżeli Parlament nie jest zebrany na sesję.

Izba Obrachunkowa służy pomocą Parlamentowi i Rządowi w kontroli wykonania ustaw finansowych.

Artykuł 47.1. Parlament uchwała projekty ustaw w zakresie finansowania zabezpieczenia społecznego w sposób przewidziany w ustawie organicznej.

Jeżeli Zgromadzenie Narodowe nie zakończy pierwszego czytania w terminie dwudziestu dni od wniesienia projektu, Rząd przesyła projekty do Senatu, który winien zająć stanowisko w ciągu piętnastu dni. Dalsze postępowanie odbywa się w trybie określonym w art. 45.

Jeżeli Parlament nie zajmie stanowiska w ciągu pięćdziesięciu dni, postanowienia projektu mogą zostać wprowadzone w życie w drodze ordonansu.

Terminy przewidziane w niniejszym artykule ulegają zawieszeniu, jeżeli Parlament nie jest zebrany na sesję a także w odniesieniu do każdej z izb w trakcie tygodni, w których postanowiły one nie odbywać posiedzeń, zgodnie z art. 28 ust. 2.

Izba Obrachunkowa służy pomocą Parlamentowi i rządowi w kontroli stosowania ustaw dotyczących finansowania zabezpieczenia społecznego.

Artykuł 48. Bez naruszenia stosowania trzech ostatnich ustępów art. 28, porządek dzienny izb obejmuje, z zachowaniem priorytetu i kolejności określonej przez Rząd, dyskusję nad rządowymi projektami ustaw i projektami parlamentarnymi zaakceptowanymi przez Rząd.

Co najmniej jedno posiedzenie w tygodniu jest zarezerwowane na zapytania członków Parlamentu i odpowiedzi Rządu.

Jedno posiedzenie w miesiącu jest z góry zarezerwowane na przyjęcie porządku dziennego ustalonego przez każdą z izb.

Artykuł 49. Premier, po obradach Rady Ministrów, stawia przed Zgromadzeniem Narodowym wniosek o udzielenie Rządowi wotum zaufania w związku z programem Rządu lub ewentualnie w związku z deklaracją dotyczącą ogólnej polityki.

Zgromadzenie Narodowe pociąga Rząd do odpowiedzialności w drodze uchwalenia wotum nieufności. Wniosek taki jest dopuszczalny tylko wówczas, jeżeli został podpisany przez co najmniej jedną dziesiątą członków Zgromadzenia Narodowego. Głosowanie nie może się odbyć przed upływem 48 godzin od momentu złożenia wniosku. Oblicza się jedynie głosy popierające wniosek o wotum nieufności, który to wniosek może być przyjęty tylko większością głosów członków tworzących Zgromadzenie. Z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustępie następnym, ten sam deputowany może podpisać w ciągu jednej sesji zwyczajnej najwyżej trzy wnioski o wotum nieufności i tylko jeden w toku sesji nadzwyczajnej.

Premier może, po obradach Rady Ministrów, postawić wobec Zgromadzenia Narodowego wniosek o wotum zaufania w związku z głosowaniem nad określonym tekstem. W takim przypadku tekst uważa się za przyjęty, chyba że w ciągu 24 godzin po postawieniu kwestii zaufania, zostanie złożony wniosek o udzielenie wotum nieufności i wniosek ten zostanie uchwalony w sposób przewidziany w ustępie poprzednim.

Premier może zwrócić się do Senatu o aprobatę rządowej deklaracji dotyczącej ogólnej polityki.

Artykuł 50. W przypadku gdy Zgromadzenie Narodowe uchwali wotum nieufności bądź odrzuci rządowy program lub deklarację dotyczącą ogólnej polityki, premier składa Prezydentowi Republiki dymisję Rządu.

Artykuł 51. Zamknięcie sesji zwyczajnej lub nadzwyczajnej ulega z mocy prawa wstrzymaniu w celu umożliwienia, w danym przypadku, zastosowania postanowień art. 49. W tym samym celu przewiduje się dodatkowe posiedzenia z mocy prawa.

WŁADZA WYKONAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM V REPUBLIKI FRANCUSKIEJ

* * *

Tytuł II Konstytucji - Prezydent Republiki*

Artykuł 5. Prezydent Republiki czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji. Zapewnia przez swój arbitraż właściwe funkcjonowanie władz publicznych, jak również ciągłość Państwa.

Jest on gwarantem niepodległości narodowej, integralności terytorialnej i przestrzegania traktatów.

Artykuł 6. Prezydent Republiki jest wybierany na 7 lat w wyborach powszechnych i bezpośrednich.

Sposób wykonania niniejszego artykułu określa ustawa organiczna.

Artykuł 7. Prezydent Republiki jest wybierany bezwzględną większością ważnie oddanych głosów. Jeżeli większość ta nie została osiągnięta w pierwszej turze głosowania, przeprowadza się następną turę, w drugą kolejną niedzielę. Mogą w niej uczestniczyć tylko dwaj kandydaci, którzy, w przypadku ewentualnego wycofania się kandydatów wyżej uplasowanych, otrzymali w pierwszej turze największą liczbę głosów.

Wybory zarządza Rząd.

Wybór nowego Prezydenta przeprowadza się najpóźniej dwudziestego dnia i najwcześniej trzydziestego piątego dnia przed upływem kadencji urzędującego prezydenta.

W przypadku opróżnienia urzędu Prezydenta Republiki z jakiegokolwiek powodu lub zaistnienia przeszkody w jego sprawowaniu, stwierdzonej na wniosek Rządu przez Radę Konstytucyjną bezwzględną większością jej członków, funkcje Prezydenta Republiki, z wyjątkiem przewidzianych w art. 11 i 12, są tymczasowo sprawowane przez przewodniczącego Senatu, a jeżeli ten nie może ich sprawować, przez Rząd.

W przypadku opróżnienia urzędu Prezydenta lub w przypadku stwierdzenia przez Radę Konstytucyjną trwałej przeszkody w jego sprawowaniu, głosowanie w celu wyboru nowego Prezydenta odbywa się, z wyjątkiem przypadków spowodowanych siłą wyższą i stwierdzonych przez Radę Konstytucyjną, najwcześniej dwudziestego dnia, a najpóźniej trzydziestego od dnia opróżnienia urzędu lub ustalenia trwałego charakteru przeszkody w jego sprawowaniu.

Jeżeli w ciągu siedmiu dni poprzedzających końcową datę zgłaszania kandydatur, jedna z osób, która co najmniej trzydzieści dni wcześniej ogłosiła publicznie swą decyzję kandydowania, umrze lub znajdzie się w sytuacji uniemożliwiającej ubieganie się o wybór, Rada Konstytucyjna może zarządzić odroczenie wyborów.

Jeżeli przed pierwszą turą jeden z kandydatów umrze lub znajdzie się w sytuacji uniemożliwiającej ubieganie się o wybór, Rada Konstytucyjna zarządza odroczenie wyborów.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

W przypadku śmierci lub zaistnienia przeszkody po stronie jednego z dwu kandydatów najbardziej popieranym w pierwszej turze, przed ewentualnym wycofaniem kandydatów, Rada Konstytucyjna zarządza rozpoczęcie czynności wyborczych od nowa; podobnie postępuje Rada Konstytucyjna w przypadku śmierci lub zaistnienia przeszkody po stronie jednego z dwu kandydatów dopuszczonych do drugiej tury głosowania.

We wszystkich przypadkach wszczęcie postępowania przed Radą Konstytucyjną następuje na warunkach określonych w art. 6 ust. 2 lub na warunkach określonych przez ustawę organiczną, o której mowa w art. 6, a dotyczącej zgłaszania kandydatów.

Rada Konstytucyjna może przedłużyć terminy przewidziane w ust. 3 i 5, jednak pod warunkiem, by głosowanie mogło się odbyć najpóźniej trzydziestego piątego dnia po dacie podjęcia decyzji przez Radę Konstytucyjną. Jeżeli stosowanie postanowień niniejszego ustępu spowoduje odroczenie wyborów na datę przypadającą po wygaśnięciu kadencji urzędującego Prezydenta, tenże pozostaje na dotychczasowym stanowisku aż do ogłoszenia wyboru jego następcy.

W okresie opróżnienia urzędu Prezydenta Republiki, jak też w okresie, jaki upływa między stwierdzeniem zaistnienia trwałej przeszkody w sprawowaniu funkcji Prezydenta Republiki a wyborem jego następcy, nie mogą być stosowane art. 49 i 50 oraz art. 89 Konstytucji.

Artykuł 8. Prezydent Republiki powołuje premiera. Decyzję o odwołaniu go z funkcji podejmuje w wyniku złożenia przez premiera dymisji Rządu.

Na wniosek premiera powołuje innych członków Rządu i odwołuje ich.

Artykuł 9. Prezydent Republiki przewodniczy Radzie Ministrów.

Artykuł 10. Prezydent Republiki promulguje ustawy w ciągu piętnastu dni następujących po przekazaniu Rządowi ustawy ostatecznie uchwalonej.

Może on przed upływem tego terminu zwrócić się do Parlamentu o ponowne rozpatrzenie ustawy lub niektórych jej artykułów. Ponownego rozpatrzenia odmówić nie można.

Artykuł 11. Prezydent Republiki, na wniosek Rządu przedstawiony w okresie trwania sesji lub na łączny wniosek obydwu izb ogłoszony w „Journal Officiel”, może poddać referendum każdy projekt ustawy dotyczący organizacji władz publicznych, reform w zakresie polityki ekonomicznej lub społecznej Narodu i służb publicznych, które w tym uczestniczą, lub upoważniającej do ratyfikacji traktatu, który nie będąc sprzeczny z Konstytucją, wywierałby wpływ na funkcjonowanie instytucji.

Jeżeli referendum zostaje zarządzone na wniosek Rządu, wówczas składa on przed każdą z izb deklarację, nad którą przeprowadzana jest debata.

Jeżeli projekt ustawy zostanie przyjęty w referendum, Prezydent Republiki promulguje ją w ciągu piętnastu dni następujących po ogłoszeniu wyników głosowania.

Artykuł 12. Prezydent Republiki może, po zasięgnięciu opinii premiera i przewodniczących izb, zarządzić rozwiązanie Zgromadzenia Narodowego.

Wybory powszechne odbywają się najwcześniej dwudziestego i najpóźniej czterdziestego dnia po rozwiązaniu.

Zgromadzenie Narodowe zbiera się z mocy prawa w drugi czwartek po wyborach. Jeżeli zebranie się Zgromadzenia Narodowego przypada poza okresem przewidzianym na sesję zwyczajną, z mocy prawa otwarta zostaje sesja piętnastodniowa.

Ponownie rozwiązanie Zgromadzenia nie może być zarządzane przed upływem roku, następującego po wyborach.

Artykuł 13. Prezydent Republiki podpisuje ordonanse i dekrety uchwalone na posiedzeniu Rady Ministrów.

Powołuje na stanowiska cywilne i wojskowe.

Radcy stanu, wielki kanclerz Legii Honorowej, ambasadorowie i posłowie nadzwyczajni, starsi radcy Izby Obrachunkowej, prefekci, przedstawiciele rządu w terytoriach zamorskich, wyżsi wojskowi, rektorzy akademii, dyrektorzy urzędów administracji centralnej są powoływani na posiedzeniu Rady Ministrów.

Ustawa organiczna określa inne stanowiska, które obsadzane są na posiedzeniu Rady Ministrów, jak też warunki, w których uprawnienia nominacyjne Prezydenta Republiki mogą zostać przez niego przekazane do wykonania w jego imieniu.

Artykuł 14. Prezydent Republiki wysyła ambasadorów i posłów nadzwyczajnych do państw obcych; ambasadorowie i posłowie nadzwyczajni państw obcych są przy nim akredytowani.

Artykuł 15. Prezydent Republiki jest zwierzchnikiem sił zbrojnych. Przewodniczy on najwyższemu radom i komitetom obrony narodowej.

Artykuł 16. Jeżeli instytucje Republiki, niepodległość państwa, integralność jego terytorium bądź wykonywanie zobowiązań międzynarodowych są zagrożone w sposób poważny i bezpośredni oraz gdy regularne funkcjonowanie określonych w Konstytucji władz publicznych zostało przerwane, Prezydent Republiki podejmuje środki, jakich wymagają okoliczności po oficjalnej konsultacji premiera, przewodniczących izb i Rady Konstytucyjnej.

Informuje on o tym Naród w drodze orędzia.

Środki te powinny wynikać z woli zapewnienia konstytucyjnym władzom publicznym w jak najkrótszym czasie wypełnienie ich zadań. Rada Konstytucyjna wyraża w tej sprawie swoją opinię.

Parlament zbiera się z mocy prawa.

Zgromadzenie Narodowe nie może być rozwiązane w okresie, gdy wykonywane są uprawnienia wyjątkowe.

Artykuł 17. Prezydent Republiki korzysta z prawa łaski.

Artykuł 18. Prezydent Republiki komunikuje się z obiema izbami Parlamentu za pomocą orędzi, których odczytanie zarządza i nad którymi nie przeprowadza się debaty.

W okresie między sesjami Parlament zbiera się specjalnie w tym celu.

Artykuł 19. Akty Prezydenta Republiki, z wyjątkiem określonych w artykułach 8 (ust. 1), 11, 12, 16, 18, 54, 56 i 61, podlegają kontrasygnacie premiera i w określonych przypadkach, właściwych ministrów.

Tytuł III Konstytucji - Rząd*

Artykuł 20. Rząd określa i prowadzi politykę Narodu.

Dysponuje administracją i siłami zbrojnymi.

Jest odpowiedzialny przed Parlamentem na warunkach i zgodnie z postępowaniem przewidzianym w artykułach 49 i 50.

Artykuł 21. Premier kieruje działalnością Rządu. Ponosi odpowiedzialność za obronę narodową. Zapewnia wykonanie ustaw. Z zachowaniem postanowień art. 13 sprawuje władzę reglamentacyjną i obsadza stanowiska cywilne i wojskowe.

Niektóre swoje uprawnienia może przekazać ministrom.

Zastępuje, w określonych przypadkach, Prezydenta Republiki w przewodniczeniu radom i komitetom przewidzianym w art. 15.

W drodze wyjątku, może przewodniczyć w zastępstwie Prezydenta Republiki Radzie Ministrów, na podstawie wyraźnego upoważnienia i przy określonym porządku dziennym.

Artykuł 22. Akty premiera są kontrasygnowane, w określonych przypadkach przez ministrów odpowiedzialnych za ich wykonanie.

Artykuł 23. Funkcje członka Rządu są niepołączalne ze sprawowaniem wszelkiego mandatu parlamentarnego, z wszelką funkcją przedstawicielstwa zawodowego o charakterze ogólnopaństwowym, z wszelkim urzędem publicznym ani z wszelką działalnością zawodową.

Ustawa organiczna określa warunki, na jakich dopuszczalne jest zastępstwo osób piastujących te mandaty, funkcje bądź stanowiska.

Zastępstwo członków Parlamentu odbywa się zgodnie z postanowieniami art. 25.

* * *

Tytuł VI Konstytucji - O traktatach i umowach międzynarodowych**

Artykuł 52. Prezydent Republiki prowadzi rokowania i ratyfikuje traktaty.

Jest on informowany o wszelkich rokowaniach zmierzających do zawarcia umowy międzynarodowej nie podlegającej ratyfikacji.

Artykuł 53. Traktaty pokojowe, traktaty handlowe, traktaty lub umowy odnoszące się do organizacji międzynarodowych, jak również obciążające państwo finansowo, zmieniające postanowienia natury ustawowej, odnoszące się do statusu jednostki, pociągające za sobą odstąpienie, zamianę lub przyłączenie terytorium, mogą być ratyfikowane lub zatwierdzane tylko na podstawie ustawy.

Nabierają one mocy obowiązującej dopiero po ich ratyfikacji lub zatwierdzeniu.

Wszelkie odstąpienie, zamiana lub przyłączenie terytorium jest nieważne bez zgody zainteresowanej ludności.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

** Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Artykuł 53.1. Republika może zawrzeć z państwami europejskimi, które są związane identycznymi zobowiązaniami w zakresie azylu i ochrony Praw Człowieka oraz podstawowych wolności, umowy określające ich wzajemne kompetencje w dziedzinie rozpatrywania skierowanych do nich wniosków o azyl.

Jednakże jeżeli nawet wnioski te nie wchodzą, na podstawie tych umów, w zakres kompetencji władz Republiki, mają one zawsze prawo udzielenia azylu każdemu cudzoziemcowi prześladowanemu z powodu jego działalności na rzecz wolności lub ubiegającemu się o opiekę Francji z innych powodów.

Artykuł 54. Jeżeli Rada Konstytucyjna na wniosek Prezydenta Republiki, premiera, przewodniczącego jednej lub drugiej izby bądź sześćdziesięciu deputowanych albo sześćdziesięciu senatorów stwierdzi, że zobowiązanie międzynarodowe zawiera postanowienie sprzeczne z Konstytucją, upoważnienie do ratyfikacji lub zatwierdzenia nie może być udzielone przed dokonaniem zmiany Konstytucji.

Artykuł 55. Traktaty lub umowy należycie ratyfikowane bądź zatwierdzone, zyskują z chwilą ich ogłoszenia moc wyższą niż ustawy, o ile zasada ta jest stosowana przez drugą stronę wobec tych umów lub traktatów.

* * *

Tytuł XI Konstytucji - Rada Ekonomiczna i Społeczna*

Artykuł 69. Rada Ekonomiczna i Społeczna, na wniosek Rządu, wydaje opinie o rządowych projektach ustaw, ordonansach lud dekretach, jak również przedkładanych jej parlamentarnych projektach ustaw.

Rada Ekonomiczna i Społeczna może wyznaczać jednego ze swych członków w celu przedstawienia izbom Parlamentu opinii Rady o rządowych i parlamentarnych projektach ustawy, które zostały jej przedłożone.

Artykuł 70. Rada Ekonomiczna i Społeczna może być również konsultowana przez Rząd na temat każdego z problemów o charakterze ekonomicznym lub społecznym. Wszelkie plany bądź wszelkie rządowe projekty ustaw mające charakter programu ekonomicznego lub społecznego są jej przedkładane do zaopiniowania.

Artykuł 71. Skład Rady Ekonomicznej i Społecznej i zasady jej funkcjonowania określa ustawa organiczna.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

SĄDOWNICTWO KONSTITUCYJNE I WŁADZA SĄDOWNICZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM V REPUBLIKI FRANCUSKIEJ

Tytuł VII Konstytucji - Rada Konstytucyjna*

Artykuł 56. Rada Konstytucyjna składa się z dziewięciu członków, których kadencja trwa 9 lat i nie podlega odnowieniu. Skład Rady Konstytucyjnej odnawia się co 3 lata w jednej trzeciej. Trzech członków mianuje Prezydent Republiki, trzech przewodniczący Zgromadzenia Narodowego, trzech przewodniczący Senatu.

Poza wymienionymi dziewięcioma członkami w skład Rady Konstytucyjnej wchodzi dożywotnio z mocy prawa byli Prezydenci Republiki.

Przewodniczącemu Rady mianuje Prezydent Republiki. W przypadku równości głosów przewodniczącemu przysługuje głos rozstrzygający.

Artykuł 57. Funkcje członka Rady Konstytucyjnej są niepołączalne z funkcją ministra lub członka Parlamentu. Inne przypadki niepołączalności określa ustawa organiczna.

Artykuł 58. Rada Konstytucyjna czuwa nad prawidłowością wyboru Prezydenta Republiki. Rozpatruje protesty wyborcze i ogłasza wyniki głosowania.

Artykuł 59. Rada Konstytucyjna orzeka w przypadku zakwestionowania prawidłowości wyborów deputowanych i senatorów.

Artykuł 60. Rada Konstytucyjna czuwa nad prawidłowością przeprowadzania referendum i ogłasza wyniki.

Artykuł 61. Ustawy organiczne przed ich promulgacją oraz regulaminy izb parlamentarnych przed ich wejściem w życie powinny być przedłożone Radzie Konstytucyjnej, która orzeka o ich zgodności z Konstytucją.

W tym samym celu Prezydent Republiki, premier, przewodniczący Zgromadzenia Narodowego, przewodniczący Senatu, jak również sześćdziesięciu deputowanych lub sześćdziesięciu senatorów mogą skierować do Rady Konstytucyjnej każdą ustawę przed jej promulgacją.

W przypadkach określonych w dwu poprzednich ustępach Rada Konstytucyjna powinna wydawać orzeczenie w ciągu miesiąca. Jednakże na wniosek Rządu w przypadku nagłym okres ten ulega skróceniu do ośmiu dni.

W tych przypadkach wniesienie sprawy do Rady Konstytucyjnej wstrzymuje bieg terminów promulgacyjnych.

Artykuł 62. Postanowienie uznane za sprzeczne z Konstytucją nie może być promulgowane ani wejść w życie.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Orzeczenia Rady Konstytucyjnej nie podlegają żadnemu odwołaniu. Są one wiążące dla wszystkich władz publicznych i wszelkich organów administracyjnych oraz sądowych.

Artykuł 63. Ustawa organiczna określa zasady organizacji i funkcjonowania Rady Konstytucyjnej, trybu postępowania przed Radą, a w szczególności terminy przewidziane dla wnoszenia protestów.

* * *

Tytuł VIII Konstytucji - O sądownictwie*

Artykuł 64. Prezydent Republiki jest gwarantem niezawisłości sądownictwa. Korzysta on z pomocy Najwyższej Rady Sądownictwa. Ustawa organiczna określa status sędziów. Sędziowie są nieusuwalni.

Artykuł 65. Najwyższej Radzie Sądownictwa przewodniczy Prezydent Republiki. Minister Sprawiedliwości z urzędu jest jej wiceprzewodniczącym. Może on zastępować Prezydenta Republiki.

Najwyższa Rada Sądownictwa składa się z dwu sekcji, jedna jest właściwa dla sędziów, druga dla prokuratorów.

Sekcja właściwa dla sędziów składa się, poza Prezydentem Republiki i Ministrem Sprawiedliwości, z pięciu sędziów i jednego prokuratora, jednego radcy stanu delegowanego przez Radę Stanu, trzech osób nie należących ani do Parlamentu, ani do środowiska sędziowskiego, wyznaczonych odpowiednio przez Prezydenta Republiki, przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego i przewodniczącego Senatu.

Sekcja właściwa dla prokuratorów składa się, poza Prezydentem Republiki i Ministrem Sprawiedliwości, z pięciu prokuratorów, jednego sędziego, jednego radcy stanu i trzech osób wymienionych w poprzednim ustępie.

Sekcja Najwyższej Rady Sądownictwa właściwa dla sędziów przedstawia wniośki dotyczące powoływania sędziów Sądu Kasacyjnego, pierwszego prezesa Sądu Apelacyjnego i przewodniczącego trybunału wielkiej instancji. Inni sędziowie są powoływani na podstawie jej akceptującej opinii.

Sekcja ta orzeka jako sąd dyscyplinarny dla sędziów. Działa wówczas pod przewodnictwem pierwszego prezesa Sądu Kasacyjnego.

Sekcja Najwyższej Rady Sądownictwa właściwa dla prokuratorów wydaje opinie w sprawie powoływania prokuratorów, z wyjątkiem stanowisk prokuratorских, które są obsadzane na posiedzeniu Rady Ministrów.

Wyraża ona opinię w sprawie sankcji dyscyplinarnych dotyczących prokuratorów. Działa wówczas pod przewodnictwem Prokuratora Generalnego przy Sądzie Kasacyjnym.

Ustawa organiczna określa warunki stosowania niniejszego artykułu.

Artykuł 66. Nikt nie może być zatrzymany bez podstawy prawnej.

Sądownictwo, strzegąc wolności indywidualnej, zapewnia poszanowanie tej zasady w sposób przewidziany w ustawie.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

Tytuł IX Konstytucji - Wysoki Trybunał Sprawiedliwości*

Artykuł 67. Tworzy się Wysoki Trybunał Sprawiedliwości.

Składa się on z członków wybranych w równej liczbie przez Zgromadzenie Narodowe i Senat, ze swego grona, po każdorazowym całkowitym lub częściowym odnowieniu składu tych izb. Wybiera on przewodniczącego spośród swoich członków.

Ustawa organiczna określa skład Wysokiego Trybunału, zasady jego funkcjonowania, jak również postępowanie przed nim stosowane.

Artykuł 68. Prezydent Republiki nie ponosi odpowiedzialności za czynności wykonywane w ramach sprawowania swych funkcji, z wyjątkiem zdrady stanu. Może być postawiony w stan oskarżenia jedynie przez obie izby, identyczną uchwałą, przyjętą w głosowaniu jawnym bezwzględną większością głosów wchodzących w ich skład; jest on sądzony przez Wysoki Trybunał Sprawiedliwości.

* * *

Tytuł X Konstytucji - O odpowiedzialności karnej członków Rządu**

Artykuł 68.1. Członkowie Rządu ponoszą odpowiedzialność karną za czynności podjęte w ramach sprawowania swych funkcji i mające w momencie ich popełnienia cechy zbrodni lub występku.

Są oni sądzeni przez Trybunał Sprawiedliwości Republiki.

Trybunał Sprawiedliwości związany jest definicją zbrodni lub występku, jak również sankcjami karnymi przewidzianymi w ustawach.

Artykuł 68.2. Trybunał Sprawiedliwości Republiki składa się z piętnastu sędziów: dwunastu parlamentarzystów wybranych w równej liczbie Zgromadzenie Narodowe i Senat, ze swego grona, po każdorazowym całkowitym lub częściowym odnowieniu składu tych izb, i trzech sędziów Sądu Kasacyjnego, z których jeden przewodniczy Trybunałowi Sprawiedliwości Republiki.

Każda osoba, która uważa się za pokrzywdzoną przez zbrodnię lub występki popełnione przez członka Rządu w trakcie wykonywania funkcji, może wnieść skargę do komisji skarg.

Komisja ta zarządza bądź umorzenie postępowania, bądź przekazanie wniosku Prokuratorowi Generalnemu przy Sądzie Kasacyjnym w celu skierowania go do Trybunału Sprawiedliwości Republiki.

Prokurator Generalny przy Sądzie Kasacyjnym może także z urzędu skierować sprawę do Trybunału Sprawiedliwości Republiki na podstawie akceptującej opinii komisji skarg.

Ustawa organiczna określa warunki stosowania niniejszego artykułu.

Artykuł 68.3. Postanowienia niniejszego Tytułu mają zastosowanie również do czynów popełnionych przed jego wejściem w życie.

* Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

** Źródło: M. Duverger, *Constitutions et documents politiques*, Paris 1966; przekład, w: *Konstytucja Francji z 4 października 1958 r. (według stanu prawnego na dzień 22 lutego 1996 r.)*, wstęp i tłum. W. Skrzydło, Warszawa 1997.

STRUKTURA ADMINISTRACYJNO-TERYTORIALNA W SYSTEMIE POLITYCZNYM REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC

* * *

Wstęp do Konstytucji*

Mając świadomość swojej odpowiedzialności przed Bogiem i ludźmi, kierowany wolą, by jako równoprawny członek w zjednoczonej Europie służyć pokojowi na świecie, naród niemiecki przez swą władzę ustawodawczą przyjął tę ustawę zasadniczą.

Niemcy w krajach Badenia-Wirtembergia, Bawaria, Berlin, Brandenburgia, Brema, Hamburg, Hesja, Meklemburgia-Przedpomorze, Dolna Saksonia, Północna Nadrenia-Westfalia, Nadrenia-Palatynat, Saara, Saksonia, Saksonia Anhalcka, Szlezwik-Holsztyn i Turynia w drodze swobodnego samostanowienia zakończyli dzieło wolności i jedności Niemiec. W ten sposób niniejsza ustawa zasadnicza obowiązuje cały naród niemiecki.

* * *

Rozdział 2 Konstytucji - Związek i kraje**

Artykuł 20.1. Republika Federalna Niemiec jest demokratycznym i socjalnym państwem związkowym.

20.2. Wszelka władza państwowa pochodzi od narodu. Naród sprawuje ją w wyborach i głosowaniach oraz za pośrednictwem specjalnych organów ustawodawstwa, władzy wykonawczej i wymiaru sprawiedliwości.

20.3. Władzę ustawodawczą wiąże porządek konstytucyjny, zaś władzę wykonawczą i wymiar sprawiedliwości ustawa i prawo.

20.4. Wobec każdego, kto usiłuje porządek ten zlikwidować, wszyscy Niemcy mają prawo do oporu, jeżeli inne przeciwdziałanie nie jest możliwe.

Artykuł 21.1. Partie współdziałają w kształtowaniu woli politycznej narodu. Zakładanie ich jest wolne. Ich wewnętrzna struktura musi odpowiadać zasadom demokratycznym. Muszą one składać publicznie sprawozdania z pochodzenia i użycia swoich środków oraz ze swojego majątku.

21.2. Partie, które poprzez swoje cele lub poprzez zachowanie się swoich zwolenników zmierzają do naruszenia lub obalenia wolnościowego, demokratycznego porządku ustrojowego, albo zagrażają istnieniu Republiki Federalnej Niemiec, są sprzeczne z konstytucją. O sprzeczności z konstytucją orzeka Związkowy Trybunał Konstytucyjny.

21.3. Szczegóły określają ustawy związkowe.

Artykuł 22. Flaga Związku jest czarno-czerwono-złota.

Artykuł 23. (uchylony).

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

** Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

Artykuł 24.1. Związek może w drodze ustawy przenosić prawa zwierzchnie na instytucje międzypaństwowe.

24.2. Związek może dla zapewnienia pokoju włączyć się do systemu wzajemnego bezpieczeństwa zbiorowego; zgodzić się przy tym na takie ograniczenia swoich praw zwierzchnich, które przyniosą i zabezpieczą pokojowy i trwały ład w Europie i między narodami świata.

24.3. Dla uregulowania sporów międzypaństwowych Związek przystąpi do układów w sprawie powszechnego, wszechstronnego, obligatoryjnego arbitrażu międzynarodowego.

Artykuł 25. Ogólne zasady prawa międzynarodowego są częścią składową prawa związkowego. Mają one pierwszeństwo przed ustawami oraz rodzą prawa i obowiązki bezpośrednio dla mieszkańców obszaru Związku.

Artykuł 26.1. Działania, które mogą naruszyć pokojowe współzycie narodów i podejmowane są w zamiarze jego zakłócenia, w szczególności zaś przygotowania wojny zaczepnej, są sprzeczne z konstytucją. Powinny one być zagrożone karą.

26.2. Broń przeznaczona dla celów wojennych wolno produkować, transportować i wprowadzać do obrotu jedynie za zgodą rządu związkowego. Szczegóły określi ustawa związkowa.

Artykuł 27. Wszystkie niemieckie statki handlowe tworzą jednolitą flotę handlową.

Artykuł 28.1. Porządek konstytucyjny krajów musi odpowiadać zasadom republikańskiego, demokratycznego i socjalnego państwa prawnego w rozumieniu niniejszej ustawy zasadniczej. W krajach, powiatach i gminach naród musi mieć przedstawicielstwo, wybrane w wyborach powszechnych, bezpośrednich, wolnych, równych i tajnych. W gminach można zastępować organy wybieralne przez zgromadzenie gminne.

28.2. Gminom musi być zapewnione prawo regulowania wszystkich spraw lokalnych na własną odpowiedzialność i w ramach obowiązujących ustaw. Również związki gmin mają prawo do samorządu w zakresie swoich zadań ustawowych i zgodnie z ustawami.

28.3. Związek zapewnia zgodność porządku konstytucyjnego krajów z prawami zasadniczymi i przepisami ust. 1 i 2.

Artykuł 29.1. Terytorium Związku może być na nowo podzielone, o ile będzie zagwarantowane, że kraje ze względu na swój obszar i możliwości gospodarcze będą zdolne do skutecznego wypełniania ciężących na nich zadań. Przy tym należy brać pod uwagę więzi regionalne, związki historyczne i kulturalne, celowość gospodarczą a także wymogi miejscowego porządku i planowania krajowego.

29.2. Nowy podział terytorium Związku następuje w drodze ustawy związkowej, a następnie musi być zatwierdzony w referendum. Należy wysłuchać zainteresowanych krajów.

29.3. Referendum przeprowadza się w krajach, z których terytorium lub ich części ma być utworzony nowy kraj lub w nowych granicach (zainteresowane kraje). Głosowanie ma odpowiedzieć na pytanie, czy zainteresowane kraje mają pozostać w dotychczasowych granicach, czy też ma być utworzony nowy kraj lub z nowymi granicami. Referendum w sprawie utworzenia nowego kraju lub z nowymi granicami jest rozstrzygające, gdy na przyszłym terytorium oraz ogółem na terytorium lub części terytorium zainteresowanego kraju, którego przynależność krajowa ma ulec zmianie, za zmianami wypowie się w każ-

dym przypadku większość głosujących. Nie dochodzą one do skutku, jeśli na terytorium jednego z zainteresowanych krajów większość odrzuci proponowane zmiany; odrzucenia tego nie bierze się jednak pod uwagę, gdy na części tego terytorium, którego przynależność ma ulec zmianie, za zmianami wypowie się większość dwu trzecich, z wyjątkiem przypadku, gdy na całym terytorium zainteresowanego kraju większość dwu trzecich odrzuci proponowane zmiany.

29.4. Jeśli w powiązanych ze sobą, określonych rejonach osadniczych i gospodarczych, których części znajdują się w różnych krajach, mieszka co najmniej milion osób, to mieszkająca w nich jedna dziesiąta wyborców, posiadających prawo wyborcze do Parlamentu Związkowego, może w drodze inicjatywy ludowej żądać, aby na tym obszarze była wprowadzona jednolita przynależność krajowa, wówczas w drodze ustawy związkowej w ciągu dwóch lat określa się przynależność krajową zgodnie z ust. 2 albo w zainteresowanych krajach odbywa się plebiscyt.

29.5. W drodze plebiscytu głosujący wyrażają zgodę na proponowaną w ustawie zmianę przynależności krajowej. Ustawa, którą poddano pod głosowanie, nie może zawierać więcej niż dwóch propozycji zmian. Jeśli większość wypowie się za zmianą przynależności krajowej, to w ciągu dwóch lat ustawa związkowa określi, czy zmiana przynależności krajowej nastąpi zgodnie z ust. 2. Jeśli zgłoszona propozycja, którą poddano pod głosowanie, zostanie przyjęta po spełnieniu wymogów określonych w ust. 3 zdanie 3 i 4, to w ciągu dwóch lat po przeprowadzeniu plebiscytu uchwalana jest ustawa związkowa o utworzeniu nowego kraju, która nie wymaga przyjęcia w drodze referendum.

29.6. Za większość w referendum i plebiscycie uznaje się większość oddanych głosów, gdy bierze w nich udział co najmniej jedna czwarta uprawnionych do głosowania w wyborach do Parlamentu Związkowego. Szczegóły w zakresie przeprowadzania referendum i plebiscytu oraz wykonywania inicjatywy ludowej określa ustawa związkowa; może ona także określić, że inicjatywa ludowa będzie wykonywana nie częściej niż co pięć lat.

29.7. Inne zmiany terytorium krajów mogą być dokonywane poprzez zawarcie umowy państwowej między zainteresowanymi krajami lub w drodze ustawy związkowej, wydanej za zgodą Rady Związkowej, jeśli na obszarze, którego przynależność krajowa ma ulec zmianie, mieszka nie więcej niż 10.000 mieszkańców. Szczegóły ureguluje ustawa związkowa, wymagająca zgody Rady Związkowej oraz większości posłów w Parlamencie Związkowym. Przy zmianach należy wysłuchać zainteresowanych gmin i powiatów.

Artykuł 30. Wykonywanie uprawnień władzy państwowej oraz wypełnianie zadań państwowych należy do krajów, jeśli niniejsza ustawa zasadnicza nie przewiduje lub nie dopuszcza inaczej.

Artykuł 31. Prawo związkowe przełamuje prawo krajowe.

Artykuł 32.1. Utrzymywanie stosunków z innymi państwami należy do Związku.

32.2. Przed zawarciem umowy, która dotyka szczególnych stosunków jakiegoś kraju, należy we właściwym czasie zasięgnąć opinii tego kraju.

32.3. Kraje mogą w swoim zakresie władzy ustawodawczej za zgodą rządu związkowego zawierać umowy z innymi państwami.

Artykuł 33.1. Każdy Niemiec ma w każdym kraju równe prawa i obowiązki obywatelskie.

33.2. Każdy Niemiec ma równy dostęp do sprawowania każdego urzędu publicznego stosownie do swej przydatności, uzdolnień i kwalifikacji zawodowych.

33.3. Korzystanie z praw cywilnych i obywatelskich, dostęp do sprawowania urzędów publicznych, jak również prawa nabyte w służbie publicznej są niezależne od wyznania. Nikt nie może być poszkodowany z tego powodu, że przynależał albo że nie przynależał do jakiegoś ugrupowania albo światopoglądu.

33.4. Wykonywanie uprawnień władzy zwierzchniej należy jako stałe zadanie powierzać z reguły funkcjonariuszom służby publicznej, związanych publicznoprawnym stosunkiem służbowym i obowiązkiem wierności.

33.5. Prawo służby publicznej należy uregulować z uwzględnieniem tradycyjnych zasad zawodu urzędniczego.

Artykuł 34. Jeżeli ktoś w wykonywaniu powierzonego mu urzędu publicznego naruży obowiązek służbowy w stosunku do osoby trzeciej, odpowiedzialność ponosi w zasadzie państwo albo korporacja, w której pełni on służbę. W przypadku rozmyślnego działania lub rażącego niedbalstwa zastrzega się prawo regresu. Dla roszczeń o odszkodowanie z tytułu regresu nie może być wyłączona droga postępowania przed sądami powszechnymi.

Artykuł 35.1. Wszystkie władze związkowe i krajowe udzielają sobie wzajemnie pomocy prawnej oraz pomocy urzędowej.

35.2. W celu utrzymania lub ponownego ustanowienia porządku lub bezpieczeństwa publicznego kraj może zażądać w sytuacjach o szczególnym znaczeniu wprowadzenia na jego terytorium sił i urządzeń Związkowej Straży Granicznej dla udzielenia pomocy własnej policji, jeśli bez tej pomocy nie może ona wypełniać swoich zadań lub ich realizacja jest poważnie utrudniona. W przypadku klęski żywiołowej lub szczególnie ciężkiego nieszczęśliwego wypadku kraj może zażądać sił policyjnych innych krajów, sił i urządzeń administracyjnych innych instytucji, jak również Związkowej Straży Granicznej i sił zbrojnych.

35.3. Jeśli klęska żywiołowa lub nieszczęśliwy wypadek zagrażają terytorium więcej niż jednego kraju, to rząd związkowy może, o ile jest to konieczne dla skutecznego przeciwdziałania, udzielać wytycznych rządowi krajowemu, stawiać do dyspozycji siły policyjne innych krajów, jak również zaangażować do pomocy siłom policyjnym jednostki Związkowej Straży Granicznej i sił zbrojnych. Decyzje rządu związkowego należy uchylić w każdej chwili na żądanie Rady Związkowej, a ponadto bezzwłocznie po usunięciu niebezpieczeństwa.

Artykuł 36.1. W najwyższych władzach związkowych powinni być zatrudnieni we właściwych proporcjach urzędnicy ze wszystkich krajów. Osoby zatrudnione w innych władzach związkowych winny z reguły pochodzić z kraju, w którym pełnią swoje obowiązki.

36.2. Ustawy wojskowe winny także uwzględniać podział Związku na kraje i ich szczególne regionalne stosunki.

Artykuł 37.1. Jeśli jakiś kraj nie wypełnia w stosunku do Związku obowiązków ciążących na nim na mocy ustawy zasadniczej lub innej ustawy związkowej, rząd związkowy może za zgodą Rady Związkowej przedsięwziąć konieczne środki, aby w drodze przymusu związkowego skłonić dany kraj do wypełnienia swych obowiązków.

37.2. Dla realizacji przymusu związkowego rząd związkowy lub jego pełnomocnik mają prawo wydawania instrukcji wszystkim krajom i ich władzom.

Rozdział 10 Konstytucji - Skarbowość*

Artykuł 104a.1. Związek i kraje ponoszą oddzielnie wydatki, które wynikają z wykonywania ich zadań, o ile niniejsza ustawa zasadnicza nie postanawia niczego innego.

104a.2. Jeśli kraje działają na zlecenie Związku, wynikające stąd wydatki ponosi Związek.

104a.3. Ustawy związkowe, które przyznają świadczenia pieniężne i które są wykonywane przez kraje, mogą postanawiać, że świadczenia pieniężne będzie w całości lub w części pokrywać Związek. Jeśli ustawa postanawia, że Związek ponosi połowę lub więcej wydatków, będzie ona wykonywana na zlecenie Związku. Jeśli ustawa postanawia, że kraje ponoszą jedną czwartą lub więcej wydatków, to wymaga ona zgody Rady Związkowej.

104a.4. Związek może dla szczególnie ważnych inwestycji krajów i gmin (związków gmin) przyznać krajom zapomogi finansowe, które są konieczne dla powstrzymania zakłóceń równowagi ogólnogospodarczej, albo dla wyrównania różnic w poziomie gospodarki występujących na obszarze Związku, albo dla popierania wzrostu gospodarczego. Szczegóły, a zwłaszcza rodzaje inwestycji, które mają być popierane, będą uregulowane ustawą związkową wymagającej zgody Rady Związkowej, albo przez porozumienia administracyjne na podstawie związkowej ustawy budżetowej.

104a.5. Związek i kraje ponoszą wydatki administracyjne powstające w ich urzędach i ręką w stosunku do siebie za prawidłowość administrowania. Szczegóły określi ustawa związkowa, wymagająca zgody Rady Związkowej.

Artykuł 105.1. Ustawodawstwo w zakresie cel i monopolu skarbowych należy wyłącznie do Związku.

105.2. Związek posiada ustawodawstwo konkurencyjne w zakresie innych podatków, jeśli przypadają mu wpływy z tych podatków w całości lub w części, albo gdy zachodzą warunki określone w art. 72 ust. 2.

105.2a. Kraje posiadają uprawnienia do ustawodawstwa w zakresie lokalnych podatków konsumpcyjnych i podatków luksusowych, jak długo i o ile nie są one identyczne z podatkami regulowanymi przez Związek.

105.3. Ustawy związkowe dotyczące podatków, z których wpływy przypadają w całości lub w części krajom lub gminom (związkom gmin), wymagają zgody Rady Związkowej.

Artykuł 106.1. Na rzecz Związku przypadają dochody z monopolu skarbowych oraz wpływy z następujących podatków:

- 1) cła,
- 2) podatki konsumpcyjne, o ile nie przypadają z ust. 2 krajom, według ust. 3 wspólnie Związkowi i krajom, albo według ust. 6 gminom,
- 3) podatek od drogowego transportu towarów,
- 4) podatek komunikacyjny, podatek ubezpieczeniowy i podatek wekslowy,
- 5) jednorazowe opłaty majątkowe i opłaty wyrównawcze pobierane w celu przeprowadzenia wyrównania obciążeń,
- 6) opłaty uzupełniające do podatku dochodowego i podatku od korporacji,
- 7) opłaty w ramach Wspólnot Europejskich.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bozyk, Warszawa 1993.

106.2. Krajom przypadają wpływy z następujących podatków:

- 1) podatek majątkowy,
- 2) podatek spadkowy,
- 3) podatek od pojazdów mechanicznych,
- 4) podatek komunikacyjny, o ile nie przysługuje on według ust. 1 Związkowi, albo według ust. 3 wspólnie Związkowi i krajom,
- 5) podatek od piwa,
- 6) opłaty od domów gry.

106.3. Wpływy z podatku dochodowego, podatku od korporacji i podatku obrotowego przypadają wspólnie Związkowi i krajom (podatki wspólnoty), o ile wpływy z podatku dochodowego nie zostaną zgodnie z ust. 5 przyznane gminom. We wpływach z podatku dochodowego i podatku od korporacji Związek i kraje partycypują w połowie. Udziały Związku i krajów we wpływach z podatku obrotowego zostaną ustalone przez ustawę związkową, która wymaga zgody Rady Związkowej. Przy ustalaniu tego należy wyjść z następujących założeń:

1) W ramach bieżących dochodów Związek i kraje posiadają jednakowe roszczenia do pokrycia ich niezbędnych wydatków. Wielkości wydatków należy ustalić przy uwzględnieniu wieloletniego planowania finansowego.

2) Pokrycie potrzeb Związku i krajów należy tak wzajemnie ułożyć, aby osiągnąć sprawiedliwe wyrównanie, unikać przeciążenia podatników i zabezpieczać jednolitość warunków życiowych na obszarze Związku.

106.4. Gdy stosunek między dochodami a wydatkami Związku i krajów rozwinie się w sposób zasadniczo odmienny, należy udziały Związku i krajów w podatku obrotowym ustalić na nowo. Jeśli przez ustawy związkowe zostaną nałożone na kraje dodatkowe zadania, albo zmniejszone ich dochody, to dodatkowe obciążenie, jeśli jest ograniczone do krótkiego czasookresu, może być wyrównane w drodze ustawy związkowej wymagającej zgody Rady Związkowej, a także przez dotacje finansowe Związku. W ustawie należy określić zasady obliczania dotacji i ich rozdziału między kraje.

106.5. Gminy otrzymują udział w przychodzie z podatku dochodowego, który ma być przez kraje kierowany do gmin w oparciu o świadczenia mieszkańców tych gmin w zakresie podatku dochodowego. Szczegóły określi ustawa związkowa wymagająca zgody Rady Związkowej. Może ona postanowić, że stawki udziału określą gminy.

106.6. Dochód z podatków rzeczowych przypada gminom, dochód z lokalnych podatków konsumpcyjnych i podatków luksusowych przypada gminom lub na podstawie ustawodawstwa krajowego, Związkowi i krajom. Gminom należy przyznać prawo do ustalania w ramach ustawy stawek podatków rzeczowych. Jeśli w jakimś kraju nie ma gmin, to dochód z podatków rzeczowych oraz lokalnych podatków konsumpcyjnych i podatków luksusowych przypada krajowi. Związek i kraje mogą poprzez repartycję uczestniczyć w przychodzie podatku przemysłowego. Szczegóły o repartycji określi ustawa związkowa, wymagająca zgody Rady Związkowej. Stosownie do ustawodawstwa krajowego podstawa wymiaru dla repartycji mogą być podatki rzeczowe oraz udział gminy w przychodzie z podatku dochodowego.

106.7. Z udziału krajów w całości dochodów z podatków wspólnoty, wpływa gminom i Związkowi gmin pewien procent, który ma być ustalony przez ustawodawstwo krajowe. Poza tym ustawodawstwo krajowe ustali, czy i w jakim zakresie przypada gminom (Związkowi gmin) dochód z podatków krajowych.

106.8. Jeśli Związek spowoduje powstanie w poszczególnych krajach albo gminach (związkach gmin) specjalnych urzędzeń, które tym krajom lub gminom (związkom gmin) przysporzą dodatkowych wydatków albo spowodują zmniejszenie dochodów (specjalne obciążenia). Związek zabezpieczy konieczne wyrównanie, o ile nie można wymagać od krajów albo gmin (związków gmin), by poniosły te specjalne obciążenia. Świadczenia odszkodowawcze dla osób trzecich i korzyści finansowe, które powstają dla krajów albo gmin (związków gmin) jako następstwo tych urzędzeń, będą uwzględnione w wyrównaniu.

106.9. Jako dochody i wydatki krajów w rozumieniu tego artykułu, traktuje się też dochody i wydatki gmin (związków gmin).

Artykuł 107.1. Wpływy z podatków krajowych i udział krajów we wpływach z podatku dochodowego i podatku od korporacji, przysługują poszczególnym krajom wtedy, gdy podatki te są ściągane przez władze skarbowe na ich terenie (wpływy lokalne). Bliższe postanowienia o rozgraniczeniu, jak też o sposobie i wielkości rozłożenia wpływów lokalnych z podatku od korporacji i podatku od wynagrodzeń ustali ustawa związkowa, wymagająca zgody Rady Związkowej. Ustawa może zawierać także postanowienia o rozgraniczeniu i rozłożeniu wpływów lokalnych z innych podatków. Udział krajów we wpływach z podatku obrotowego przysługuje krajom proporcjonalnie do liczby ich mieszkańców; do wysokości pewnej części, najwyżej jednak jednej czwartej tego udziału mogą być przewidziane w ustawie związkowej, wymagającej zgody Rady Związkowej, udziały uzupełniające dla krajów, których przychody z podatków krajowych i z podatku dochodowego oraz podatku od korporacji są na jednego mieszkańca poniżej przeciętnej ogółu krajów.

107.2. W drodze ustawy należy zabezpieczyć odpowiednie wyrównanie zróżnicowanej siły finansowej krajów; należy przy tym uwzględnić siłę finansową i potrzeby finansowe gmin (związków gmin). W ustawie należy określić warunki dla roszczeń wyrównawczych krajów uprawnionych do wyrównania i zobowiązań wyrównawczych krajów zobowiązanych do wyrównania, jak też kryteria wysokości świadczeń wyrównawczych. Ustawa może też postanowić, że Związek ze swoich środków przyzna krajom niezasobnym dotacje dla dodatkowego pokrycia ich ogólnych potrzeb finansowych (dotacje uzupełniające).

Artykuł 108.1. Cłami, monopolami skarbowymi, regulowanymi przez ustawy związkowe podatkami konsumpcyjnymi włącznie z podatkiem obrotowym od przywozu i opłatami w ramach Wspólnot Europejskich administrują związkowe władze skarbowe. Ustrój tych władz określi ustawa związkowa. Kierowników władz drugiej instancji należy mianować w porozumieniu z rządami krajów.

108.2. Pozostałymi podatkami administrują krajowe władze skarbowe. Ustrój tych władz oraz jednolite wyszkolenie urzędników mogą być regulowane ustawą związkową, wymagającą zgody Rady Związkowej. Kierowników władz drugiej instancji należy mianować w porozumieniu z rządem związkowym.

108.3. Jeśli krajowe władze skarbowe administrują podatkami, które w całości lub części przypadają Związkowi, to działają one na zlecenie Związku. Art. 85 ust. 3 i 4 obowiązuje z zastrzeżeniem, że w miejsce rządu związkowego wchodzi związkowy minister finansów.

108.4. W drodze ustawy związkowej, wymagającej zgody Rady Związkowej, może być przewidziane współdziałanie związkowych i krajowych władz skarbowych w administrowaniu przez krajowe władze skarbowe, jeśli i o ile wykonanie ustaw podatkowych będzie przez to poważnie ulepszone lub ułatwione. W stosunku do podatków, które przypadają

wyłącznie gminom (związkom gmin), to przysługująca krajowym władzom skarbowym administracja może być w całości lub w części przekazana gminom (związkom gmin).

108.5. Postępowanie, które powinno być zastosowane przez związkowe władze skarbowe będzie uregulowane ustawą związkową. Postępowanie, które powinno być zastosowane przez krajowe władze skarbowe, a w przypadku ustępu 4 zdanie 2 przez gminy (związki gmin), może być uregulowane ustawą związkową wymagającą zgody Rady Związkowej.

108.6. Wymiar sprawiedliwości w sprawach skarbowych zostanie jednolicie uregulowany przez ustawę związkową.

108.7. Jeśli administracja podlega krajowym władzom skarbowym albo gminom (związkom gmin), rząd związkowy może wydać za zgodą Rady Związkowej ogólne przepisy administracyjne.

Artykuł 109.1. Związek i kraje w dziedzinie swojej gospodarki budżetowej są samodzielne i wzajemnie niezależne.

109.2. Związek i kraje powinny w swojej gospodarce budżetowej uwzględniać wymagania ogólnogospodarczej równowagi.

109.3. Ustawa związkowa, wymagająca zgody Rady Związkowej, może ustanowić obowiązujące wspólnie dla Związku i krajów zasady prawa budżetowego, gospodarki budżetowej odpowiadające koniunkturze oraz wieloletniego planowania finansowego.

109.4. W celu obrony przed zakłóceniem równowagi ogólnogospodarczej mogą być wydane w drodze ustawy związkowej, wymagającej zgody Rady Związkowej, przepisy dotyczące:

1) sum maksymalnych, warunków i okresów przyjmowania kredytów przez korporacje terytorialne i zakłady celowe.

2) zobowiązań Związku i krajów utrzymania w Niemieckim Banku Związkowym nie oprocentowanych wkładów (zabezpieczenia dla wyrównania koniunktury).

Upoważnienia do wydawania rozporządzeń mogą być udzielane tylko rządowi związkowemu. Rozporządzenia wymagają zgody Rady Związkowej. Należy je uchylić, jeżeli zażąda tego Parlament Związkowy; szczegóły określi ustawa związkowa.

Artykuł 110.1. Wszystkie wpływy i wydatki Związku muszą być wstawione do budżetu; przy przedsiębiorstwach związkowych i majątku specjalnym mają być wstawione tylko dowóz i dostawy. Wpływy i wydatki budżetowe muszą być zrównoważone.

110.2. Budżet ustala się w drodze ustawy budżetowej na rok lub kilka lat obrachunkowych, z podziałem na lata, przed początkiem pierwszego roku obrachunkowego. Dla części budżetu może być przewidziane, że obowiązują one dla różnych czasookresów, z podziałem na lata obrachunkowe.

110.3. Projekt ustawy według ust. 2 zdanie 1, jak też projekty zmian ustawy budżetowej i budżetu jednocześnie ze skierowaniem do Rady Związkowej będą wniesione do Parlamentu Związkowego; Rada Związkowa jest uprawniona zająć stanowisko wobec projektów w ciągu sześciu tygodni, przy projektach zmian w ciągu trzech tygodni.

110.4. Ustawa budżetowa może zawierać tylko przepisy odnoszące się do wpływów i wydatków Związku i do czasookresu, na który ustawa budżetowa jest uchwalana. Ustawa budżetowa może postanawiać, że jej przepisy tracą moc dopiero z ogłoszeniem następnej ustawy budżetowej albo w przypadku upoważnienia z art. 115 w późniejszym momencie.

Artykuł 111.1. Jeśli do końca roku obrachunkowego nie zostanie ustalony przez ustawę budżet na rok następny, wówczas do chwili jego wejścia w życie rząd związkowy uprawniony jest do czynienia wszystkich wydatków koniecznych:

a) dla utrzymania instytucji istniejących na podstawie ustawy oraz wykonania zadań wynikających z ustawy,

b) dla wypełnienia prawnie uzasadnionych zobowiązań Związku,

c) dla kontynuowania budowli, dostaw i innych świadczeń lub dla zapewnienia dalszej pomocy dla tych celów, jeśli w budżecie na rok ubiegły przyznane już były na nie jakieś kwoty.

111.2. Jeśli oparte na specjalnej ustawie dochody z podatków, opłat i innych źródeł lub dochody z przedsiębiorstw nie pokrywają wydatków wymienionych w ust. 1, rząd związkowy może uruchomić w drodze kredytu środki potrzebne dla podtrzymania działalności gospodarczej do wysokości jednej czwartej globalnej sumy poprzedniego budżetu.

Artykuł 112. Ponadplanowe i pozaplanowe wydatki wymagają zgody związkowego ministra finansów. Może być ona udzielona tylko w wypadku nieprzewidzianej i nieodpartej potrzeby. Szczegóły mogą być określone przez ustawę związkową.

Artykuł 113.1. Ustawy, które podwyższają wydatki budżetowe proponowane przez rząd związkowy lub zawierają nowe wydatki albo pociągają je za sobą w przyszłości, wymagają zgody rządu związkowego. To samo dotyczy ustaw, które zawierają zmniejszenie wpływów albo pociągają je za sobą w przyszłości. Rząd związkowy może zażądać, aby Parlament Związkowy odroczył głosowanie nad takimi ustawami. W tym wypadku rząd związkowy w ciągu sześciu tygodni ma przedstawić Parlamentowi Związkowemu swoje stanowisko.

113.2. Rząd związkowy może zażądać w ciągu czterech tygodni od uchwalenia przez Parlament Związkowy ustawy, aby Parlament Związkowy ponownie podjął uchwałę.

113.3. Jeśli ustawa doszła do skutku zgodnie z art. 78, rząd związkowy może odmówić swojej zgody tylko w ciągu sześciu tygodni i tylko wtedy, gdy uprzednio zapoczątkował postępowanie według ust. 1 zdanie 3 i 4, albo według ust. 2. Po upływie tego terminu uważa się, że zgoda została udzielona.

Artykuł 114.1. Związkowy minister finansów jest obowiązany, w celu odciążenia rządu związkowego, składać w ciągu następnego roku obrachunkowego Parlamentowi Związkowemu i Radzie Związkowej sprawozdanie ze wszystkich wpływów i wydatków, jak również ze stanu majątku i zadłużenia.

114.2. Związkowa Izba Obrachunkowa, której członkowie posiadają niezawisłość sędziowską, bada rachunki jak również gospodarność i prawidłowość realizacji budżetu i prowadzenia gospodarki. Ma ona corocznie składać sprawozdanie rządowi związkowemu, a ponadto bezpośrednio Parlamentowi Związkowemu i Radzie Związkowej. Poza tym uprawnienia Związkowej Izby Obrachunkowej będą uregulowane w ustawie związkowej.

Artykuł 115.1. Przyjęcie kredytów jak też przyjęcie rękojmi, gwarancji albo innych świadczeń zabezpieczających, które mogą prowadzić do wydatków w następnych latach obrachunkowych, wymaga określonego lub możliwego do określenia co do wysokości upoważnienia przez ustawę związkową. Wpływy z kredytów nie mogą przekraczać sumy wydatków na inwestycje zaplanowanych w budżecie; wyjątki są dopuszczalne tylko dla obrony przed zakłóceniem równowagi ogólnogospodarczej. Szczegóły określi ustawa związkowa.

115.2. Dla majątku specjalnego Związku, ustawa związkowa może dopuszczać wyjątki od ust. 1.

WŁADZA USTAWODAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC

* * *

Rozdział 3 Konstytucji - Parlament Związkowy*

Artykuł 38.1. Posłowie do niemieckiego Parlamentu Związkowego są wybierani w powszechnym, bezpośrednim, równym i tajnym głosowaniu. Są oni przedstawicielami całego narodu, nie są związani zaleceniami i instrukcjami i podlegają wyłącznie swojemu sumieniu.

38.2. Uprawniony do wybierania jest każdy, kto ukończył 18 rok życia; wybrany może być każdy, kto osiągnął wiek, z którym następuje pełnoletność.

38.3. Szczegóły ustali ustawa związkowa.

Artykuł 39.1. Parlament Związkowy wybiera się na 4 lata. Kadencja kończy się wraz z zebraniem się nowego Parlamentu Związkowego. Nowe wybory odbywają się najwcześniej w 45, najpóźniej w 47 miesiącu od rozpoczęcia kadencji. W przypadku rozwiązania Parlamentu Związkowego nowe wybory odbywają się w ciągu 60 dni.

39.2. Parlament Związkowy zbiera się najpóźniej w 30 dniu po wyborach.

39.3. Parlament Związkowy ustala terminy zamknięcia i otwarcia swoich sesji. Prezydent Parlamentu Związkowego może zwołać ją wcześniej. Jest on do tego zobowiązany na żądanie jednej trzeciej posłów albo prezydenta Związku lub kanclerza Związku.

Artykuł 40.1. Parlament Związkowy wybiera swego prezydenta, jego zastępców i sekretarzy. Uchwala on swój regulamin.

40.2. Prezydent sprawuje w gmachu Parlamentu Związkowego władzę policyjną i posiada prawo gospodarza. Bez jego zgody nie wolno przeprowadzać rewizji ani dokonywać zajęć w pomieszczeniach Parlamentu Związkowego.

Artykuł 41.1. Kontrola wyborów należy do Parlamentu Związkowego. Decyduje on również o utracie przez posła mandatu poselskiego.

41.2. Od decyzji Parlamentu Związkowego dopuszczalne jest zażalenie do Związkowego Trybunału Konstytucyjnego.

41.3. Szczegóły określi ustawa związkowa.

Artykuł 42.1. Obrady Parlamentu Związkowego są jawne. Na wniosek jednej dziesiątej posłów albo na wniosek rządu związkowego można większością dwóch trzecich jawność wykluczyć. O wniosku rozstrzyga się na posiedzeniu niejawnym.

42.2. Uchwały Parlamentu Związkowego zapadają większością oddanych głosów, jeśli niniejsza ustawa zasadnicza nie stanowi inaczej. Przy wyborach przeprowadzanych przez Parlament Związkowy regulamin może dopuszczać wyjątki.

42.3. Zgodne z prawdą sprawozdania z jawnych posiedzeń Parlamentu Związkowego i jego komisji są wolne od wszelkiej odpowiedzialności.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

Artykuł 43.1. Parlament Związkowy oraz jego komisje mogą zażądać obecności każdego członka rządu związkowego.

43.2. Członkowie Rady Związkowej oraz rządu związkowego jak również ich pełnomocnicy mają prawo wstępu na wszystkie posiedzenia Parlamentu Związkowego oraz jego komisji. Muszą być w każdej chwili wysłuchani.

Artykuł 44.1. Parlament Związkowy ma prawo, a na wniosek jednej czwartej liczby posłów obowiązek powołania komisji śledczej, która zbiera niezbędne dowody na posiedzeniu jawnym. Jawność posiedzenia może być uchylona.

44.2. Do postępowania dowodowego mają zastosowanie odpowiednie przepisy postępowania karnego. Tajemnica korespondencji, poczty i telekomunikacji pozostaje nie naruszona.

44.3. Sądy i władze administracyjne są obowiązane do udzielenia pomocy prawnej i urzędowej.

44.4. Uchwały komisji śledczych nie podlegają badaniu sędziowskiemu. Sądy mają swobodę w ustalaniu i ocenie stanu faktycznego, stanowiącego przedmiot powyższych dochodzeń.

Artykuł 45. (uchylony).

Artykuł 45a.1. Parlament Związkowy powołuje Komisję do Spraw Zagranicznych oraz Komisję do Spraw Obrony.

45a.2. Komisja do Spraw Obrony ma prawa komisji śledczej. Na wniosek jednej czwartej swoich członków ma ona obowiązek zbadać określoną sprawę.

45a.3. Art. 44 ust. 1 nie ma w zakresie spraw obrony jakiegokolwiek zastosowania.

Artykuł 45b. Dla ochrony praw zasadniczych i jako organ pomocniczy Parlamentu Związkowego przy wykonywaniu kontroli parlamentarnej powołuje się Pełnomocnika Parlamentu Związkowego do Spraw Wojskowych. Szczegóły określa ustawa związkowa.

Artykuł 45c.1. Parlament Związkowy powołuje Komisję Petycji, która ma obowiązek rozpatrywania petycji i zażaleń kierowanych do Parlamentu Związkowego zgodnie z art. 17 ustawy zasadniczej.

45c.2. Uprawnienia Komisji w zakresie weryfikacji zażaleń określa ustawa związkowa.

Artykuł 46.1. Poseł nie może być nigdy pociągnięty do odpowiedzialności sądowej, dyscyplinarnej lub innej poza Parlamentem Związkowym za sposób głosowania lub z powodu wypowiedzi w Parlamencie Związkowym lub w którejś z jego komisji. Nie dotyczy to przypadków zniesławienia.

46.2. Za popełnienie czynu zagrożonego karą poseł może być pociągnięty do odpowiedzialności lub aresztowany tylko za zgodą Parlamentu Związkowego, chyba że zostanie ujęty na gorącym uczynku lub następnego dnia.

46.3. Zgoda Parlamentu Związkowego jest ponadto konieczna w każdym przypadku ograniczenia wolności osobistej posła lub dla wszczęcia postępowania przeciwko posłowi na podstawie art. 18.

46.4. Każde postępowanie karne i każde postępowanie na podstawie art. 18 przeciwko posłowi, każdy areszt oraz każde inne ograniczenie jego wolności osobistej należy zawiesić na żądanie Parlamentu Związkowego.

Artykuł 47. Posłowie mają prawo odmówić zeznań co do osób, które im jako posłom lub którym oni w tym charakterze wyjawili pewne fakty, jak również co do samych faktów. W granicach tego prawa odmowy zeznań niedopuszczalne jest również zajęcie dokumentów.

Artykuł 48.1. Kto się ubiega o mandat do Parlamentu Związkowego ma prawo do urlopu koniecznego dla przygotowania swego wyboru.

48.2. Nie wolno nikomu przeszkadzać w objęciu i wykonywaniu mandatu poselskiego. Wypowiedzenie lub zwolnienie z pracy z tego powodu jest niedopuszczalne.

48.3. Posłowie mają prawo do odpowiednich, gwarantujących ich niezależność diet. Mają oni prawo do bezpłatnego korzystania ze wszelkich państwowych środków komunikacji. Szczegóły ustali ustawa związkowa.

Artykuł 49. (uchylony).

* * *

Rozdział 4 Konstytucji - Rada Związkowa*

Artykuł 50. Kraje współdziałają w ustawodawstwie i administracji związkowej za pośrednictwem Rady Związkowej.

Artykuł 51.1. Rada Związkowa składa się z członków rządów krajowych, które ich mianują i odwołują. Członkowie Rady mogą być zastępowani przez innych członków swoich rządów.

51.2. Każdy kraj ma co najmniej 3 głosy, kraje których liczba ludności przekracza 2 miliony, mają 4 głosy, kraje, których liczba ludności przekracza 6 milionów, 5 głosów, a kraje, których liczba ludności przekracza 7 milionów, 6 głosów.

51.3. Każdy kraj może delegować tylu członków, ile ma głosów. Głosy jednego kraju muszą być oddawane zgodnie i tylko przez obecnych członków lub ich zastępców.

Artykuł 52.1. Rada Związkowa wybiera swego prezydenta na jeden rok.

52.2. Prezydent zwołuje Radę Związkową. Ma on obowiązek zwołać Radę na żądanie przedstawicieli co najmniej dwóch krajów albo na żądanie rządu związkowego.

52.3. Rada Związkowa podejmuje uchwały co najmniej większością swoich głosów. Uchwała ona swój regulamin. Jej obrady są jawne. Jawność obrad może być wykluczona.

52.4. W skład komisji Rady Związkowej mogą wchodzić inni członkowie rządów krajowych lub ich pełnomocnicy.

Artykuł 53. Członkowie rządu związkowego mają prawo, a na żądanie obowiązek uczestniczyć w obradach Rady Związkowej i jej komisji. Należy im w każdej chwili udzielić głosu. Rząd związkowy ma obowiązek bieżącego informowania Rady Związkowej o stanie spraw.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

Rozdział 4a Konstytucji - Wspólna Komisja*

Artykuł 53a.1. Wspólna Komisja składa się w dwóch trzecich z posłów do Parlamentu Związkowego, w jednej trzeciej z członków Rady Związkowej. Posłowie będą wyznaczeni przez Parlament Związkowy proporcjonalnie do siły frakcji; nie mogą być oni członkami rządu związkowego. Każdy kraj będzie reprezentowany przez jednego, wyznaczonego przez siebie członka Rady Związkowej; członkowie ci nie są związani instrukcjami. Tworzenie Wspólnej Komisji i jej postępowanie będą ustalone w regulaminie uchwalonym przez Parlament Związkowy i wymagającym zgody Rady Związkowej.

53a.2. Rząd związkowy winien informować Wspólną Komisję o swoich planach na wypadek stanu obrony. Prawa Parlamentu Związkowego i jego komisji z art. 43 ust. 1 pozostają nienaruszone.

* * *

Rozdział 7 Konstytucji - Ustawodawstwo związkowe**

Artykuł 70.1. Kraje posiadają władzę ustawodawczą z wyjątkiem uprawnień ustawodawczych, które niniejsza ustawa zasadnicza zastrzega dla Związku.

70.2. Podział kompetencji między Związkiem a krajami określa się na podstawie przepisów niniejszej ustawy zasadniczej o ustawodawstwie wyłącznym i konkurencyjnym.

Artykuł 71. W zakresie ustawodawstwa wyłącznego Związku kraje są uprawnione do wydawania ustaw tylko wtedy i w takim zakresie, jak je do tego wyraźnie upoważnia ustawa związkowa.

Artykuł 72.1. W zakresie ustawodawstwa konkurencyjnego kraje mają władzę ustawodawczą dopóki i o ile Związek nie skorzysta ze swoich uprawnień ustawodawczych.

72.2. W powyższym zakresie Związek ma uprawnienia ustawodawcze gdy zachodzi potrzeba uregulowania w trybie ustawodawstwa związkowego ze względu na to, że:

1) określona sprawa nie może być skutecznie uregulowana w drodze ustawodawstwa poszczególnych krajów, albo

2) uregulowanie sprawy przez ustawę krajową mogłoby naruszyć interesy innych krajów lub ogółu, albo

3) wymaga tego zabezpieczenie jedności prawnej i gospodarczej, a w szczególności zabezpieczenie jednolitych warunków życiowych na obszarze większym niż jeden kraj.

Artykuł 73. Związek posiada wyłączne ustawodawstwo w zakresie:

1) spraw zagranicznych oraz obrony wraz ze sprawami ochrony ludności cywilnej;

2) obywatelstwa związkowego;

3) swobody osiedlania się, paszportów, imigracji i emigracji oraz ekstradycji;

4) waluty, pieniądza i monety, miar i wag oraz ustalania czasu;

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundeslander. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

** Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundeslander. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

- 5) jedności obszaru celnego i handlowego, umów handlowych i żeglugowych, swobody obrotu towarowego wraz z ochroną celną i graniczną;
- 6) kolei związkowych i komunikacji lotniczej;
- 7) poczty i telekomunikacji;
- 8) stosunków prawnych osób będących w służbie Związku lub związkowych korporacji prawa publicznego;
- 9) ochrony prawnej drobnej wytwórczości, prawa autorskiego i wydawniczego;
- 10) współpracy Związku i krajów:
 - a) w dziedzinie policji kryminalnej;
 - b) w ochronie wolnościowego, demokratycznego ustroju, egzystencji lub zabezpieczenia Związku lub jakiegoś kraju (ochrona konstytucyjna) oraz
 - c) w ochronie przeciwko stosowaniu przemocy lub usiłowaniu jej zastosowania na terytorium Związku, która zagrażałaby interesom zewnętrznym Republiki Federalnej Niemiec, a także utworzenia związkowego urzędu policji kryminalnej oraz międzynarodowego zwalczania przestępczości;
- 11) statystyki dla celów związkowych.

Artykuł 74. Ustawodawstwo konkurencyjne obejmuje następujące dziedziny:

- 1) prawo cywilne, prawo karne i wykonywanie kary, urząd sądów, postępowanie sądowe, adwokaturę, notariat i poradnictwo prawne;
- 2) sprawy stanu cywilnego;
- 3) prawo o stowarzyszeniach i zgromadzeniach;
- 4) prawo pobytu i osiedlania się cudzoziemców;
- 4a) prawo o broni i materiałach wybuchowych;
- 5) ochrona niemieckich dóbr kulturalnych przed wywozem za granicę;
- 6) sprawy uchodźców i wypędzonych;
- 7) opieka społeczna;
- 8) obywatelstwo krajowe;
- 9) szkody wojenne i odszkodowania;
- 10) zaopatrzenie inwalidów wojennych, wdów i sierot po poległych na wojnie, opieka nad byłymi jeńcami wojennymi;
- 10a) groby wojenne i groby innych ofiar wojny oraz ofiar dyktatury;
- 11) ustawodawstwo gospodarcze (górnictwo, przemysł, energetyka, rzemiosło, samodzielna działalność zarobkowa, handel, banki i giełdy, ubezpieczenia prywatnoprawne);
 - 11a) wytwarzanie i użytkowanie energii jądrowej dla celów pokojowych, budowa i eksploatacja urządzeń, które służą temu celowi, ochrona przed niebezpieczeństwem powstającym przy wyzwalaniu się energii jądrowej lub przez promieniowanie jonizujące oraz usuwanie materiałów radioaktywnych;
- 12) prawo pracy wraz z przepisami o organizacji zakładu pracy, ochroną pracy i pośrednictwem pracy oraz ubezpieczenia społeczne wraz z ubezpieczeniem na wypadek bezrobocia;
- 13) regulowanie zapomóg kształceniowych oraz popieranie badań naukowych;
- 14) prawo wyłączenia, o ile dotyczy ono zakresu art. 73 i 74;
- 15) przekształcenie na własność społeczną lub inne formy gospodarki uspołecznionej ziemi, bogactw naturalnych i środków produkcji;
- 16) zapobieganie nadużywaniu przewagi gospodarczej;

17) popieranie produkcji rolnej i leśnej, zapewnianie wyżywienia, przywóz i wywóz produktów rolnych i leśnych, rybołówstwo przybrzeżne i dalekomorskie oraz ochrona wybrzeży;

18) obrót ziemią, prawo gruntowe oraz sprawy dzierżaw rolniczych, sprawy mieszkaniowe, sprawy osadnictwa i gospodarstw rodzinnych;

19) środki przeciw niebezpiecznym dla ogółu i zakaźnym chorobom ludzi i zwierząt, dopuszczanie do zawodu lekarskiego i innych zawodów służby zdrowia oraz do przemysłu leczniczego, obrót lekami, środkami leczniczymi, odurzającymi oraz truciznami;

19a) gospodarcze zabezpieczenie szpitali oraz regulowanie stawek za leczenie szpitalne;

20) nadzór nad obrotem środkami żywnościowymi i używkami, artykułami pierwszej potrzeby, paszą oraz nasionami i sadzonkami dla gospodarki rolnej i leśnej, ochrona roślin przed chorobami i szkodnikami jak i ochrona zwierząt;

21) żegluga dalekomorska i przybrzeżna oraz morskie znaki ostrzegawcze, żegluga śródlądowa, służba meteorologiczna, szlaki morskie oraz śródlądowe drogi wodne przeznaczone do komunikacji publicznej;

22) ruch drogowy, sprawy pojazdów mechanicznych, budowa i utrzymanie dróg dla ruchu dalekobieżnego jak też pobieranie i rozdzielanie opłat za korzystanie przez pojazdy mechaniczne z dróg publicznych;

23) koleje szynowe nie będące kolejami związkowymi, z wyjątkiem kolejek górskich;

24) usuwanie odpadków, ochrona powietrza przed zanieczyszczeniem oraz walka z hałasem.

Artykuł 74a.1. Ustawodawstwo konkurencyjne rozciąga się dalej na sprawy uposażenia i zaopatrzenia osób należących do służby publicznej, pozostających w publicznoprawnym stosunku służbowym i stosunku wierności, o ile nie przysługuje tu Związkowi, zgodnie z art. 73 pkt. 8, ustawodawstwo wyłączone.

74a.2. Ustawy związkowe z ust. 1 wymagają zgody Rady Związkowej.

74a.3. Zgody Rady Związkowej wymagają także ustawy związkowe z art. 73 pkt. 8, o ile przewidują inne niż w ustawach związkowych, z ust. 1 kryteria struktury albo obliczania uposażenia i zaopatrzenia, łącznie z wymierzaniem wartości urzędów lub inne najniższe i najwyższe należności.

74a.4. Ust. 1 i 2 obowiązuje odpowiednio w sprawach uposażenia i zaopatrzenia sędziów krajowych. Da ustaw z art. 98 ust. 1 obowiązuje odpowiednio ust. 3.

Artykuł 75. Związek jest uprawniony do wydania, w przypadku istnienia przesłanek z art. 72, przepisów ramowych w sprawach:

1) stosunków prawnych osób pozostających w służbie publicznej krajów, gmin oraz innych korporacji prawa publicznego, o ile art. 74a nie stanowi inaczej;

1a) ogólnych zasad szkolnictwa wyższego;

2) ogólnych stosunków prawnych w dziedzinie prasy i filmu;

3) łowiectwa, ochrony przyrody i krajobrazu;

4) podziału ziemi, zagospodarowania przestrzennego i gospodarki wodnej;

5) meldunków i dowodów tożsamości.

Artykuł 76.1. Projekty ustaw wnosi do Parlamentu Związkowego rząd związkowy, posłowie do Parlamentu Związkowego lub Rada Związkowa.

76.2. Projekty rządu związkowego należy najpierw przedstawić Radzie Związkowej. Rada Związkowa jest uprawniona do zajęcia stanowiska w sprawie projektu w ciągu sześciu tygodni. Rząd związkowy może projekt, który przy przesyłaniu do Rady Związkowej został w drodze wyjątku określony jako pilny, skierować po trzech tygodniach do Parlamentu Związkowego, nawet jeśli nie wpłynęła jeszcze opinia Rady Związkowej; opinia Rady Związkowej ma być bezzwłocznie po nadejściu przekazana Parlamentowi Związkowemu.

76.3. Projekt Rady Związkowej przedkłada Parlamentowi Związkowemu rząd związkowy. Ma on przy tym przedstawić swoją opinię.

Artykuł 77.1. Parlament Związkowy uchwała ustawy związkowe. Po ich uchwaleniu prezydent Parlamentu Związkowego przekazuje je niezwłocznie Radzie Związkowej.

77.2. Rada Związkowa może w ciągu trzech tygodni od przekazania jej uchwalonego projektu ustawy zażądać celem wspólnego przedyskutowania projektów zwołania komisji złożonej z członków Parlamentu Związkowego i Rady Związkowej. Skład oraz tryb postępowania tej komisji ustala regulamin uchwalony przez Parlament Związkowy i przyjęty przez Radę Związkową. Delegowani do komisji członkowie Rady Związkowej nie są skrupowani instrukcjami. Jeśli do uchwalenia ustawy wymagana jest zgoda Rady Związkowej, wówczas zwołania komisji mogą żądać również Parlament Związkowy i rząd związkowy. Jeśli komisja zaproponuje zmianę projektu ustawy, wówczas Parlament Związkowy musi powziąć uchwałę na nowo.

77.3. Jeśli do uchwalenia ustawy nie jest wymagana zgoda Rady Związkowej, Rada Związkowa może po zakończeniu postępowania przewidzianego w ust. 2 wnieść w ciągu dwóch tygodni sprzeciw przeciwko ustawie uchwalonej przez Parlament Związkowy. Termin wniesienia sprzeciwu zaczyna się w przypadku określonym w ust. 2 ostatnie zdanie z chwilą wpłynięcia uchwały podjętej ponownie przez Parlament Związkowy, we wszystkich innych przypadkach z chwilą wpłynięcia zawiadomienia od przewodniczącego przewidzianej w ust. 2 komisji, iż postępowanie przed komisją zostało zakończone.

77.4. Jeśli sprzeciw został uchwalony większością głosów Rady Związkowej, Parlament Związkowy może go odrzucić uchwałą większości swoich członków. Jeśli Rada Związkowa uchwali sprzeciw większością co najmniej dwóch trzecich głosów, wówczas odrzucenie go przez Parlament Związkowy wymaga większości dwóch trzecich lub co najmniej zwykłej większości członków Parlamentu Związkowego.

Artykuł 78. Ustawa uchwalona przez Parlament Związkowy jest ważna, gdy Rada Związkowa wyrazi na nią zgodę, gdy nie postawi wniosku w myśl art. 77 ust. 2, nie wniesie sprzeciwu w terminie przewidzianym w art. 77 ust. 3 lub go wycofa albo gdy sprzeciw zostanie przegłosowany przez Parlament Związkowy.

Artykuł 79.1. Ustawa zasadnicza może być zmieniona jedynie przez ustawę, która wyraźnie zmienia lub uzupełnia brzmienie ustawy zasadniczej. Dla stwierdzenia, że postanowienia ustawy zasadniczej nie sprzeciwiają się zawarciu i wejściu w życie umów międzynarodowych, których przedmiotem jest układ pokojowy, przygotowania układu pokojowego lub redukcja ustroju prawnokupacyjnego, albo które mają służyć obronie Republiki Federalnej, wystarczy takie uzupełnienie tekstu ustawy zasadniczej, które ogranicza się do tego stwierdzenia.

79.2. Ustawa taka wymaga zgody dwóch trzecich członków Parlamentu Związkowego oraz większości dwóch trzecich głosów w Radzie Związkowej.

79.3. Niedopuszczalna jest taka zmiana niniejszej ustawy zasadniczej, która naruszałaby podział Związku na kraje, zasadniczy współdział krajów w ustawodawstwie lub zasady wyrażone w art. 1 i 20.

Artykuł 80.1. Ustawa może upoważnić rząd związkowy, ministra związkowego albo rządy krajowe do wydawania rozporządzeń. Ustawa musi określać treść, cel i granice udzielonych pełnomocnictw. Rozporządzenia muszą powoływać się na podstawę prawną. Jeśli ustawa przewiduje dalsze przeniesienie pełnomocnictwa, do przeniesienia pełnomocnictwa potrzebne jest rozporządzenie.

80.2. Rozporządzenia rządu związkowego lub ministra związkowego, dotyczące zasad korzystania i opłat za korzystanie z urządzeń kolei związkowych, poczty i urządzeń telekomunikacyjnych, rozporządzenia o budowie i pracy kolei, jak również rozporządzenia wydane na podstawie ustaw związkowych, wymagających zgody Rady Związkowej albo takich, które są wykonywane przez kraje na zlecenie Związku lub we własnym zakresie wymagają zgody Rady Związkowej z zastrzeżeniem innego uregulowania w drodze ustawodawstwa związkowego.

Artykuł 80a.1. Jeżeli w niniejszej ustawie zasadniczej lub w jakiejś ustawie związkowej, dotyczącej obrony włącznie z ochroną ludności cywilnej, zostało postanowione, że przepisy prawne mogą być stosowane tylko według postanowień tego artykułu, to ich stosowanie jest dopuszczalne - poza stanem obrony - jedynie wówczas, gdy Parlament Związkowy stwierdzi zaistnienie stanu napięcia, albo gdy na takie stosowanie specjalnie wyrazi zgodę. Stwierdzenie stanu napięcia lub wyrażenie specjalnej zgody wymagają w przypadku art. 12a ust. 5 zdanie 1 i ust. 6 zdanie 2 większości dwóch trzecich oddanych głosów.

80a.2. Akty wydane na podstawie przepisów prawnych, o których mowa w ust. 1, należy uchylić, jeżeli Parlament Związkowy tego zażąda.

80a.3. Odmiennie niż w ust. 1, dopuszczalne jest stosowanie tych przepisów prawnych także na podstawie i według postanowień uchwały podjętej przez organ międzynarodowy w ramach układu sojuszniczego za zgodą rządu związkowego. Akty, o których mowa w tym ustępie, należy uchylić, jeżeli zażąda tego Parlament Związkowy większością głosów swoich członków.

Artykuł 81.1. Jeśli w przypadku przewidzianym w art. 68 Parlament Związkowy nie zostanie rozwiązany, prezydent Związku może na wniosek rządu związkowego za zgodą Rady Związkowej ogłosić stan wyższej konieczności ustawodawczej dla projektu ustawy, odrzuconego przez Parlament Związkowy, mimo że rząd związkowy określił dany projekt jako pilny. To samo dotyczy projektu ustawy, który został odrzucony, mimo że kanclerz Związku połączył z nim wniosek przewidziany w art. 68.

81.2. Jeśli Parlament Związkowy po ogłoszeniu stanu wyższej konieczności ustawodawczej ponownie odrzuci projekt ustawy albo uchwali projekt w brzmieniu, na które rząd związkowy nie wyrazi zgody, ustawę uważa się za uchwaloną, jeśli uzyska ona zgodę Rady Związkowej. To samo dotyczy przypadku, w którym w ciągu czterech tygodni po ponownym wniesieniu projekt nie zostanie uchwalony przez Parlament Związkowy.

81.3. W okresie kadencji kanclerza Związku również każdy inny projekt ustawy, odrzucony przez Parlament Związkowy, może być w myśl ust. 1 i 2 załatwiony w ciągu sześciu miesięcy od pierwszego ogłoszenia stanu wyższej konieczności ustawodawczej. Po upływie tego terminu niedopuszczalne jest ponowne ogłoszenie stanu wyższej konieczności ustawodawczej w okresie kadencji tego samego kanclerza Związku.

81.4. Ustawa zasadnicza nie może być na mocy ustawy, która została uchwalona zgodnie z ust. 2, ani zmieniona, ani całkowicie lub częściowo uchylona albo zawieszona.

Artykuł 82.1. Ustawy uchwalone zgodnie z przepisami niniejszej ustawy zasadniczej będą dopracowane przez prezydenta Związku i po opatrzeniu w kontrasygnatę ogłoszone w „Związkowym Dzienniku Ustaw”. Rozporządzenia będą dopracowane przez urząd, który je wydaje, i z zastrzeżeniem odmiennych przepisów ustawowych ogłaszane w „Związkowym Dzienniku Ustaw”.

82.2. Każda ustawa i każde rozporządzenie powinny określać datę wejścia w życie. W przypadku braku takiego określenia wchodzi one w życie po upływie 14 dni od dnia następnego po wydaniu „Związkowego Dziennika Ustaw”.

WŁADZA WYKONAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC

* * *

Rozdział 5 Konstytucji - Prezydent Związku*

Artykuł 54.1. Prezydenta Związku wybiera Zgromadzenie Związkowe bez dyskusji. Wybrany może być każdy Niemiec, który posiada prawo wyborcze do Parlamentu Związkowego i ukończył 40 lat życia.

54.2. Prezydenta Związku wybiera się na 5 lat. Ponowny wybór jest dopuszczalny tylko raz.

54.3. W skład Zgromadzenia Związkowego wchodzi członkowie Parlamentu Związkowego oraz w równej liczbie członkowie wybrani przez przedstawicielstwa narodowe krajów na zasadzie wyborów proporcjonalnych.

54.4. Zgromadzenie Związkowe zbiera się najpóźniej w 30 dni przed upływem kadencji prezydenta Związku, a w przypadku przedwczesnego jej zakończenia najpóźniej w 30 dni od tej chwili. Zgromadzenie Związkowe zwołuje prezydent Parlamentu Związkowego.

54.5. Po upływie kadencji Parlamentu Związkowego okres wymieniony w ust. 4 zdanie 1 rozpoczyna się od chwili pierwszego posiedzenia Parlamentu Związkowego.

54.6. Wybrany zostaje ten, kto uzyskał głosy większości członków Zgromadzenia Związkowego. Jeśli w dwóch kolejnych głosowaniach żaden z kandydatów nie uzyskał wymaganej większości, zostaje wybrany ten, kto w następnym głosowaniu uzyska największą liczbę głosów.

54.7. Szczegóły ustali ustawa związkowa.

Artykuł 55.1. Prezydent Związku nie może być ani członkiem rządu, ani członkiem ciała ustawodawczego Związku lub kraju.

55.2. Prezydent Związku nie może sprawować innego płatnego urzędu, prowadzić przedsiębiorstwa, wykonywać żadnego zawodu ani być członkiem zarządu lub rady nadzorczej przedsiębiorstwa obliczonego na zysk.

Artykuł 56. Po objęciu swego urzędu prezydent Związku składa wobec zgromadzonych członków Parlamentu Związkowego i Rady Związkowej następującą przysięgę:

„Przysięgam, że siły swe poświęcę dla dobra Narodu Niemieckiego, że pomnażać będę jego korzyści, odwracać od niego szkody, strzec i bronić ustawy zasadniczej i ustaw związkowych, że wypełniać będę sumiennie swe obowiązki oraz że będę sprawiedliwy dla każdego. Tak mi dopomóż Bóg”.

Przysięga może być złożona również bez ślubowania religijnego.

Artykuł 57. W razie przeszkody w pełnieniu obowiązków lub przedwczesnego złożenia urzędu przez prezydenta Związku jego uprawnienia wykonuje prezydent Rady Związkowej.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

Artykuł 58. Do ważności rozporządzeń i zarządzeń prezydenta Związku wymagana jest kontrasygnata kanclerza Związku lub właściwego ministra związkowego. Nie dotyczy to mianowania i odwołania kanclerza Związku, rozwiązania Parlamentu Związkowego w myśl art. 63 oraz prośby z art. 69 ust. 3.

Artykuł 59.1. Prezydent Związku reprezentuje Związek na zewnątrz. Zawiera on w imieniu Związku umowy z innymi państwami. Wysyła i przyjmuje przedstawicieli dyplomatycznych.

59.2. Umowy regulujące stosunki polityczne Związku lub dotyczące spraw będących przedmiotem ustawodawstwa związkowego wymagają każdorazowo zgody lub współdziałania ciał właściwych dla tego ustawodawstwa związkowego, wyrażonej w formie ustawy związkowej. Do umów z zakresu administracji stosuje się odpowiednio przepisy o administracji związkowej.

Artykuł 59a. (uchylony).

Artykuł 60.1. Prezydent Związku mianuje i odwołuje sędziów związkowych, urzędników związkowych, oficerów i podoficerów, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

60.2. W poszczególnych przypadkach korzysta on w imieniu Związku z prawa łaski.

60.3. Powyższe uprawnienie może przekazać on innym organom.

60.4. Do prezydenta Związku stosuje się odpowiednio art. 46 ust. 2 do 4.

Artykuł 61.1. Parlament Związkowy lub Rada Związkowa mogą oskarżyć prezydenta Związku przed Związkowym Trybunałem Konstytucyjnym z powodu umyślnego naruszenia ustawy zasadniczej albo innej ustawy związkowej. Wniosek o wniesienie oskarżenia musi być postawiony co najmniej przez jedną czwartą głosów Rady Związkowej. Uchwała o wniesieniu oskarżenia wymaga większości dwóch trzecich głosów Rady Związkowej. Oskarżenie popiera pełnomocnik ciała oskarżającego.

61.2. Jeśli Związkowy Trybunał Konstytucyjny stwierdzi, że prezydent Związku winien jest rozmyślnego naruszenia ustawy zasadniczej lub innej ustawy związkowej, może orzec złożenie go z urzędu. Po wniesieniu oskarżenia może on orzec w drodze tymczasowego zarządzenia, że zachodzą przeszkody w sprawowaniu urzędu przez prezydenta.

* * *

Rozdział 6 Konstytucji - Rząd związkowy*

Artykuł 62. Rząd związkowy składa się z kanclerza Związku oraz ministrów związkowych.

Artykuł 63.1. Parlament Związkowy wybiera kanclerza Związku bez dyskusji na wniosek prezydenta Związku.

63.2. Wybrany jest ten, kto uzyska głosy większości członków Parlamentu Związkowego. Prezydent związku ma obowiązek mianować wybranego.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

63.3. Jeśli zaproponowany kandydat nie będzie wybrany, Parlament Związkowy może w ciągu 14 dni od głosowania wybrać kanclerza Związku głosami większości swych członków.

63.4. Jeśli w tym terminie wybór nie nastąpi, odbędzie się niezwłocznie nowe głosowanie, w którym wybrany zostanie ten kandydat, który otrzyma najwięcej głosów. Jeśli wybrany uzyska głosy większości członków Parlamentu Związkowego, prezydent Związku ma obowiązek mianować go w ciągu 7 dni od dokonania wyboru. Jeśli wybrany tej większości nie uzyskał, prezydent Związku ma obowiązek w ciągu 7 dni albo mianować go, albo rozwiązać Parlament Związkowy.

Artykuł 64.1. Prezydent Związku mianuje i odwołuje ministrów związkowych na wniosek kanclerza Związku.

64.2. Przy objęciu urzędu kanclerz Związku oraz ministrowie związkowi składają przed Parlamentem Związkowym przysięgę przewidzianą w art. 56.

Artykuł 65. Kanclerz Związku ustala wytyczne polityki i jest za nie odpowiedzialny. W ramach tych wytycznych każdy minister związkowy kieruje swoim resortem samodzielnie i pod osobistą odpowiedzialnością. W razie różnicy zdań między ministrami rozstrzyga rząd związkowy. Kanclerz Związku kieruje pracami rządu na podstawie regulaminu uchwalonego przez rząd związkowy i zatwierdzonego przez prezydenta Związku.

Artykuł 65a. Minister obrony ma nad siłami zbrojnymi władzę rozkazywania i dowodzenia nimi.

Artykuł 66. Kanclerzowi Związku i ministrom związkowym nie wolno sprawować żadnego innego płatnego urzędu, prowadzić żadnego przedsiębiorstwa, wykonywać żadnego zawodu ani też być członkiem zarządu, a bez zgody Parlamentu Związkowego również członkiem rady nadzorczej przedsiębiorstwa obliczonego na zysk.

Artykuł 67.1. Parlament Związkowy może wyrazić kanclerzowi wotum nieufności tylko w ten sposób, że dokona wyboru jego następcy głosami większości swoich członków i zwróci się do prezydenta Związku z wnioskiem o odwołanie kanclerza Związku. Prezydent Związku musi przychylić się do wniosku i mianować wybranego.

67.2. Między postawieniem wniosku a głosowaniem musi upłynąć 48 godzin.

Artykuł 68.1. Jeśli wniosek kanclerza Związku o wyrażenie mu wotum zaufania nie uzyska zgody większości członków Parlamentu Związkowego wówczas prezydent Związku może na wniosek kanclerza Związku rozwiązać Parlament Związkowy w ciągu 21 dni. Prawo do rozwiązania wygasa, jeśli Parlament Związkowy głosami większości swych członków wybierze innego kanclerza Związku.

68.2. Między postawieniem wniosku a głosowaniem musi upłynąć 48 godzin.

Artykuł 69.1. Kanclerz Związku mianuje jednego z ministrów związkowych swoim zastępcą.

69.2. Urząd kanclerza Związku lub ministra związkowego kończy się w każdym przypadku z chwilą zebrania się nowego Parlamentu Związkowego, a urząd ministra również w każdym wypadku złożenia urzędu przez kanclerza Związku.

69.3. Kanclerz Związku na prośbę prezydenta Związku, a minister związkowy na prośbę kanclerza Związku obowiązani są pełnić swe obowiązki aż do mianowania następców.

* * *

Rozdział 8 Konstytucji - Wykonywanie ustaw związkowych i administracja związkowa*

Artykuł 83. Kraje wykonują ustawy związkowe we własnym zakresie, o ile niniejsza ustawa zasadnicza nie postanawia lub nie dopuszcza inaczej.

Artykuł 84.1. Jeśli kraje wykonują ustawy związkowe we własnym zakresie, ustalają one organizację władz i postępowanie administracyjne, o ile ustawy związkowe za zgodą Rady Związkowej nie postanawiają inaczej.

84.2. Rząd związkowy może za zgodą Rady Związkowej wydać ogólne przepisy administracyjne.

84.3. Rząd związkowy nadzoruje, by kraje wykonały ustawy związkowe zgodnie z obowiązującym prawem. W tym celu rząd związkowy może delegować swoich pełnomocników do najwyższych władz krajowych, za ich zgodą, a w przypadku odmowy udzielenia zgody za zgodą Rady Związkowej również do władz niższych instancji.

84.4. Jeśli stwierdzone przez rząd związkowy niedociągnięcia przy wykonywaniu ustaw związkowych w krajach nie zostaną usunięte, wówczas Rada Związkowa na wniosek rządu związkowego ustala, czy kraj dopuścił się naruszenia prawa. Od uchwały Rady Związkowej przysługuje odwołanie do Związkowego Trybunału Konstytucyjnego.

84.5. W celu wykonania ustaw związkowych ustawa związkowa, wymagająca zgody Rady Związkowej, może upoważnić rząd związkowy do wydawania w szczególnych przypadkach konkretnych instytucji. Powinny one być kierowane do najwyższych władz krajów, chyba że rząd związkowy uzna dany przypadek za nagły.

Artykuł 85.1. Jeśli kraje wykonują ustawy związkowe na zlecenie Związku, organizacja władzy należy do krajów, jeżeli ustawy związkowe za zgodą Rady Związkowej nie przewidują inaczej.

85.2. Rząd Związkowy może za zgodą Rady Związkowej wydawać ogólne przepisy administracyjne. Może on regulować jednolite wyszkolenie urzędników i pracowników. Kierowników władz drugiej instancji należy mianować w porozumieniu z nim.

85.3. Władze krajowe podlegają instrukcjom właściwych najwyższych władz związkowych. Instrukcje należy kierować do najwyższych władz krajowych, chyba że rząd związkowy uzna sprawę za pilną. Najwyższe władze krajowe zobowiązane są zapewnić wykonanie instrukcji.

85.4. Nadzór Związku rozciąga się na zgodność z ustawą i celowość wykonania. W tym celu rząd związkowy może żądać sprawozdań i przedłożenia akt oraz wysyłać pełnomocników do wszystkich władz.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

Artykuł 86. Jeśli Związek wykonuje ustawy przy pomocy administracji związkowej lub korporacji związkowych albo instytucji prawa publicznego to rząd związkowy wydaje ogólne przepisy administracyjne, jeśli ustawa nie stanowi inaczej. Określa on organizację władz, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

Artykuł 87.1. Administracja związkowa poprzez własne organy administracyjne prowadzi sprawy zagraniczne, skarbowość związkową, koleje związkowe, pocztę związkową i zgodnie z art. 89 zarząd związkowych dróg wodnych i żeglugi. Na mocy ustawy związkowej mogą być utworzone związkowe władze straży granicznej, centralne urzędy policyjne dla wywiadu policyjnego i informacji, dla policji kryminalnej, dla gromadzenia materiałów w celu ochrony konstytucji oraz ochrony przeciwko stosowaniu przemocy lub uśiłowaniu jej zastosowania na terytorium Związku, która zagrażałaby interesom zewnętrznym Republiki Federalnej Niemiec.

87.2. Związkowymi korporacjami prawa publicznego są takie instytucje ubezpieczeń społecznych, których właściwość terytorialna rozciąga się poza granice jednego kraju.

87.3. Ponadto dla spraw, w których Związek ma uprawnienia ustawodawcze, mogą być na mocy ustawy związkowej tworzone samodzielne naczelne władze związkowe oraz nowe korporacje związkowe i instytucje prawa publicznego. Jeśli w dziedzinach podległych ustawodawstwu związkowemu wyłonią się dla związku nowe zadania, wówczas w razie konieczności za zgodą Rady Związkowej i większości członków Parlamentu Związkowego mogą być utworzone władze związkowe pierwszej i drugiej instancji.

Artykuł 87a.1. Związek wystawia siły zbrojne tylko dla celów obrony. Ich liczebność oraz zasady organizacji muszą wynikać z budżetu.

87a.2. Siły zbrojne mogą być poza obroną użyte tylko wtedy, gdy ustawa zasadnicza na to wyraźnie zezwala.

87a.3. Siły zbrojne mają w stanie obrony i w stanie napięcia uprawnienia do ochrony obiektów cywilnych i podejmowania zadań regulacji ruchu, o ile jest to konieczne dla wypełnienia zadania obronnego. Ponadto siłom zbrojnym w stanie obrony i w stanie napięcia może być powierzona ochrona obiektów cywilnych w celu wsparcia środków policyjnych; siły zbrojne współdziałają wtedy z właściwymi władzami.

87a.4. Dla odparcia niebezpieczeństwa, grożącego egzystencji lub wolnościowemu, demokratycznemu ustrojowi Związku lub jakiegoś kraju, w przypadku zaistnienia przesłanek z art. 91 ust. 2, jeśli siły policyjne oraz Związkowa Straż Graniczna nie wystarczają, rząd związkowy może dla wsparcia policji i Związkowej Straży Granicznej zaangażować siły zbrojne do ochrony obiektów cywilnych i zwalczania zorganizowanych i wojskowo uzbrojonych rebeliantów. Udział sił zbrojnych należy powstrzymać, jeżeli zażądają tego Parlament Związku lub Rada Związkowa.

Artykuł 87b.1. Administracja wojskowa jest sprawowana w ramach własnej administracji, z własnymi organami administracyjnymi. Służy ona zadaniom personalnym i bezpośrednio pokryciu zapotrzebowania materiałowego sił zbrojnych. Zaopatrzenie inwalidów i sprawy budownictwa mogą być przekazane związkowej administracji wojskowej tylko w drodze ustawy, wymagającej zgody Rady Związkowej. Zgody Rady Związkowej wymagają poza tym ustawy, które upoważniają związkową administrację wojskową do ingerencji w prawa osób trzecich; nie dotyczy to ustaw z dziedziny personalnej.

87b.2. Ponadto ustawy związkowe, które służą obronie łącznie z zastępczą służbą wojskową i ochroną ludności cywilnej, wydane za zgodą Rady Związkowej, mogą postanawiać, że będą wykonywane w całości lub częściowo w ramach własnej administracji związkowej z własnymi organami albo przez kraje na zlecenie Związku. Jeśli takie ustawy będą wykonywane przez kraje na zlecenie Związku, to mogą one za zgodą Rady Związkowej postanawiać, iż uprawnienia przysługujące na mocy art. 85 rządowi związkowemu i właściwym najwyższym władzom związkowym mogą być przekazane w całości lub częściowo naczelnym władzom związkowym; może być przy tym postanowione, że władze te przy wydawaniu ogólnych przepisów administracyjnych zgodnie z art. 83 ust. 2 zdanie 1 nie potrzebują zgody Rady Związkowej.

Artykuł 87c. Ustawy wydane na podstawie art. 74 pkt 11a mogą za zgodą Rady Związkowej postanawiać, że wykonanie ich należy do krajów na zlecenie Związku.

Artykuł 87d.1. Administracja komunikacji lotniczej będzie prowadzona w ramach własnej administracji związkowej.

87d.2. Zadania administracji komunikacji lotniczej mogą być przekazane krajom jako administracja zlecona przez ustawę związkową wymagającą zgody Rady Związkowej.

Artykuł 88. Związek utworzy bank walutowy i emisyjny jako Bank Związkowy.

Artykuł 89.1. Związek jest właścicielem dotychczasowych dróg wodnych Rzeszy.

89.2. Związek sprawuje administrację związkowych dróg wodnych przez swoje własne władze. Związek podejmuje państwowe zadania żeglugi śródlądowej, wykraczające poza zasięg jednego kraju, oraz zadania żeglugi morskiej, które zostaną mu przekazane przez ustawę. Administrację związkowych dróg wodnych znajdujących się w granicach jednego kraju Związek może przekazać na wniosek temu krajowi jako administrację zleconą. Jeśli droga wodna biegnie przez obszar większej liczby krajów, Związek może zlecić administrację temu krajowi, który zaproponują zainteresowane kraje.

89.3. Przy administracji, rozbudowie i budowie nowych dróg wodnych należy w porozumieniu z krajami uwzględniać potrzeby ich kultury rolnej i gospodarki wodnej.

Artykuł 90.1. Związek jest właścicielem dotychczasowych autostrad i dróg kołowych Rzeszy.

90.2. Kraje lub przewidziane w prawie krajowym organizacje samorządowe sprawują na zlecenie Związku administrację autostrad związkowych i pozostałych dróg kołowych ruchu dalekobieżnego.

90.3. Na wniosek kraju Związek może przejąć pod własną administrację autostrady związkowe i inne związkowe drogi kołowe ruchu dalekobieżnego znajdujące się na obszarze danego kraju.

Artykuł 91.1. Dla odparcia niebezpieczeństwa grożącego egzystencji lub wolnościowemu, demokratycznemu ustrojowi Związku albo jakiegoś kraju może kraj zażądać sił policyjnych innych krajów, sił i urządzeń innych instytucji oraz Związkowej Straży Granicznej.

91.2. Jeśli kraj, któremu grozi niebezpieczeństwo, nie ma możliwości lub nie jest gotów bronić się sam, rząd związkowy może poddać swoim instrukcjom policję w tym kraju i siły policyjne innych krajów, jak również wprowadzić jednostki Związkowej Straży Granicznej. To zarządzenie należy uchylić z chwilą usunięcia niebezpieczeństwa, ponadto w każdej chwili za żądanie Rady Związkowej. Jeśli niebezpieczeństwo rozciąga się na obszar więcej niż jednego kraju, rząd związkowy może udzielać instrukcji rządów krajowym, o ile to konieczne dla skutecznego zwalczania niebezpieczeństwa; zdanie 1 i zdanie 2 pozostają nienaruszone.

* * *

Rozdział 8a Konstytucji - Zadania wspólnoty*

Artykuł 91a.1. Związek współdziała w następujących dziedzinach w wykonaniu zadań krajów, jeśli zadania te są ważne dla ogółu i współdziałanie Związku jest konieczne dla polepszenia warunków życiowych (zadania wspólnoty):

- 1) rozbudowa i budowa szkół wyższych wraz z klinikami szkół wyższych,
- 2) polepszenie regionalnej struktury gospodarczej,
- 3) polepszenie struktury agrarnej i ochrony wybrzeży.

91a.2. Zadania wspólnoty zostaną bliżej określone w drodze ustawy związkowej za zgodą Rady Związkowej. Ustawa powinna zawierać ogólne zasady ich realizacji.

91a.3. Ustawa postanowi o procedurze i urządzeniach dla wspólnego ramowego planowania. Umieszczenie jakiegoś przedsięwzięcia w planowaniu ramowym wymaga zgody kraju, na którego terenie ma być ono wykonane.

91a.4. W przypadkach z ust. 1 pkt. 1 i 2 Związek ponosi połowę wydatków w każdym kraju. W przypadkach z ust. 1 pkt 3 Związek ponosi co najmniej połowę; udziały należy ustalić jednolicie dla wszystkich krajów. Szczegóły określa ustawa. Postawienie środków do dyspozycji jest zastrzeżone dla postanowień budżetów Związku i krajów.

91a.5. Rząd związkowy i Rada Związkowa powinny być na żądanie informowane o realizacji zadań wspólnoty.

Artykuł 91b. Związek i kraje mogą współdziałać na podstawie porozumień przy planowaniu kształcenia i przy popieraniu instytucji i przedsięwzięć naukowo-badawczych o ponadregionalnym znaczeniu. Podział kosztów zostanie uregulowany w porozumieniu.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

WŁADZA SĄDOWNICZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM REPUBLIKI FEDERALNEJ NIEMIEC

* * *

Rozdział 1 Konstytucji - Prawa zasadnicze*

Artykuł 1.1. Godność człowieka jest nienaruszalna. Jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem wszystkich władz państwowych.

1.2. Naród niemiecki uznaje dlatego nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka za podstawę wszelkiej społeczności ludzkiej, pokoju i sprawiedliwości na świecie.

1.3. Poniższe prawa zasadnicze wiążą ustawodawstwo, władzę wykonawczą i wymiar sprawiedliwości jako prawo bezpośrednio obowiązujące.

Artykuł 2.1. Każdy ma prawo do swobodnego rozwoju swej osobowości, o ile nie narusza praw innych i nie staje w sprzeczności z porządkiem konstytucyjnym albo nakazami moralności.

2.2. Każdy ma prawo do życia i nietykalności cielesnej. Wolność osobista jest nienaruszalna. Wkraczać w te prawa wolno jedynie na podstawie ustawy.

Artykuł 3.1. Wszyscy ludzie są równi wobec prawa.

3.2. Mężczyźni i kobiety są równouprawnieni.

3.3. Nikt nie może być pokrzywdzony lub uprzywilejowany z powodu płci, urodzenia, rasy, języka, ojczyzny i pochodzenia, wyznania, poglądów religijnych lub politycznych.

Artykuł 4.1. Wolność wyznania, sumienia, przekonań religijnych i światopoglądów religijnych jest nienaruszalna.

4.2. Zapewnia się swobodne wykonywanie praktyk religijnych.

4.3. Nikt nie może być zmuszany do udziału w wojnie z bronią w ręku wbrew swemu sumieniu. Szczegóły ureguluje ustawa związkowa.

Artykuł 5.1. Każdy ma prawo do swobodnego wypowiedzania i rozpowszechniania swoich poglądów w słowie, piśmie i obrazie oraz do informowania się bez przeszkód z powszechnie dostępnych źródeł. Zapewnia się wolność prasy oraz wolność informacji za pośrednictwem radia i filmu. Cenzura nie istnieje.

5.2. Powyższe prawa są ograniczone przepisami ustaw powszechnych, przepisami ustawowymi o ochronie młodzieży i prawem do czci osobistej.

5.3. Sztuka i nauka, badania naukowe i nauczanie są wolne. Wolność nauczania nie zwalnia od wierności wobec konstytucji.

Artykuł 6.1. Małżeństwo i rodzina znajdują się pod szczególną ochroną państwa.

6.2. Opieka nad dziećmi i ich wychowanie są naturalnym prawem rodziców oraz na nich przede wszystkim spoczywającym obowiązkiem. Nad tą ich działalnością czuwa wspólnota państwowa.

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

6.3. Dzieci mogą być odłączone od rodziny wbrew woli uprawnionych do wychowania jedynie na mocy ustawy, jeżeli uprawnieni do wychowania zawiodą lub jeżeli z innych powodów grozi zaniedbanie dzieci.

6.4. Każda matka ma prawo do ochrony i opieki ze strony ogółu.

6.5. Dzieciom zrodzonym poza małżeństwem należy stworzyć w drodze ustawodawczej takie same warunki dla rozwoju fizycznego i duchowego oraz dla ich pozycji w społeczeństwie jak dzieciom zrodzonym w małżeństwie.

Artykuł 7.1. Całe szkolnictwo znajduje się pod nadzorem państwa.

7.2. Uprawnieni do wychowywania mają prawo decydowania o udziale dziecka w nauce religii.

7.3. Nauka religii w szkołach publicznych, za wyjątkiem szkół bezwyznaniowych, jest normalnym przedmiotem nauczania. Nauka religii będzie udzielana zgodnie z zasadami związków wyznaniowych, nie naruszając państwowego prawa nadzoru. Żaden nauczyciel nie może być zmuszony do nauczania religii wbrew swej woli.

7.4. Zapewnia się prawo zakładania szkół prywatnych. Szkoły prywatne jako zastępcze dla szkół publicznych wymagają zezwolenia państwa i podlegają ustawom krajowym. Zezwolenia należy udzielić, jeśli szkoły prywatne pod względem celów nauczania, urządzeń, jak również pod względem przygotowania naukowego personelu nauczycielskiego nie stoją niżej od szkół publicznych oraz jeżeli nie czyni się różnicy między uczniami ze względu na stan majątkowy rodziców. Zezwolenia należy odmówić, jeżeli sytuacja materialna i prawna personelu nauczycielskiego nie będzie dostatecznie zabezpieczona.

7.5. Prywatna szkoła podstawowa dopuszczalna jest jedynie wówczas, gdy władza szkolna uzna szczególnie interes pedagogiczny lub na wniosek uprawnionych do wychowania, jeśli ma być założona jako szkoła świecka, wyznaniowa lub światopoglądowa, a w gminie nie ma tego rodzaju publicznej szkoły podstawowej.

7.6. Znosi się przedszkola.

Artykuł 8.1. Wszyscy Niemcy mają prawo bez zgłoszenia i zezwolenia gromadzić się spokojnie i bez broni.

8.2. Prawo to w odniesieniu do zgromadzeń pod gołym niebem może być ograniczone przez ustawę lub na podstawie ustawy.

Artykuł 9.1. Wszyscy Niemcy mają prawo zakładania związków i stowarzyszeń.

9.2. Zakazane są organizacje, których cele lub działalność są sprzeczne z ustawami karnymi, skierowane są przeciw porządkowi konstytucyjnemu lub przeciw idei porozumienia między narodami.

9.3. Zapewnia się każdemu człowiekowi i wszystkim zawodom prawo zakładania organizacji, mających na celu ochronę i poprawę warunków pracy oraz warunków ekonomicznych. Porozumienia, które ograniczają to prawo lub starają się stawiać mu przeszkody, są nieważne, a działania zmierzające do tego są sprzeczne z prawem. Środki podjęte stosownie do artykułów 12a, 35 ust. 2 i 3, 87a ust. 4 i 91 nie mogą być skierowane przeciwko walkom strajkowym prowadzonym w celu ochrony i poprawy warunków pracy i warunków ekonomicznych przez organizacje określone w zdaniu 1.

Artykuł 10.1. Tajemnica korespondencji jak również tajemnica poczty i telekomunikacji są nienaruszalne.

10.2. Ograniczenia mogą być zarządzane wyłącznie na podstawie ustawy. Jeżeli ograniczenie służy ochronie wolnościowego, demokratycznego ustroju albo ochronie egzystencji lub zabezpieczeniu związku lub jakiegoś kraju, to ustawa może postanowić, że ograniczenie to nie będzie podane do wiadomości zainteresowanemu i że w miejsce drogi sądowej wstąpi kontrola przez organy i organy pomocnicze powołane przez przedstawicielstwo narodu.

Artykuł 11.1. Wszystkim Niemcom przysługuje prawo swobodnego osiedlania się na całym obszarze związkowym.

11.2. Prawo to może być ograniczone tylko przez ustawę lub na podstawie ustawy i tylko w przypadkach, gdy brak jest wystarczającej podstawy egzystencji i dla ogółu wynikłyby z tego szczególne ciężary, albo w których jest to konieczne dla odparcia niebezpieczeństwa grożącemu egzystencji lub wolnościowemu, demokratycznemu ustrojowi Związku lub jakiegoś kraju, dla zwalczania niebezpieczeństwa zarazy, katastrof żywiołowych albo szczególnie ciężkich nieszczęśliwych wypadków, dla ochrony młodzieży przed zaniedbaniem albo dla przeciwdziałania czynom karalnym.

Artykuł 12.1. Wszyscy Niemcy mają prawo swobodnego wyboru zawodu, miejsca pracy i zakładu szkolenia. Wykonywanie zawodu może być ograniczone przez ustawę albo na podstawie ustawy.

12.2. Nikogo nie można zmusić do jakiejś określonej pracy poza powszechnym, zwyczajowym i dla wszystkich równym obowiązkiem świadczeń publicznych.

12.3. Praca przymusowa jest dopuszczalna jedynie w przypadku sądownie orzeczonego pozbawienia wolności.

Artykuł 12a.1. Mężczyźni po ukończeniu osiemnastego roku życia mogą być zobowiązani do służby w siłach zbrojnych, w Związkowej Straży Granicznej albo w jednostce obrony cywilnej.

12a.2. Kto z uwagi na wątpliwości sumienia odmawia udziału w wojnie z bronią w rękę, może być powołany do służby zastępczej. Czas trwania służby zastępczej nie może przekraczać czasu służby wojskowej. Bliższe szczegóły określi ustawa, która nie może naruszać wolności sumienia i musi przewidywać taką możliwość służby zastępczej, która nie pozostaje w żadnym związku z jednostkami sił zbrojnych albo Związkowej Straży Granicznej.

12a.3. W stanie obrony zobowiązani do służby wojskowej, którzy nie są powołani do służby według ust. 1 albo 2, mogą być przez ustawę lub na podstawie ustawy objęci przymusem pracy dla świadczenia cywilnych służb dla celów obrony włącznie z ochroną ludności cywilnej; przymusowe objęcie publicznoprawnymi stosunkami służbowymi jest dopuszczalne tylko dla wypełnienia zadań policyjnych albo innych władczych zadań administracji publicznej, które mogą być wypełnione tylko w oparciu o publiczny stosunek służbowy. Stosunki pracy, o których mowa w zdaniu 1, mogą być ustanowione przy siłach zbrojnych w dziedzinie ich zaopatrzenia jak i przy administracji publicznej; przymusowe zatrudnienie w dziedzinie zaopatrzenia ludności cywilnej jest dopuszczalne tylko dla pokrycia niezbędnego dla jej życia zaopatrzenia albo dla zapewnienia jej ochrony.

12a.4. Jeżeli w stanie obrony zapotrzebowanie na cywilne świadczenia służbowe w cywilnej służbie sanitarnej i zdrowia oraz w stałych, miejscowych szpitalach wojskowych nie może być pokryte w drodze ochotniczej, to mogą być przez ustawę lub na pod-

stawie ustawy pociągnięte do tych świadczeń kobiety od ukończonego osiemnastego do ukończonego pięćdziesiątego piątego roku życia. W żadnym wypadku nie mogą one pełnić służby z bronią w ręku.

12a.5. W okresie poprzedzającym stan obrony zobowiązania z ust. 3 są dopuszczalne tylko na warunkach określonych w art. 80a ust. 1. W celu przygotowania do świadczeń służbowych z ust. 3, dla których konieczna jest specjalna wiedza lub umiejętności, można ustawą lub na podstawie ustawy zobowiązać do uczestnictwa w szkoleniu. Zdanie 1 nie ma w tym wypadku zastosowania.

12a.6. Jeśli w stanie obrony zapotrzebowanie na siłę roboczą dla dziedzin wymienionych w ust. 3 zdanie 2 nie może być pokryte przez ochotników, to może być dla pokrycia tego zapotrzebowania ograniczona przez ustawę lub na podstawie ustawy wolność Niemców do wykonywania zawodu lub porzucenia miejsca pracy. Przed zaistnieniem stanu obrony ma odpowiednie zastosowanie ust. 5 zdanie 1.

Artykuł 13.1. Mieszkanie jest nienaruszalne.

13.2. Rewizję może zarządzić tylko sędzia, a w razie niebezpieczeństwa, mogącego wynikać ze zwłoki, również inne przewidziane w ustawach organy i tylko w sposób przewidziany przez te ustawy.

13.3. Naruszenia i ograniczenia są ponadto dopuszczalne tylko dla odwrócenia powszechnego niebezpieczeństwa lub zagrożenia życia dla poszczególnych osób, a na podstawie ustawy również dla zapobieżenia nagłym zagrożeniom bezpieczeństwa i porządku publicznego, w szczególności dla zapobieżenia trudnościom lokalnym, dla zwalczania niebezpieczeństwa zarazy lub dla ochrony zagrożonych młodocianych.

Artykuł 14.1. Zapewnia się prawo własności i dziedziczenia. Ich treść i granice określają ustawy.

14.2. Własność zobowiązuje. Używanie własności powinno zarazem służyć dobru ogólnemu.

14.3. Wywłaszczenie jest dopuszczalne tylko dla dobra ogólnego. Może ono nastąpić jedynie przez ustawę lub na podstawie ustawy, która określa rodzaj i rozmiary odszkodowania. Odszkodowanie należy ustalić na podstawie sprawiedliwej oceny interesów ogółu oraz osób zainteresowanych. W sprawach o wysokość odszkodowania właściwe są sądy powszechne.

Artykuł 15. Ziemia, bogactwa naturalne i środki produkcji mogą być w celu uspołecznienia przekształcone na własność społeczną lub w inne formy gospodarki społecznej na mocy ustawy, która określa rodzaj i rozmiary odszkodowania. Do odszkodowań stosuje się odpowiednio art. 14 ust. 3 zdanie 3 i 4.

Artykuł 16.1. Nikt nie może być pozbawiony obywatelstwa niemieckiego. Utrata obywatelstwa może nastąpić tylko na podstawie ustawy, a wbrew woli zainteresowanego tylko wtedy, jeśli nie stanie się on z tego powodu bezpaństwowcem.

16.2. Żaden Niemiec nie może być wydany innemu państwu.

Artykuł 16a.1. Osobom prześladowanym ze względów politycznych przysługuje prawo azylu.

16a.2. Prawo do azylu nie przysługuje temu, kto wyjeżdża z jednego z państw członkowskich Wspólnot Europejskich lub z innego kraju trzeciego, w którym zagwarantowane jest stosowanie Konwencji o Sytuacji Prawnej Uchodźców i Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Wolności Podstawowych. Państwa spoza obszaru Wspólnot Europejskich, dla których zdanie 1 znajduje zastosowanie, określone zostaną w ustawie, która wymaga akceptacji Rady Związkowej. W przypadkach, których dotyczy zapis zdania 1, działania w celu zakończenia pobytu mogą zostać podjęte niezależnie od środków prawnych, jakie przeciwko tym działaniom wszczęto.

16a.3. W drodze ustawy, która wymaga akceptacji Rady Związkowej, można określić państwa, w odniesieniu do których - na podstawie oceny ich sytuacji prawnej, stosowania prawa i ogólnych uwarunkowań politycznych - wydaje się być pewne, iż nie mają tam miejsca ani prześladowania polityczne, ani nieludzkie czy poniżające traktowanie lub stosowanie kar. Obcokrajowiec, przybyły z takiego państwa, nie jest uznawany za prześladowanego politycznie, chyba że przedstawi fakty, z których wynikać będzie, iż wbrew temu domniemaniu jest on osobą prześladowaną ze względów politycznych.

16a.4. Działania podejmowane w celu zakończenia pobytu w przypadku określonym w ust. 3 oraz w innych przypadkach, gdy w sposób oczywisty są one nieuzasadnione lub za takie uchodzą, przez sąd będą wstrzymane tylko w sytuacji zaistnienia poważnych wątpliwości co do prawomocności tych działań; zakres kontroli może być wtedy ograniczony, a opóźnienia w przedstawieniu okoliczności - nieuwzględnione.

16a.5. Nie zachodzi sprzeczność między treścią ust. 1-4 a prawnomiędzynarodowymi porozumieniami krajów członkowskich Wspólnot Europejskich (zawieranych pomiędzy nimi i krajami trzecimi), które - respektując zobowiązania, wynikające z Konwencji o Sytuacji Prawnej Uchodźców oraz Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Wolności Podstawowych, obowiązujących państwa - strony tych Konwencji - zawierają regulacje określające zakres kompetencji w zakresie sprawdzania motywacji azylowych, włącznie z procedurą wzajemnego uznawania decyzji azylowych.

Artykuł 17. Każdy ma prawo składania indywidualnie lub wspólnie z innymi pisemnych petycji lub zażeń do właściwych organów lub przedstawicielstwa narodu.

Artykuł 17a.1. Ustawy o służbie wojskowej i służbie zastępczej mogą postanowić, że dla członków sił zbrojnych i służby pomocniczej w czasie odbywania służby wojskowej lub pomocniczej ulegnie ograniczeniu ich zasadnicze prawo swobodnego wypowiedania lub pomocniczej ulegnie ograniczeniu ich zasadnicze prawo swobodnego wypowiedania i rozpowszechniania opinii w słowie, piśmie i obrazie (art. 5 ust. 1, zdanie 1, część 2), zasadnicze prawo wolności zgromadzeń (art. 8) oraz prawo petycji (art. 17), o ile przyznaje ono prawo składania wspólnie z innymi próśb i zażeń.

Artykuł 18. Kto nadużywa wolności wypowiedania poglądów, szczególnie wolności prasy (art. 5 ust. 1), wolności nauczania (art. 5 ust. 3), wolności zgromadzeń (art. 8), wolności stowarzyszeń (art. 9), tajemnicy korespondencji, poczty i telekomunikacji (art. 10), prawa własności (art. 14) albo prawa azylu (art. 16a) do walki z demokratycznym, wolnościowym ustrojem, traci wymienione prawa zasadnicze. O utracie praw i zakresie tej utraty orzeka Związkowy Trybunał Konstytucyjny.

Artykuł 19.1. Jeżeli na podstawie niniejszej ustawy zasadniczej określone prawo zasadnicze może być ograniczone przez ustawę lub na podstawie ustawy, ustawa ta musi obowiązywać ogólnie, a nie tylko dla poszczególnego przypadku. Ponadto ustawa ta musi wymieniać prawo zasadnicze z podaniem artykułu.

19.2. W żadnym wypadku nie może być naruszona istotna treść prawa zasadniczego.

19.3. Prawa zasadnicze odnoszą się również do wewnętrznych osób prawnych, jeżeli ze swej istoty mają one do nich zastosowanie.

19.4. Jeżeli władza publiczna naruszy czyjeś prawa, przysługuje tej osobie droga sądowa. Jeżeli nie przewidziano innej właściwości, właściwe jest sądownictwo powszechne. W art. 10 ust. 2 zdanie 2 pozostaje nie naruszone.

* * *

Rozdział 9 Konstytucji - Wymiar sprawiedliwości*

Artykuł 92. Władzę sądową powierza się sędziom; sprawują ją: Związkowy Trybunał Konstytucyjny oraz przewidziane w niniejszej ustawie zasadniczej sądy związkowe i sądy krajowe.

Artykuł 93.1. Związkowy Trybunał Konstytucyjny orzeka:

1) o wykładni niniejszej ustawy zasadniczej w przypadku sporów odnośnie praw i obowiązków któregoś z najwyższych organów związkowych lub innych podmiotów, które niniejsza ustawa zasadnicza albo regulamin któregoś z najwyższych organów związkowych wyposażyły we własne prawa;

2) w przypadku różnicy zdań lub wątpliwości co do formalnej i merytorycznej zgodności prawa związkowego lub krajowego z niniejszą ustawą zasadniczą albo zgodności prawa krajowego z prawem związkowym, na wniosek rządu związkowego, rządu krajowego lub jednej trzeciej członków Parlamentu Związkowego;

3) w przypadku różnicy zdań co do praw i obowiązków Związku i krajów, szczególnie w wykonywaniu prawa związkowego przez kraje i przy sprawowaniu nadzoru przez Związek;

4) w innych sporach o charakterze publicznoprawnym między Związkiem a krajami, między poszczególnymi krajami lub w obrębie jednego kraju, jeśli nie jest przewidziana inna droga sądowa;

4a) o skargach konstytucyjnych, które może wnieść każdy utrzymując, iż przez władzę publiczną zostało naruszone któreś z jego praw zasadniczych lub któreś z praw zawartych w art. 20 ust. 4, art. 33, 38, 101, 103 i 104;

4b) o skargach konstytucyjnych gmin lub związków gmin z powodu naruszenia przez ustawę prawa do samorządu według art. 28, przy ustawach krajowych jednak tylko o tyle, o ile skarga nie może być wniesiona do Krajowego Trybunału Konstytucyjnego;

5) w innych przypadkach przewidzianych w niniejszej ustawie zasadniczej.

93.2. Związkowy Trybunał Konstytucyjny jest ponadto właściwy w innych przypadkach przekazanych mu przez ustawę związkową.

Artykuł 94.1. W skład Związkowego Trybunału Konstytucyjnego wchodzi sędziowie i inni członkowie. Członków Związkowego Trybunału Konstytucyjnego wybierają po połowie

* Źródło: *Verfassungen der deutschen Bundesländer. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, München 1991; przekład, w: *Konstytucja Niemiec*, oprac. S. Bożyk, Warszawa 1993.

Parlament Związkowy i Rada Związkowa. Nie mogą być oni członkami Parlamentu Związkowego, Rady Związkowej, rządu związkowego ani odpowiednich organów jednego z krajów.

94.2. Ustawa związkowa określi ustrój Związkowego Trybunału Konstytucyjnego, jego postępowanie oraz przypadki, w których jego orzeczenia mają moc ustawy.

Artykuł 95.1. Dla dziedzin sądownictwa powszechnego, administracyjnego, finansowego, pracy i socjalnego Związek tworzy jako sądy najwyższe: Związkowy Sąd Najwyższy, Związkowy Sąd Administracyjny, Związkowy Sąd Finansowy, Związkowy Sąd Pracy i Związkowy Sąd Socjalny.

95.2. O powołaniu sędziów tych sądów decyduje właściwy dla danej dziedziny spraw minister związkowy wraz z Komisją Wyboru Sędziów, składającą się z właściwych dla danej dziedziny spraw ministrów krajowych i członków wybranych w równej liczbie przez Parlament Związkowy.

95.3. Dla zapewnienia jednolitości orzecznictwa należy ustanowić wspólny senat dla sądów wymienionych w ust. 1. Szczegóły określi ustawa związkowa.

Artykuł 96.1. Związek może powołać sąd związkowy do spraw ochrony prawnej w dziedzinie przemysłu.

96.2. Dla sił zbrojnych Związek może powołać karne sądy wojskowe jako sądy związkowe. Mogą one sprawować orzecznictwo tylko w przypadku zaistnienia stanu obrony w stosunku do członków sił zbrojnych wysłanych za granicę lub zaokrętowanych na okrętach wojennych. Szczegóły określi ustawa związkowa. Sądy te należą do zakresu działania związkowego ministra sprawiedliwości. Ich zawodowi sędziowie muszą posiadać kwalifikacje do pełnienia urzędu sędziowskiego.

96.3. Sądem najwyższym dla sądów wymienionych w ust. 1 i 2 jest Związkowy Sąd Najwyższy.

96.4. Związek może dla osób, które pozostają w nim w publicznoprawnym stosunku służbowym ustanowić sądy związkowe dla rozstrzygania w postępowaniu dyscyplinarnym i postępowaniu skargowym.

96.5. Dla postępowania karnego w sprawach z art. 26 ust. 1 oraz ochrony państwa, może ustawa związkowa za zgodą Rady Związkowej przewidywać, że związkowy wymiar sprawiedliwości wykonywać będą sądy krajowe.

Artykuł 97.1. Sędziowie są niezawisli i podlegają jedynie ustawie.

97.2. Sędziowie zawodowi powołani planowo na stałe mogą być wbrew swojej woli zwolnieni przed upływem okresu urzędowania, na stałe lub czasowo pozbawieni swego urzędu, przeniesieni w inne miejsce lub w stan spoczynku tylko na mocy orzeczenia sądowego i tylko z powodów przewidzianych w ustawie oraz z zachowaniem form ustawowych. Ustawodawstwo może określić granicę wieku, po osiągnięciu której sędziowie mianowani dożywotnio przechodzą w stan spoczynku. W przypadku zmiany ustroju sądów lub zmiany granic okręgów sądowych można sędziów przenosić do innych sądów lub zwolnić, z pozostawieniem jednak pełnego uposażenia.

Artykuł 98.1. Sytuację prawną sędziów związkowych określi ustawa związkowa.

98.2. Jeśli sędzia związkowy wykroczy bądź to w urzędzie, bądź poza urzędem przeciw zasadom ustawy zasadniczej lub przeciw porządkowi konstytucyjnemu jakiegoś kra-

ju, Związkowy Trybunał Konstytucyjny może na wniosek Parlamentu Związkowego większością głosów zarządzić przeniesienie sędziego na inny urząd lub w stan spoczynku. W przypadku rozmyślnego wykroczenia może orzec zwolnienie.

98.3. Sytuację prawną sędziów w krajach określa specjalna ustawa krajowa. Związek może wydawać przepisy ramowe, o ile art. 74a ust. 4 nie stanowi inaczej.

98.4. Kraje mogą powziąć decyzję, że o mianowaniu sędziów krajowych decyduje krajowy minister sprawiedliwości wspólnie z Komisją Wyboru Sędziów.

98.5. Kraje mogą wydawać dla sędziów krajowych przepisy odpowiadające ust. 2. Obowiązujące krajowe prawo konstytucyjne pozostaje nie naruszone. Skargi przeciwko sędziom rozpatruje Związkowy Trybunał Konstytucyjny.

Artykuł 99. Ustawa krajowa może powierzyć Związkowemu Trybunałowi Konstytucyjnemu rozpoznawanie sporów konstytucyjnych w granicach jednego kraju, a wymienionym w art. 95 ust. 1 sądom najwyższym rozpoznawanie w najwyższej instancji w takich sprawach, w których chodzi o zastosowanie prawa krajowego.

Artykuł 100.1. Jeśli zdaniem sądu ustawa, od której ważności zależy wydanie orzeczenia, jest sprzeczna z konstytucją, należy postępowanie zawiesić i uzyskać orzeczenie właściwego dla rozstrzygnięcia sporów konstytucyjnych sądu krajowego, gdy chodzi o naruszenie konstytucji krajowej, a Związkowego Trybunału Konstytucyjnego, gdy chodzi o naruszenie niniejszej ustawy zasadniczej. Dotyczy to również naruszenia niniejszej ustawy zasadniczej przez prawo krajowe lub niezgodności jakiejś ustawy krajowej z ustawą związkową.

100.2. Jeśli w sporze prawnym zachodzi wątpliwość, czy jakiś przepis prawa międzynarodowego jest częścią składową prawa związkowego oraz czy stwarza on bezpośrednio prawa i obowiązki dla jednostki (art. 25), wówczas sąd jest obowiązany uzyskać orzeczenie Związkowego Trybunału Konstytucyjnego.

100.3. Jeśli krajowy sąd konstytucyjny zamierza przy wykładni ustawy zasadniczej odstąpić od orzeczenia Związkowego Trybunału Konstytucyjnego lub sądu konstytucyjnego innego kraju, obowiązany jest uzyskać orzeczenie Związkowego Trybunału Konstytucyjnego.

Artykuł 101.1. Sądy wyjątkowe są niedopuszczalne. Nikt nie może być sądzony inaczej niż przez sędziego właściwego na mocy ustawy.

101.2. Sądy dla poszczególnych rodzajów spraw mogą być tworzone tylko przez ustawy.

Artykuł 102. Znosi się karę śmierci.

Artykuł 103.1. Każdy ma prawo być wysłuchany przez sąd zgodnie z prawem.

103.2. Czyn może podlegać karze tylko wówczas, gdy przed jego popełnieniem był zagrożony karą przez ustawę.

103.3. Nikt nie może być ukarany na podstawie powszechnych ustaw karnych więcej niż jeden raz za ten sam czyn.

Artykuł 104.1. Ograniczenie wolności osobistej może nastąpić jedynie na podstawie formalnej ustawy i jedynie z zachowaniem form w niej przewidzianych. Nie wolno znęcać się psychicznie ani fizycznie nad osobami zatrzymanymi.

104.2. Jedynie sędzia decyduje o dopuszczalności i czasie trwania pozbawienia wolności. W każdym przypadku pozbawienia wolności, nie opartym na zarządzeniu sędziego, należy niezwłocznie spowodować decyzję sędziego. Policji nie wolno na podstawie własnych uprawnień trzymać nikogo pod swoją strażą dłużej niż do końca następnego dnia po ujęciu. Szczegóły określi ustawa.

104.3. Tymczasowo zatrzymanego na skutek podejrzenia o popełnienie czynu karalnego należy najpóźniej w ciągu dnia po zatrzymaniu doprowadzić do sędziego, który obowiązany jest zawiadomić go o przyczynach zatrzymania, przesłuchać i umożliwić przedstawienie zastrzeżeń. Sędzia obowiązany jest albo wydać bezzwłocznie pisemny nakaz aresztowania z uzasadnieniem, albo zarządzić wypuszczenie na wolność.

104.4. O każdym orzeczeniu sędziego, dotyczącym zarządzenia lub przedłużenia pozbawienia wolności, należy niezwłocznie zawiadomić członka rodziny zatrzymanego lub inną osobę godną zaufania.

STRUKTURA ADMINISTRACYJNO-TERYTORIALNA W SYSTEMIE POLITYCZNYM KONFEDERACJI SZWAJCARSKIEJ

* * *

Tytuł 1 Konstytucji - Postanowienia ogólne*

Artykuł 1. Konfederacja Szwajcarska.

Naród szwajcarski i kantony Zurych, Berno, Lucerna, Uri, Szwyz, Obwalden i Nidwalden, Glarus, Zug, Freiburg, Solura, Bazylea-miasto i Bazylea-okręg, Szafuza, Appenzell-Ausserrhoden i Appenzel-Innerrhoden, St. Gallen, Gryzonia, Argowia, Turgowia, Tessin, Waadt, Wallis, Neuenburg, Genewa i Jura tworzą Konfederację Szwajcarską.

Artykuł 2. Cel.

2.1. Konfederacja Szwajcarska chroni wolność i prawa narodu oraz strzeże niezawisłości i bezpieczeństwa kraju.

2.2. Wspiera ogólny dobrobyt, trwały rozwój, wewnętrzną spójność oraz kulturalną różnorodność kraju.

2.3. Troszczy się o jak największą równość szans obywateli i obywateli.

2.4. Angażuje się na rzecz trwałego zachowania naturalnych warunków życia oraz pokojowego i sprawiedliwego międzynarodowego porządku.

Artykuł 3. Kantony.

Kantony są suwerenne, o ile ich suwerenność nie została ograniczona przez Konstytucję Federalną; wykonują te wszystkie prawa, które nie zostały przekazane Federacji.

Artykuł 4. Języki narodowe.

Językami narodowymi są niemiecki, francuski, włoski i retoromański.

Artykuł 5. Zasady praworządnego działania państwa.

5.1. Podstawę i granicę działalności państwowej stanowi prawo.

5.2. Działalność państwa leży w interesie publicznym i jest proporcjonalna do celu.

5.3. Organy państwowe i osoby prywatne działają w dobrej wierze.

5.4. Federacja i kantony przestrzegają prawa międzynarodowego.

Artykuł 6. Odpowiedzialność osobista i społeczna.

Każdy ponosi odpowiedzialność za siebie i przyczynia się wedle własnych sił do wykonywania zadań państwa i społeczeństwa.

* Źródło: *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom...*, „Bundesbeschluss über eine neue Bundesverfassung vom 18. dezember 1998”; przekład, w: *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r.*, oprac. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 2000.

Tytuł 3 Konstytucji - Federacja, kantony i gminy*

Rozdział 1. Stosunki między Federacją a Kantonami.

Oddział 1. Zadania Federacji i Kantonów.

Artykuł 42. Zadania Federacji.

42.1. Federacja spełnia zadania, które przekazuje jej Konstytucja Federalna.

42.2. Podejmuje ona zadania, które wymagają jednolitej regulacji.

Artykuł 43. Zadania kantonów.

Kantony ustalają, jakie zadania mają do spełnienia w ramach ich kompetencji.

Oddział 2. Współdziałanie Federacji i Kantonów.

Artykuł 44. Zasady.

44.1. Federacja i kantony w wykonywaniu swoich zadań wzajemnie się wspierają i współpracują ze sobą.

44.2. Są one obowiązane do wzajemnego poszanowania i pomocy. Świadczą sobie wzajemnie pomoc administracyjną i pomoc prawną.

44.3. Spory między kantonami lub kantonami a Federacją będą w miarę możliwości rozwiązywane w drodze rokowań lub mediacji.

Artykuł 45. Współdziałanie w kształtowaniu woli Federacji.

45.1. Kantony współdziałają, zgodnie z Konstytucją Federalną, w kształtowaniu woli Federacji, w szczególności w stanowieniu prawa.

45.2. Federacja informuje kantony obszernie i w odpowiednim czasie o jej zamiarach; zasięga ich opinii, jeżeli dotyczy to ich interesów.

Artykuł 46. Wdrażanie prawa federalnego.

46.1. Kantony wdrażają prawo federalne stosownie do Konstytucji Federalnej i ustaw.

46.2. Federacja pozostawia kantonom możliwie największą swobodę kształtowania stosunków prawnych i uwzględnia odrębność kantonów.

46.3. Federacja uwzględnia obciążenia finansowe związane z wdrażaniem prawa federalnego, pozostawiając kantonom wystarczające źródła finansowania i starając się o odpowiednie finansowe wyrównanie.

Artykuł 47. Samodzielność kantonów.

Federacja strzeże samodzielności kantonów.

Artykuł 48. Umowy między kantonami.

48.1. Kantony mogą między sobą zawierać umowy, jak też i tworzyć wspólne organizacje i instytucje. Mogą one zwłaszcza wspólnie realizować zadania w interesie regionalnym.

48.2. Federacja może w ramach swoich kompetencji brać w nich udział.

48.3. Umowy między kantonami nie mogą pozostawać w sprzeczności z prawem i interesami federacji, jak i prawami innych kantonów. Należy je przedstawić Federacji do wiadomości.

* Źródło: *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom...*, „Bundesbeschluss über eine neue Bundesverfassung vom 18. dezember 1998”; przekład, w: *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r.*, oprac. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 2000.

Artykuł 49. Pierwszeństwo i przestrzeganie prawa federalnego.

49.1. Prawo federalne ma pierwszeństwo przed sprzecznym z nim prawem kantonalnym.

49.2. Federacja czuwa nad przestrzeganiem prawa federalnego przez kantony.

Oddział 3. Gminy.**Artykuł 50.**

50.1. Gwarantuje się autonomię gmin stosownie do prawa kantonalnego.

50.2. Federacja w swej działalności zwraca uwagę na możliwe jej następstwa dla gmin.

50.3. Bierze ona pod uwagę szczególną sytuację miast i aglomeracji oraz regionów górskich.

Oddział 4. Gwarancje Federalne.**Artykuł 51.** Konstytucje kantonalne.

51.1. Każdy kanton nadaje sobie demokratyczną konstytucję. Wymaga ona zaakceptowania przez naród i musi zostać poddana rewizji, jeżeli tego żąda większość uprawnionych do głosowania.

51.2. Konstytucje kantonalne wymagają gwarancji Federacji. Federacja gwarantuje je, jeżeli nie są one sprzeczne z prawem federalnym.

Artykuł 52. Porządek konstytucyjny.

52.1. Federacja chroni porządku konstytucyjnego kantonów.

52.2. Ingeruje ona, jeżeli porządek w którymś kantonie został zakłócony lub zagrożony, a kanton, którego to dotyczy, nie może go chronić sam lub z pomocą innych kantonów.

Artykuł 53. Istnienie i terytoria kantonów.

53.1. Federacja chroni istnienie i terytoria kantonów.

53.2. Zmiany w liczbie i pozycji kantonów wymagają zgody zainteresowanej ludności, zainteresowanych kantonów oraz narodu i kantonów.

53.3. Zmiany terytorium między kantonami wymagają zgody zainteresowanej ludności, jak i zatwierdzenia ich przez Zgromadzenie Federalne w formie uchwały federalnej.

53.4. Kantony mogą między sobą na podstawie umowy dokonywać regulacji granic.

Rozdział 2. Kompetencje.**Oddział 1.** Stosunki z Zagranicą.**Artykuł 54.** Sprawy zagraniczne.

54.1. Sprawy zagraniczne należą do kompetencji Federacji.

54.2. Federacja dba o ochronę niezawisłości Szwajcarii i jej dobrobyt; przyczynia się zwłaszcza do łagodzenia biedy i nędzy na świecie, do poszanowania praw człowieka i popierania demokracji, do pokojowego współżycia narodów oraz do zachowania środowiska naturalnego.

54.3. Bierze ona pod uwagę kompetencje kantonów i strzeże ich interesów.

Artykuł 55. Współdziałanie kantonów w podejmowaniu decyzji w sprawach zagranicznych.

55.1. Kantony współdziałają w przygotowywaniu decyzji w sprawach zagranicznych, które dotyczą ich kompetencji lub ich istotnych interesów.

55.2. Federacja informuje kantony obszernie i w odpowiednim czasie oraz zasięga ich opinii.

55.3. Opinii kantonów przysługuje szczególna waga, jeżeli chodzi o sprawy dotyczące ich kompetencji. W takich przypadkach kantony w odpowiedni sposób współdziałają w negocjacjach międzynarodowych.

Artykuł 56. Stosunki kantonów z zagranicą.

56.1. Kantony mogą w zakresie ich kompetencji zawierać umowy z zagranicą.

56.2. Umowy te nie mogą pozostawać w sprzeczności z interesami Federacji, jak również innych kantonów. Kantony mają obowiązek powiadomienia Federacji przed zawarciem umów.

56.3. Z organami zagranicznymi niższego szczebla kantony mogą utrzymywać stosunki bezpośrednio. W pozostałych przypadkach stosunki kantonów z zagranicą odbywają się za pośrednictwem Federacji.

Oddział 2. Bezpieczeństwo, obronność kraju, obrona cywilna.

Artykuł 57. Bezpieczeństwo.

57.1. Federacja i kantony w ramach swoich kompetencji dbają o bezpieczeństwo kraju i obronę ludności.

57.2. Koordynują one swoje wysiłki w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego.

Artykuł 58. Armia.

58.1. Szwajcaria ma armię. Jest ona zorganizowana zasadniczo na podstawie niezawodowości.

58.2. Armia służy zapobieganiu wojnie i przyczynia się do zachowania pokoju; broni kraju i jego ludności. Wspiera władze cywilne przy odpieraniu poważnych zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego i przewyżnianiu innych nadzwyczajnych sytuacji. Ustawa może przewidzieć dalsze zadania.

58.3. Użycie armii należy do kompetencji Federacji. Kantony mogą użyć swoich formacji dla zachowania porządku publicznego na swoim terenie, jeżeli środki władz cywilnych okażą się niewystarczające do odparcia poważnych zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego.

Artykuł 59. Służba wojskowa i zastępcza.

59.1. Każdy Szwajcar jest obowiązany do pełnienia służby wojskowej. Ustawa przewiduje cywilną służbę zastępczą.

59.2. Szwajcarzy, którzy nie odbywają ani służby wojskowej, ani służby zastępczej, są zobowiązani do uiszczenia opłaty. Zostanie ona ustalona przez Federację, a wymierzona i pobrana przez kantony.

59.4. Federacja wydaje przepisy o odpowiednim ekwiwalencie za utracony zarobek.

59.5. Osoby, które odbywają służbę wojskową lub zastępczą i poniosą przy tym szkodę na zdrowiu lub utracą życie, mają roszczenie wobec Federacji o odpowiednie świadczenie dla siebie lub swoich najbliższych.

Artykuł 60. Organizacja, wyszkolenie i wyposażenie armii.

60.1. Ustawodawstwo wojskowe, jak również sprawy organizacji, wyszkolenia i wyposażenia armii należą do kompetencji Federacji.

60.2. Kantony są właściwe w ramach prawa federalnego do tworzenia kantonalnych formacji, mianowania i awansowania oficerów tych formacji, jak i dostarczania części ubioru oraz wyposażenia.

60.3. Federacja może przejąć wojskowe urządzenia kantonów za odpowiednim odszkodowaniem.

Artykuł 61. Obrona cywilna.

61.1. Ustawodawstwo dotyczące cywilnej obrony osób i dóbr przed następstwami konfliktów zbrojnych należy do kompetencji Federacji.

61.2. Federacja stanowi przepisy o użyciu obrony cywilnej w razie katastrofy i w sytuacjach nadzwyczajnych.

61.3. Może ona wprowadzić obowiązek służby cywilnej dla mężczyzn. Dla kobiet jest ona ochotnicza.

61.4. Federacja wyda przepisy o odpowiednim ekwiwalencie za utracony zarobek.

61.5. Osoby, które wykonują służbę cywilną i poniosą przy tym szkodę na zdrowiu lub utracą życie, mają roszczenie wobec Federacji o odpowiednie świadczenie dla siebie lub swoich najbliższych.

Oddział 3. Oświata, badania naukowe i kultura.

Artykuł 62. Szkolnictwo.

62.1. W sprawach szkolnictwa właściwe są kantony.

62.2. Troszczą się one o należyte nauczanie podstawowe, dostępne dla wszystkich dzieci. Nauczanie podstawowe jest obowiązkowe i pozostaje pod państwowym kierownictwem lub nadzorem. W szkołach publicznych jest ono bezpłatne. Rok szkolny rozpoczyna się między połową sierpnia i połową września.

Artykuł 63. Kształcenie zawodowe i szkoły wyższe.

63.1. Federacja wydaje przepisy o kształceniu zawodowym.

63.2. Prowadzi ona wyższe szkoły techniczne; może zakładać, prowadzić lub popierać inne szkoły wyższe i inne wyższe zakłady naukowe. Może ona uzależnić swoje poparcie od zapewnienia koordynacji.

Artykuł 64. Badania.

64.1. Federacja popiera badania naukowe.

64.2. Może ona uzależnić swoje poparcie od zabezpieczenia koordynacji.

64.3. Może ona zakładać, przejmować i prowadzić placówki badawcze.

Artykuł 65. Statystyka.

65.1. Federacja zbiera niezbędne dane statystyczne o stanie i rozwoju ludności, gospodarki, społeczeństwa, terytorium i środowiska w Szwajcarii.

65.2. Może ona wydawać przepisy o zharmonizowaniu i prowadzeniu urzędowych rejestrów, aby utrzymać jak najmniejszy nakład kosztów.

Artykuł 66. Subwencje na kształcenie.

66.1. Federacja może zapewnić kantonom subwencje na ich wydatki na stypendia i inne świadczenia na kształcenie.

66.2. Może ona ponadto, w uzupełnieniu przedsięwzięć kantonalnych i przy poszanowaniu suwerenności kantonálního szkolnictwa, podjąć własne działania dla wspierania kształcenia.

Artykuł 67. Kształcenie młodzieży i dorosłych.

67.1. Federacja i kantony przy wypełnianiu swoich zadań uwzględniają szczególnie potrzeby wspierania oraz ochrony dzieci i młodzieży.

67.2. Federacja może w uzupełnieniu przedsięwzięć kantonalnych wspierać pozaszkolną pracę z dziećmi i młodzieżą oraz kształcenie dorosłych.

Artykuł 68. Sport.

68.1. Federacja popiera sport, a w szczególności wychowanie sportowe.

68.2. Prowadzi ona szkołę sportową.

68.3. Może ona wydawać przepisy o sporcie młodzieży i uznać naukę sportu w szkołach za obowiązkową.

Artykuł 69. Kultura.

69.1. W sprawach kultury są właściwe kantony.

69.2. Federacja może wspierać przedsięwzięcia kulturalne o ogólnonarodowym znaczeniu oraz popierać sztukę, muzykę, zwłaszcza w zakresie kształcenia.

69.3. Przy spełnianiu swoich zadań uwzględnia ona kulturalną i językową różnorodność kraju.

Artykuł 70. Języki.

70.1. Językami urzędowymi Federacji są niemiecki, francuski i włoski. W kontaktach z osobami posługującymi się językiem retoromańskim, także retoromański jest językiem urzędowym Federacji.

70.2. Kantony określają swoje języki urzędowe. Aby zapewnić zgodne współzycie między wspólnotami językowymi, zwracają one uwagę na tradycyjną językowo strukturę regionu oraz uwzględniają autochtoniczne mniejszości językowe.

70.3. Federacja i kantony popierają porozumienie i wymianę między wspólnotami językowymi.

70.4. Federacja wspiera wielojęzyczne kantony w spełnianiu ich szczególnych zadań.

70.5. Federacja wspomaga działania kantonów Gryzonii i Tessin dla zachowania i popierania retoromańskiego i włoskiego języka.

Artykuł 71. Film.

71.1. Federacja może wspierać szwajcarską produkcję filmową i kulturę filmową.

71.2. Może ona wydawać przepisy o popieraniu różnorodności i jakości dzieł filmowych.

Artykuł 72. Kościół a państwo.

72.1. Kantony są właściwe do regulowania stosunków między Kościołem a państwem.

72.2. Federacja i kantony mogą w ramach swoich kompetencji podejmować działania dla zachowania pokoju publicznego między członkami różnych wspólnot religijnych.

72.3. Biskupstwa mogą być zakładane tylko za zezwoleniem Federacji.

Oddział 4. Środowisko i planowanie przestrzenne.

Artykuł 73. Trwały rozwój.

Federacja i kantony dążą do trwale zrównoważonego stosunku między przyrodą i jej zdolnością do odtwarzania się z jednej strony i wymaganiami człowieka w stosunku do niej, z drugiej strony.

Artykuł 74. Ochrona środowiska.

74.1. Federacja wydaje przepisy o ochronie człowieka i jego środowiska naturalnego przed szkodliwymi lub uciążliwymi oddziaływaniami.

74.2. Stara się ona o unikanie tego rodzaju oddziaływania. Koszty zapobiegania i usuwania ponoszą sprawcy.

74.3. Do wykonania przepisów właściwe są kantony, o ile ustawa nie zastrzega tego dla Federacji.

Artykuł 75. Planowanie przestrzenne.

75.1. Federacja ustala zasady planowania przestrzennego. Nakłada to obowiązki na kantony i służy celowemu i gospodarnemu wykorzystaniu ziemi oraz uporządkowanemu zasiedlaniu kraju.

75.2. Federacja wspiera i koordynuje wysiłki kantonów oraz współpracuje z nimi.

75.3. Federacja i kantony w realizacji swoich zadań uwzględniają wymagania planowania przestrzennego.

Artykuł 76. Wody.

76.1. Federacja troszczy się w ramach swoich kompetencji o gospodarne wykorzystanie i ochronę zasobów wodnych oraz o zabezpieczenie przed wyrządzającymi szkodę działaniami wód.

76.2. Ustala zasady w sprawie utrzymania, odkrywania i udostępniania zasobów wodnych, w sprawie wykorzystania wód do wytwarzania energii do celów chłodniczych, jak i innej interwencji w zamknięty obieg wód.

76.3. Wydaje ona przepisy o ochronie wód, zabezpieczeniu odpowiedniej ilości wód powierzchniowych, o budownictwie wodnym, zabezpieczeniu urządzeń spiętrzających i oddziaływaniu opadów.

76.4. Zasobami wodnymi dysponują kantony. Mogą one w granicach federalnego ustawodawstwa ustalać opłaty za korzystanie z wody. Federacja ma prawo korzystać z wód dla własnych przedsiębiorstw komunikacyjnych; płaci za to opłatę i odszkodowanie.

76.5. O prawach na międzynarodowych zasobach wodnych i związanych z tym opłatach rozstrzyga Federacja, włączając do tego zainteresowane kantony. Jeżeli kantony nie mogą się pogodzić co do praw korzystania z międzykantonalnych zasobów wodnych, rozstrzyga Federacja.

76.6. Przy wykonywaniu swych zadań Federacja uwzględni potrzeby kantonów, z których woda pochodzi.

Artykuł 77. Lasy.

77.1. Federacja troszczy się, aby lasy mogły spełniać swoje ochronne, użytkowe i społeczne funkcje.

77.2. Ustala ona zasady ochrony lasów.

77.3. Wspiera ona działania służące zachowaniu lasów.

Artykuł 78. Ochrona przyrody i dóbr ojczystych.

78.1. W sprawach ochrony przyrody i krajobrazu właściwe są kantony.

78.2. Federacja przy wykonywaniu swych zadań uwzględnia wymagania dotyczące ochrony przyrody i dóbr ojczystych. Chroni krajobraz, osobliwości lokalne, historyczne miejsca, jak również pomniki kultury i przyrody; zachowuje je bez uszczerbku, jeżeli tego wymaga interes publiczny.

78.3. Może ona popierać starania w zakresie ochrony przyrody oraz dóbr ojczystych i obiektów o ogólnonarodowym znaczeniu, oraz - w drodze umowy lub wywłaszczenia - nabywać je lub zabezpieczać.

78.4. Wydaje ona przepisy o ochronie świata zwierząt i roślinności oraz o zachowaniu ich warunków życia w naturalnej różnorodności. Chroni zagrożone gatunki przed wyniszczeniem.

78.5. Moczary i bagienne krajobrazy o szczególnej piękności i ogólnonarodowym znaczeniu podlegają ochronie. Nie mogą na nich być budowane żadne zakłady, ani dokonywane zmiany gruntów. Wyjątkiem są urządzenia, które służą ochronie bądź dotychczasowemu rolnictwu użytkowemu moczarów i bagien.

Artykuł 79. Rybołówstwo i łowiectwo.

Federacja ustala zasady w sprawie rybołówstwa i łowiectwa, w szczególności w celu zachowania różnorodności, ryb, dziko żyjących ssaków i ptaków.

Artykuł 80. Ochrona zwierząt.

80.1. Federacja wydaje przepisy o ochronie zwierząt.

80.2. Określa ona w szczególności:

- a. chów zwierząt i pielęgnację zwierząt;
- b. doświadczenia na zwierzętach i zabiegi na żyjących zwierzętach;
- c. użytkowanie zwierząt;
- d. wóz zwierząt i zwierzęcych wyrobów;
- e. handel zwierzętami i transport zwierząt;
- f. ubój zwierząt.

80.3. Do wykonania przepisów federalnych właściwe są kantony, o ile ustawa nie zastrzega tego dla Federacji.

Oddział 5. Roboty publiczne i transport.

Artykuł 81. Roboty publiczne.

Federacja może w interesie całego kraju lub jego znaczącej części organizować i prowadzić roboty publiczne lub wspomagać ich tworzenie.

Artykuł 82. Ruch drogowy.

82.1. Federacja wydaje przepisy o ruchu drogowym.

82.2. Wykonuje ona zwierzchni nadzór nad drogami o ogólnokrajowym znaczeniu; może określić drogi tranzytowe, które muszą pozostać otwarte dla ruchu.

82.3. Korzystanie z dróg publicznych jest wolne od opłat. Zgromadzenie Federalne może zezwolić na odstępstwa.

Artykuł 83. Drogi krajowe.

83.1. Federacja zabezpiecza budowę sieci dróg krajowych i ich użyteczność.

83.2. Kantony budują i utrzymują drogi krajowe zgodnie z przepisami i pod zwierzchnim nadzorem Federacji.

83.3. Federacja i kantony wspólnie ponoszą koszty utrzymania dróg krajowych. Udział poszczególnych kantonów w kosztach oblicza się według obciążenia dróg krajowych ładunkiem, ich zainteresowania tymi drogami i ich finansowych możliwości.

Artykuł 84. Ruch tranzytowy przez Alpy.

84.1. Federacja chroni regiony Alp przed negatywnymi skutkami ruchu tranzytowego. Ogranicza obciążenie ruchu tranzytowego do rozmiaru, który nie jest szkodliwy dla ludzi, zwierząt i roślinności oraz ich przestrzeni życiowej.

84.2. Towarowy tranzyt przez Alpy odbywa się od granicy do granicy na szynach. Rada Federalna podejmuje w tym celu niezbędne środki. Wyjątki są dopuszczalne tylko wtedy, gdy są one nieodzowne. Muszą być określone szczegółowo w ustawie.

84.3. Pojemność dróg tranzytowych w regionie Alp nie może być zwiększona. Z tych ograniczeń wyłączone są objazdy, które odciążają miejscowości od ruchu tranzytowego.

Artykuł 85. Opłaty od ruchu samochodów ciężarowych.

85.1. Federacja może pobierać od samochodów ciężarowych opłaty zależne od rodzaju usługi lub zużywania drogi, jeżeli ruch samochodów ciężarowych powoduje koszty publiczne, których nie pokrywają inne świadczenia lub opłaty.

85.2. Czysty zysk z opłat będzie przeznaczony na pokrycie kosztów, które pozostają w związku z ruchem drogowym.

85.3. Kantony uczestniczą w czystym zysku. Przy określaniu udziałów należy brać pod uwagę szczególne znaczenie opłat dla regionów górskich i ich obrzeży.

Artykuł 86. Podatek konsumpcyjny od materiałów pędnych i inne opłaty drogowe.

86.1. Federacja może pobierać podatek konsumpcyjny od materiałów pędnych.

86.2. Pobiera ona opłaty za korzystanie z dróg krajowych przez pojazdy mechaniczne i przyczepy, które nie podlegają opłatom za ciężki transport.

86.3. Przeznacza ona połowę czystego zysku z podatku konsumpcyjnego od materiałów pędnych oraz połowę czystego zysku z opłat za korzystanie z dróg krajowych na następujące wydatki i nakłady pozostające w związku z ruchem drogowym:

a. budowę, utrzymanie i prowadzenie dróg krajowych;

b. środki przeznaczone na popieranie kombinowanego ruchu i transportu towarzyszących pojazdów mechanicznych oraz rozdzielenia ruchu;

c. wkłady w budowę dróg głównych;

d. wkłady w budowę urządzeń ochronnych przed siłami przyrody i w przedsięwzięcia chroniące środowisko i krajobraz, które ruch drogowy czyni koniecznymi;

e. ogólny udział w kosztach kantonów na utrzymanie dróg otwartych dla ruchu pojazdów mechanicznych i w finansowym wyrównaniu kosztów w zakresie budowy i utrzymania dróg;

f. wkłady na rzecz kantonów bez dróg krajowych i na rzecz kantonów z drogami alpejskimi, które służą ruchowi międzynarodowemu.

86.4. O ile środki te okazały się niedostateczne, Federacja ustala narzuty do podatku od spożycia.

Artykuł 87. Koleje żelazne i inne środki komunikacji.

Ustawodawstwo w sprawie ruchu kolejowego, kolejek linowych, żeglugi oraz komunikacji lotniczej i kosmicznej należy do kompetencji Federacji.

Artykuł 88. Drogi piesze i turystyczne.

88.1. Federacja ustala zasady w sprawie sieci dróg pieszych i turystycznych.

88.2. Może ona wspierać i koordynować działania podejmowane przez kantony dla urządzenia i utrzymania takich sieci.

88.3. Przy wykonywaniu swoich zadań uwzględni ona sieć dróg pieszych i turystycznych oraz zastępuje drogi, które musi zlikwidować.

Oddział 6. Energia i komunikacja.**Artykuł 89.** Polityka energetyczna.

89.1. Federacja i kantony w ramach swoich kompetencji angażują się na rzecz wystarczającego, szeroko rozgałęzionego, ekonomicznego i ekologicznego zaopatrzenia w energię elektryczną oraz oszczędnego i racjonalnego jej zużycia.

89.2. Federacja ustala zasady korzystania z krajowej i odzyskanej energii oraz oszczędnego i racjonalnego zużycia energii.

89.3. Federacja wydaje przepisy o zużyciu energii przez zakłady, pojazdy i urządzenia. Wspiera ona rozwój technik energetycznych, zwłaszcza w dziedzinie oszczędzania i odzyskiwania energii.

89.4. W odniesieniu do przedsięwzięć, które dotyczą zużycia energii w budynkach, właściwe są przede wszystkim kantony.

89.5. Federacja uwzględni w swej polityce energetycznej wysiłki kantonów i gmin oraz gospodarki; bierze pod uwagę warunki w poszczególnych rejonach kraju i gospodarczą wydolność.

Artykuł 90. Energia jądrowa.

Ustawodawstwo w dziedzinie energii jądrowej należy do kompetencji Federacji.

Artykuł 91. Przesyłanie energii.

91.1. Federacja wydaje przepisy o przesyłaniu i dostawie energii elektrycznej.

91.2. Ustawodawstwo o urządzeniach rurociągowych do przekazywania paliw płynnych i gazów oraz materiałów pędnych należy do kompetencji Federacji.

Artykuł 92. Poczta i telekomunikacja.

92.1. Poczta i telekomunikacja należą do kompetencji Federacji.

92.2. Federacja troszczy się o dostateczne, powszechne i oparte na rozsądnych cenach zapewnienie usług pocztowych i telekomunikacyjnych we wszystkich rejonach kraju. Taryfy opłat ustala się według jednolitych zasad.

Artykuł 93. Radio i telewizja.

93.1. Ustawodawstwo w sprawie radia i telewizji oraz innych form publicznego telekomunikacyjnego rozpowszechniania programów i informacji należy do właściwości Federacji.

93.2. Radio i telewizja przyczyniają się do szerzenia oświaty i kulturalnego rozwoju, do swobodnej wymiany poglądów i rozrywki. Uwzględniają one odrębności kraju i po-

trzeby kantonów. Przedstawiają wydarzenia rzeczowo i w odpowiedni sposób odzwierciedlają różnorodność poglądów.

93.3. Gwarantuje się niezależność radia i telewizji oraz autonomię w kształtowaniu programów.

93.4. Należy brać pod uwagę pozycje i zadania innych środków komunikowania, przede wszystkim prasy.

93.5. Skargi na programy mogą być przedstawiane niezależnemu organowi rozpatrującemu zażalenia.

Oddział 7. Gospodarka.

Artykuł 94. Zasady ustroju gospodarczego.

94.1. Federacja i kantony przestrzegają zasad wolności gospodarczej.

94.2. Chronią one interesy całej gospodarki szwajcarskiej i wraz z prywatną gospodarką przyczyniają się do dobrobytu i ekonomicznego bezpieczeństwa ludności.

94.3. W ramach swoich kompetencji starają się o tworzenie korzystnych warunków ogólnych dla prywatnej gospodarki.

94.4. Odstępstwa od zasady wolności gospodarczej, w szczególności również środki skierowane przeciwko konkurencji, są dopuszczalne tylko wtedy, gdy zostały przewidziane w Konstytucji Federalnej lub są uzasadnione na podstawie kantonalnych przywilejów.

Artykuł 95. Działalność zarobkowa w gospodarce prywatnej.

95.1. Federacja może wydawać przepisy o wykonywaniu prywatnej zarobkowej działalności gospodarczej.

95.2. Troszczy się ona o jednolitą szwajcarską przestrzeń gospodarczą. Gwarantuje, że osoby z wykształceniem naukowym albo wykształceniem zawodowym federalnym, kantonalnym lub przez kantony uznawanym ukończeniem zawodowego wykszolenia, mogą wykonywać zawód w całej Szwajcarii.

Artykuł 96. Polityka w zakresie konkurencji.

96.1. Federacja wydaje przepisy zapobiegające gospodarczym lub społecznie szkodliwym oddziaływaniom karteli i innym ograniczeniom konkurencji.

96.2. Podejmuje ona środki:

- a. zapobiegające nadużyciom w kształtowaniu cen przez dominujące na rynku przedsiębiorstwa oraz organizacje prawa prywatnego i publicznego;
- b. przeciwko nieuczciwej konkurencji.

Artykuł 97. Ochrona konsumentów.

97.1. Federacja podejmuje środki dla ochrony konsumentów.

97.2. Wydaje ona przepisy o środkach prawnych, które mogą przedsięwziąć organizacje konsumentów. W zakresie ustawodawstwa federalnego o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji organizacjom tym przysługują takie same prawa, jak organizacjom zawodowym i gospodarczym.

97.3. Dla sporów prawnych do określonej wartości przedmiotu sporu kantony przewidują postępowanie rozjemcze lub uproszczone i szybkie postępowanie sądowe. Granice wartości sporu ustala Rada Federalna.

Artykuł 98. Banki i ubezpieczenia.

98.1. Federacja wydaje przepisy o bankowości i giełdach; uwzględnia przy tym szczególne zadania i pozycję banków kantonalnych.

98.2. Może ona wydawać przepisy o usługach finansowych w innym zakresie.

98.3. Wydaje ona przepisy o ubezpieczeniach prywatnych.

Artykuł 99. Polityka pieniężna i walutowa.

99.1. Do kompetencji Federacji należy system stosunków pieniężnych i walutowych; wyłącznie jej przysługuje prawo bicia monet i emisji banknotów.

99.2. Szwajcarski Bank Narodowy, jako niezależny bank centralny, prowadzi politykę pieniężną i walutową, która służy ogólnemu interesowi kraju; jest on zarządzany przy współdziałaniu i nadzorze Federacji.

99.3. Szwajcarski Bank Narodowy tworzy ze swoich dochodów wystarczające rezerwy walutowe; część tych rezerw jest utrzymywana w złocie.

99.4. Czysty zysk Szwajcarskiego Banku Narodowego przynajmniej w dwóch trzecich przechodzi na kantony.

Artykuł 100. Polityka kształtowania koniunktury.

100.1. Federacja podejmuje środki dla zrównoważonego rozwoju koniunktury, zwłaszcza dla zapobiegania i zwalczania bezrobocia i drożyzny.

100.2. Uwzględnia ona rozwój gospodarczy poszczególnych rejonów kraju. Współpracuje z kantonami i środowiskiem gospodarczym.

100.3. W odniesieniu do systemu pieniężnego i kredytowego, w handlu zagranicznym i w zakresie finansów publicznych może ona w razie konieczności odstąpić od zasad wolności gospodarczej.

100.4. Federacja, kantony i gminy w swej polityce dochodów i wydatków uwzględniają stan koniunktury.

100.5. W celu stabilizacji koniunktury Federacja może przejściowo nałożyć dopłaty na federalne podatki lub udzielić upustu. Zgromadzone środki należy zamrozić; po zwolnieniu podatki bezpośrednie będą zwracane indywidualnie, pośrednie zostaną przeznaczone na zabezpieczenie upustów i pozyskanie miejsc pracy.

100.6. Federacja może zobowiązać przedsiębiorstwa do tworzenia rezerwowych miejsc pracy; zapewnia za to ulgi podatkowe i może do tego zobowiązać kantony. Po zwolnieniu rezerw przedsiębiorstwa swobodnie decydują o ich wykorzystaniu w ramach ustawowych celów przeznaczenia.

Artykuł 101. Polityka stosunków gospodarczych z zagranicą.

101.1. Federacja chroni interesy gospodarki szwajcarskiej za granicą.

101.2. W szczególnych przypadkach może ona podejmować środki dla ochrony gospodarki krajowej. W razie konieczności może odstąpić od zasady wolności gospodarczej.

Artykuł 102. Zaopatrzenie kraju.

102.1. Federacja zabezpiecza zaopatrzenie kraju w niezbędne do życia środki i usługi w wypadku zagrożenia politycznego lub wojennego, jak również w sytuacjach ciężkiego deficytu, z którym gospodarka sama nie jest w stanie się uporać. Podejmuje środki zapobiegawcze.

102.2. W razie konieczności może ona odstąpić od zasady wolności gospodarczej.

Artykuł 103. Polityka strukturalna.

Federacja może wspomagać zagrożone gospodarczo tereny kraju oraz wspierać gałęzie gospodarki i zawody, jeżeli środki obrony, których podjęcia można od nich oczekiwać, nie wystarczą do zapewnienia ich egzystencji. W razie konieczności może ona odstąpić od zasady wolności gospodarczej.

Artykuł 104. Rolnictwo.

104.1. Federacja stara się, aby rolnictwo przez swoją trwałą i rynkowo zorientowaną produkcję w istotny sposób przyczyniało się do:

- a. niezawodnego zaopatrzenia ludności;
- b. zachowania naturalnych warunków życia i pielęgnowania kultury rolnej;
- c. zdecentralizowanego zasiedlania kraju.

104.2. Uzupełniając samopomoc gospodarki rolnej, której można od niej oczekiwać, i odstępując w razie konieczności od zasady wolności gospodarczej, Federacja wspiera gospodarstwa chłopskie zagospodarowujące ziemię.

104.3. Kształtuje ona w taki sposób środki zaradcze, aby rolnictwo mogło spełniać swoje wielofunkcyjne zadania. Ma w szczególności następujące uprawnienia i zadania:

- a. uzupełnia dochody rolnicze przez bezpośrednie wypłaty dla osiągnięcia odpowiedniego wynagrodzenia za dostarczone usługi, z zastrzeżeniem wykazania świadczeń na rzecz ekologii;
- b. wspomaga opłacalne gospodarczo pobudzanie form produkcji, które są szczególnie bliskie przyrodzie, środowisku i przyjazne zwierzętom;
- c. wydaje przepisy o deklaracjach co do pochodzenia, jakości, rodzaju produkcji i procedurze przetwarzania środków żywnościowych;
- d. chroni środowisko przed uszczerbkiem z powodu nadmiernego użycia nawozów sztucznych, środków chemicznych i innych materiałów pomocniczych;
- e. może popierać prace badawcze z zakresu rolnictwa, doradztwo i kształcenie oraz świadczyć pomoc inwestycyjną.

104.4. Angażuje ona na te cele środki z zakresu rolnictwa i związane z ich realizacją ogólne środki Federacji.

Artykuł 105. Alkohol.

Ustawodawstwo o produkcji, wwozie, rektyfikacji i sprzedaży wyrobów spirytusowych należy do kompetencji Federacji. Federacja uwzględni w szczególności szkodliwe działanie konsumpcji alkoholu.

Artykuł 106. Gry hazardowe.

106.1. Ustawodawstwo w sprawach gier hazardowych i loterii należy do kompetencji Federacji.

106.2. Na otwieranie i prowadzenie kasyn gry konieczna jest koncesja Federacji. Przy udzielaniu koncesji uwzględnia się warunki regionalne i niebezpieczeństwa płynące z gier hazardowych.

106.3. Federacja pobiera zależne od dochodu opłaty od gier hazardowych; nie mogą one przekroczyć 80% dochodów brutto z prowadzenia gier hazardowych. Zostaną one

przeznaczone na pokrycie udziału Federacji w ubezpieczeniu na starość, dla wdów i sierot oraz na wypadek inwalidztwa.

106.4. W sprawach dopuszczenia automatów gier zręcznościowych z możliwością wygrania właściwe są kantony.

Artykuł 107. Broń i materiał wojenny.

107.1. Federacja wydaje przepisy przeciwko nadużyciu broni, sprzętu i amunicji.

107.2. Wydaje ona przepisy o produkcji, zakupie i sprzedaży broni, jak również o wwozie, wywozie i przewozie materiału wojennego.

Oddział 8. Mieszkalnictwo, praca, bezpieczeństwo socjalne i zdrowie.

Artykuł 108. Popieranie budownictwa mieszkaniowego i mieszkań własnościowych.

108.1. Federacja wspiera budownictwo mieszkaniowe, nabywanie mieszkań i własności domów mieszkalnych, które służą osobom prywatnym na ich własne potrzeby, jak również działalność podmiotów oraz organizacji powszechnie użytecznego budownictwa mieszkaniowego.

108.2. Popiera ona w szczególności nabywanie i udostępnianie terenów pod budownictwo mieszkaniowe, racjonalizację i obniżanie kosztów budownictwa mieszkaniowego oraz obniżanie kosztów mieszkania.

108.3. Może ona wydawać przepisy o udostępnianiu terenów pod budownictwo mieszkaniowe i racjonalizacji budownictwa.

108.4. Bierze ona przy tym pod uwagę zwłaszcza interesy rodzin, osób w podeszłym wieku, osób żyjących w niedostatku i osób niepełnosprawnych.

Artykuł 109. Czynsze.

109.1. Federacja wydaje przepisy zapobiegające nadużyciom w zakresie czynszów, w szczególności przeciwko nadużyciu stawek czynszu, jak również co do zakazania niewłaściwych wypowiedzeń i przedłużaniu stosunków najmu na określony termin.

109.2. Może ona wydawać przepisy o nadaniu ramowym umowom najmu mocy powszechnie wiążącej. Umowy takie mogą być uznane za powszechnie wiążące, jeżeli odpowiednio uwzględniają one uzasadnione interesy mniejszości i regionalne odmienności oraz nie naruszają równości wobec prawa.

Artykuł 110. Praca.

110.1. Federacja może wydawać przepisy:

- a. o ochronie pracobiorców;
- b. o stosunkach między stronami pracodawców i pracobiorców, dotyczące w szczególności wspólnego regulowania spraw dotyczących zakładu pracy i zawodu;
- c. o pośrednictwie pracy;
- d. o powszechnie wiążącej mocy zbiorowych układów pracy.

110.2. Zbiorowe układy pracy mogą być tylko wtedy uznane za powszechnie wiążące, jeżeli uwzględniają one odpowiednio uzasadnione interesy mniejszości i regionalne odmienności oraz nie naruszają równości wobec prawa i wolności zrzeszania się.

110.3. Dzień 1 sierpnia jest świętem federalnym. Z punktu widzenia prawa pracy jest on zrównany z niedzielami i jest płatny.

Artykuł 111. Ubezpieczenia społeczne na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz z powodu inwalidztwa.

111.1. Federacja podejmuje środki w celu wystarczającego zabezpieczenia na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz inwalidów. Opierają się one na trzech filarach, a mianowicie na federalnym ubezpieczeniu na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz inwalidów, na ubezpieczeniu zawodowym i ubezpieczeniu indywidualnym.

111.2. Federacja troszczy się, aby federalne ubezpieczenie na starość, dla wdów i sierot oraz inwalidów, jak i ubezpieczenie zawodowe mogły spełniać swój cel w sposób trwały.

111.3. Może ona zobowiązać kantony do zwolnienia od obowiązku podatkowego zakłady federalnego ubezpieczenia na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz inwalidów, jak i ubezpieczenia zawodowego, a ubezpieczonym i ich pracodawcom zapewnić ulgi podatkowe od składek i przyszłych roszczeń.

111.4. We współpracy z kantonami wspiera ona ubezpieczenia indywidualne, w szczególności za pomocą środków polityki podatkowej i własnościowej.

Artykuł 112. Ubezpieczenia na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz z powodu inwalidztwa.

112.1. Federacja wydaje przepisy o ubezpieczeniu na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz z powodu inwalidztwa.

112.2. Przestrzega przy tym następujących zasad:

- a. ubezpieczenie jest obowiązkowe;
- b. renty muszą odpowiednio zaspokajać potrzeby życiowe;
- c. renta najwyższa wynosi maksymalnie dwukrotność najniższej renty;
- d. renty są dostosowywane co najmniej do ruchu cen.

112.3. Ubezpieczenie jest finansowane:

a. ze składek ubezpieczonych, przy czym pracodawcy płacą połowę składek za swoich pracobiorców;

b. ze świadczeń Federacji i, o ile ustawa to przewiduje, kantonów.

112.4. Świadczenia Federacji i kantonów łącznie wynoszą najwyżej połowę wydatków.

112.5. Świadczenia Federacji są w pierwszym rzędzie pokrywane z czystego zysku od podatku na wyroby tytoniowe, podatku od wyrobów spirytusowych i opłat za prowadzenie gier hazardowych.

112.6. Federacja popiera integrację inwalidów ze społeczeństwem i wspiera wysiłki na rzecz osób w podeszłym wieku, wdów, wdowców i sierot oraz inwalidów. Może przeznaczyć na ten cel środki z ubezpieczenia na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz z powodu inwalidztwa.

Artykuł 113. Ubezpieczenie zawodowe.

113.1. Federacja wydaje przepisy o ubezpieczeniu zawodowym.

113.2. Przestrzega przy tym następujących zasad:

a. ubezpieczenie zawodowe łącznie z ubezpieczeniem na starość, dla wdów, wdowców i sierot oraz z powodu inwalidztwa umożliwia kontynuowanie w odpowiedni sposób dotychczasowego poziomu życia;

b. ubezpieczenie zawodowe jest dla pracobiorców obowiązkowe; ustawa może przewidzieć wyjątki;

c. pracodawcy ubezpieczają swoich pracobiorców w jednym z zakładów ubezpieczenia społecznego; o ile jest to konieczne Federacja umożliwia im ubezpieczenie pracobiorców w jednym z federalnych zakładów ubezpieczenia;

d. pracujący na własny rachunek mogą się dobrowolnie ubezpieczyć w jednym z zakładów ubezpieczenia;

e. dla określonych grup pracujących na własny rachunek Federacja może uznać za obowiązkowe ubezpieczenie zawodowe w ogóle lub od poszczególnego ryzyka.

113.3. Ubezpieczenie zawodowe jest finansowane ze składek ubezpieczonych, przy czym pracodawcy płacą co najmniej połowę składek za ich pracobiorców.

113.4. Zakłady ubezpieczeniowe muszą odpowiadać federalnym warunkom minimalnym; dla realizacji zadań szczególnych Federacja może przewidzieć środki ogólnokrajowe.

Artykuł 114. Ubezpieczenie na wypadek bezrobocia.

114.1. Federacja wydaje przepisy o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia.

114.2. Przestrzega przy tym następujących zasad:

a. ubezpieczenie zapewnia odpowiednie wyrównanie zarobku i wspiera środki na zahamowanie i zwalczanie bezrobocia;

b. przystąpienie jest dla pracobiorców obowiązkowe; ustawa może przewidywać wyjątki;

c. pracujący na własny rachunek mogą ubezpieczyć się dobrowolnie.

114.3. Ubezpieczenie jest finansowane ze składek ubezpieczonych, przy czym pracodawcy płacą połowę składki za swoich pracobiorców.

114.4. W sytuacjach nadzwyczajnych Federacja i kantony przyznają świadczenia finansowe.

114.5. Federacja może wydawać przepisy o zasiłkach dla bezrobotnych.

Artykuł 115. Wspieranie osób znajdujących się w niedostatku.

Znajdujących się w niedostatku wspierają kantony ich miejsca zamieszkania. Federacja określa wyjątki i kompetencje.

Artykuł 116. Dodatki rodzinne i ubezpieczenie z tytułu macierzyństwa.

116.1. Federacja przy wypełnianiu swych zadań uwzględnia potrzeby rodziny. Może wspierać środki podjęte dla ochrony rodziny.

116.2. Może ona wydawać przepisy o dodatkach rodzinnych i prowadzić federalną rodzinną kasę kompensacyjną.

116.3. Tworzy ona ubezpieczenie z tytułu macierzyństwa. Może także zobowiązać do składek osoby, które nie będą korzystały ze świadczeń ubezpieczeniowych.

116.4. Federacja może uznać przystąpienie do rodzinnej kasy kompensacyjnej i ubezpieczenia z tytułu macierzyństwa za powszechnie obowiązkowe lub dla poszczególnych grup ludności, a swoje świadczenia uzależnić od odpowiednich świadczeń kantonów.

Artykuł 117. Ubezpieczenie na wypadek choroby i wypadku przy pracy.

117.1. Federacja wydaje przepisy o ubezpieczeniu na wypadek choroby i wypadku przy pracy.

117.2. Może ona ubezpieczenie na wypadek choroby i wypadku przy pracy uznać za powszechnie obowiązkowe lub tylko dla poszczególnych grup ludności.

Artykuł 118. Ochrona zdrowia.

118.1. Federacja podejmuje w ramach swych kompetencji środki na rzecz ochrony zdrowia.

118.2. Wydaje ona przepisy o:

- a. obchodzeniu się z środkami żywnościowymi, lekarstwami, środkami odurzającymi, organicznymi, chemikaliami i przedmiotami, które mogą zagrażać zdrowiu;
- b. zwalczaniu zakaźnych, szeroko rozpowszechnionych lub złośliwych chorób ludzi i zwierząt;
- c. ochronie przed jonizującym napromieniowaniem.

Artykuł 119. Sztuczne zapładnianie i inżynieria genetyczna w odniesieniu do człowieka.

119.1. Człowiek jest chroniony przed nadużyciami sztucznego zapładniania i inżynierii genetycznej.

119.2. Federacja wydaje przepisy o obchodzeniu się z ludzkim nasieniem i materiałem genetycznym. Troszczy się przy tym o ochronę ludzkiej godności, osobowości i rodziny oraz przestrzega następujących zasad:

- a. wszelkie formy klonowania i ingerencji w materiał genetyczny ludzkich komórek i embrionów są niedopuszczalne;
- b. nie pochodzące od człowieka nasienie lub materiał genetyczny nie może być wprowadzany do ludzkiego nasienia lub z nim łączony;
- c. metody medyczne popieranego zapłodnienia mogą być stosowane tylko wtedy, gdy nie można inaczej usunąć bezpłodności lub niebezpieczeństwa przeniesienia ciężkiej choroby, jednakże nie w celu osiągnięcia w organizmie dziecka określonych właściwości lub w celu eksperymentów naukowych; zapłodnienie męskimi komórkami poza ciałem kobiety jest dozwolone tylko na warunkach określonych w ustawie; poza organizmem kobiety może być rozwinięte do stadium embrionu tylko tyle ludzkich komórek jajowych, ile może być natychmiast użyte do implantacji;
- d. ofiarowywanie embrionów i wszelkiego rodzaju zastępcze macierzyństwo są niedopuszczalne;
- e. nie może być uprawiany żaden handel ludzkimi komórkami i wytworami z embrionów;
- f. materiał genetyczny człowieka może być badany, rejestrowany lub ujawniany tylko wtedy, gdy zainteresowana osoba wyrazi na to zgodę lub gdy przewiduje to ustawa;
- g. każdy ma dostęp do danych o jego pochodzeniu.

Artykuł 120. Technologia genetyczna w odniesieniu do życia pozaludzkiego.

120.1. Człowiek i jego środowisko pozostaje pod ochroną przed nadużyciami inżynierii genetycznej.

120.2. Federacja wydaje przepisy o postępowaniu z nasieniem i materiałem genetycznym zwierząt, roślin i innych organizmów. Uwzględni przy tym godność stworzenia, jak i bezpieczeństwo człowieka, zwierząt i środowiska oraz chroni genetyczną różnorodność zwierząt i rodzajów roślin.

Oddział 9. Pobyt i osiedlanie się cudzoziemców.**Artykuł 121.**

121.1. Ustawodawstwo o wjeździe, wyjeździe, pobycie i osiedlaniu się cudzoziemców oraz zapewnianiu azylu należy do kompetencji Federacji.

121.2. Cudzoziemcy mogą być wydaleny ze Szwajcarii, jeżeli zagrażają bezpieczeństwu kraju.

Oddział 10. Prawo cywilne, prawo karne, metrologia.

Artykuł 122. Prawo cywilne.

122.1. Ustawodawstwo w dziedzinie prawa cywilnego należy do kompetencji Federacji.

122.2. W sprawie organizacji sądów, postępowania sądowego oraz orzekania w sprawach cywilnych właściwe są kantony.

122.3. Prawomocne wyroki sądowe w sprawach cywilnych są wykonalne w całej Szwajcarii.

Artykuł 123. Prawo karne.

123.1. Ustawodawstwo w dziedzinie prawa karnego należy do kompetencji Federacji.

123.2. Federacja może zapewnić kantonom subwencje na:

a. budowę zakładów;

b. poprawę wykonywania kar i środków zaradczych;

c. urzędnia, które realizują przedsięwzięcia wychowawcze wobec dzieci i młodzieży oraz młodocianych.

123.3. W sprawie organizacji sądów, postępowania sądowego oraz orzekania w sprawach karnych właściwe są kantony.

Artykuł 124. Pomoc ofiarom.

Federacja i kantony dbają, aby osoby, które na skutek czynu karalnego doznały uszczerbku na ciele, psychice lub zostały seksualnie pokrzywdzone, otrzymały pomoc i odpowiednie odszkodowanie, jeżeli w następstwie tego czynu popadły w trudności ekonomiczne.

Artykuł 125. Metrologia.

Ustawodawstwo w sprawach metrologii należy do kompetencji Federacji.

Rozdział 3. Ustrój finansowy.

Artykuł 126. Zarządzanie finansami.

126.1. Federacja zachowuje trwałą równowagę między swoimi wydatkami i dochodami.

126.2. Unika ona jakiegokolwiek niedoboru w swoim bilansie, uwzględnia przy tym sytuację gospodarczą.

Artykuł 127. Zasady opodatkowania.

127.1. Ogólne zasady kształtowania podatków, zwłaszcza krąg podatników, przedmiot podatku i jego wymiar, podlegają określeniu w ustawie.

127.2. Na ile pozwala na to rodzaj podatku, należy przy tym przestrzegać w szczególności zasady powszechności i równości opodatkowania oraz zasady opodatkowania według wydajności ekonomicznej.

127.3. Zabronione jest podwójne opodatkowanie między kantonami. Federacja podejmuje niezbędne środki.

Artykuł 128. Podatki bezpośrednie.

128.1. Federacja może pobierać bezpośredni podatek:

a. najwyżej 11,5% od dochodów osób fizycznych;

b. najwyżej 9,8% od czystego zysku osób prawnych;

c. najwyżej 0,825 promila od kapitału i rezerw osób prawnych.

128.2. Przy ustalaniu taryf Federacja uwzględnia obciążenie kantonów i gmin podatkami bezpośrednimi.

128.3. Przy podatku dochodowym osób fizycznych równoważy się okresowo skutki ochłodzenia koniunktury.

128.4. Podatki są wymierzone i pobierane przez kantony. Z przychodu brutto z podatku trzy dziesiąte przypadają kantonom; z tego co najmniej jedna szóstka zostaje użyta na wyrównanie finansowe między kantonami.

Artykuł 129. Harmonizowanie podatków.

129.1. Federacja ustala zasady harmonizowania podatków bezpośrednich przez Federację, kantony i gminy; bierze przy tym pod uwagę dążenia kantonów do ich harmonizowania.

129.2. Harmonizowanie rozciąga się na obowiązek podatkowy, przedmiot i okresowy wymiar podatków, postępowanie i prawo karne podatkowe. Od harmonizowania są wyłączone w szczególności taryfy podatkowe, stawki podatkowe i należności wolne od podatku.

129.3. Federacja może wydawać przepisy zapobiegające nieuzasadnionym przywilejom podatkowym.

Artykuł 130. Podatek od wartości dodanej.

130.1. Federacja może pobierać od towarów i usług, łącznie ze zużyciem na potrzeby własne, jak i na import, podatek od wartości dodanej w maksymalnej stawce 6,5%.

130.2. 5% od dochodów z podatku będzie przeznaczony na środki dla odciążenia podatników o niższych dochodach.

130.3. Jeżeli z powodu wzrostu struktury wieku nie uda się zapewnić finansowania ubezpieczeń na starość, dla wdów i sierot oraz z powodu inwalidztwa, stawka podatku od wartości dodanej może być podniesiona maksymalnie o jeden punkt procentowy.

Artykuł 131. Szczególne podatki konsumpcyjne.

131.1. Federacja może pobierać szczególne podatki konsumpcyjne od:

a. tytoniu i wyrobów tytoniowych;

b. wyrobów spirytusowych;

c. piwa;

d. samochodów i ich części składowych;

e. ropy, innych olejów mineralnych, gazu ziemnego i produktów uzyskanych z jego przetworzenia oraz materiałów pędnych.

131.2. Może ona pobierać dopłatę do podatku konsumpcyjnego od materiałów pędnych.

131.3. Kantony otrzymują 10% czystego dochodu z podatku od wyrobów spirytusowych. Środki te należy użyć do zwalczania przyczyn i następstw uzależnienia.

Artykuł 132. Podatek pobierany w formie znaczków skarbowych i podatek rozliczeniowy.

132.1. Federacja może pobierać podatki w formie znaczków skarbowych od papierów wartościowych, pokwitowań premii ubezpieczeniowych i od innych świadectw obrotu handlowego; wyłączony od podatku skarbowego jest obrót nieruchomościami rolnymi i obrót hipoteczny.

132.2. Federacja może pobierać podatek rozliczeniowy z dochodu od kapitału, od wygranych na loterii i od ubezpieczeń.

Artykuł 133. Cła.

Ustawodawstwo w sprawach cel i innych opłat od obrotu towarami przekraczającymi granicę należy do kompetencji Federacji.

Artykuł 134. Wyłączenie kantonalnego i komunalnego opodatkowania.

Kantony i gminy nie mogą obciążać podatkiem tego samego rodzaju przedmiotu, który ustawodawstwo federalne oznaczy jako przedmiot podatku od wartości dodanej, szczególnych podatków konsumpcyjnych, podatku pobieranego w formie znaczków skarbowych i podatku rozliczeniowego lub uzna za wolne od podatku.

Artykuł 135. Wyrównanie finansowe.

135.1. Federacja wspiera wyrównanie finansowe między kantonami.

135.2. Przy zapewnieniu świadczeń federalnych uwzględni ona zdolność finansową kantonów i regionów górskich.

WŁADZA USTAWODAWCZA, WYKONAWCZA I SĄDOWNICZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM KONFEDERACJI SZWAJCARSKIEJ

* * *

Tytuł 4 Konstytucji - Naród i Kantony*

Rozdział 1. Postanowienia ogólne.

Artykuł 136. Prawa polityczne.

136.1. Prawa polityczne w sprawach federalnych przysługują wszystkim Szwajcarom, którzy ukończyli 18 rok życia i nie są ubezwłasnowolnieni z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego. Wszyscy mają równe prawa polityczne i obowiązki.

136.2. Mogą oni brać udział w wyborach do Rady Narodowej i w głosowaniach federalnych, jak również mogą podejmować i podpisywać inicjatywy ludowe i referenda w sprawach federalnych.

Artykuł 137. Partie polityczne.

Partie polityczne współdziałają w kształtowaniu poglądów i woli narodu.

Rozdział 2. Inicjatywa i referendum.

Artykuł 138. Inicjatywa ludowa w sprawie całkowitej zmiany Konstytucji Federalnej.

138.1. 100.000 uprawnionych do głosowania może zaproponować całkowitą zmianę Konstytucji Federalnej.

138.2. Żądanie to jest przedstawiane narodowi pod głosowanie.

Artykuł 139. Inicjatywa ludowa w sprawie częściowej zmiany Konstytucji Federalnej.

139.1. 100.000 uprawnionych do głosowania może żądać częściowej zmiany Konstytucji Federalnej.

139.2. Inicjatywa ludowa w sprawie częściowej zmiany Konstytucji Federalnej może mieć formę propozycji o ogólnym charakterze lub zredagowanego projektu.

139.3. Jeżeli inicjatywa narusza jedność formy, jedność materii lub bezwzględnie obowiązujące postanowienia prawa międzynarodowego, Zgromadzenie Federalne uznaje ją za całkowicie lub częściowo nieważną.

139.4. Jeżeli Zgromadzenie Federalne zgadza się z inicjatywą w formie propozycji o ogólnym charakterze, opracowuje częściową zmianę w duchu tej inicjatywy i przedstawia ją narodowi i kantonom pod głosowanie. Jeżeli odrzuca inicjatywę, przedstawia ją narodowi pod głosowanie; naród rozstrzyga, czy inicjatywie należy nadać bieg. Jeżeli naród zgodzi się z inicjatywą, Zgromadzenie Federalne opracowuje odpowiedni projekt.

139.5. Inicjatywa w formie opracowanego projektu zostaje przedstawiona narodowi i kantonom pod głosowanie. Zgromadzenie Federalne zaleca przyjęcie inicjatywy lub jej odrzucenie. Jeżeli zaleca dorzucenie, może przedstawić projekt przeciwny.

* Źródło: *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom...*, „Bundesbeschluss über eine neue Bundesverfassung vom 18. dezember-1998”; przekład, w: *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r.*, oprac. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 2000.

139.6. Naród i kantony głosują równocześnie nad inicjatywą i projektem przeciwnym. Uprawnieni do głosowania mogą udzielić poparcia obu propozycjom. Mogą też podać, której propozycji należy dać pierwszeństwo w przypadku, gdy obie zostaną przyjęte; jeżeli jedna propozycja uzyskuje większość w głosowaniu ludowym a druga więcej głosów kantonów, żadna z nich nie wchodzi w życie.

Artykuł 140. Referendum obligatoryjne.

140.1. Narodowi i kantonom przedstawia się pod głosowanie:

- a. zmiany Konstytucji Federalnej;
- b. przystąpienie do organizacji zbiorowego bezpieczeństwa lub do wspólnot ponadnarodowych;
- c. ustawy federalne uznane za pilne, które nie mają podstaw konstytucyjnych i których czas obowiązywania przekracza jeden rok; te ustawy federalne muszą być w ciągu roku po przyjęciu przez Zgromadzenie Federalne przedstawione pod głosowanie.

140.2. Narodowi przedstawia się pod głosowanie:

- a. inicjatywy ludowe w sprawie całkowitej zmiany Konstytucji Federalnej;
- b. inicjatywy ludowe w sprawie częściowej zmiany Konstytucji Federalnej w formie propozycji o ogólnym charakterze, która została odrzucona przez Zgromadzenie Federalne.
- c. pytanie, czy należy przeprowadzić całkowitą zmianę Konstytucji Federalnej w razie niejednomyslności obu izb.

Artykuł 141. Referendum fakultatywne.

141.1. Na żądanie 50.000 uprawnionych do głosowania lub ośmiu kantonów przedstawia się narodowi pod głosowanie:

- a. ustawy federalne;
- b. ustawy federalne uznane za pilne, których czas obowiązywania przekracza rok;
- c. uchwały federalne, o ile przewiduje to konstytucja lub ustawa;
- d. umowy międzynarodowe, które:
 - są bezterminowe i nie przewidują wypowiedzenia;
 - przewidują przystąpienie do organizacji międzynarodowych;
 - wprowadzają wielostronne ujednoczenie prawa.

141.2. Zgromadzenie Federalne może poddać inne umowy międzynarodowe pod referendum fakultatywne.

Artykuł 142. Wymagane większości.

142.1. Projekty przedstawione narodowi pod głosowanie zostają przyjęte, jeżeli wypowie się za tym większość głosujących.

142.2. Projekty przedstawione narodowi i kantonom pod głosowanie zostają przyjęte, jeżeli za tym wypowie się większość głosujących i większość kantonów.

142.3. Wynik głosowania ludowego w kantonie oznacza głos tego kantonu.

142.4. Kantony Obwalden, Nidwalden, Bazylea-miasto, Bazylea-okolica, Appenzell-Ausserrhoden i Appenzell-Innerrhoden mają po połowie głosu.

Tytuł 5 Konstytucji - Władze federalne*

Rozdział 1. Postanowienia ogólne.

Artykuł 143. Wybieralność.

Prawo wybieralności do Rady Narodowej, do Rady Federalnej i do Sądu Federalnego mają wszyscy uprawnieni do głosowania.

Artykuł 144. Niepołączalność.

144.1. Członkowie Rady Narodowej, Rady Kantonów, Rady Federalnej oraz sędziowie Sądu Federalnego nie mogą równocześnie wchodzić w skład żadnego innego organu.

144.2. Członkowie Rady Federalnej i sędziowie Sądu Federalnego zatrudnieni w pełnym wymiarze nie mogą piastować żadnego innego urzędu w Federacji lub kantonie i nie mogą wykonywać żadnej innej działalności zarobkowej.

144.3. Ustawa może przewidywać dalsze przypadki niepołączalności.

Artykuł 145. Kadencja.

Członkowie Rady Narodowej i Rady Federalnej oraz kanclerz federalny są wybierani na cztery lata. Kadencja sędziów Sądu Federalnego wynosi sześć lat.

Artykuł 146. Odpowiedzialność państwa.

Federacja odpowiada za szkody, które jej organy bezprawnie wyrządziły podczas wykonywania swoich czynności urzędowych.

Artykuł 147. Procedura konsultacyjna.

Przy przygotowywaniu ważniejszych aktów normatywnych i innych projektów o dużej doniosłości oraz ważniejszych umów międzynarodowych zaprasza się do zajęcia stanowiska kantony, partie polityczne oraz zainteresowane środowiska.

Rozdział 2. Zgromadzenie Federalne.

Oddział 1. Organizacja.

Artykuł 148. Pozycja prawna.

148.1. Zgromadzenie Federalne, z zastrzeżeniem praw narodu i kantonów, sprawuje najwyższą władzę w Federacji.

148.2. Zgromadzenie Federalne składa się z dwóch izb, Rady Narodowej i Rady Kantonów; obie izby są równorzędne.

Artykuł 149. Skład i wybory Rady Narodowej.

149.1. Rada Narodowa składa się z 200 deputowanych narodu.

149.2. Deputowanych wybiera naród w wyborach bezpośrednich na zasadzie proporcjonalności. Co cztery lata cały skład ulega odnowieniu.

149.3. Każdy kanton tworzy okręg wyborczy.

149.4. Mandaty są rozdzielone na kantony według liczby ludności. Każdy kanton ma co najmniej jeden mandat.

* Źródło: *Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom...*, „Bundesbeschluss über eine neue Bundesverfassung vom 18. dezember 1998”; przekład, w: *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r.*, oprac. Z. Czeszejko-Sochacki, Warszawa 2000.

Artykuł 150. Skład i wybory Rady Kantonów.

150.1. Rada Kantonów składa się z 46 deputowanych kantonów.

150.2. Kantony Obwalden, Nidwalden, Bazylea-miasto, Bazylea-okręg, Appenzell-Ausserrhoden i Appenzell-Innerrhoden wybierają po jednym deputowanym; pozostałe kantony wybierają po dwóch deputowanych.

150.3. kantony regulują tryb wyboru ich deputowanych do Rady Kantonów.

Artykuł 151. Sesje.

151.1. Rady zbierają się regularnie na sesjach. Ustawa określa zwoływanie sesji.

151.2. Jedna czwarta deputowanych do izby lub Rada Federalna mogą żądać zwołania izb na sesję nadzwyczajną.

Artykuł 152. Przewodnictwo.

Każda rada wybiera ze swego grona na okres jednego roku przewodniczącego i pierwszego wiceprzewodniczącego oraz drugiego wiceprzewodniczącego. Ponowny wybór na kolejny rok jest wykluczony.

Artykuł 153. Komisje parlamentarne.

153.1. Każda rada wyznacza ze swego grona komisje.

153.2. Ustawa może przewidywać wspólne komisje.

153.3. Ustawa może przekazać komisjom poszczególne kompetencje o ile nie mają one prawotwórczego charakteru.

153.4. Komisjom przy wypełnianiu ich zadań przysługuje prawo do informacji, prawo wglądu i uprawnienia śledcze. Ich zakres określa ustawa.

Artykuł 154. Frakcje.

Członkowie Zgromadzenia Federalnego mogą tworzyć frakcje.

Artykuł 155. Służby parlamentarne.

Zgromadzenie Federalne zarządza służbami parlamentarnymi. Może ono wzywać do pomocy służby administracji federalnej. Szczegóły określa ustawa.

Oddział 2. Postępowanie.**Artykuł 156.** Oddzielne obrady.

156.1. Rada Narodowa i Rada Kantonów obradują oddzielnie.

156.2. Dla uchwał Zgromadzenia Federalnego konieczna jest zgoda obu rad.

Artykuł 157. Wspólne obrady.

157.1. Rada Narodowa i Rada Kantonów obradują wspólnie jako Zjednoczone Zgromadzenie Federalne pod przewodnictwem przewodniczącego Rady Narodowej, aby:

- a. przeprowadzić wybory;
- b. rozstrzygać spory kompetencyjne między najwyższymi organami federalnymi;
- c. stosować prawo łaski.

157.2. Zjednoczone Zgromadzenie Federalne zbiera się poza tym w szczególnych okolicznościach i dla przyjęcia oświadczeń Rady Federalnej.

Artykuł 158. Jawność posiedzeń.

Posiedzenia rad są jawne. Ustawa może przewidzieć wyjątki.

Artykuł 159. Zdolność do prowadzenia obrad i wymagana większość.

159.1. Rady mogą ważnie obradować, jeżeli obecna jest większość ich członków.

159.2. W obydwu radach i w Zjednoczonym Zgromadzeniu Federalnym rozstrzyga większość głosujących.

159.3. Zgody większości członków każdej z rad wymaga jednak:

a. uznanie ustaw federalnych za pilne;

b. przyjęcie uchwały o subwencjach oraz zobowiązaniach kredytowych i wysokości płatności pociągających za sobą nowe jednorazowe wydatki o wysokości ponad 20 mln. franków lub nowe okresowe wydatki o ponad 2 mln. franków.

159.4. Zgromadzenie Federalne może, w drodze rozporządzenia, dostosować te limity do wzrostu cen.

Artykuł 160. Prawo inicjatywy i zgłaszania wniosków.

160.1. Każdemu członkowi rady, każdej frakcji, każdej komisji parlamentarnej i każdemu kantonowi przysługuje prawo przedstawiania inicjatyw Zgromadzeniu Federalnemu.

160.2. Członkowie rad i Rada Federalna mają prawo zgłaszania wniosków w sprawach będących przedmiotem obrad.

Artykuł 161. Zakaz mandatu imperatywnego.

161.1. Członkowie Zgromadzenia Federalnego głosują bez instrukcji.

161.2. Ujawniają oni swoje związki z grupami interesów.

Artykuł 162. Immunitet.

162.1. Członkowie Zgromadzenia Federalnego i Rady Federalnej oraz kanclerz federalny nie mogą być pociągnięci do odpowiedzialności prawnej za swoje wypowiedzi w radach i w ich organach.

162.2. Ustawa może przewidywać dalsze rodzaje immunitetu i rozszerzyć go na dalsze osoby.

Oddział 3. Kompetencje.**Artykuł 163.** Forma aktów wydanych przez Zgromadzenie Federalne.

163.1. Zgromadzenie Federalne wydaje akty prawotwórcze w formie ustaw federalnych lub rozporządzeń.

163.2. Pozostałe akty są wydawane w formie uchwały federalnej; uchwałę federalną, która nie podlega referendum, oznacza się jako zwykłą uchwałę federalną.

Artykuł 164. Ustawodawstwo.

164.1. Wszystkie ważne przepisy ustanawiające prawo należy wydawać w formie ustawy federalnej. Do tej kategorii należą w szczególności przepisy podstawowe dotyczące:

a. wykonywania praw politycznych;

b. ograniczenia praw konstytucyjnych;

c. praw i obowiązków osób;

d. kręgu zobowiązanych do płacenia podatków oraz przedmiotu i wymiaru podatków;

- e. zadań i świadczeń Federacji;
- f. obowiązków kantonów w zakresie wdrażania i wykonywania prawa federalnego;
- g. organizacji i postępowania przed władzami federalnymi.

164.2. Kompetencje prawotwórcze mogą być przekazane na podstawie ustawy federalnej, o ile nie jest to wykluczone przez Konstytucję Federalną.

Artykuł 165. Ustawodawstwo w sprawach pilnych.

165.1. Ustawa federalna, której wejście w życie nie cierpi zwłoki, może być większością głosów każdej rady uznana za pilną i wprowadzona natychmiast w życie. Należy określić termin jej obowiązywania.

165.2. W przypadku zgłoszenia żądania poddania pod referendum ustawy federalnej uznanej za pilną, traci ona moc prawną po roku od jej przyjęcia przez Zgromadzenie Federalne, jeżeli w tym czasie nie zostanie przyjęta przez naród.

165.3. Ustawa federalna uznana za pilną, która nie ma podstawy w Konstytucji, traci moc po roku od jej przyjęcia przez Zgromadzenie Federalne, jeżeli w tym czasie nie zostanie przyjęta przez naród i kantony. Należy określić termin, do którego obowiązuje.

165.4. Ustawa federalna uznana za pilną, która nie zostanie przyjęta w referendum, nie może zostać ponowiona.

Artykuł 166. Stosunki z zagranicą i umowy międzynarodowe.

166.1. Zgromadzenie Federalne uczestniczy w kształtowaniu polityki zagranicznej i nadzoruje stosunki z zagranicą.

166.2. Wyraża ono zgodę na umowy międzynarodowe; wyłączone są umowy, dla których zawarcia właściwa jest Rada Federalna, na podstawie ustawy lub umowy międzynarodowej.

Artykuł 167. Finanse.

Zgromadzenie Federalne uchwała wydatki Federacji, ustala preliminarz i zatwierdza sprawozdanie finansowe państwa.

Artykuł 168. Wybory.

168.1. Zgromadzenie Federalne wybiera członków Rady Federalnej, Kanclerza Federalnego, sędziów Sądu Federalnego i generała.

168.2. Ustawa może upoważnić Zgromadzenie Federalne do przeprowadzenia lub zatwierdzenia innych wyborów.

Artykuł 169. Zwierzchni nadzór.

169.1. Zgromadzenie Federalne wykonuje zwierzchni nadzór nad Radą Federalną i administracją federalną, sądami federalnymi i innymi podmiotami, którym powierzono realizację zadań Federacji.

169.2. Wobec przewidzianych przez ustawę specjalnych przedstawicieli komisji nadzorujących nie skutkuje żaden obowiązek dochowania tajemnicy.

Artykuł 170. Badanie skuteczności.

Zgromadzenie Federalne troszczy się o badanie skuteczności środków podejmowanych przez Federację.

Artykuł 171. Zlecenia dla Rady Federalnej.

Zgromadzenie Federalne może zlecać zadania Radzie Federalnej. Ustawa określi szczegóły, a zwłaszcza środki, za pomocą których Zgromadzenie Federalne może wpływać na sprawy z zakresu właściwości Rady Federalnej.

Artykuł 172. Stosunki między Federacją a kantonami.

172.1. Zgromadzenie Federalne sprawuje pieczę nad stosunkami między Federacją a kantonami.

172.2. Udziela ono gwarancji dla konstytucji kantonów.

172.3. Wyraża ono zgodę na zawarcie przez kantony umów między sobą i z zagranicą, jeżeli Rada Federalna lub inny kanton wniesie sprzeciw.

Artykuł 173. Dalsze zadania i uprawnienia.

173.1. Zgromadzenie Federalne ma ponadto następujące zadania i uprawnienia:

- a. podejmuje środki dla ochrony bezpieczeństwa zewnętrznego, niezawisłości i neutralności Szwajcarii;
- b. podejmuje środki dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego;
- c. jeżeli wymagają tego sytuacje nadzwyczajne, dla realizacji zadań wymienionych w pkt. a i b może wydawać rozporządzenia lub zwykłe uchwały federalne;
- d. zarządza pełnienie służby czynnej i mobilizuje w tym celu armię lub jej część;
- e. podejmuje środki na realizację prawa federalnego;
- f. rozstrzyga o ważności inicjatyw ludowych, które doszły do skutku;
- g. współdziała w planowaniu ważnych czynności państwa;
- h. rozstrzyga o aktach indywidualnych, o ile federalna ustawa wyraźnie to przewiduje;
- i. rozstrzyga konflikty kompetencyjne między naczelnymi organami federalnymi;
- k. rozstrzyga w sprawach ułaskawień i amnestii.

173.2. Zgromadzenie Federalne zajmuje się poza tym sprawami, które należą do kompetencji Federacji i nie zostały przekazane innym organom.

173.3. Ustawa może przekazać Zgromadzeniu Federalnemu dalsze zadania i uprawnienia.

Rozdział 3. Rada Federalna i administracja federacyjna.**Oddział 1.** Organizacja i postępowanie.**Artykuł 174.** Rada Federalna.

Rada Federalna jest najwyższą władzą rządzącą i wykonawczą Federacji.

Artykuł 175. Skład i wybory.

175.1. Rada Federalna składa się z siedmiu członków.

175.2. Członków Rady Federalnej wybiera Zgromadzenie Federalne po każdym całkowitym odnowieniu Rady Narodowej.

175.2. Z jednego kantonu nie może być wybrany więcej niż jeden członek Rady Federalnej.

Artykuł 176. Przewodnictwo.

176.1. Prezydent Federacji przewodniczy Radzie Federalnej.

176.2. Prezydenta Federacji oraz wiceprezydenta Federacji wybiera Zgromadzenie Federalne spośród członków Rady Federalnej na okres jednego roku.

176.3. Wykluczony jest ponowny wybór na kolejny rok. Prezydent Federacji nie może być wybrany na wiceprezydenta na kolejny rok.

Artykuł 177. Zasada kolegialności i departamentalności.

177.1. Rada Federalna decyduje kolegialnie.

177.2. Sprawy Rady Federalnej w celu ich przygotowania i wykonania rozdziela się według departamentów na poszczególnych jej członków.

177.3. Departamentem i podległym im jednostkom administracyjnym przekazuje się sprawy do samodzielnego załatwienia; muszą być przy tym zagwarantowane odwoławcze środki prawne.

Artykuł 178. Administracja federalna.

178.1. Rada Federalna kieruje administracją federalną. Dba o odpowiednią organizację i celową realizację zadań.

178.2. Administracja federalna dzieli się na departamenty; każdym departamentem kieruje członek Rady Federalnej.

178.3. Zadania administracji mogą być na podstawie ustawy przenoszone na organizacje i osoby prawa publicznego lub prywatnego spoza administracji federalnej.

Artykuł 179. Kancelaria Federalna.

Kancelaria Federalna jest ogólną placówką sztabową Rady Federalnej. Jest ona kierowana przez Kanclerza Federalnego.

Oddział 2. Kompetencje.

Artykuł 180. Polityka rządu.

180.1. Rada Federalna określa cele i środki swojej polityki rządowej. Planuje i koordynuje działalność państwową.

180.2. Obszernie i w odpowiednim czasie informuje ona opinię publiczną o swojej działalności, o ile przeważające interesy publiczne lub prywatne nie stoją temu na przeszkodzie.

Artykuł 181. Prawo inicjatywy.

Rada Federalna przedstawia Zgromadzeniu Federalnemu projekty aktów normatywnych.

Artykuł 182. Stanowienie prawa i wykonywanie.

182.1. Rada Federalna wydaje przepisy stanowiące prawo w formie rozporządzeń, o ile jest do tego upoważniona przez Konstytucję lub ustawę.

182. Zajmuje się ona wykonywaniem ustaw, uchwał Zgromadzenia Federalnego oraz wyroków organów sądowych Federacji.

Artykuł 183. Finanse.

183.1. Rada Federalna opracowuje plan finansowy, projektuje preliminarz i sporządza sprawozdanie rachunkowe państwa.

183.2. Dba ona o zgodne z przepisami wykonywanie budżetu.

Artykuł 184. Stosunki z zagranicą.

184.1. Rada Federalna zajmuje się sprawami zagranicznymi z zachowaniem prawa współdziałania Zgromadzenia Federalnego; reprezentuje Szwajcarię na zewnątrz.

184.2. Podpisuje umowy i je ratyfikuje. Przedstawia je Zgromadzeniu Federalnemu dla wyrażenia zgody.

184.3. O ile obrona interesów kraju tego wymaga, Rada Federalna może wydawać rozporządzenia i zarządzenia. Rozporządzenia wymagają określenia terminu ich obowiązywania.

Artykuł 185. Bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne.

185.1. Rada Federalna podejmuje środki dla zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego, niezawisłości i neutralności Szwajcarii.

185.2. Podejmuje ona środki dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego.

185.3. Może ona, bezpośrednio opierając się na tym przepisie, wydawać rozporządzenia i zarządzenia dla zapobieżenia występującym lub bezpośrednio grożącym poważnym zakłóceniom porządku publicznego albo bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu. Tego rodzaju rozporządzenia wymagają określenia terminu ich obowiązywania.

185.4. W pilnych przypadkach może ona ogłaszać mobilizacje armii. Jeżeli mobilizacja dotyczy więcej niż 4.000 żołnierzy do pełnienia służby czynnej lub powołanie trwa dłużej niż trzy tygodnie, należy bezzwłocznie zwołać Zgromadzenie Federalne.

Artykuł 186. Stosunki między Federacją i kantonami.

186.1. Rada Federalna troszczy się o pielęgnowanie stosunków Federacji z kantonami i współpracuje z nimi.

186.2. Zatwierdza ona akty normatywne kantonów, których wprowadzenia wymaga prawo federalne.

186.3. Może ona zgłaszać sprzeciw wobec umów między kantonami lub kantonów z zagranicą.

186.4. Czuwa ona nad przestrzeganiem prawa federalnego, jak i konstytucji kantonów oraz umów kantonów i podejmuje niezbędne środki.

Artykuł 187. Dalsze zadania i uprawnienia.

187.2. Rada Federalna ma ponadto następujące zadania i uprawnienia:

- a. nadzoruje administrację federalną i inne podmioty wykonujące zadania Federacji;
- b. składa regularnie Zgromadzeniu Federalnemu sprawozdanie ze swoich czynności oraz o stanie państwa;
- c. przeprowadza czynności związane z powołaniem lub wyborami, jeżeli nie przysługują to innym organom;
- d. rozpatruje skargi, o ile przewiduje to ustawa.

187.2. Ustawa może powierzyć Radzie Federalnej dalsze zadania i uprawnienia.

Rozdział 4. Sąd Federalny.

Artykuł 188. Pozycja prawna.

188.1. Sąd Federalny jest najwyższą władzą wymiaru sprawiedliwości Federacji.

188.2. Ustawa określa organizację i postępowanie.

188.3. Sąd Federalny powołuje swoją administrację.

188.4. Przy wyborze sędziów Sądu Federalnego Zgromadzenie Federalne uwzględni reprezentację języków urzędowych.

Artykuł 189. Sądownictwo konstytucyjne.**189.1.** Sąd Federalny rozpoznaje:

- a. skargi na naruszenie praw konstytucyjnych;
- b. skargi na naruszenie autonomii gmin i innych gwarancji kantonów na korzyść korporacji prawa publicznego;
- c. skargi na naruszenie umów międzynarodowych lub umów kantonów;
- d. publicznoprawne spory między Federacją a kantonami lub między kantonami.

189.2. Ustawa może przekazać innym władzom federalnym rozstrzyganie określonych spraw.

Artykuł 190. Sądownictwo cywilne, karne i administracyjne.

190.1. Ustawa określa właściwość Sądu Federalnego w sprawach cywilnych, karnych i administracyjnych oraz w innych dziedzinach prawa.

190.2. Kantony mogą przekazać Sądowi Federalnemu, za zgodą Zgromadzenia Federalnego, rozstrzyganie sporów z zakresu kantonalnego prawa administracyjnego.

Artykuł 191. Miarodajne prawo.

Ustawy federalne i prawo międzynarodowe są miarodajne dla Sądu Federalnego oraz innych władz stosujących prawo.

WŁADZA USTAWODAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM KRÓLESTWA SZWECJI

* * *

Rozdział 3 Konstytucji - Riksdag^{*}

1. Riksdag jest powoływany w wolnych, bezpośrednich wyborach w głosowaniu tajnym. W wyborach głosuje się na partię z możliwością dla wyborcy oddania głosu na osoby.

Riksdag składa się z jednej izby liczącej trzystu czterdziestu dziewięciu deputowanych. Deputowani mają zastępców.

2. Prawo głosowania w wyborach do Riksdagu przysługuje obywatelowi szwedzkiemu, który kiedykolwiek zamieszkiwał na terenie Królestwa. Osobie, która nie ukończyła osiemnastego roku życia w dniu wyborów nie przysługuje prawo głosowania.

Prawo głosowania określa się na podstawie spisu wyborców sporządzonego przed wyborami.

3. Wybory zwyczajne do Riksdagu przeprowadza się co cztery lata.

4. Rząd może zarządzić wybory nadzwyczajne między wyborami zwyczajnymi. Wybory nadzwyczajne przeprowadza się w terminie trzech miesięcy od daty ich zarządzenia.

Po wyborach do Riksdagu, Rząd nie ma prawa zarządzić wyborów nadzwyczajnych przez okres trzech miesięcy od daty pierwszego posiedzenia nowo wybranego Riksdagu. Ponadto Rząd nie może zarządzić wyborów nadzwyczajnych po formalnym podaniu się do dymisji, w czasie pełnienia obowiązków w oczekiwaniu na utworzenie nowego Rządu.

Przepisy dotyczące wyborów nadzwyczajnych znajdują się w rozdz. 6.3.

5. Nowo wybrany Riksdag zbiera się na pierwsze posiedzenie piętnastego dnia po dniu wyborów, jednak nie wcześniej niż czwartego dnia po ogłoszeniu wyniku wyborów.

Wybór jest ważny przez okres od pierwszego posiedzenia nowo wybranego Riksdagu do pierwszego posiedzenia następnego Riksdagu. Okres ten jest kadencją Riksdagu.

6. W celu przeprowadzenia wyborów do Riksdagu, Królestwo dzielone jest na okręgi wyborcze.

Mandaty w Riksdagu obejmują trzysta dziesięć mandatów stałych w okręgach wyborczych i trzydzieści dziewięć mandatów wyrównawczych.

Mandaty stałe w okręgach wyborczych dzielone są między okręgi na podstawie stosunku liczby uprawnionych do głosowania w każdym z okręgów wyborczych do liczby uprawnionych do głosowania w całym Królestwie. Podział ustala się co cztery lata.

7. Mandaty rozdzielane są między partie. Za partię uważa się stowarzyszenie lub grupę wyborców, które występuje w wyborach pod odrębnym oznaczeniem.

^{*} Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

Tylko partia, która otrzymała co najmniej cztery procent głosów w całym Królestwie jest uprawniona do udziału w rozdziale mandatów. Partia, która otrzymała mniej głosów bierze udział w podziale mandatów w tym okręgu wyborczym, w którym otrzymała co najmniej dwanaście procent głosów.

8. Mandaty stałe w okręgach wyborczych rozdzielane są w okręgu wyborczym proporcjonalnie między partie na podstawie wyników wyborczych w okręgu.

Mandaty wyrównawcze rozdzielane są między partie w ten sposób, że podział wszystkich mandatów w Riksdagu, z wyjątkiem mandatów stałych w okręgach wyborczych, które przypadły partii z ilością głosów mniejszą niż cztery procent, jest proporcjonalny do liczby głosów oddanych na partie biorące udział w podziale. W przypadku gdy partia przy podziale mandatów stałych w okręgach wyborczych otrzymała więcej mandatów niż wynika to z zasady proporcjonalnej reprezentacji w Riksdagu, należy tę partię i jej mandaty pominąć przy rozdziale mandatów wyrównawczych. Po podziale mandatów wyrównawczych między partie, są one przekazywane do poszczególnych okręgów wyborczych.

Przy podziale mandatów między partie stosuje się metodę ciągu liczb nieparzystych z pierwszym dzielnikiem wynoszącym 1,4.

9. Każdy mandat przydzielony partii jest obsadzany przez jednego deputowanego oraz przez jednego lub więcej zastępców.

10. Tylko osoba posiadająca czynne prawo wyborcze może zostać deputowanym do Riksdagu lub zastępcą deputowanego.

11. Wybór do Riksdagu może być zaskarżony do powołanego przez Riksdag Komitetu Weryfikacji Wyborów. Deputowany wykonuje swoje obowiązki niezależnie od zaskarżenia wyboru. W przypadku unieważnienia wyboru, nowy deputowany rozpoczyna działalność od momentu ogłoszenia unieważnienia. Przepisy powyższe stosuje się odpowiednio do zastępcy.

W skład Komitetu Weryfikacji Wyborów wchodzi: przewodniczący, który jest lub był sędzią, nie będący obecnie deputowanym oraz sześciu pozostałych członków. Członkowie wybierani są po każdym wyborach zwyczajnych po ich uprawomocnieniu się, na okres do nowych wyborów członków Komisji. Przewodniczący wybierany jest odrębnie. Decyzje Komitetu są niezaskarżalne.

12. Dalsze postanowienia dotyczące zagadnień uregulowanych w art. 2-11 oraz regulacja instytucji zastępcy deputowanego znajdują się w ordynacji wyborczej lub w innych ustawach.

Rozdział 4 Konstytucji - Porządek pracy w Riksdagu*

1. Riksdag zbiera się corocznie na sesji. Sesja odbywa się w Sztokholmie, o ile Riksdag lub jego Przewodniczący nie zdecydują inaczej, ze względu na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa lub wolności obrad.

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

2. Spośród deputowanych Riksdagu wybierani są na każdą kadencję Przewodniczący oraz pierwszy, drugi i trzeci jego zastępca.

3. Rząd i każdy deputowany do Riksdagu, zgodnie z przepisami określonymi bardziej szczegółowo w Akcie o Riksdagu, ma prawo przedkładać propozycje dotyczące wszelkich spraw, jakie może rozpatrywać Riksdag, o ile nic innego nie wynika z Aktu o Formie Rządu.

Riksdag wybiera ze swego składu komisje, a wśród nich Komisję Konstytucyjną oraz Komisję Finansową, zgodnie z postanowieniami Aktu o Riksdagu. Propozycje, przedkładane przez Rząd lub deputowanego do Riksdagu, przygotowywane są wstępnie przez komisje przed ich rozpatrzeniem przez Riksdag, o ile nic innego nie wynika z Aktu o Formie Rządu.

4. W przypadku rozstrzygania spraw przez Izbę, każdy deputowany do Riksdagu i każdy członek Rządu jest uprawniony do wyrażenia swej opinii zgodnie z przepisami określonymi bardziej szczegółowo w Akcie o Riksdagu. Postanowienia dotyczące przeszkód zawarte są w Akcie o Riksdagu.

5. W głosowaniu w Riksdagu decyzje zapadają większością głosów obecnych deputowanych, jeżeli nic innego nie wynika z Aktu o Formie Rządu lub z Aktu o Riksdagu. Przypadki równej liczby głosów rozstrzygają odpowiednie przepisy Aktu o Riksdagu.

6. Deputowany do Riksdagu lub jego zastępca mają prawo pełnić swoje obowiązki bez przeszkód wynikających z ich pracy zawodowej lub z innych przyczyn.

7. Deputowany do Riksdagu lub jego zastępca nie mogą zaprzestać pełnienia swoich obowiązków bez zgody Riksdagu.

W uzasadnionym przypadku, Komitet Weryfikacji Wyborów powinien z urzędu dokonać kontroli, czy wybrana osoba posiada bierne prawo wyborcze, zgodnie z rozdz. 3.10. Osoba nie posiadająca tego prawa powinna zostać odsunięta od wykonywania obowiązków deputowanego.

W innych przypadkach deputowany lub jego zastępca może być odsunięty od wykonywania obowiązków, o ile popełnił przestępstwo w sposób oczywisty uniemożliwiający ich wykonywanie. Decyzję w takiej sprawie podejmuje sąd.

8. Zabrania się wszczęcia postępowania sądowego wobec deputowanego do Riksdagu, również po ustaniu mandatu, pozbawienia go wolności, utrudniania mu podróży po terenie Królestwa z powodu jego wypowiedzi lub czynów związanych z pełnieniem obowiązków, bez zgody Riksdagu wyrażonej większością pięciu siódmych głosujących.

W przypadku podejrzenia, że deputowany popełnił przestępstwo, przepisy dotyczące ścigania, zatrzymania i aresztowania stosuje się, o ile przyznał się on do popełnienia przestępstwa, gdy został zatrzymany na gorącym uczynku lub, gdy czyn ten jest zagrożony karą pozbawienia wolności nie niższą niż dwa lata.

9. W czasie, gdy deputowany pełni obowiązki Przewodniczącego Riksdagu, lub gdy jest członkiem Rządu, jego zadania wykonuje zastępca. Riksdag w swoim regulaminie może określić przypadki, w których zastępca zastępuje deputowanego w czasie urlopu.

Przepisy art. 6. i art. 8. ust. 1 dotyczące ochrony deputowanego stosuje się do Przewodniczącego Riksdagu i pełnionych przez niego obowiązków.

Do zastępcy pełniącego obowiązki deputowanego stosuje się przepisy dotyczące deputowanego.

10. Dalsze przepisy dotyczące porządku pracy Riksdagu zawarte są w Akcie o Riksdagu.

* * *

Rozdział 8 Konstytucji - Ustawy i inne przepisy*

1. Postanowienia rozdz. 2 dotyczące podstawowych praw i wolności stanowią, że przepisy określonej treści nie mogą być wydawane lub mogą być wydawane tylko w formie ustaw, a w pewnych sprawach ustawy te mogą być stanowione z zachowaniem szczególnego postępowania.

2. Przepisy dotyczące statusu osobistego jednostki oraz jej stosunków osobistych i majątkowych wydawane są w formie ustawy.

Przepisami takimi są m.in.:

2.1. przepisy dotyczące obywatelstwa szwedzkiego,

2.2. przepisy dotyczące praw do nazwiska rodzowego, małżeństwa i rodzicielstwa, dziedziczenia i testamentowania oraz innych stosunków rodzinnych,

2.3. przepisy dotyczące prawa własności nieruchomości i ruchomości, zobowiązań umownych, jak również przedsiębiorstw, zrzeczeń, wspólnot i fundacji.

3. Przepisy dotyczące stosunków między jednostką a władzami publicznymi, a odnoszące się do nakładania obowiązków na jednostkę lub innego wkroczenia w osobiste lub majątkowe sprawy jednostki wydawane są w formie ustaw. Przepisami takimi są, między innymi, przepisy dotyczące przestępstw lub ich prawnych następstw, podatków państwowych, zajęcia mienia oraz inne podobne przepisy.

4. Przepisy dotyczące instytucji konsultatywnego referendum w całym Królestwie oraz trybu jego przeprowadzania w sprawach dotyczących praw fundamentalnych wydawane są w formie ustaw.

Formę ustaw winny mieć też przepisy regulujące wybory do Parlamentu Europejskiego.

5. Zasady zmian w podziale Królestwa na gminy, zasady organizacji gminy i formy jej działalności oraz podatki gminne regulowane są ustawowo. W formie ustawy wydawane są również przepisy dotyczące uprawnień i zadań gminy w innych sprawach.

6. Przepisy o gminach wyznaniowych ogłasza się w drodze ustawy. Ustawa powinna również określać przepisy o podstawach Kościoła Szwedzkiego jako gminy wyznaniowej.

W odniesieniu do zmiany, uzupełnienia lub uchylecia tego typu ustaw stosuje się postanowienia art. 7.16 o zmianie Aktu o Riksdagu.

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

7. Poza zastrzeżeniami wynikającymi z art. 3 i 5 Rząd może, w drodze rozporządzeń na mocy upoważnienia ustawowego, regulować inne sprawy niż podatki, o ile dotyczą:

- 7.1. ochrony życia, bezpieczeństwa osobistego lub zdrowia,
- 7.2. pobytu cudzoziemców na terenie Królestwa,
- 7.3. wwozu i wywozu towarów, pieniędzy lub innych walorów, wytwórczości, komunikacji, kredytowania, działalności gospodarczej, racjonowania, recyklingu oraz odzyskiwania materiałów, zezwoleń na zabudowę i jej kształt, zakładów pracy oraz zagospodarowania przestrzennego.
- 7.4. polowań, rybołówstwa, ochrony zwierząt bądź ochrony przyrody i środowiska naturalnego,
- 7.5. ruchu drogowego i porządku w miejscach publicznych,
- 7.6. nauczania i kształcenia zawodowego,
- 7.7. zakazu ujawniania spraw, o których powzięto wiadomości w ramach pełnionej służby publicznej lub w trakcie wykonywania obowiązkowej służby,
- 7.8. ochrony integralności osobistej przed wykorzystywaniem danych osobowych.

Upoważnienie przewidziane w ust. 1 nie uprawnia do wydawania przepisów nakładających kary inne niż kara grzywny. Riksdag może w ustawie wprowadzić kary inne niż karę grzywny stosowaną za przekroczenie przepisów wydawanych przez Rząd na podstawie przysługującego mu upoważnienia.

8. Uwzględniając zastrzeżenia wynikające z art. 2, 3 lub 5, Rząd może, w drodze rozporządzeń na mocy upoważnienia ustawowego, wydawać przepisy odraczające wykonanie zobowiązań.

9. Uwzględniając zastrzeżenia wynikające z art. 3, Rząd może, w drodze rozporządzenia na mocy upoważnienia ustawowego, nałożyć cło przywozowe.

Rząd lub gmina, na mocy upoważnienia Riksdagu, mogą nakładać opłaty, które na zasadzie art. 3 powinny być uchwalane przez Riksdag.

10. Na podstawie upoważnienia ustawowego, w zakresie uregulowanym w art. 7 ust. 1 bądź art. 9, Rząd może, w drodze rozporządzenia, decydować o terminach obowiązywania przepisów ustawy.

11. Upoważnienie udzielone rządowi przez Riksdag, do wydawania przepisów w sprawach określonych w niniejszym rozdziale, może być, za zgodą Riksdagu, przekazane przez rząd innym organom wykonawczym lub gminom.

12. Przepisy wydawane przez Rząd, na mocy upoważnienia przewidzianego w Akcie o Formie Rządu, powinny być przedłożone Riksdagowi do rozpatrzenia i aprobaty, o ile Riksdag tak zdecyduje.

13. Poza sprawami określonymi w art. 7-10, rząd może w drodze rozporządzeń stanowić:

1. przepisy dotyczące wykonywania ustaw,
2. przepisy, które zgodnie z prawami fundamentalnymi nie muszą być uchwalane przez Riksdag.

Rząd nie może na mocy ust. 1 wydawać przepisów dotyczących Riksdagu i jego organów. Ponadto nie może na mocy ust. 1 nakładać podatków zastrzeżonych do wyłącznej kompetencji gminy.

Rząd może, w drodze rozporządzenia, przekazać organom niższego szczebla prawo wydawania przepisów, o których mowa w ust. 1. Poza zastrzeżeniami określonymi w ust. 2, rząd może w drodze rozporządzenia przekazać upoważnienie uzyskane od Riksdagu do stanowienia przepisów określonych w ust. 1, o ile nie dotyczą one wewnętrznych spraw Riksdagu bądź organów podległych Riksdagowi.

14. Uprawnienie Rządu do wydawania przepisów w określonej sprawie nie stanowi przeszkody do uregulowania tej sprawy przez Riksdag w drodze ustawy.

Riksdag może upoważnić w ustawie Bank Szwecji do wydawania przepisów w zakresie jego działania, zgodnie z rozdz. 9.

Na mocy upoważnienia zawartego w ustawie organy Riksdagu mogą wydawać przepisy w sprawach podlegających rozpatrzeniu przez Riksdag lub jego organy.

15. Prawa fundamentalne stanowiące są dwoma jednobrzmiącymi uchwałami. Druga uchwała podejmowana jest przez następnego, nowo wybranego Riksdag. Ponadto od wniesienia inicjatywy do wyborów powinno upłynąć co najmniej dziewięć miesięcy, chyba że Komisja Konstytucyjna większością pięciu szóstych głosów odstąpi od powyższej zasady.

Riksdag nie może zaakceptować jako oczekującej inicjatywy zmiany praw fundamentalnych, które pozostaje w sprzeczności z wcześniej oczekującą inicjatywą, bez odrzucenia zmiany prawa fundamentalnego, która wpłynęła jako pierwsza.

Referendum dotyczące inicjatywy oczekującej należy przeprowadzić, jeżeli wniosek taki zgłosi co najmniej jedna dziesiąta deputowanych, a w głosowaniu wypowie się za nim jedna trzecia deputowanych. Wniosek należy zgłosić w terminie 15 dni od daty przyjęcia przez Riksdag inicjatywy do oczekiwania. Wniosek nie jest rozpatrywany przez komisje.

Referendum przeprowadza się jednocześnie z wyborami do Riksdagu przewidzianymi w ust. 1. Osoby posiadające czynne prawo wyborcze głosują w referendum za lub przeciw inicjatywie zmiany praw fundamentalnych. Inicjatywa zostaje odrzucona, jeżeli więcej niż połowa osób uczestniczących w wyborach, które oddały głosy ważne była jej przeciwna. W innym przypadku Riksdag przeprowadza postępowanie ustawodawcze do końca.

16. Akt o Riksdagu uchwalony jest w trybie art. 15 ust. 1 zd. 1 i 2 i ust. 2. Akt ten może być stanowiony przez podjęcie jednej tylko uchwały, jeżeli wypowie się za nią trzy czwarte głosujących, jednak nie mniej niż połowa wszystkich deputowanych. Przepisy dodatkowe dotyczące Aktu o Riksdagu uchwalone są przy zastosowaniu zwykłego trybu stanowienia ustaw.

17. Ustawa nie może być zmieniona ani uchylona inaczej niż w drodze ustawy. Do zmiany bądź uchylenia prawa fundamentalnego lub Aktu o Riksdagu postanowienia art. 15 i 16 stosuje się odpowiednio.

18. Każdy projekt ustawy badany jest przez Radę ds. Prawa, w skład której wchodzi sędziowie Sądu Najwyższego i Najwyższego Sądu Administracyjnego. Zapytanie do Rady ds. Prawa kierowane jest przez Rząd lub, w przypadkach określonych w Akcie o Riksdagu, przez komisje Riksdagu.

Opinię Rady ds. Prawa należy uzyskać przed podjęciem przez Riksdag decyzji w sprawie Aktu o Wolności Druku, ustawy dotyczącej ograniczenia wolności druku lub odpowiednich wolności odnoszących się do działalności radia, telewizji i podobnych środków przekazu, jak również innych technicznych nośników przekazu, a także ustawy ograniczającej dostęp do dokumentów publicznych, ustawy przewidzianej w art. 3.2, art. 12.1, art. 17-19 i 22.2. rozdz. 2 lub ustawy zmieniającej bądź uchylającej powyższe ustawy, ustaw o podatku gminnym, ustaw określonych w art. 2 lub art. 3 lub ustawy przewidzianej w rozdz. 11, jeżeli ustawa taka pozostaje istotna w punktu widzenia jednostki bądź społeczeństwa. Przepisów powyższych nie stosuje się, jeżeli zasięgnięcie opinii Rady ds. Prawa nie jest niezbędne ze względu na naturę sprawy lub gdy w znacznym stopniu opóźniłoby postępowanie ustawodawcze. Proponując uchwalenie ustawy przewidzianej w zd. 1 niniejszego ustępu bez zasięgnięcia opinii Rady ds. Prawa, Rząd powinien jednocześnie podać Riksdagowi powody takiego postępowania. Nie zasięgnięcie opinii nie stanowi przeszkody dla wejścia w życie ustawy.

Opinia Rady ds. Prawa określa:

- 18.1. czy projekt jest zgodny z prawami fundamentalnymi i zasadami porządku prawnego,
- 18.2. czy przepisy projektu są wewnętrznie spójne,
- 18.3. czy projekt pozostaje w zgodzie z wymogami pewności prawa,
- 18.4. czy konstrukcja projektu pozwoli na osiągnięcie celów zakładanych przez ustawę,
- 18.5. jakie problemy mogą się pojawić przy stosowaniu ustawy.

Przepisy szczegółowe dotyczące składu Rady ds. Prawa oraz jej działalności zamieszczone są w ustawie.

19. Uchwalona ustawa powinna być ogłoszona przez Rząd bez zbędnej zwłoki. Ustawa dotycząca Riksdagu lub jego organów, z wyłączeniem praw fundamentalnych oraz Aktu o Riksdagu, może być ogłoszona przez Riksdag.

Ustawy powinny być podane do publicznej wiadomości bezzwłocznie. Przepis powyższy stosuje się też do rozporządzeń, o ile ustawa nie stanowi inaczej.

* * *

Rozdział 9 Konstytucji - Władza finansowa*

1. Prawo do nakładania podatków i opłat państwowych określone zostało w rozdz. 8.
2. Środki państwowe nie mogą być użyte w sposób inny niż określony przez Riksdag. Sposób użycia środków państwowych na określone cele ustala Riksdag w ustawie budżetowej zgodnie z art. 3-5. Riksdag może jednak zdecydować o wykorzystaniu środków w inny sposób.
3. Riksdag uchwała ustawę budżetową na najbliższy rok budżetowy lub, z ważnych powodów, na inny okres budżetowy. Riksdag określa kwoty dochodów państwowych oraz przydziała środki na określone cele. Decyzje powyższe ujęte zostają w formie budżetu państwa. Riksdag może zdecydować, że określone środki będą użyte w czasie innym niż w okresie budżetowym.

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

Uchwalając ustawę budżetową w trybie niniejszego paragrafu, Riksdag powinien uwzględnić potrzeby Królestwa na wypadek wojny, zagrożenia wojennego lub w innych nadzwyczajnych okolicznościach związanych z obroną Królestwa.

4. W przypadku nieukończenia postępowania przewidzianego w art. 3 przed rozpoczęciem okresu budżetowego, Riksdag przyznaje w niezbędnym wymiarze środki do czasu ukończenia postępowania. Riksdag może upoważnić Komisję Finansową do podjęcia takiej decyzji w zastępstwie Riksdagu.

5. W ciągu roku budżetowego Riksdag może, w postaci prowizorium budżetowego, dokonać ponownie ustalenia dochodów państwowych oraz zmienić przeznaczenie środków, a także przydzielić nowe środki.

6. Rząd przedkłada Riksdagowi projekt budżetu państwa.

7. W związku z ustawą budżetową lub odrębnie, Riksdag może określić kierunki rozwoju określonej działalności państwowej na czas dłuższy niż przyznano środki.

8. Środki państwowe oraz inne dochody pozostają w dyspozycji Rządu. Przepisu powyższego nie stosuje się do środków przeznaczonych na potrzeby Riksdagu oraz jego organów lub ustawowo objętych specjalnym zarządem.

9. Riksdag określa w niezbędnym zakresie podstawy zarządzania i dysponowania własnością państwową. Riksdag może równocześnie określić, które decyzje powinny być podjęte za jego zgodą.

10. Bez upoważnienia Riksdagu, Rząd nie może zaciągać pożyczek bądź zobowiązań o charakterze finansowym.

11. Rząd ponosi odpowiedzialność za bieżące rozwiązywanie kwestii polityki walutowej. Ustawa ureguje pozostałe zasady prowadzenia polityki walutowej.

12. Bank Królestwa jest centralnym bankiem Królestwa jako instytucja podporządkowana Riksdagowi. Bank Królestwa ponosi odpowiedzialność za politykę pieniężną. Żadna instytucja nie może decydować, jak Bank Szwecji ma rozstrzygać kwestie, które należą do zakresu polityki pieniężnej.

Bank Królestwa ma jedenastu komisarzy, którzy są wybierani przez Riksdag. Bankiem Królestwa kieruje zarząd mianowany przez komisarzy Banku.

Riksdag rozstrzyga o udzieleniu absolutorium dla komisarzy Banku i jego zarządu. Jeżeli Riksdag odmówi udzielenia absolutorium komisarzom Banku, powinni oni ustąpić z urzędu. Komisarze mogą usunąć ze stanowiska poszczególnych członków zarządu Banku, o ile nie są oni w stanie wykonywać swoich uprawnień w zakresie powierzonych im zadań, bądź gdy uznani zostali za winnych dopuszczenia się poważnych zaniedbań.

Przepisy dotyczące wyboru komisarzy Banku Królestwa oraz kierowania i działalności banku Królestwa stanowi się w drodze ustawy.

13. Bank Szwecji ma wyłączne prawo emisji banknotów i monet. Przepisy dotyczące obiegu pieniądza i zasad płatności zawarte są w ustawie.

* * *

Rozdział 10 Konstytucji - Stosunki z innymi państwami*

1. Umowy z innymi państwami lub organizacjami międzynarodowymi zawierane są przez Rząd.

2. Rząd nie ma prawa zawierać umowy międzynarodowej wiążącej Królestwo bez zatwierdzenia jej przez Riksdag, jeżeli umowa przewiduje zmianę ustawy, jej uchylenie, ustanowienie nowej ustawy bądź dotyczy zagadnień należących do wyłącznej kompetencji Riksdagu.

Jeżeli ustawa, wymieniona w ust. 1 niniejszego paragrafu, uchwalana jest w trybie szczególnym, do zatwierdzenia umowy międzynarodowej należy zastosować taki sam tryb postępowania.

Rząd nie ma też prawa zawierania umów międzynarodowych o istotnym znaczeniu, innych niż wymienione w ust. 1 niniejszego artykułu, bez zatwierdzenia ich przez Riksdag. Rząd może zaniechać zatwierdzenia umowy przez Riksdag, jeżeli wymagają tego interesy Królestwa. W takim przypadku Rząd powinien przed zawarciem umowy przeprowadzić konsultacje z Doradcą Radą Spraw Zagranicznych.

3. Rząd może zlecić władzom wykonawczym zawarcie umów międzynarodowych w sprawach, dla których takie umowy nie wymagają aprobaty Riksdagu lub konsultacji z udziałem Doradczej Rady Spraw Zagranicznych.

4. Przepisy art. 1-3 stosuje się w odpowiedni sposób do zaciągania zobowiązań Królestwa w formie innej niż umowa międzynarodowa, a także przy wypowiedzeniu umowy bądź zobowiązania.

5. Riksdag może przekazać Wspólnotom Europejskim prawo podejmowania decyzji¹⁴ w zakresie, w jakim Wspólnoty te zapewniają ochronę praw i wolności odpowiadającą ochronie gwarantowanej przez niniejszy Akt o Formie Rządu oraz Europejską Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Riksdag podejmuje decyzję o takim przekazaniu w formie aktu podjętego większością co najmniej trzech czwartych głosów obecnych deputowanych. Decyzja Riksdagu może też zostać podjęta w trybie przewidzianym dla zmiany praw fundamentalnych.

We wszystkich innych sprawach prawo podejmowania decyzji, które wynika wprost z Aktu o Formie Rządu i dotyczy stanowienia przepisów, korzystania z własności państwa, zawierania i wypowiedzania umów międzynarodowych lub zaciągania zobowiązań, może być w ograniczonym zakresie przekazane organizacji międzynarodowej zajmującej się współpracą pokojową bądź trybunałowi międzynarodowemu, których Królestwo jest członkiem lub zamierza nim zostać. Nie można w ten sposób przekazać

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, "Svensk Författningssamling" 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

prawa ich uchwalania, zmiany lub uchylania praw fundamentalnych, Aktu o Riksdagu, ordynacji wyborczej lub ustaw dotyczących ograniczenia praw i wolności określonych w rozdz. 2. Decyzja o przekazaniu podejmowana jest w trybie wymaganym dla zmiany praw fundamentalnych. W razie przeszkód w zachowaniu przewidzianego trybu, Riksdag podejmuje decyzje większością pięciu szóstych głosujących, jednak nie mniejszą niż trzy czwarte wszystkich deputowanych.

W przypadku ustalenia, że umowa międzynarodowa jest częścią prawa szwedzkiego, Riksdag powinien w trybie określonym w ust. 2 zadecydować, że przyszłe zmiany umowy będą miały moc obowiązującą na terenie Królestwa. Decyzja dotycząca przyszłych zmian może być podjęta tylko w ściśle oznaczonym zakresie.

Sprawy z zakresu wymiaru sprawiedliwości bądź zarządzania, nie unormowane w niniejszym Akcie o Formie Rządu, mogą być w formie decyzji Riksdagu przekazane innemu państwu, organizacji międzynarodowej, organowi międzynarodowemu lub wspólnocie międzynarodowej. Riksdag może w drodze ustawy upoważnić Rząd lub inny organ do podjęcia stosownej decyzji o przekazaniu. W przypadku gdy przekazane sprawy polegają na wykonywaniu władzy publicznej, Riksdag podejmuje decyzję większością trzech czwartych głosów wszystkich deputowanych. Uchwała Riksdagu w sprawie przekazania władzy w zakresie wyżej wskazanym może być również podjęta w trybie stanowienia praw fundamentalnych.

6. Rząd powinien na bieżąco informować Doradcą Radę Spraw Zagranicznych o stosunkach międzynarodowych, mających znaczenie dla Królestwa oraz przeprowadzać, w miarę potrzeby, konsultacje z Radą. Rząd powinien, w miarę możliwości, przeprowadzić konsultacje z Radą we wszystkich sprawach większej wagi.

7. Doradcza Rada Spraw Zagranicznych składa się z Przewodniczącego Riksdagu i dziewięciu innych deputowanych wybieranych przez Riksdag. Przepisy szczegółowe dotyczące składu Doradczej Rady Spraw Zagranicznych zamieszczone zostały w Akcie o Riksdagu.

Doradcza Rada Spraw Zagranicznych zbiera się na wniosek rządu. Rząd ma obowiązek zwołać Radę, jeżeli tego żąda co najmniej czterech członków Rady. Posiedzeniom Rady przewodniczy Głowa Państwa, a w razie zaistnienia przeszkody, premier.

Członek Doradczej Rady Spraw Zagranicznych oraz osoby z nim związane powinny zachować ostrożność w przekazywaniu informacji uzyskanych w tym charakterze. Przewodniczący obradom Rady może zarządzić bezwarunkową tajność prac.

8. Kierownik Ministerstwa Spraw Zagranicznych powinien być informowany o pojawieniu się w działalności innego organu państwowego zagadnień mających znaczenie dla stosunków z innym państwem lub z organizacją międzynarodową.

9. Rząd może użyć sił obronnych Królestwa lub ich części do odparcia zbrojnej napaści na Królestwo. Szwedzkie siły zbrojne mogą być użyte w walce lub wysłane do innego kraju, jeżeli:

9.1. Riksdag wyrazi na to zgodę,

9.2. użycie lub wysłanie sił zbrojnych przewiduje ustawa określająca przy tym przesłanki ich użycia,

9.3. obowiązek wysłania lub użycia sił wynika z umowy międzynarodowej lub z międzynarodowego zobowiązania, zaaprobowanych przez Riksdag.

Ogłoszenie, że Królestwo znajduje się w stanie wojny nie może być dokonane bez zgody Riksdagu, chyba że miała miejsce zbrojna napaść na Królestwo.

Rząd może upoważnić siły obronne do użycia siły zgodnie z międzynarodowym prawem i zwyczajami w celu zapobieżenia naruszeniu terytorium Królestwa w czasie pokoju lub w czasie wojny między obcymi państwami.

WŁADZA WYKONAWCZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM KRÓLESTWA SZWECJI

* * *

Rozdział 5 Konstytucji - Głowa Państwa*

1. Głowa Państwa informowana jest przez premiera o sprawach dotyczących Królestwa. W razie potrzeby Rząd zbiera się na posiedzeniu pod przewodnictwem Głowy Państwa.

2. Funkcje Głowy Państwa może pełnić wyłącznie obywatel szwedzki, po ukończeniu osiemnastu lat. Nie może on w tym samym czasie być członkiem Rządu bądź pełnić funkcji Przewodniczącego Riksdagu lub deputowanego.

Głowa Państwa winna zasięgnąć opinii premiera przed wyjazdem za granicę.

3. W przypadku choroby Króla, jego wyjazdu za granicę lub innej przeszkody w pełnieniu obowiązków Głowy Państwa, obowiązki te przejmuje czasowo zgodnie z porządkiem dziedziczenia członek rodu królewskiego, o ile nie występuje przeszkoda po jego stronie.

4. W przypadku wygaśnięcia rodu królewskiego, Riksdag wyznacza Regenta dla czasowego pełnienia obowiązków Głowy Państwa. Riksdag wyznacza na ten sam okres Wiceregenta.

Przepis powyższy stosuje się w przypadku, gdy nastąpił zgon Króla lub jego abdykacja, a następcą tronu nie ukończył osiemnastu lat.

5. W przypadku, gdy Król nieprzerwanie przez okres sześciu miesięcy nie może wykonywać swoich obowiązków lub gdy zaniechał ich wykonywania, Rząd powinien zawiadomić Riksdag. Riksdag decyduje czy można uznać, że Król abdykował.

6. Riksdag może, na wniosek Rządu, wyznaczyć osobę dla pełnienia obowiązków Tymczasowego Regenta, o ile żadna z osób przewidzianych w art. 3 lub art. 4 nie może wykonywać tych obowiązków.

Jeżeli brak jest odpowiedniej osoby, przewodniczący Riksdagu a w razie zaistnienia przeszkody jego zastępca pełni, na wniosek Rządu, obowiązki Tymczasowego Regenta.

7. Król nie ponosi odpowiedzialności za swoje czyny. Regent nie ponosi odpowiedzialności za czyny dokonane w okresie pełnienia przez niego obowiązków Głowy Państwa.

Rozdział 6 Konstytucji - Rząd**

1. Rząd składa się z premiera i pozostałych członków Rządu.

Premier powoływany jest w trybie art. 2-4. Pozostałych członków Rządu powołuje premier.

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, "Svensk Författningssamling" 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

** Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, "Svensk Författningssamling" 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

2. Przed powołaniem premiera, Przewodniczący Riksdagu zwołuje na konsultacje przedstawicieli wszystkich partii reprezentowanych w Riksdagu. Następnie Przewodniczący Riksdagu, po porozumieniu się ze swym zastępcą, przedkłada propozycje Riksdagowi.

Najpóźniej czwartego dnia po przedłożeniu propozycji, Riksdag powinien, bez rozpatrywania jej przez komisje, przeprowadzić nad nią głosowanie. W przypadku, gdy więcej niż połowa deputowanych do Riksdagu głosuje przeciwko propozycji, uważa się, że została ona odrzucona. W przeciwnym przypadku uważa się, że propozycja została przyjęta.

3. W razie odrzucenia propozycji Przewodniczącego Riksdagu, procedurę art. 2 ponawia się. W przypadku czterokrotnego odrzucenia propozycji przewodniczącego, procedurę wyznaczania premiera należy przerwać i podjąć na nowo po przeprowadzeniu wyborów do Riksdagu. Jeżeli w terminie trzech miesięcy nie jest przewidziane przeprowadzenie wyborów zwyczajnych, należy w tym samym terminie przeprowadzić wybory nadzwyczajne.

4. W przypadku zatwierdzenia nowego premiera przez Riksdag, powinien on w możliwie najkrótszym czasie przedstawić Riksdagowi powołanych przez siebie członków Rządu. Zmiana Rządu następuje na jego specjalnym posiedzeniu w obecności Głowy Państwa, a w razie przeszkody, w obecności Przewodniczącego Riksdagu. Przewodniczący Riksdagu zapraszany jest na posiedzenie w każdym przypadku.

Przewodniczący Riksdagu w imieniu Riksdagu stwierdza powołanie premiera.

5. W przypadku stwierdzenia przez Riksdag, że premier bądź członek Rządu nie cieszą się jego zaufaniem, Przewodniczący Riksdagu powinien odwołać członka rządu. O ile Rząd może zarządzić wybory nadzwyczajne do Riksdagu, decyzja o odwołaniu nie zostaje wykonana, jeżeli Rząd w ciągu tygodnia od uchwalenia wotum nieufności zarządzi wybory nadzwyczajne.

6. Członek rządu może być odwołany na własną prośbę. Premiera odwołuje Przewodniczący Riksdagu, a członka Rządu premier. Premier może także odwołać członka rządu w innych przypadkach.

7. W przypadku odwołania premiera lub jego zgonu przewodniczący Riksdagu odwołuje pozostałych członków Rządu.

8. W przypadku odwołania wszystkich członków Rządu, pełnią oni swoje obowiązki do czasu objęcia funkcji przez nowy Rząd. W przypadku odwołania na własną prośbę członka Rządu innego niż premier, tenże pełni swoje obowiązki do czasu objęcia funkcji przez następcę, o ile zażąda tego premier.

9. Tylko obywatel szwedzki, będący nim co najmniej od dziesięciu lat, może zostać członkiem Rządu.

Członek Rządu nie może podejmować żadnego publicznego lub prywatnego zatrudnienia. Ponadto nie może on przyjmować żadnych zleceń ani wykonywać żadnej działalności mogącej podważyć publiczne zaufanie do niego.

10. W przypadku przeszkód po stronie przewodniczącego Riksdagu, jego obowiązki wynikające z powyższego rozdziału przejmuje jego zastępca.

Rozdział 7 Konstytucji - Porządek pracy Rządu*

1. Dla organizowania pracy Rządu tworzy się Kancelarię Rządu. W jej skład wchodzi ministerstwa utworzone dla poszczególnych rodzajów działalności. Rząd określa zakres działalności poszczególnych ministerstw. Premier wyznacza z grona członków Rządu kierowników poszczególnych ministerstw.

2. W toku prac przygotowawczych Rząd powinien uzyskiwać niezbędne informacje i wyjaśnienia od odpowiednich organów. Stowarzyszeniom i poszczególnym osobom należy umożliwić przedstawianie ich stanowiska w niezbędnym zakresie.

3. Rząd rozpatruje sprawy na posiedzeniach. Sprawy wykonania rozporządzeń lub innych decyzji Rządu odnoszące się do sił zbrojnych w zakresie określonym ustawowo, mogą być rozstrzygane, pod nadzorem premiera, przez kierownika właściwego ministerstwa.

4. Premier wzywa pozostałych członków rządu na posiedzenia i przewodniczy posiedzeniom. W posiedzeniu Rządu powinno uczestniczyć co najmniej pięciu członków Rządu.

5. Sprawy dotyczące danego ministerstwa przedstawia na posiedzeniach Rządu kierownik tegoż ministerstwa. Premier może zarządzić, że sprawa lub grupa spraw dotycząca określonego ministerstwa powinna być przedstawiona przez członka Rządu innego niż kierownik tego ministerstwa.

6. Z posiedzeń Rządu sporządza się protokoły. Różnice poglądów powinny być w protokole odnotowane.

7. Rozporządzenia, inicjatywy ustawodawcze oraz inne dokumenty rządowe powinny być, pod rygorem nieważności, podpisane przez premiera lub z upoważnienia rządu przez innego członka Rządu. W określonych przypadkach Rząd może, w drodze rozporządzenia, upoważnić urzędnika do podpisania dokumentu.

8. W razie przeszkody, premier może wyznaczyć jednego z członków Rządu do zastępowania go w pełnieniu obowiązków. Jeżeli premier nie wyznaczy zastępcy lub w razie zaistnienia przeszkody w pełnieniu obowiązków po stronie zastępcy, obowiązki premiera przejmuje członek rządu o najdłuższym stażu. Jeżeli dwóch lub więcej członków Rządu ma taki sam staż, decyduje ich wiek.

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2 Warszawa 2000.

SĄDOWNICTWO KONSTITUCYJNE I WŁADZA SĄDOWNICZA W SYSTEMIE POLITYCZNYM KRÓLESTWA SZWECJI

* * *

Rozdział 11 Konstytucji - Wymiar sprawiedliwości i administracja*

1. Sąd Najwyższy jest najwyższym sądem powszechnym, a Najwyższy Sąd Administracyjny jest najwyższym sądem administracyjnym. Prawo do rozpatrzenia sprawy przez Sąd Najwyższy lub Najwyższy Sąd Administracyjny może być ustawowo ograniczone. Członkiem Sądu Najwyższego lub Najwyższego Sądu Administracyjnego może być tylko sędzia, który został na stałe mianowany sędzią tego sądu.

Sądy inne niż Sąd Najwyższy lub Najwyższy Sąd Administracyjny tworzone są na podstawie ustawy. Zakaz tworzenia sądów dla określonych spraw zawarty jest w rozdz. 2 art. 11 ust. 1.

W skład sądów, o których mowa w ust. 2, powinien wchodzić przynajmniej jeden sędzia zawodowy, mianowany na stałe. W przypadku sądów tworzonych dla rozpatrzenia określonej grupy spraw lub dla określonej grupy osób można wyjątkowo odstąpić w ustawie od zasady tu wyrażonej.

2. Żaden organ władzy publicznej, nie wyłączając Riksdagu, nie może ustalać treści wyroków oraz sposobu stosowania przepisów prawa w poszczególnych sprawach.

3. Spory między prywatnymi podmiotami nie mogą być rozstrzygane przez organy inne niż sąd, chyba że dopuszcza to ustawa. Orzekanie przez sąd o pozbawieniu wolności zostało uregulowane w rozdz. 2 art. 9.

4. Przepisy dotyczące wymiaru sprawiedliwości, ogólnych zasad organizacji sądów oraz postępowania sądowego zawarte są w ustawie.

5. Sędzia może być zwolniony ze służby tylko wówczas gdy:

5.1. w wyniku popełnienia przestępstwa lub poważnego bądź powtarzalnego zaniedbania swoich obowiązków okazał się osobą oczywiście niewłaściwą do wykonywania służby,

5.2. osiągnął wiek emerytalny lub ma ustawowy obowiązek przejścia na rentę.

W przypadku zwolnienia sędziego ze służby przez organ inny niż sąd ma on prawo domagać się rozpatrzenia sprawy przez sąd. Powyższy przepis stosuje się do sędziego zawieszonoego w wykonywaniu obowiązków lub zobowiązanego do przeprowadzania badań lekarskich.

O ile wymagają tego względy organizacyjne sędzia może być przesunięty na równorzędne stanowisko.

6. Rządowi podlegają Kanclerz Sprawiedliwości, Prokurator Królestwa, urzędy centralne i urzędy okręgowe. Każdy organ administracji państwowej podlega Rządowi, o ile organ ten z mocy Aktu o Formie Rządu bądź innej ustawy nie został podporządkowany Riksdagowi.

Zadania administracyjne mogą być powierzone gminie.

* Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

Zadania administracyjne mogą być przekazane spółce, zrzeszeniu, stowarzyszeniu, fundacji, zarejestrowanej gminie wyznaniowej bądź jakiegokolwiek ich części organizacyjnej albo wydzielonej jednostce. Wykonywanie przejętych zadań odbywa się na podstawie ustawy.

7. Żaden organ władzy publicznej, nie wyłączając Riksdagu, nie może decydować o sposobie rozstrzygnięcia przez władzę zarządzającą poszczególnych spraw jednostek lub gmin, jak też o sposobie stosowania przez nią przepisów prawa.

8. Riksdag nie ma prawa podejmować działań sądowych lub administracyjnych, chyba że jest to przewidziane prawami fundamentalnymi lub Aktem o Riksdagu.

9. Stanowisko sędziego w sądzie lub urzędnika w organie zarządzającym podległym Rządowi obsadza Rząd lub organ władzy wskazany przez Rząd.

Przy obsadzaniu stanowisk urzędników państwowych należy brać pod uwagę obiektywne przesłanki takie, jak zasługi oraz kwalifikacje.

Jedynie obywatel szwedzki ma prawo być sędzią, zajmować urząd podległy bezpośrednio Rządowi, być kierownikiem organu podległego bezpośrednio Riksdagowi lub Rządowi, albo być członkiem takiego organu lub jego kierownictwa, być urzędnikiem Kancelarii Rządu podległym bezpośrednio członkowi rządu lub być wysłannikiem szwedzkim. Także w pozostałych przypadkach tylko obywatel szwedzki może być urzędnikiem bądź zajmować stanowisko służbowe, o ile urząd lub stanowisko obsadzane jest w drodze wyboru przez Riksdag. W innych przypadkach wymóg obywatelstwa szwedzkiego stosuje się, jeżeli przewiduje to ustawa lub pragmatyka służbowa.

10. Postanowienia dotyczące urzędników państwowych, a odnoszące się do zagadnień innych niż wskazane w Akcie o Formie Rządu, są zamieszczone w ustawie.

11. W sprawach, w których Rząd, sąd administracyjny lub władza wykonawcza pozostaje instancją odwoławczą, wznowienie postępowania lub przywrócenie terminu należy do kompetencji Najwyższego Sądu Administracyjnego. W pozostałych przypadkach postępowanie wznowia lub termin przywraca Sąd Najwyższy, a w zakresie określonym ustawowo, inny sąd nie będący sądem administracyjnym.

Szczegółowe postanowienia dotyczące wznowienia postępowania oraz przywrócenia terminu mogą zostać określone w ustawie.

12. Rząd może dopuścić wyjątki od przepisów rozporządzeń lub postanowień wydanych na mocy decyzji rządowych pod warunkiem, że ustawa zwykła lub ustawa budżetowa nie stanowią inaczej.

13. Rząd może w drodze łaski darować lub złagodzić karę za czyn przestępczy bądź też darować albo złagodzić skutki decyzji organu dotyczącej danej osoby lub jej majątku.

W uzasadnionych przypadkach Rząd może polecić zaniechanie prowadzenia postępowania wyjaśniającego lub sądowego w sprawie o czyn przestępczy.

14. W przypadku, gdy sąd lub inny organ ustali, że jakikolwiek przepis pozostaje w sprzeczności z prawami fundamentalnymi, z innym aktem o wyższej mocy lub, że po-

minięto przy jego wydawaniu obowiązujące zasady prawne, nie powinien takiego przepisu stosować. W przypadku ustanowienia tego typu przepisu przez Riksdag lub Rząd, nie stosuje się go wówczas, gdy ich błąd jest oczywisty.

* * *

Rozdział 12 Konstytucji - System kontroli¹

1. Komisja Konstytucyjna ma prawo kontrolować wykonywanie obowiązków przez członków Rządu oraz sposób ich pracy przy załatwianiu spraw rządowych. Komisja ma prawo dostępu do protokołów dotyczących decyzji rządowych i związanych z tym dokumentów. Każda inna komisja oraz każdy deputowany może skierować do Komisji Konstytucyjnej pisemne zapytanie dotyczące obowiązków i sposobu pracy członka Rządu.

2. Obowiązkiem Komisji Konstytucyjnej jest, w uzasadnionych wypadkach, ale nie rzadziej niż raz w roku, zawiadomić Riksdag o swoich istotnych spostrzeżeniach poczynionych w trakcie kontroli. Riksdag może spostrzeżenia te przedłożyć Rządowi.

3. Osoba, która jest lub była członkiem Rządu może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa w związku ze swoją funkcją jedynie w razie poważnego zaniedbania swoich obowiązków służbowych. Decyzję o oskarżeniu podejmuje Komisja Konstytucyjna, a sprawę rozstrzyga Sąd Najwyższy.

4. Riksdag może podjąć decyzję, że członek Rządu utracił zaufanie Riksdagu. Do podjęcia decyzji w sprawie wyrażenia wotum nieufności wymagana jest zgoda co najmniej połowy deputowanych.

Wniosek w sprawie wyrażenia wotum nieufności jest rozpatrywany, jeżeli został zgłoszony przez co najmniej jedną dziesiątą ogółu deputowanych. Wniosek nie może być rozpatrywany w okresie pomiędzy przeprowadzeniem wyborów zwyczajnych lub podjęciem decyzji o przeprowadzeniu wyborów nadzwyczajnych, a pierwszym posiedzeniem nowo wybranego Riksdagu. Wniosku, który dotyczy członków Rządu zwolnionych, a wykonujących nadal swoje obowiązki na podstawie art. 8 rozdz. 6, nie rozpatruje się.

Wniosek w sprawie wotum nieufności nie jest rozpatrywany przez komisje.

5. Zgodnie z zasadami określonymi w Akcie o Riksdagu, deputowany może zgłosić interpelację lub zapytanie do członka Rządu związane z jego funkcją.

6. Riksdag wybiera jednego lub więcej Ombudsmanów, którzy, zgodnie z uchwaloną przez Riksdag instrukcją, kontrolują stosowanie ustaw lub innych przepisów w zakresie działalności publicznej. Ombudsman może wszczynać postępowanie w wypadkach przewidzianych instrukcją.

Ombudsman ma prawo uczestniczenia w posiedzeniach oraz prawo dostępu do dokumentów oraz protokołów sądów i organów zarządzających. Sąd, organ zarządzający oraz

¹ Źródło: *Lag om ändring i regeringsformen*, „Svensk Författningssamling” 1998, nr 1437 i 1700; przekład, w: *Konstytucja Królestwa Szwecji*, oprac. K. Dembiński i M. Grzybowski, wyd. 2, Warszawa 2000.

urzednicy państwowi i gminni mają obowiązek udostępnić Ombudsmanowi informacje i złożyć wyjaśnienia, których on zażąda. Obowiązek taki spoczywa ponadto na każdej osobie, którą Ombudsman ma prawo kontrolować. Oskarżyciel publiczny ma obowiązek, na żądanie, udzielić pomocy Ombudsmanowi.

Dalsze przepisy dotyczące Ombudsmana zamieszczone zostały w Akcie o Riksdagu.

7. Riksdag wybiera rewizorów dla kontroli działalności państwa. Riksdag może podjąć decyzję o objęciu kontrolą rewizorów także innego typu działalności. Riksdag ustanawia instrukcję dla rewizorów.

Rewizorzy, zgodnie z przepisami ustawy, mogą żądać dokumentów, informacji i wyjaśnień niezbędnych do przeprowadzenia kontroli.

Dalsze przepisy dotyczące rewizorów zamieszczone zostały w Akcie o Riksdagu.

8. Oskarżenie o popełnienie przestępstwa w czasie pełnienia obowiązków sędziego Sądu Najwyższego lub Najwyższego Sądu Administracyjnego wnosi do Sądu Najwyższego Ombudsman Riksdagu lub Kanclerz Sprawiedliwości.

Sąd Najwyższy rozpoznaje również wnioski o wyłączenie sędziów Sadu Najwyższego i Najwyższego Sądu Administracyjnego lub o zawieszenie ich w pełnieniu obowiązków bądź o obowiązku poddania się przez nich badaniu lekarskiemu. Prawo do wniesienia wniosku przysługuje Ombudsmanowi Riksdagu lub Kanclerzowi Sprawiedliwości.

INSTYTUCJE UNII EUROPEJSKIEJ

* * *

Tytuł I. Postanowienia dotyczące instytucji*

Rozdział I. Instytucje

Sekcja I. Parlament Europejski

Artykuł 137. Parlament Europejski, w skład którego wchodzi przedstawiciele narodów państw zjednoczonych we Wspólnocie, wykonuje uprawnienia przyznane mu niniejszym Traktatem.

Artykuł 138. *Ustępy 1 i 2 zostały uchylone zgodnie z postanowieniami Aktu o wprowadzeniu powszechnych i bezpośrednich wyborów do Parlamentu Europejskiego z dnia 20 września 1976 r., który wszedł w życie 17 lipca 1979 r.***

138.3. Parlament Europejski opracowuje projekty bezpośrednich wyborów powszechnych zgodnie z jednolitą procedurą we wszystkich Państwach Członkowskich.

Rada, działając jednomyślnie po uzyskaniu zgody Parlamentu Europejskiego, który działa większością swoich członków, ustala odpowiednie przepisy, które są zalecane Państwu Członkowskim do przyjęcia zgodnie z ich odpowiednimi wymogami konstytucyjnymi.

Artykuł 138a. Partie polityczne stanowią na poziomie europejskim istotny czynnik integracyjny wewnątrz Unii. Przyczyniają się one do formowania europejskiej świadomości i wyrażania woli politycznej obywateli Unii.

Artykuł 138b. W zakresie postanowień niniejszego Traktatu, Parlament Europejski uczestniczy w procesie prowadzącym do przyjęcia aktów Wspólnoty, wykonując swoje prawa zgodnie z procedurami określonymi w artykułach 189b i 189c i udzielając zgody lub wyrażając opinie doradcze.

Parlament Europejski, działając większością swoich członków, może zwracać się do Komisji o przedkładanie wszelkich stosownych wniosków dotyczących zagadnień, w których, w jego mniemaniu, akt Wspólnoty jest konieczny do wprowadzenia w życie niniejszego Traktatu.

Artykuł 138c. Bez naruszania uprawnień nadanych niniejszym Traktatem innym instytucjom lub organom, podczas wykonywania swoich obowiązków. Parlament Europejski, na wniosek jednej czwartej swoich członków, może ustanowić tymczasowy Komitet Dochodzeniowy do badania domniemanych wykroczeń lub niewłaściwego zarządzania podczas stosowania prawa Wspólnoty, z wyjątkiem przypadków, kiedy powyższe domniemane fakty są rozpatrywane przed sądem i w czasie, gdy sprawa podlega jeszcze postępowaniu sądowemu.

* Źródło: *Instytucje Wspólnoty Europejskiej, w: Dokumenty Europejskie*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak i E. Skrzydło-Tefelska, Lublin 1996, t. I.

** W końcu lat 90. XX w. liczba przedstawicieli wybranych w każdym Państwie Członkowskim była następująca: Austria - 21, Belgia - 25, Dania - 16, Finlandia - 15, Francja - 87, Grecja - 25, Hiszpania - 64, Holandia - 31, Irlandia - 16, Luksemburg - 6, Niemcy - 99, Portugalia - 25, Szwecja - 22, Wielka Brytania - 87, Włochy - 87. Ogólna liczba deputowanych wynosiła wówczas 626.

Tymczasowy Komitet Dochodzeniowy przestaje istnieć po złożeniu swojego sprawozdania. Szczegółowe przepisy regulujące wykonywanie prawa kontroli są ustalane za wspólną zgodą Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji.

Artykuł 138d. Wszyscy obywatele Unii i wszystkie osoby fizyczne lub prawne, zamieszkałe lub posiadające swoją statutową siedzibę w Państwie Członkowskim, mają prawo zgłaszania, pojedynczo lub razem z innymi obywatelami lub osobami, petycji do Parlamentu Europejskiego w sprawach objętych zakresem działalności Wspólnoty i dotyczących ich bezpośrednio.

Artykuł 138e.1. Parlament Europejski mianuje Rzecznika Praw Obywatelskich wyposażonego w prawo przyjmowania skarg od wszystkich obywateli Unii lub osób fizycznych i prawnych mieszkających lub posiadających swoją statutową siedzibę w Państwie Członkowskim, które dotyczą przypadków złego zarządzania podczas działań instytucji lub organów Wspólnoty, z wyjątkiem Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji działających w swojej roli sądowej.

Zgodnie ze swoimi obowiązkami, Rzecznik Praw Obywatelskich przeprowadza kontrole, które uważa za uzasadnione, z własnej inicjatywy lub na podstawie skarg przedstawionych mu bezpośrednio lub poprzez posła Parlamentu Europejskiego, z wyjątkiem przypadków, gdy domniemane fakty są lub były przedmiotem postępowania sądowego. Jeżeli Rzecznik Praw Obywatelskich stwierdza przypadek złego zarządzania, przedstawia sprawę odnośnej instytucji, która w ciągu trzech miesięcy informuje go o swoim stanowisku. Następnie, Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawia sprawozdanie Parlamentowi Europejskiemu i odnośnej instytucji. Osoba zgłaszająca skargę jest informowana o wyniku powyższego dochodzenia.

Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawia Parlamentowi Europejskiemu roczne sprawozdanie o wynikach swojej kontroli.

138e.2. Rzecznik Praw Obywatelskich jest mianowany po każdych wyborach do Parlamentu Europejskiego, na okres jego kadencji. Rzecznik może być mianowany ponownie.

Rzecznik Praw Obywatelskich może zostać odwołany przez Trybunał Sprawiedliwości na wniosek Parlamentu Europejskiego, jeżeli nie spełnia już warunków koniecznych dla wykonywania swoich obowiązków lub jeżeli jest winien poważnego uchybienia.

138e.3. Rzecznik Praw Obywatelskich jest całkowicie niezależny w wykonywaniu swoich obowiązków. Wykonując te obowiązki, nie stara się o instrukcje i nie otrzymuje instrukcji od nikogo. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może, w trakcie swojej kadencji, podejmować żadnej innej działalności zawodowej, płatnej lub niepłatnej.

138e.4. Parlament Europejski, po uzyskaniu opinii Komisji oraz za zgodą Rady, działającej większością kwalifikowaną, ustala przepisy i ogólne zasady regulujące wykonywanie obowiązków Rzecznika Praw Obywatelskich.

Artykuł 139. Parlament odbywa coroczną sesję. Zbiera się on z mocy prawa w drugi wtorek marca. Parlament Europejski może zebrać się na sesję nadzwyczajną na żądanie większości swych członków, Rady lub Komisji.

Artykuł 140. Parlament Europejski wybiera spośród swych członków Przewodniczącego i Prezydium.

Członkowie Komisji mogą brać udział we wszystkich posiedzeniach Parlamentu Europejskiego i na swe żądanie są wysłuchiwni w jej imieniu.

Na pytania postawione jej przez Parlament Europejski lub jego członków Komisja udziela odpowiedzi ustnych lub na piśmie.

Rada może być wysłuchana przez Parlament Europejski z zachowaniem warunków ustalonych w swym regulaminie wewnętrznym.

Artykuł 141. Z zastrzeżeniem odmiennych postanowień niniejszego Traktatu, Parlament Europejski podejmuje uchwały bezwzględną większością oddanych głosów.

Regulamin wewnętrzny określi quorum.

Artykuł 142. Parlament Europejski ustala swój regulamin wewnętrzny większością swych członków.

Dokumenty Parlamentu Europejskiego są publikowane z zachowaniem przewidzianych w tym regulaminie warunków.

Artykuł 143. Parlament Europejski przeprowadza na posiedzeniu jawnym dyskusję nad ogólnym corocznym sprawozdaniem, przedłożonym mu przez Komisję.

Artykuł 144. W wypadku zgłoszenia wniosku o wotum nieufności dla Komisji, Parlament Europejski może wypowiedzieć się o tym wniosku w głosowaniu jawnym, najwcześniej po upływie trzech dni od jego złożenia.

Jeżeli wniosek o wotum nieufności zostanie przyjęty większością dwóch trzecich oddanych głosów oraz większością członków Parlamentu Europejskiego, wszyscy członkowie Komisji powinni ustąpić ze swych stanowisk. Załatwiają oni nadal sprawy bieżące, aż do czasu ich zastąpienia zgodnie z artykułem 158.

W takim przypadku, kadencja członków Komisji mianowanych na ich miejsce wygasa z dniem, w którym wygasłaby kadencja członków Komisji mających ustąpić jako organ w całości.

Sekcja II. Rada

Artykuł 145. Dla zapewnienia realizacji celów określonych w niniejszym Traktacie oraz z zastrzeżeniem przewidzianych w nim warunków Rada:

- zapewnia koordynację ogólnej polityki gospodarczej Państw Członkowskich;
- posiada prawo podejmowania decyzji;
- przekazuje Komisji, w przyjętych przez nią aktach prawnych, uprawnienia do realizacji przepisów, które Rada wydaje. Rada może nałożyć określone wymagania odnośnie wykonywania tych uprawnień. Rada może również w szczególnych przypadkach zastrzec sobie prawo do samodzielnego wykonywania tych uprawnień. Powyższa procedura musi być zgodna z zasadami i przepisami ustanowionymi wcześniej przez Radę działającą jednomyślnie na wniosek Komisji i po uzyskaniu opinii Parlamentu Europejskiego.

Artykuł 146. Rada składa się z przedstawicieli wszystkich Państw Członkowskich szczebla ministerialnego, upoważnionych do działania w imieniu rządu w danym Państwie.

Urząd Przewodniczącego piastowany jest kolejno przez każde Państwo Członkowskie Rady, przez sześć miesięcy; kolejność sprawowania urzędu jest ustalona przez Radę działającą jednomyślnie.

Artykuł 147. Rada jest zwoływana przez Przewodniczącego z jego inicjatywy lub na wniosek jednego z jej członków lub Komisji.

Artykuł 148.1. Z zastrzeżeniem odmiennych postanowień niniejszego Traktatu, Rada działa większością jej członków.

148.2. W przypadkach, gdy jest wymagane działanie Rady większością kwalifikowaną, poszczególnym członkom Rady przysługuje następująca liczba głosów: Austria - 4, Belgia - 5, Dania - 3, Finlandia - 3, Francja - 10, Grecja - 5, Hiszpania - 8, Holandia - 5, Irlandia - 3, Luksemburg - 2, Niemcy - 10, Portugalia - 5, Szwecja - 4, Wielka Brytania - 10, Włochy - 10.

Akty są podjęte jeżeli uzyskały co najmniej:

- 62 głosy „za”, jeżeli na mocy niniejszego Traktatu powinny być podjęte na wniosek Komisji,

- 62 głosy „za”, wyrażające zgodę co najmniej dziesięciu członków, w innych wypadkach.

148.3. Wstrzymanie się od głosu przez obecnych lub reprezentowanych członków Rady nie stanowi przeszkody w podejmowaniu przez nią uchwał wymagających jednomyślności.

Artykuł 149. *Został uchylony przez Traktat z Maastricht.*

Artykuł 150. W głosowaniu każdy członek Rady może reprezentować tylko jednego z pozostałych członków.

Artykuł 151.1. Komitet składający się ze stałych przedstawicieli Państw Członkowskich odpowiada za przygotowanie prac Rady i wykonywanie zadań przydzielonych mu przez Radę.

151.2. Radę wspomaga Sekretariat Generalny, kierowany przez Sekretarza Generalnego. Sekretarza Generalnego mianuje Rada, działając jednomyślnie. Rada określa organizację Sekretariatu Generalnego.

151.3. Rada przyjmuje swój regulamin wewnętrzny.

Artykuł 152. Rada może zażądać od Komisji przeprowadzenia wszelkich studiów, jakie uzna za niezbędne dla osiągnięcia wspólnych celów i przedstawienia jej wszelkich odpowiednich propozycji.

Artykuł 153. Rada po zasięgnięciu opinii Komisji określi statut Komitetów przewidzianych w niniejszym Traktacie.

Artykuł 154. Rada, działając większością kwalifikowaną, ustala uposażenia, dodatki, emerytury i renty Przewodniczącego i członków Komisji oraz Przewodniczącego, sędziów, rzeczników generalnych i Sekretarza Trybunału Sprawiedliwości. Ustala także, działając większością kwalifikowaną, wszelkie należności płatne zamiast wynagrodzenia.

Sekcja III. Komisja

Artykuł 155. W celu zapewnienia sprawnego działania i rozwoju wspólnego rynku, Komisja spełnia następujące zadania:

- czuwa nad stosowaniem postanowień niniejszego Traktatu, jak również postanowień powziętych przez instytucje na jego podstawie;
- udziela zaleceń lub opinii w sprawach stanowiących przedmiot niniejszego Traktatu, jeżeli Traktat wyraźnie to przewiduje lub jeżeli Komisja uzna to za niezbędne;
- ma kompetencje w zakresie podejmowania decyzji i uczestniczy w kształtowaniu środków podejmowanych przez Radę i Parlament Europejski w sposób przewidziany w niniejszym Traktacie;
- wykonuje kompetencje przyznane jej przez Radę w celu wykonania przepisów przez nią ustanowionych.

Artykuł 156. Komisja publikuje corocznie, najpóźniej na miesiąc przed otwarciem sesji Parlamentu Europejskiego, ogólne sprawozdanie dotyczące działalności Wspólnot.

Artykuł 157.1. W skład Komisji wchodzi 20 członków wybieranych na podstawie ich kompetencji i których niezależność nie budzi wątpliwości.

Liczba członków Komisji może zostać zmieniona przez Radę działającą jednomyślnie. Członkami Komisji mogą zostać wyłącznie obywatele Państw Członkowskich.

W skład Komisji musi wchodzić przynajmniej po jednym obywatelu Państwa Członkowskiego, jednak w jej skład nie może wchodzić więcej niż dwóch członków posiadających obywatelstwo tego samego Państwa.

157.2. Członkowie Komisji, w ogólnym interesie Wspólnoty, są całkowicie niezależni w wykonywaniu swoich obowiązków.

Podczas wykonywania tych obowiązków nie starają się o instrukcje i nie otrzymują instrukcji od żadnego rządu lub organu. Nie wykonują żadnych czynności niezgodnych z ich obowiązkami. Wszystkie Państwa Członkowskie podejmują się respektowania tej zasady i nie starają się wpływać na członków Komisji podczas wykonywania ich zadań.

Członkowie Komisji nie mogą, w trakcie swojej kadencji, podejmować żadnej innej działalności zawodowej, płatnej lub niepłatnej. Obejmując swoje obowiązki, uroczyście zobowiązują się, że zarówno w trakcie, jak i po upływie kadencji będą respektować wynikające z nich zobowiązania, a zwłaszcza obowiązek uczciwego i rozważnego przyjmowania, po upływie kadencji, określonych funkcji i korzyści. W przypadku złamania tych zobowiązań, Trybunał Sprawiedliwości, na wniosek Rady lub Komisji, może orzec, zależnie od przypadku, o dymisji odnośnego członka, zgodnie z artykułem 160, lub pozbawieniu go prawa do emerytury lub renty, lub innych podobnych korzyści.

Artykuł 158.1. Członkowie Komisji są mianowani na okres pięciu lat, zgodnie z procedurą określoną w ustępie 2, z zastrzeżeniem artykułu 144, jeśli istnieje taka potrzeba.

Ich mandat jest odnawialny.

158.2. Rządy Państw Członkowskich wyznaczają za wspólną zgodą, po porozumieniu z Parlamentem Europejskim, osobę, którą zamierzają mianować Przewodniczącym Komisji.

Rządy Państw Członkowskich, w porozumieniu z kandydatem na Przewodniczącego, wyznaczają pozostałe osoby, które zamierzają mianować członkami Komisji.

Przewodniczący i pozostali członkowie Komisji wyznaczeni w ten sposób podlegają łącznie zatwierdzeniu Parlamentu Europejskiego. Po zatwierdzeniu przez Parlament Europejski, Przewodniczący i pozostali członkowie Komisji zostają mianowani za wspólną zgodą rządów Państw Członkowskich.

158.3. Ustępy 1 i 2 stosują się po raz pierwszy do Przewodniczącego i pozostałych członków Komisji rozpoczynających kadencję 7 stycznia 1995 r. Przewodniczący i pozostali członkowie Komisji, rozpoczynający kadencję 7 stycznia 1993 r., zostają mianowani za wspólną zgodą rządów Państw Członkowskich. Ich kadencja upływa 6 stycznia 1995 r.

Artykuł 159. Oprócz zwykłego zastąpienia lub śmierci, członek Komisji kończy pełnienie swoich obowiązków z chwilą rezygnacji lub dymisji.

Powstałe w ten sposób wolne stanowisko jest uzupełniane na pozostały okres kadencji członka przez nowego członka, mianowanego za wspólną zgodą rządów Państw Członkowskich. Rada, działając jednomyślnie, może zdecydować, że takie wolne stanowisko nie musi być obsadzone.

W przypadku rezygnacji, dymisji lub śmierci Przewodniczącego, jest on zastępowany na pozostały okres jego kadencji. Przy zastępowaniu Przewodniczącego stosuje się procedurę określoną w artykule 158 ustęp 2.

Z wyjątkiem przypadków dymisji zgodnie z artykułem 160, członkowie Komisji pełnią swoje funkcje do chwili zastąpienia.

Artykuł 160. Jeżeli którykolwiek z członków Komisji przestał spełniać warunki konieczne do pełnienia swoich obowiązków lub jest winny poważnego uchybienia, Trybunał Sprawiedliwości, na wniosek Rady lub Komisji, może orzec jego dymisję.

Artykuł 161. Komisja może mianować Wiceprzewodniczącego lub dwóch Wiceprzewodniczących spośród swoich członków.

Artykuł 162.1. Rada i Komisja konsultują się wzajemnie i wspólnie ustalają metody współpracy.

162.2. Komisja ustala swój regulamin wewnętrzny, aby zapewnić działanie swoje i swoich departamentów zgodnie z postanowieniami niniejszego Traktatu. Zapewnia opublikowanie tego regulaminu.

Artykuł 163. Komisja działa większością liczby członków przewidzianej w artykule 157. Posiedzenie Komisji jest ważne tylko w przypadku, gdy jest obecna liczba członków określona w jej regulaminie wewnętrznym.

Sekcja IV. Trybunał Sprawiedliwości

Artykuł 164. Trybunał Sprawiedliwości zapewnia poszanowanie prawa w interpretacji i stosowaniu niniejszego Traktatu.

Artykuł 165. W skład Trybunału Sprawiedliwości wchodzi piętnastu sędziów.

Trybunał Sprawiedliwości obraduje na sesjach plenarnych. Jednakże, może on tworzyć izby, składające się z trzech lub pięciu sędziów, dla prowadzenia określonych postępowań przygotowawczych lub do orzekania w pewnych sprawach, zgodnie z zasadami określonymi dla tych celów.

Trybunał Sprawiedliwości spotyka się na sesji plenarnej na wniosek Państwa Członkowskiego lub instytucji Wspólnoty, będących stroną w postępowaniu.

Jeżeli Trybunał Sprawiedliwości wystąpi z takim wnioskiem, Rada, działając jednomyślnie, może zwiększyć liczbę sędziów i wprowadzić niezbędne zmiany w akapicie drugim i trzecim niniejszego artykułu i w akapicie drugim artykułu 167.

Artykuł 166. Trybunał Sprawiedliwości ma do pomocy ośmiu rzeczników generalnych.

Jednakże, dziewiąty rzecznik generalny zostanie powołany na okres od daty przystąpienia do 6 października 2000 r.

Rzecznik generalny ma za zadanie przedkładać publicznie, w sposób całkowicie bezstronny i niezależny, umotywowane wnioski w zakresie spraw wniesionych do Trybunału w celu ułatwienia mu wykonania zadań określonych w artykule 164.

Na żądanie Trybunału Rada, działając jednomyślnie, może zwiększyć liczbę rzeczników generalnych i wprowadzić niezbędne zmiany do artykułu 167, akapit trzeci.

Artykuł 167. Sędziowie i rzecznicy generalni wybierani są spośród osób dających pełne gwarancje niezależności i odpowiadających warunkom wymaganym w ich odnośnych krajach do zajmowania najwyższych stanowisk w sądownictwie lub będących doradcami prawnymi cieszącymi się uznana powagą; są oni mianowani na sześć lat przez rządy Państw Członkowskich za ich wspólną zgodą.

Częściowa zmiana składu sędziowskiego następuje co trzy lata. Dotyczy ona na przemian ośmiu i siedmiu sędziów.

Częściowa zmiana rzeczników generalnych następuje co trzy lata. Czterech rzeczników generalnych będzie wymienionych za każdym razem.

Ustępujący sędziowie i rzecznicy generalni mogą być mianowani ponownie.

Sędziowie powołują spośród siebie, na trzy lata, Przewodniczącego Trybunału. Mandat Przewodniczącego może być odnowiony.

Artykuł 168. Trybunał Sprawiedliwości mianuje swego Sekretarza i określa jego status.

Artykuł 168a.1. Przy Trybunale Sprawiedliwości ustanawia się Sąd Pierwszej Instancji właściwy dla rozpatrywania i orzekania w pierwszej instancji w niektórych rodzajach spraw lub postępowaniach, określonych zgodnie z zasadami ustalonymi w ustępie 2; od orzeczeń tych istnieje prawo odwołania do Trybunału Sprawiedliwości, wyłącznie w kwestiach prawnych i zgodnie z postanowieniami Statutu. Do kompetencji Sądu Pierwszej Instancji nie należy rozpatrywanie i orzekanie w sprawach wniesionych o orzeczenie wstępne, zgodnie z artykułem 177.

168a.2. Na wniosek Trybunału Sprawiedliwości i po porozumieniu z Parlamentem Europejskim i Komisją, Rada, działając jednomyślnie, określa rodzaje spraw lub postępowania wymienione w ustępie 1 i skład Sądu Pierwszej Instancji oraz przyjmuje konieczne zmiany i postanowienia dodatkowe do Statutu Trybunału Sprawiedliwości. O ile Rada nie zadecyduje inaczej, postanowienia niniejszego Traktatu dotyczące Trybunału Sprawiedliwości, a zwłaszcza postanowienia Protokołu w sprawie Statutu Trybunału Sprawiedliwości, stosują się do Sądu Pierwszej Instancji.

168a.3. Członkowie tego Sądu wybierani są spośród osób o niepodważalnej niezależności, spełniających wymagania konieczne do objęcia urzędu sędziowskiego; są oni mianowani za wspólną zgodą rządów Państw Członkowskich na okres sześciu lat. Skład jest częściowo odnawiany co trzy lata. Członkowie ustępujący mogą zostać mianowani ponownie.

168a.4. Sąd Pierwszej Instancji ustala swój regulamin wewnętrzny w porozumieniu z Trybunałem Sprawiedliwości. Regulamin ten wymaga jednomyślnego zatwierdzenia Rady.

Artykuł 169. Jeżeli Komisja uzna, że Państwo Członkowskie nie wypełniło zobowiązań przyjętych na podstawie niniejszego Traktatu, wydaje w tej sprawie umotywowaną opinię, umożliwiając uprzednio temu Państwu przedstawienie swych uwag.

Jeżeli Państwo to nie zastosuje się do powyższej opinii w terminie ustalonym przez Komisję, Komisja może skierować sprawę do Trybunału Sprawiedliwości.

Artykuł 170. Każde Państwo Członkowskie może skierować sprawę do Trybunału Sprawiedliwości, jeżeli uzna, że inne Państwo Członkowskie nie wypełniło zobowiązań przyjętych na podstawie niniejszego Traktatu.

Zanim jakiegokolwiek Państwo Członkowskie wnieśnie przeciwko innemu Państwu Członkowskiemu skargę zarzucającą naruszenie zobowiązań przyjętych przez nie na podstawie niniejszego Traktatu, powinno zwrócić się w tej sprawie do Komisji.

Komisja wydaje umotywowaną opinię, po uprzednim umożliwieniu zainteresowanym Państwom przedstawienia swych uwag, ustnie oraz pisemnie.

Jeżeli Komisja nie wyda opinii w terminie trzech miesięcy, licząc od jej zażądania, brak takiej opinii nie będzie stał na przeszkodzie wniesieniu sprawy do Trybunału Sprawiedliwości.

Artykuł 171.1. Jeżeli Trybunał Sprawiedliwości stwierdza, że Państwo Członkowskie nie wypełnia zobowiązania wynikającego z niniejszego Traktatu, Państwo to jest obowiązane podjąć konieczne działania, celem zastosowania się do orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości.

171.2. Jeżeli Komisja uznaje, że odnośne Państwo Członkowskie nie podjęło takich działań, po umożliwieniu temu Państwu przedstawienia swoich spostrzeżeń wyraża uzasadnioną opinię określającą kwestie, w których odnośne Państwo Członkowskie nie zastosowało się do orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości.

Jeżeli odnośne Państwo Członkowskie nie podejmuje działań koniecznych do zastosowania się do orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości w terminie ustalonym przez Komisję, ta może wnieść sprawę do Trybunału Sprawiedliwości. Czyniąc to, określa wysokość ryczałtu lub kary pieniężnej, którą uważa za stosowną ze względu na okoliczności, do zapłaćenia przez odnośne Państwo Członkowskie.

Jeżeli Trybunał Sprawiedliwości stwierdza, że odnośne Państwo Członkowskie nie zastosowało się do jego orzeczenia, może nałożyć na nie ryczałt lub karę pieniężną.

Niniejsza procedura nie narusza postanowień artykułu 170.

Artykuł 172. Rozporządzenia przyjęte wspólnie przez Parlament Europejski i Radę, oraz przez Radę zgodnie z postanowieniami niniejszego Traktatu, mogą przyznawać Trybunałowi Sprawiedliwości prawo nieograniczonego orzekania w zakresie kar przewidzianych tymi rozporządzeniami.

Artykuł 173. Trybunał Sprawiedliwości kontroluje zgodność z prawem aktów przyjętych wspólnie przez Parlament Europejski i Radę, aktów Rady, Komisji i EBC, innych niż zalecenia i opinie, oraz aktów Parlamentu Europejskiego wywołujących skutki prawne w stosunku do stron trzecich.

W tym celu, posiada on właściwość w sprawach wniesionych przez Państwo Członkowskie, Radę lub Komisję, na podstawie braku kompetencji, naruszenia istotnego wymogu proceduralnego, naruszenia niniejszego Traktatu lub jakiegokolwiek postanowienia prawnego odnośnie jego stosowania lub na podstawie nadużycia władzy.

Trybunał posiada właściwość, na tych samych zasadach, w sprawach wniesionych przez Parlament Europejski i EBC dla ochrony ich uprawnień.

Każda osoba fizyczna lub prawna, na tych samych zasadach, może wszcząć postępowanie przeciwko decyzji odnoszącej się do niej lub przeciwko decyzji, która, pomimo iż jest w formie rozporządzenia lub decyzji odnoszącej się do innej osoby, dotyczy jej bezpośrednio i indywidualnie.

Postępowanie przewidziane niniejszym artykułem wszczyna się w ciągu dwóch miesięcy od podania tego aktu do wiadomości publicznej lub zawiadomienia o nim powoda lub, w przypadku jego nieobecności, od dnia, w którym stało mu się wiadomym, zależnie od przypadku.

Artykuł 174. Jeżeli skarga jest uzasadniona Trybunał Sprawiedliwości ogłasza zaskarżony akt jako nieważny i niebyły.

W zakresie jednak rozporządzeń Trybunał stwierdza, jeżeli uzna to za niezbędne, jakie skutki anulowanego rozporządzenia należy uznać za pozostające w mocy.

Artykuł 175. Jeżeli Parlament Europejski, Rada lub Komisja, naruszając niniejszy Traktat nie podejmują działania, Państwo Członkowskie i pozostałe instytucje Wspólnoty mogą wnieść sprawę do Trybunału Sprawiedliwości celem ustalenia naruszenia.

Skarga jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy odnośna instytucja została uprzednio wezwana do działania. Jeżeli, w ciągu dwóch miesięcy od takiego wezwania, odnośna instytucja nie określiła swojego stanowiska, skarga może zostać wniesiona w ciągu następujących dwóch miesięcy.

Wszelkie osoby fizyczne lub prawne, zgodnie z warunkami określonymi w poprzednich akapitach, mogą zgłaszać skargi do Trybunału Sprawiedliwości, jeżeli nie został do nich skierowany jakikolwiek akt instytucji Wspólnoty, inny niż zalecenie lub opinia.

Trybunał Sprawiedliwości ma jurysdykcję, na tych samych zasadach, w sprawach wniesionych przez EBC, w zakresie kompetencji tego ostatniego i w sprawach wniesionych przeciwko niemu.

Artykuł 176. Instytucja lub instytucje, których akt uznano za nieważny lub jeżeli jego brak uznano za sprzeczny z niniejszym Traktatem, są obowiązane podjąć konieczne kroki celem zastosowania się do orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości.

Obowiązek ten nie ma wpływu na żadne zobowiązanie, które może wynikać z zastosowania akapitu drugiego artykułu 215.

Niniejszy artykuł stosuje się także do EBC.

Artykuł 177. Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do wydawania orzeczeń wstępnych dotyczących:

- a) interpretacji niniejszego Traktatu;
- b) ważności i interpretacji aktów instytucji Wspólnoty i EBC;
- c) interpretacji statutów organów powołanych aktem Rady, jeżeli jest to przewidziane w tych statutach.

Jeżeli taka kwestia zostaje podniesiona przed organem sądowym Państwa Członkowskiego i jeżeli organ ten uzna, że do wydania orzeczenia w tej kwestii konieczna jest decyzja, o postanowienie w tej kwestii może zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości.

Jeżeli taka kwestia zostaje podniesiona w sprawie toczącej się przed krajowym organem sądowym, od którego rozstrzygnięcia nie przewidziano odwołania w prawie krajowym, organ ten wnosi sprawę do Trybunału Sprawiedliwości.

Artykuł 178. Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do rozpoznawania sporów dotyczących wynagrodzenia szkód wymienionych w artykule 215 akapit drugi.

Artykuł 179. Trybunał Sprawiedliwości ma prawo orzekania we wszystkich sporach między Wspólnotą a jej funkcjonariuszami, w granicach i z zachowaniem warunków ustalonych w Regulaminie dotyczącym funkcjonariuszy lub Warunkach zatrudnienia.

Artykuł 180. Trybunał Sprawiedliwości, w zakresie określonym poniżej, jest właściwy do rozstrzygania sporów dotyczących:

a) wypełniania przez Państwa Członkowskie zobowiązań wynikających ze Statutu Europejskiego Banku Inwestycyjnego. W tym względzie Zarząd Banku posiada uprawnienia nadane Komisji artykułem 169;

b) działań podjętych przez Radę Nadzorczą Europejskiego Banku Inwestycyjnego. W tym względzie, każde Państwo Członkowskie, Komisja lub Zarząd Banku mogą wszczynać postępowanie zgodnie z zasadami określonymi w artykule 173;

c) działań podjętych przez Zarząd Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Postępowanie przeciwko takim działaniom może być wszczynane tylko przez Państwa Członkowskie lub Komisję, zgodnie z zasadami określonymi w artykule 173 i wyłączenie z powodu naruszenia procedury przewidzianej w artykule 21, ustęp 2, 5, 6 i 7 Statutu Banku;

d) wypełniania przez narodowe banki centralne zobowiązań wynikających z niniejszego Traktatu i Statutu ESBC. W tym względzie Rada EBC posiada uprawnienia dotyczące narodowych banków centralnych, takie same jak uprawnienia nadane Komisji odnośnie Państw Członkowskich artykułem 169. Jeżeli Trybunał Sprawiedliwości stwierdzi, że narodowy bank centralny nie wypełnia zobowiązań wynikających z niniejszego Traktatu, bank ten obowiązany jest podjąć konieczne środki celem zastosowania się do orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości.

Artykuł 181. Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do orzekania na podstawie klauzuli arbitrażowej jakiegokolwiek umowy prawa publicznego lub prywatnego, zawartej przez Wspólnotę lub w jej imieniu.

Artykuł 182. Trybunał Sprawiedliwości jest właściwy do orzekania w każdym sporze między Państwami Członkowskimi związanym z przedmiotem niniejszego Traktatu, jeżeli spór ten jest mu przedłożony na podstawie specjalnej umowy.

Artykuł 183. Z zastrzeżeniem kompetencji przyznanych Trybunałowi Sprawiedliwości w niniejszym Traktacie, spory, w których jedną ze stron jest Wspólnota, nie będą z tego tytułu wyjęte spod kompetencji sądów krajowych.

Artykuł 184. Bez względu na wygaśnięcie terminu określonego w piątym akapicie artykułu 173, każda strona, w postępowaniu dotyczącym rozporządzenia przyjętego wspólnie przez Parlament Europejski i Radę lub rozporządzenia Rady, Komisji lub EBC, może powoływać się na podstawy wymienione w drugim akapicie artykułu 173, celem wykazania przed Trybunałem Sprawiedliwości niewykonalności tego rozporządzenia.

Artykuł 185. Skarga wniesiona do Trybunału nie ma mocy zawieszającej. Jednakże Trybunał, jeżeli uzna, iż okoliczności tego wymagają, może nakazać zawieszenie wykonania zaskarżonego aktu.

Artykuł 186. W przedłożonych sobie sprawach Trybunał Sprawiedliwości może podjąć niezbędne środki tymczasowe.

Artykuł 187. Orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości są tytułami wykonawczymi w warunkach ustalonych w artykule 192.

Artykuł 188. Statut Trybunału Sprawiedliwości ustalony jest w oddzielnym Protokole. Rada może, działając jednomyślnie na wniosek Trybunału Sprawiedliwości oraz po zasięgnięciu opinii Komisji i Parlamentu Europejskiego, wprowadzić poprawki do postanowień zawartych w Tytule III Statutu.

Trybunał Sprawiedliwości uchwali swój regulamin wewnętrzny. Będzie on wymagał jednomyślnego zatwierdzenia przez Radę.

Sekcja V. Trybunał Obrachunkowy

Artykuł 188a. Trybunał Obrachunkowy kontroluje rachunki.

Artykuł 188b.1. W skład Trybunału Obrachunkowego wchodzi 15 członków.

188b.2. Członkowie Trybunału Obrachunkowego wybierani są spośród osób, które w swoich krajach wchodzi lub wchodziły w skład zewnętrznych organów kontrolnych lub posiadają szczególne kwalifikacje do piastowania tego stanowiska. Ich niezależność nie może ulegać wątpliwości.

188b.3. Członkowie Trybunału Obrachunkowego są mianowani na okres sześciu lat przez Radę działającą jednomyślnie po porozumieniu z Parlamentem Europejskim.

Jednakże, po dokonaniu pierwszych nominacji, czterej członkowie Trybunału Obrachunkowego wybrani drogą losowania otrzymują mandat jedynie na cztery lata.

Członkowie Trybunału Obrachunkowego mogą zostać mianowani ponownie.

Wybierają oni spośród swego grona Przewodniczącego Trybunału Obrachunkowego na okres trzech lat. Przewodniczący może zostać wybrany ponownie.

188b.4. W ogólnym interesie Wspólnoty, członkowie Trybunału Obrachunkowego są całkowicie niezależni w wykonywaniu swoich obowiązków.

Przy wykonywaniu swoich obowiązków nie starają się o instrukcje i nie otrzymują instrukcji od żadnego rządu lub organu. Nie wykonują żadnych czynności niezgodnych z ich obowiązkami.

188b.5. Członkowie Trybunału Obrachunkowego nie mogą, w trakcie swojej kadencji, podejmować żadnej innej działalności zawodowej, płatnej lub niepłatnej. Obejmując swo-

je obowiązki uroczyście zobowiązują się, że zarówno w trakcie, jak i po upływie kadencji, będą respektować wynikające z nich zobowiązania, a zwłaszcza obowiązek uczciwego i rozważnego przyjmowania, po upływie kadencji określonych funkcji i korzyści.

188b.6. Oprócz zwykłego zastąpienia lub śmierci, członek Trybunału Obrachunkowego przestaje pełnić swoje obowiązki z chwilą rezygnacji lub dymisji orzeczonej przez Trybunał Sprawiedliwości, na podstawie ustępu 7.

Powstałe w ten sposób wolne stanowisko jest obsadzane na pozostały okres kadencji członka.

Z wyjątkiem przypadku dymisji, członkowie Trybunału Obrachunkowego sprawują obowiązki do chwili zastąpienia.

188b.7. Członek Trybunału Obrachunkowego może zostać pozbawiony stanowiska lub prawa do emerytury lub renty, lub innych korzyści z niego wynikających, tylko jeżeli Trybunał Sprawiedliwości, na wniosek Trybunału Obrachunkowego, stwierdzi, że nie spełnia on już koniecznych warunków lub nie wypełnia zobowiązań wynikających z jego urzędu.

188b.8. Rada, działając większością kwalifikowaną, określa zasady zatrudnienia Przewodniczącego i członków Trybunału Obrachunkowego, a w szczególności ich uposażenia, dodatki, emerytury i renty.

Działając taką samą większością, określa również inne rodzaje płatności zamiast wynagrodzenia.

188b.9. Postanowienia Protokołu o przywilejach i immunitetach Wspólnot Europejskich mające zastosowanie do sędziów Trybunału Sprawiedliwości, stosują się także do członków Trybunału Obrachunkowego.

Artykuł 188c.1. Trybunał Obrachunkowy kontroluje rachunki wszystkich dochodów i wydatków Wspólnoty. Kontroluje także rachunki wszystkich dochodów i wydatków wszystkich organów ustanowionych przez Wspólnotę, o ile odpowiedni dokument założycielski nie wyklucza takiego badania.

Trybunał Obrachunkowy dostarcza Parlamentowi Europejskiemu i Radzie potwierdzenie wiarygodności, zgodności z prawem i prawidłowości podstawowych transakcji.

188c.2. Trybunał Obrachunkowy bada zgodność z prawem i prawidłowość wszystkich dochodów i wydatków oraz upewnia się, czy finansami zarządzano rozsądnie.

Kontrole dochodów przeprowadza się zarówno w oparciu o kwoty uznane za należne, jak i faktycznie zapłacone Wspólnotie.

Kontrole wydatków przeprowadza się zarówno w oparciu o podjęte zobowiązania, jak i dokonane wypłaty.

Kontrole mogą być przeprowadzane przed zamknięciem rozliczeń w odnośnym roku budżetowym.

188c.3. Kontrole oparte są na zapisach i, jeżeli jest to konieczne, przeprowadza się je na miejscu, w innych instytucjach Wspólnoty i w Państwach Członkowskich. W Państwach Członkowskich kontrole przeprowadza się w porozumieniu z krajowymi organami kontrolnymi lub, jeżeli te nie posiadają koniecznych uprawnień, właściwymi służbami krajowymi. Organy te lub służby zawiadamiają Trybunał Obrachunkowy o swoim zamiarze uczestniczenia w kontroli.

Pozostałe instytucje Wspólnoty i krajowe organy kontrolne lub, jeżeli te nie posiadają koniecznych uprawnień, właściwe służby krajowe, przesyłają Trybunałowi Obrachunkowemu, na jego wniosek, wszelkie dokumenty lub informacje konieczne do wykonania jego zadania.

188c.4. Trybunał Obrachunkowy sporządza roczne sprawozdanie po zamknięciu każdego roku budżetowego. Zostaje ono przedstawione innym instytucjom Wspólnoty i opublikowane, razem z odpowiedziami tych instytucji na uwagi Trybunału Obrachunkowego, w „Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich”.

Trybunał Obrachunkowy może także w każdej chwili przedstawiać uwagi, zwłaszcza w formie specjalnych sprawozdań, dotyczące poszczególnych kwestii oraz dostarczać opinie na wniosek innej instytucji Wspólnoty.

Przyjmuje on sprawozdania roczne i specjalne oraz opinie większością swoich członków.

Wspiera on Parlament Europejski i Radę przy wykonywaniu ich uprawnień odnośnie kontroli nad realizacją budżetu.

Rozdział II. Postanowienia wspólne dla różnych instytucji

Artykuł 189. Aby wykonywać swoje zadania zgodnie z postanowieniami niniejszego Traktatu, Parlament Europejski, działając razem z Radą, Rada oraz Komisja wydają rozporządzenia i dyrektywy, podejmują decyzje, wydają zalecenia i wyrażają opinie.

Rozporządzenie ma zastosowanie ogólne. Obowiązuje w całości i stosuje się bezpośrednio we wszystkich Państwach Członkowskich.

Dyrektywa jest wiążąca, odnośnie zamierzonego skutku, w odniesieniu do każdego Państwa Członkowskiego, do którego jest skierowana, zostawiając jednak władzom krajowym wybór formy i metod.

Decyzja obowiązuje w całości tych, do których jest skierowana.

Zalecenia i opinie nie mają mocy wiążącej.

Artykuł 189a.1. Jeżeli, na podstawie niniejszego Traktatu, Rada działa na wniosek Komisji, jednomyślność jest wymagana przy aktach stanowiących zmianę tego wniosku, z zastrzeżeniem artykułu 189b ustępy 4 i 5.

189a.2. Tak długo, jak Rada nie podejmuje działań, Komisja może w każdej chwili zmienić swój wniosek podczas procedury prowadzącej do przyjęcia aktu Wspólnoty.

Artykuł 189b.1. Jeżeli w niniejszym Traktacie wymienia się, odnośnie przyjęcia aktu, niniejszy artykuł, ma zastosowanie następująca procedura.

189b.2. Komisja przedkłada wniosek Parlamentowi Europejskiemu i Radzie.

Rada, działając większością kwalifikowaną, po porozumieniu z Parlamentem Europejskim, przyjmuje wspólne stanowisko. Wspólne stanowisko jest przekazywane Parlamentowi Europejskiemu. Rada w pełni informuje Parlament Europejski o przyczynach, które doprowadziły ją do przyjęcia wspólnego stanowiska. Komisja w pełni informuje Parlament Europejski o swoim stanowisku.

Jeżeli, w okresie trzech miesięcy od takiego przekazania, Parlament Europejski:

a) zgadza się ze wspólnym stanowiskiem Rada ostatecznie przyjmuje odnośny akt, zgodnie z tym wspólnym stanowiskiem;

b) nie podejmuje decyzji, Rada przyjmuje odnośny akt zgodnie ze swoim wspólnym stanowiskiem;

c) wyraża, bezwzględną większością swoich członków, zamiar odrzucenia wspólnego stanowiska, bezzwłocznie informuje o tym Radę. Rada może zwołać posiedzenie Komitetu Pojedynczego, wymienionego w ustępie 4, celem sprecyzowania swojego stanowiska.

Następnie, Parlament Europejski albo potwierdza bezwzględną większością swoich członków odrzucenie wspólnego stanowiska i wówczas proponowany akt uważa się za nie przyjęty, albo zgłasza zmiany, zgodnie z punktem d) niniejszego ustępu;

d) zgłasza zmiany do wspólnego stanowiska bezwzględną większością swoich członków, dostarczając zmieniony tekst Radzie i Komisji, które przekazują swoje opinie na temat tych zmian.

189b.3. Jeżeli w ciągu trzech miesięcy od otrzymania poprawek Parlamentu Europejskiego Rada, działając większością kwalifikowaną, zatwierdzi te poprawki, odpowiednio zmienia ona swoje wspólne stanowisko i przyjmuje odnośny akt; jednakże Rada powinna działać jednomyślnie odnośnie poprawek, co do których Komisja wyraziła opinię negatywną. Jeżeli Rada nie zatwierdzi odnośnego aktu, Przewodniczący Rady, w porozumieniu z Przewodniczącym Parlamentu Europejskiego, bezzwłocznie zwołuje posiedzenie Komitetu Pojednawczego.

189b.4. Komitet Pojednawczy, w którego skład wchodzi członkowie Rady lub ich przedstawiciele i taka sama liczba przedstawicieli Parlamentu Europejskiego, ma za zadanie osiągnięcie porozumienia odnośnie wspólnego tekstu, większością kwalifikowaną członków Rady lub ich przedstawicieli i większością przedstawicieli Parlamentu Europejskiego. Komisja bierze udział w pracach Komitetu Pojednawczego i podejmuje wszelkie konieczne inicjatywy mające na celu pogodzenie stanowisk Parlamentu Europejskiego i Rady.

189b.5. Jeżeli w ciągu sześciu tygodni od jego zwołania, Komitet Pojednawczy zatwierdzi wspólny tekst, Parlament Europejski, działający bezwzględną większością oddanych głosów i Rada, działająca większością kwalifikowaną, mają sześć tygodni, licząc od tego zatwierdzenia, na przyjęcie odnośnego aktu zgodnie ze wspólnym tekstem. Jeżeli jedna z tych dwóch instytucji nie zatwierdzi proponowanego aktu, uważa się, że jest on nie przyjęty.

189b.6. Jeżeli Komitet Pojednawczy nie zatwierdza wspólnego tekstu, proponowany akt uważa się za nie przyjęty, chyba że Rada, działająca większością kwalifikowaną, w ciągu sześciu tygodni od wygaśnięcia terminu przyznanego Komitetowi Pojednawczemu, potwierdzi wspólne stanowisko uzgodnione przed rozpoczęciem procedury pojednawczej, możliwie z poprawkami proponowanymi przez Parlament Europejski. W tym przypadku, odnośny akt zostaje ostatecznie przyjęty, o ile Parlament Europejski, w ciągu sześciu tygodni od dnia potwierdzenia przez Radę, nie odrzuci tekstu bezwzględną większością swych członków, w którym to przypadku proponowany akt uważa się za nie przyjęty.

189b.7. Okresy trzech miesięcy i sześciu tygodni wymienione w niniejszym artykule mogą zostać przedłużone maksymalnie o odpowiednio jeden miesiąc i dwa tygodnie, za wspólną zgodą Parlamentu Europejskiego i Rady. Okres trzech miesięcy wymieniony w ustępie 2 przedłuża się automatycznie o dwa miesiące w przypadkach, w których ma zastosowanie ustęp 2 punkt c).

189b.8. Zakres zastosowania procedury przewidzianej niniejszym artykułem może zostać rozszerzony, zgodnie z procedurą przewidzianą artykułem N ustęp 2 Traktatu o Unii Europejskiej, na podstawie sprawozdania złożonego Radzie przez Komisję najpóźniej do roku 1996.

Artykuł 189c. Jeżeli w niniejszym Traktacie wymienia się, odnośnie przyjęcia aktu, niniejszy artykuł, ma zastosowanie następująca procedura:

a) Rada działając większością kwalifikowaną na wniosek Komisji po porozumieniu z Parlamentem Europejskim, przyjmuje wspólne stanowisko.

b) Wspólne stanowisko Rady zostaje przedstawione Parlamentowi Europejskiemu.

Rada i Komisja w pełni informują Parlament Europejski o przyczynach, które skłoniły Radę do przyjęcia wspólnego stanowiska i o stanowisku Komisji.

Jeżeli w ciągu trzech miesięcy od takiego przekazania Parlament Europejski zatwierdzi wspólne stanowisko lub nie podejmie decyzji w tym okresie, Rada ostatecznie przyjmuje odnośny akt, zgodnie ze wspólnym stanowiskiem.

c) Parlament Europejski, w ciągu trzech miesięcy wymienionych w punkcie b), bezwzględną większością swoich członków, może zaproponować zmiany we wspólnym stanowisku Rady. Parlament Europejski może też, tą samą większością, odrzucić wspólne stanowisko Rady. Wynik postępowania zostaje przekazany Radzie i Komisji.

Jeżeli Parlament Europejski odrzucił wspólne stanowisko Rady, wymaga się jednomyślności Rady przy drugim czytaniu aktu.

d) W ciągu jednego miesiąca Komisja ponownie rozpatruje wniosek, na podstawie którego Rada przyjęła wspólne stanowisko, biorąc pod uwagę poprawki proponowane przez Parlament Europejski.

Komisja przesyła Radzie, jednocześnie z ponownie rozpatrzonym wnioskiem, poprawki Parlamentu Europejskiego, których nie zaakceptowała, i wyraża o nich swoją opinię. Rada może przyjąć te poprawki jednomyślnie.

e) Rada, działając większością kwalifikowaną, przyjmuje wniosek ponownie rozpatrzony przez Komisję.

Jednomyślność Rady jest wymagana przy zmianie wniosku ponownie rozpatrzonego przez Komisję.

f) W przypadkach określonych w punktach c), d) i e) Rada jest obowiązana podjąć decyzję w ciągu trzech miesięcy. Jeżeli w tym okresie nie została podjęta żadna decyzja, wniosek Komisji uważa się za nie przyjęty.

g) Okresy określone w punktach b) i f) mogą zostać przedłużone maksymalnie o jeden miesiąc, za wspólną zgodą Rady i Parlamentu Europejskiego.

Artykuł 190. Rozporządzenia, dyrektywy i decyzje przyjmowane wspólnie przez Parlament Europejski i Radę oraz takie akty przyjmowane przez Radę lub Komisję określają przyczyny, dla których zostały wydane i odnoszą się do wszelkich wniosków lub opinii, które były wymagane zgodnie z niniejszym Traktatem.

Artykuł 191.1. Rozporządzenia, dyrektywy i decyzje przyjmowane zgodnie z procedurą określoną w artykule 189b są podpisywane przez Przewodniczącego Parlamentu Europejskiego i Przewodniczącego Rady oraz publikowane w „Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich”. Wchodzą w życie z dniem określonym w nich lub, przy jego braku, dwudziestego dnia po dacie ich publikacji.

191.2. Rozporządzenia Rady i Komisji, jak również dyrektywy tych instytucji skierowane do wszystkich Państw Członkowskich, są publikowane w „Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich”. Wchodzą w życie z dniem określonym w nich lub, przy jego braku, 20 dni po dacie ich publikacji.

191.3. O innych dyrektywach i decyzjach zawiadamia się tych, do których są skierowane, i wchodzą one w życie z chwilą tego zawiadomienia.

Artykuł 192. Decyzje Rady lub Komisji, które nakładają na osoby inne niż Państwo zobowiązania pieniężne, stanowią tytuł egzekucyjny.

Wykonanie przymusowe uregulowane jest przepisami procedury cywilnej, obowiązującymi w Państwie, na którego terytorium ma ono miejsce. Klauzula wykonalności jest przyznawana, bez jakiegokolwiek innej kontroli poza sprawdzeniem autentyczności decyzji i jest do niej dołączona przez władzę państwową wyznaczoną w tym celu przez rząd każdego z Państw Członkowskich i notyfikowaną Komisji i Trybunałowi Sprawiedliwości.

Po dokonaniu tych formalności strona zainteresowana może na swój wniosek nadal prowadzić wykonanie przymusowe, zwracając się bezpośrednio do właściwego organu, zgodnie z ustawodawstwem krajowym.

Wykonanie przymusowe może być zawieszona tylko na podstawie decyzji Trybunału Sprawiedliwości. Jednakże kontrola zgodności czynności egzekucyjnych z obowiązującymi przepisami należy do sądów krajowych.

Rozdział III. Komitet Ekonomiczny i Społeczny

Artykuł 193. Utworzony zostaje Komitet Ekonomiczny i Społeczny o charakterze doradczym. Komitet składa się z przedstawicieli różnych dziedzin życia gospodarczego i społecznego, w szczególności z przedstawicieli producentów, rolników, przewoźników, kupców, pracowników, rzemieślników, wolnych zawodów oraz osób reprezentujących inne grupy społeczne.

Artykuł 194. W skład Komitetu Ekonomicznego i Społecznego wchodzi następująca liczba członków: Austria - 12, Belgia - 12, Dania - 9, Finlandia - 9, Francja - 24, Grecja - 12, Hiszpania - 21, Holandia - 12, Irlandia - 9, Luksemburg - 6, Niemcy - 24, Portugalia - 12, Szwecja - 12, Wielka Brytania - 24, Włochy - 24.

Członków Komitetu mianuje Rada, działając jednomyślnie, na okres czterech lat. Ich mandat jest odnawialny.

Członków Komitetu nie obowiązują żadne wiążące instrukcje. Są oni całkowicie niezależni w wykonywaniu swoich obowiązków, w ogólnym interesie Wspólnoty.

Rada, działając większością kwalifikowaną, ustala wynagrodzenia członków Komitetu.

Artykuł 195.1. W celu dokonania nominacji członków Komitetu, każde Państwo Członkowskie przekazuje Radzie listę zawierającą podwójną liczbę kandydatów w stosunku do liczby miejsc przeznaczonych dla jego obywateli.

Przy ustalaniu składu Komitetu powinna być uwzględniona konieczność zapewnienia odpowiedniej reprezentacji poszczególnym dziedzinom życia gospodarczego i społecznego.

195.2. Rada zasięga opinii Komisji. Może ona zasięgać opinii organizacji europejskich reprezentujących poszczególne działy życia gospodarczego i społecznego wchodzące w zakres działalności Wspólnoty.

Artykuł 196. Komitet wybiera Przewodniczącego i członków prezydium, spośród swoich członków, na okres dwóch lat.

Ustala swój regulamin wewnętrzny.

Posiedzenia Komitetu zwołuje Przewodniczący, na wniosek Rady lub Komisji. Może się on także zbierać z własnej inicjatywy.

Artykuł 197. Komitet posiada sekcje wyspecjalizowane w zakresie najważniejszych dziedzin uregulowanych w niniejszym Traktacie.

Posiada on w szczególności sekcję rolną i sekcję transportową, które stanowią przedmiot postanowień szczegółowych, zawartych w tytułach Traktatu dotyczących rolnictwa i transportu.

Sekcje wyspecjalizowane działają w ramach ogólnych uprawnień określonych dla Komitetu. Sekcje wyspecjalizowane nie mogą być konsultowane niezależnie od Komitetu.

W łonie Komitetu mogą być ponadto utworzone podkomitety powołane do opracowania projektów opinii w celu wniesienia ich pod obrady Komitetu.

Sposób tworzenia sekcji wyspecjalizowanych i podkomitetów oraz zakres ich działania ustalone będą w regulaminie wewnętrznym.

Artykuł 198. Rada lub Komisja obowiązane są konsultować się z Komitetem, jeżeli przewidują to postanowienia niniejszego Traktatu. Instytucje te mogą konsultować się z Komitetem we wszystkich sprawach, w których uznają to za stosowne. Może on wyrażać opinie z własnej inicjatywy, jeśli uzna to za stosowne.

Rada lub Komisja, jeżeli uznaje to za stosowne, wyznacza Komitetowi termin przekazania jego opinii, nie krótszy niż jeden miesiąc, licząc od dnia, w którym Przewodniczący otrzyma o tym zawiadomienie. Po upływie terminu, brak opinii nie stoi na przeszkodzie dalszym działaniom.

Opinia Komitetu i wyspecjalizowanej sekcji, razem z protokołem obrad, zostają przedłożone Radzie i Komisji.

Rozdział IV. Komitet Regionów

Artykuł 198a. Niniejszym ustanawia się Komitet o charakterze doradczym, składający się z reprezentantów organów regionalnych i lokalnych, zwany poniżej Komitetem Regionów.

W skład Komitetu Regionów wchodzi następująca liczba członków: Austria - 12, Belgia - 12, Dania - 9, Finlandia - 9, Francja - 24, Grecja - 12, Hiszpania - 21, Holandia - 12, Irlandia - 9, Luksemburg - 6, Niemcy - 24, Portugalia - 12, Szwecja - 12, Wielka Brytania - 24, Włochy - 24.

Członków Komitetu i równą liczbę zastępców członków mianuje Rada, działając jednomyślnie, na wniosek odpowiednich Państw Członkowskich, na okres czterech lat. Ich mandat jest odnawialny.

Członków Komitetu nie obowiązują żadne wiążące instrukcje. Są oni całkowicie niezależni w wykonywaniu swoich obowiązków, w ogólnym interesie Wspólnoty.

Artykuł 198b. Komitet wybiera Przewodniczącego i członków prezydium, spośród swoich członków, na okres dwóch lat.

Ustala swój regulamin wewnętrzny i przedkłada go do zatwierdzenia Radzie, działając jednomyślnie.

Posiedzenia Komitetu zwołuje Przewodniczący, na wniosek Rady lub Komisji. Może się on także zbierać z własnej inicjatywy.

Artykuł 198c. Rada lub Komisja konsultują się z Komitetem, jeżeli przewidują to postanowienia niniejszego Traktatu, i we wszystkich innych sprawach, w których jedna z tych instytucji uzna to za stosowne.

Rada lub Komisja, jeżeli uzna to za stosowne, może wyznaczyć Komitetowi termin przekazania jego opinii, nie krótszy niż jeden miesiąc, licząc od dnia, w którym Przewodniczący otrzyma o tym zawiadomienie. Po upływie terminu, brak opinii nie stoi na przeszkodzie dalszym działaniom.

Jeżeli na podstawie artykułu 198 odbywa się konsultacja z Komitetem Ekonomicznym i Społecznym, Rada lub Komisja informuje Komitet Regionów o wniosku o opinię. Komitet Regionów może wyrazić w danej sprawie swoją opinię, jeżeli uzna, że dotyczy ona szczególnych interesów regionalnych.

Może on wyrażać opinię z własnej inicjatywy, jeżeli uzna to za stosowne.

Opinia Komitetu razem z protokołem obrad są przesyłane Radzie i Komisji.

Rozdział V. Europejski Bank Inwestycyjny

Artykuł 198d. Europejski Bank Inwestycyjny posiada osobowość prawną.

Członkami Europejskiego Banku Inwestycyjnego są Państwa Członkowskie.

Statut Europejskiego Banku Inwestycyjnego zawarty jest w Protokole załączonym do niniejszego Traktatu.

Artykuł 198e. Zadaniem Europejskiego Banku Inwestycyjnego jest przyczynianie się, dzięki dostępowi do rynku kapitałowego i środkom własnym, do zrównoważonego i stabilnego rozwoju wspólnego rynku, w interesie Wspólnoty. W tym celu, prowadząc działalność niedochodową, Bank udziela pożyczek i gwarancji umożliwiających finansowanie następujących projektów, we wszystkich sektorach gospodarki:

a) projektów rozwoju regionów mniej rozwiniętych;

b) projektów modernizacji lub przekształcania przedsiębiorstw lub rozwoju nowych działań, wymaganych przy stopniowym ustanowieniu wspólnego rynku, o rozmiarach lub charakterze nie pozwalającym na ich całkowite finansowanie różnymi środkami dostępnymi w poszczególnych Państwach Członkowskich;

c) projektów mających znaczenie dla większej liczby Państw Członkowskich, o rozmiarach lub charakterze nie pozwalającym na ich całkowite finansowanie różnymi środkami dostępnymi w poszczególnych Państwach Członkowskich.

Wykonując swoje zadanie, Bank umożliwi finansowanie programów inwestycyjnych w połączeniu ze wsparciem funduszy strukturalnych i innych instrumentów finansowych Wspólnoty.

Tytuł II. Postanowienia finansowe*

Artykuł 199. Wszystkie wpływy i wydatki Wspólnoty, łącznie z wpływami i wydatkami dotyczącymi Europejskiego Funduszu Socjalnego, są włączane do kosztorysu sporządzanego na każdy rok budżetowy i do budżetu.

Wydatki administracyjne ponoszone przez instytucje, zgodnie z postanowieniami Traktatu o ustanowieniu Unii Europejskiej, odnoszące się do wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa oraz współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych, obciążają budżet. Wydatki operacyjne ponoszone podczas wprowadzania w życie powyższych postanowień mogą zgodnie z określonymi w nich warunkami obciążać budżet.

* Źródło: *Instytucje Wspólnoty Europejskiej*, w: *Dokumenty Europejskie*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak i E. Skrzydło-Tefelska, Lublin 1996, t. 1.

Wpływy i wydatki budżetu pozostają w równowadze.

Artykuł 200. *Został uchylony przez Traktat z Maastricht.*

Artykuł 201. Nie wyłączając innych wpływów, budżet jest finansowany całkowicie ze środków własnych.

Rada, działając jednomyślnie na wniosek Komisji i po porozumieniu z Parlamentem Europejskim, ustala przepisy dotyczące systemu środków własnych Wspólnoty, których przyjęcie zaleca Państwom Członkowskim, zgodnie z ich odpowiednimi wymogami konstytucyjnymi.

Artykuł 201a. Celem utrzymania dyscypliny budżetowej Komisja nie proponuje żadnych aktów Wspólnoty, nie zmienia swoich propozycji i nie podejmuje żadnych działań wykonawczych mogących wywrzeć znaczny wpływ na budżet, bez upewnienia się, czy taka propozycja lub działania mogą być sfinansowane w ramach środków własnych Wspólnoty, powstałych zgodnie z postanowieniami określonymi przez Radę na podstawie artykułu 201.

Artykuł 202. Wydatki przewidziane w budżecie są dozwolone w ciągu jednego roku budżetowego, z zastrzeżeniem odmiennych rozporządzeń powziętych w wykonaniu artykułu 209.

Z zachowaniem warunków, które zostaną ustalone w wykonaniu artykułu 209, wszelkie środki, poza środkami dotyczącymi wydatków personalnych, które nie zostaną wykorzystane w ciągu roku budżetowego, będą mogły być przeniesione, ale jedynie na następny rok budżetowy.

Środki wymienione są w działach grupujących wydatki według ich rodzaju i przeznaczenia, a w razie potrzeby dzielone jeszcze w ramach tych działów zgodnie z rozporządzeniami, podjętymi w wykonaniu artykułu 209.

Wydatki Parlamentu Europejskiego, Rady, Komisji i Trybunatu Sprawiedliwości stanowią przedmiot odrębnych działów budżetu, nie naruszając specjalnych ustaleń dotyczących pewnych rodzajów wydatków wspólnotowych.

Artykuł 203.1. Rok budżetowy rozpoczyna się 1 stycznia i kończy 31 grudnia.

203.2. Każda z instytucji Wspólnoty układa do 1 lipca preliminarz swych wydatków. Komisja łączy te preliminarze we wstępny projekt budżetu. Uzupełnia go ona opinią, która może zawierać różne warianty. Preliminarz obejmuje przewidywane dochody i wydatki.

203.3. Komisja powinna przedstawić Radzie powyższy wstępny projekt najpóźniej do 1 września roku poprzedzającego ten, w którym budżet będzie realizowany.

Rada zasięga opinii Komisji i innych zainteresowanych instytucji w każdym wypadku, gdy zamierza zmienić ten wstępny projekt.

Rada, działając większością kwalifikowaną, ustala projekt budżetu i przedkłada go następnie Parlamentowi Europejskiemu.

203.4. Projekt budżetu powinien być przedłożony Parlamentowi Europejskiemu najpóźniej do 5 października roku poprzedzającego ten, w którym budżet będzie realizowany.

Parlament Europejski ma prawo dokonywać zmian w projekcie budżetu, działając większością swoich członków, oraz proponować Radzie, działającej bezwzględnie większością oddanych głosów, zmiany w projekcie budżetu dotyczące wydatków wynikających w sposób konieczny z niniejszego Traktatu lub aktów przyjętych zgodnie z nim.

Jeżeli w ciągu 45 dni od przedłożenia mu projektu budżetu, Parlament Europejski wyrazi na niego swą zgodę, budżet będzie ostatecznie przyjęty. Jeśli w tym okresie Parlament Europejski nie zmieni projektu budżetu ani nie zaproponuje do niego żadnych poprawek, budżet będzie uważany za ostatecznie przyjęty.

Jeżeli w tym okresie Parlament Europejski dokona zmian lub zaproponuje poprawki, projekt budżetu wraz z dokonanymi zmianami lub zaproponowanymi poprawkami będzie przedłożony Radzie.

203.5. Po przedyskutowaniu projektu budżetu z Komisją i, gdy okaże się to właściwe, z innymi zainteresowanymi instytucjami, Rada będzie działać z zachowaniem następujących warunków:

a) Rada może, działając większością kwalifikowaną, zmienić każdą poprawkę wprowadzoną przez Parlament Europejski;

b) W odniesieniu do zaproponowanych poprawek:

- gdy poprawka zaproponowana przez Parlament Europejski nie powoduje wzrostu całkowitej kwoty wydatków instytucji, wskutek tego w szczególności, że wzrost wydatków, który może spowodować, może być wyraźnie zrównoważony przez jedną lub więcej proponowanych poprawek odpowiednio zmniejszających wydatki. Rada może, działając większością kwalifikowaną, odrzucić proponowaną poprawkę.

Jeżeli decyzja o odrzuceniu poprawki nie będzie podjęta, proponowana poprawka zostaje przyjęta;

- gdy poprawka proponowana przez Parlament Europejski powoduje wzrost całkowitej kwoty wydatków instytucji, Rada może, działając większością kwalifikowaną, przyjąć tę proponowaną poprawkę. Jeżeli decyzja o przyjęciu nie będzie podjęta, proponowana poprawka zostaje odrzucona;

- gdy stosownie do jednego z dwóch poprzednich akapitów, Rada odrzuciła proponowaną poprawkę, może, działając większością kwalifikowaną, albo utrzymać wysokość kwoty określoną w projekcie budżetu lub określić inną kwotę.

Projekt budżetu jest zmieniany na podstawie proponowanych poprawek przyjętych przez Radę.

Jeśli w ciągu 15 dni od przedłożenia jej projektu, Rada nie zmieniła poprawek przyjętych przez Parlament Europejski i jeśli poprawki przez niego zaproponowane zostały zaakceptowane, budżet będzie uważany za ostatecznie przyjęty. Rada poinformuje Parlament Europejski, że nie zmieniła żadnej z poprawek i że proponowane poprawki zostały zaakceptowane.

Jeśli w tym okresie Rada zmieniła jedną lub kilka poprawek przyjętych przez Parlament Europejski lub jeśli zaproponowane przez niego poprawki zostały odrzucone lub zmienione, zmieniony projekt budżetu będzie ponownie przedłożony Parlamentowi Europejskiemu.

Rada poinformuje Parlament Europejski o wynikach jej obrad.

203.6. W ciągu 15 dni od przedłożenia mu projektu budżetu, Parlament Europejski, który powinien być poinformowany o działaniach podjętych w związku z proponowanymi przez niego poprawkami, może, działając większością swych członków i większością trzech piątych oddanych głosów, zmienić lub odrzucić zmiany do jego poprawek wprowadzone przez Radę i stosownie do tego przyjąć budżet. Jeśli w tym okresie Parlament Europejski nie podejmuje działań, budżet będzie uważany za ostatecznie przyjęty.

203.7. Gdy procedura określona w niniejszym artykule zostanie zakończona, Przewodniczący Parlamentu Europejskiego ogłosi, że budżet został ostatecznie przyjęty.

203.8. Jednakże, Parlament Europejski, działając większością swoich członków i większością dwóch trzecich oddanych głosów, może, jeśli zachodzą ważne powody, odrzucić projekt budżetu i zażądać przedłożenia mu nowego projektu.

203.9. Maksymalny wskaźnik wzrostu w stosunku do wydatków tego samego rodzaju ponoszonych w bieżącym roku powinien być określony corocznie dla całkowitej kwoty wydatków innych niż te, które w sposób konieczny wynikają z niniejszego Traktatu lub z aktów przyjętych zgodnie z nim. Komisja, po konsultacji z Komitetem Polityki Ekonomicznej, określi, czym jest maksymalny wskaźnik wzrostu, który wynika ze:

- wzrostu ilościowego produktu narodowego brutto wewnątrz Wspólnoty,
- średnich zmian budżetów Państw Członkowskich,
- wzrostu kosztów utrzymania w poprzednim roku budżetowym.

Maksymalny wskaźnik wzrostu będzie podany do wiadomości, przed dniem 1 maja, wszystkim instytucjom Wspólnoty. Wymaga się od nich, aby dostosowały się do niego podczas procedury budżetowej, zgodnie z postanowieniami akapitów czwartego i piątego niniejszego ustępu.

Jeśli, w stosunku do wydatków innych niż te, które w sposób konieczny wynikają z niniejszego Traktatu lub aktów przyjętych zgodnie z nim, aktualny wskaźnik wzrostu w projekcie budżetu ustalony przez Radę jest o ponad połowę wyższy od maksymalnego wskaźnika, Parlament Europejski może, korzystając z prawa do dokonywania zmian, dodatkowo podwyższyć całkowitą wielkość tych wydatków do granicy nie przekraczającej połowy maksymalnego wskaźnika.

Gdy Parlament Europejski, Rada lub Komisja uważają, że działalność Wspólnot wymaga, by wskaźnik określony zgodnie z procedurą przewidzianą w niniejszym ustępie był przekroczony, inny wskaźnik może być ustalony w drodze porozumienia pomiędzy Radą, działającą większością kwalifikowaną i Parlamentem Europejskim, działającym większością swych członków i większością trzech piątych oddanych głosów.

203.10. Każda instytucja wykonuje swe kompetencje przyznane jej niniejszym artykułem stosownie do postanowień niniejszego Traktatu i aktów przyjętych zgodnie z nim, w szczególności tych dotyczących własnych zasobów Wspólnot i równowagi pomiędzy dochodami i wydatkami.

Artykuł 204. Jeżeli na początku roku budżetowego budżet nie został jeszcze uchwalony, wydatki mogą być dokonywane co miesiąc w ramach działów lub innego podziału, zgodnie z rozporządzeniami wydanymi w wykonaniu artykułu 209, w granicach jednej dwunastej środków przyznanych w budżecie na poprzedni rok budżetowy; w wyniku powyższego ustalenia nie mogą jednak być oddane do dyspozycji Komisji środki przekraczające jedną dwunastą środków przewidzianych w przygotowywanym projekcie budżetu.

Rada, działając większością kwalifikowaną, może zezwolić na wydatki przekraczające jedną dwunastą, z zastrzeżeniem zachowania innych warunków przewidzianych w pierwszym akapicie.

Jeżeli decyzja dotyczy wydatków, które nie wynikają w sposób konieczny z niniejszego Traktatu lub aktów przyjętych zgodnie z nim, Rada przedłoży je niezwłocznie Parlamentowi Europejskiemu; w ciągu 30 dni Parlament Europejski, działając większością swoich członków i trzech piątych oddanych głosów, może przyjąć odmienną decyzję dotyczącą wydatków przekraczających jedną dwunastą, o której mowa w pierwszym akapicie. Ta część decyzji Rady podlega zawieszeniu do czasu podję-

cia decyzji przez Parlament Europejski. Jeśli we wskazanym okresie Parlament Europejski nie podejmie decyzji odmiennej od decyzji Rady, decyzja jest uważana za ostatecznie przyjętą.

Decyzje przewidziane w drugim i trzecim akapicie określają konieczne środki dotyczące źródeł umożliwiających zastosowanie niniejszego artykułu.

Artykuł 205. Komisja realizuje budżet, zgodnie z przepisami rozporządzeń wydanych na podstawie artykułu 209, na swoją odpowiedzialność i w granicach przyznaných środków, mając na uwadze zasady rozsądnego zarządzania finansami.

Rozporządzenia określają szczegółowe zasady udziału każdej instytucji w ponoszonych przez nią wydatkach.

W ramach budżetu, Komisja, w granicach i na zasadach określonych w rozporządzeniach wydanych na podstawie artykułu 209, może przenosić środki z jednego rozdziału do innego i z jednego działu do innego.

Artykuł 205a. Komisja przedkłada corocznie Radzie i Parlamentowi Europejskiemu rozliczenia z poprzedniego roku budżetowego dotyczące wykonania budżetu. Komisja przedkłada im także sprawozdanie finansowe o stanie aktywów i zobowiązań Wspólnoty.

Artykuł 206.1. Parlament Europejski, działając na podstawie zalecenia Rady, działającej większością kwalifikowaną, udziela Komisji absolutorium odnośnie realizacji budżetu. W tym celu, Rada, a następnie Parlament Europejski badają rozliczenia i sprawozdanie finansowe określone w artykule 205a oraz roczne sprawozdanie Trybunału Obrachunkowego łącznie z odpowiedziami kontrolowanych instytucji, udzielonymi na uwagi Trybunału Obrachunkowego, jak również wszelkie istotne sprawozdania specjalne sporządzone przez Trybunał Obrachunkowy.

206.2. Przed udzieleniem Komisji absolutorium lub w jakimkolwiek innym celu związanym z wykonywaniem swoich uprawnień odnośnie realizacji budżetu, Parlament Europejski może zarządzić przesłuchanie Komisji odnośnie realizacji wydatków lub funkcjonowania systemów kontroli finansowej.

Na jego wniosek, Komisja udziela mu wszelkich koniecznych informacji.

206.3. Komisja podejmuje wszelkie odpowiednie kroki celem działania zgodnego z uwagami towarzyszącymi absolutorium i innymi uwagami Parlamentu Europejskiego związanymi z dokonywaniem wydatków, jak również zgodnego z komentarzami towarzyszącymi zaleceniom odnośnie absolutorium przyjętego przez Radę.

Na wniosek Parlamentu Europejskiego lub Rady, Komisja składa sprawozdanie z działań podjętych w świetle tych uwag i komentarzy, a zwłaszcza z instrukcji udzielonych departamentom odpowiedzialnym za realizację budżetu. Sprawozdania te są również przedstawiane Trybunałowi Obrachunkowemu.

Artykuł 206a i 206b. *Zostały uchylone przez Traktat z Maastricht.*

Artykuł 207. Budżet ustalony jest w jednostce obrachunkowej określonej zgodnie z rozporządzeniami powziętymi w wykonaniu artykułu 209.

Wkłady finansowe, przewidziane w artykule 200 ustęp 1, przekazywane są przez Państwa Członkowskie do rozporządzenia Wspólnoty w ich walucie krajowej.

Rozporządzalne salda tych wkładów są deponowane w Skarbcach Państw Członkowskich lub w wyznaczonych przez nie instytucjach. W czasie trwania tego depozytu, fundusze zachowują wartość odpowiadającą parytetowi, jaki obowiązywał wobec wymienionej w akapicie pierwszym jednostki obrachunkowej w dniu ich zdeponowania.

Powyższe rozporządzalne fundusze mogą być inwestowane na warunkach uzgodnionych między Komisją a zainteresowanym Państwem Członkowskim.

Rozporządzenia wydane w wykonaniu artykułu 209 ustalają warunki techniczne, na jakich dokonywane są operacje finansowe dotyczące Europejskiego Funduszu Socjalnego.

Artykuł 208. Z zastrzeżeniem zawiadomienia właściwych władz zainteresowanych Państw, Komisja może dokonywać w walucie jednego z Państw Członkowskich przelewów funduszy przechowywanych w walucie innego Państwa Członkowskiego w zakresie niezbędnym do wykorzystania tych funduszy na cele, na które są one przeznaczone na mocy postanowień niniejszego Traktatu. Komisja unika w miarę możliwości dokonywania tego rodzaju przelewów, jeżeli posiada odpowiednie fundusze w walucie, jaka jest jej potrzebna.

Komisja porozumiewa się z każdym z Państw Członkowskich za pośrednictwem wyznaczonego przezeń organu. W dokonywaniu operacji finansowych ma ona prawo korzystać z usług banku emisyjnego zainteresowanego Państwa Członkowskiego lub innej instytucji finansowej, jaką Państwo to zaakceptuje.

Artykuł 209. Rada, działając jednomyślnie na wniosek Komisji, po porozumieniu z Parlamentem Europejskim i uzyskaniu opinii Trybunału Obrachunkowego:

a) sporządza przepisy finansowe określające zwłaszcza procedurę, która ma zostać przyjęta dla ustalenia i realizacji budżetu oraz przedstawienia i kontroli rozliczeń;

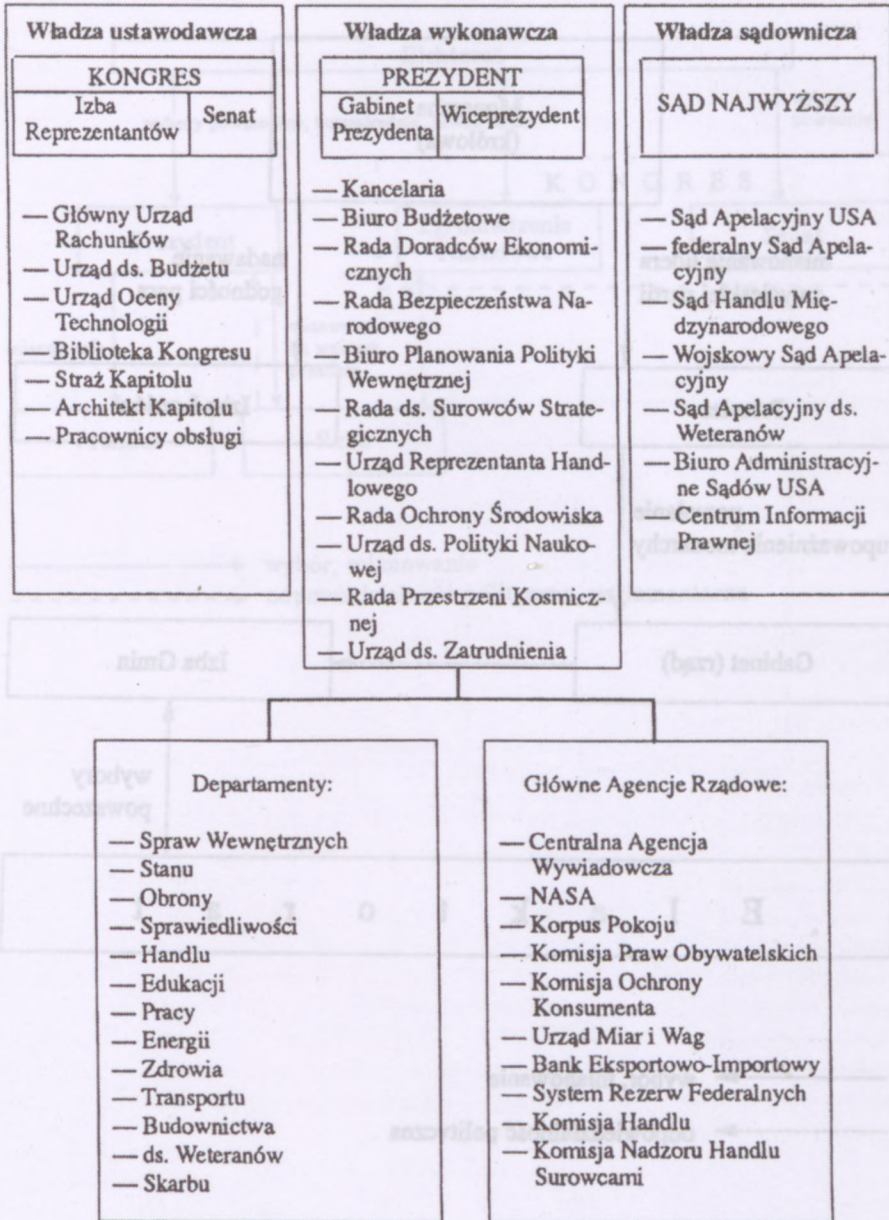
b) określa metody i procedurę, zgodnie z którymi wpływy budżetowe przewidziane w ustaleniach dotyczących środków własnych Wspólnoty są udostępniane Komisji, oraz określa środki, jakie w razie konieczności należy zastosować celem zaspokojenia wymogów gotówkowych;

c) ustala zasady dotyczące odpowiedzialności kontrolerów finansowych, funkcjonariuszy podejmujących decyzje finansowe i księgowych oraz zasady dotyczące odpowiedniej organizacji kontroli.

Artykuł 209a. Państwa Członkowskie podejmują takie same działania do walki z oszustwami godzącymi w interesy finansowe Wspólnoty, jakie stosują do walki z oszustwami godzącymi w ich własne interesy finansowe.

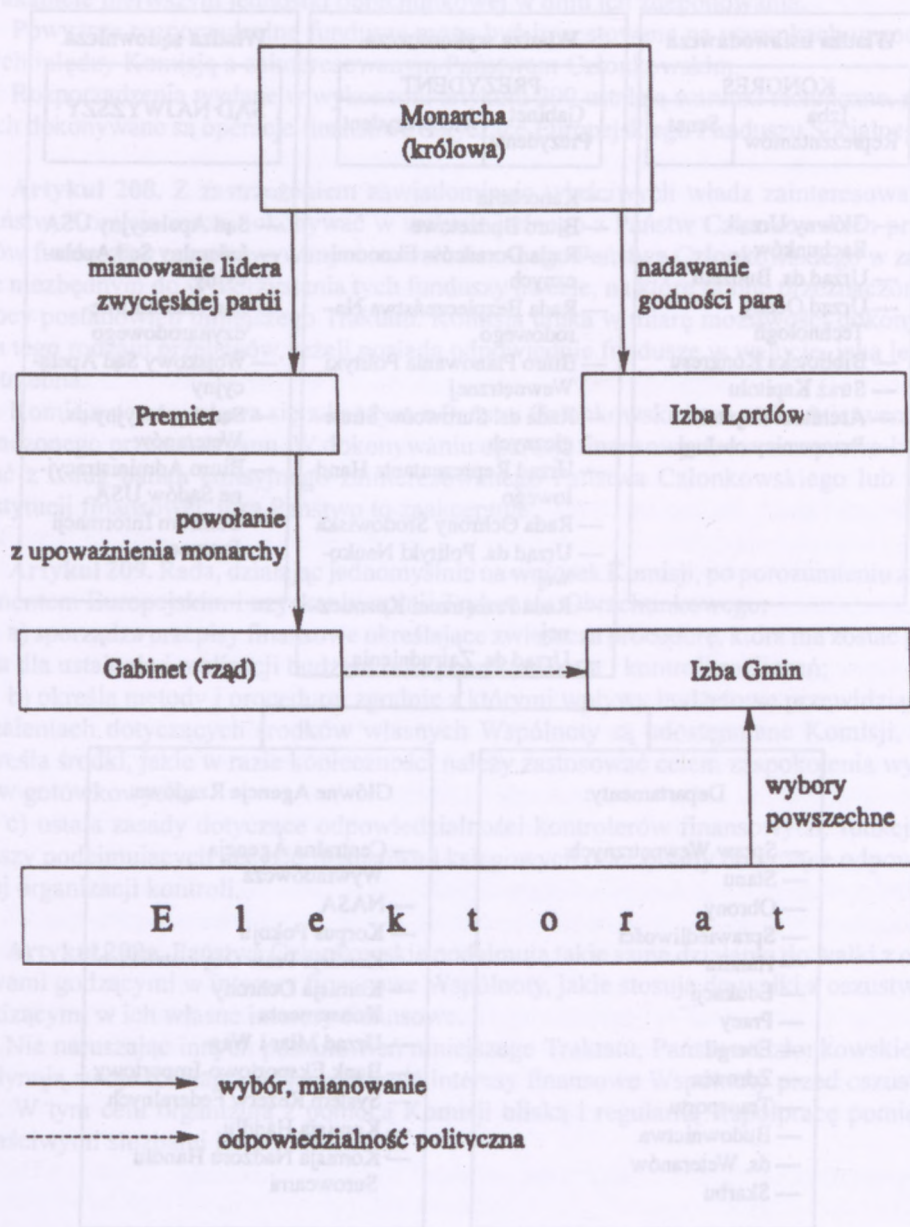
Nie naruszając innych postanowień niniejszego Traktatu, Państwa Członkowskie koordynują swoje działania mające chronić interesy finansowe Wspólnoty przed oszustwami. W tym celu organizują z pomocą Komisji bliską i regularną współpracę pomiędzy właściwymi służbami ich administracji.

Aneks 1: Struktura naczelnych władz państwowych Stanów Zjednoczonych Ameryki.

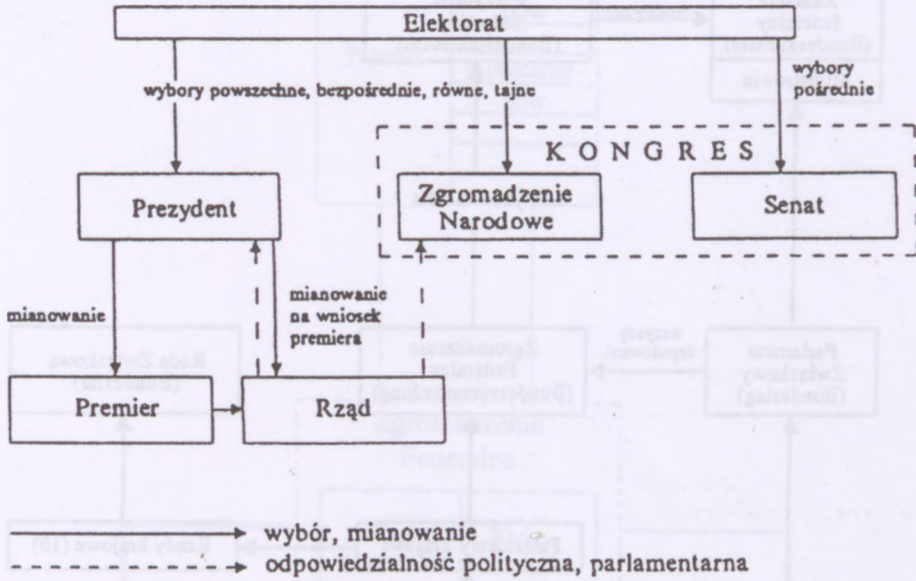
Źródło: Z. Kielmiński, *Kongres Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 1994.

Aneks 2: Struktura władz państwowych Wielkiej Brytanii.

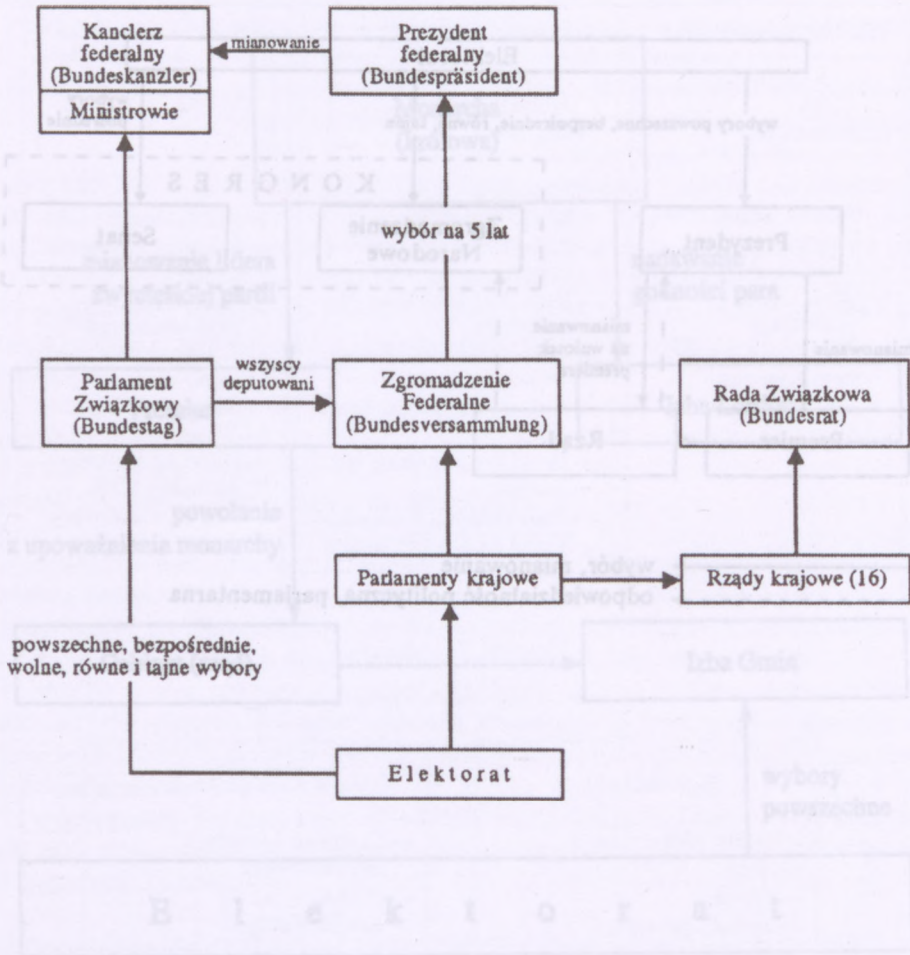
Źródło: A. Zięba, *Parlament Wielkiej Brytanii*, Warszawa 1994.

Aneks 3: Struktura naczelnych władz państwowych Francji

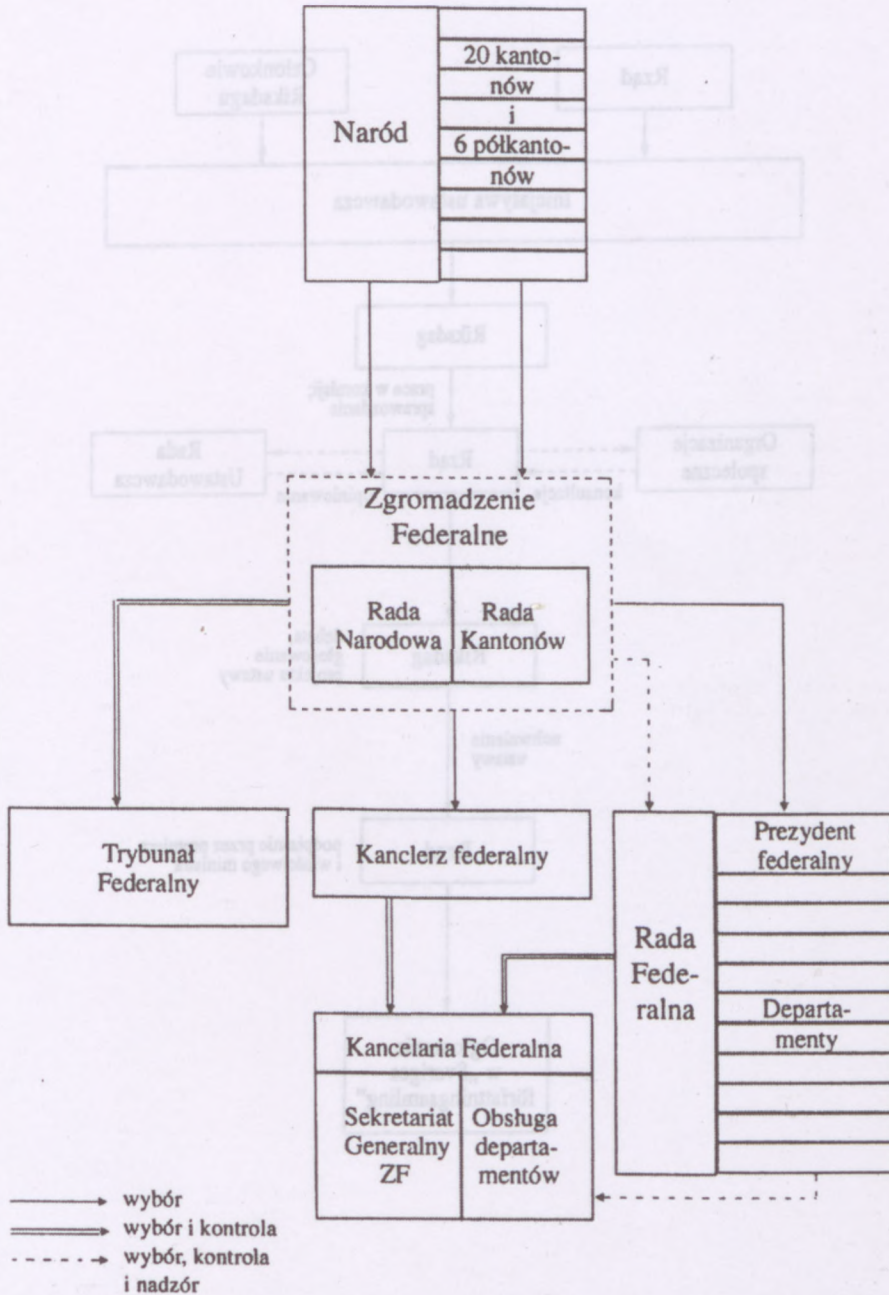
Źródło: E. Gdulewicz, *Parlament Republiki Francuskiej*, Warszawa 1993.

Aneks 4: Struktura naczelnych władz państwowych Republiki Federalnej Niemiec.

Źródło: Konstanty A. Wojtaszczyk, *Bundestag i Bundesrat w Republice Federalnej Niemiec*, Warszawa 1993.

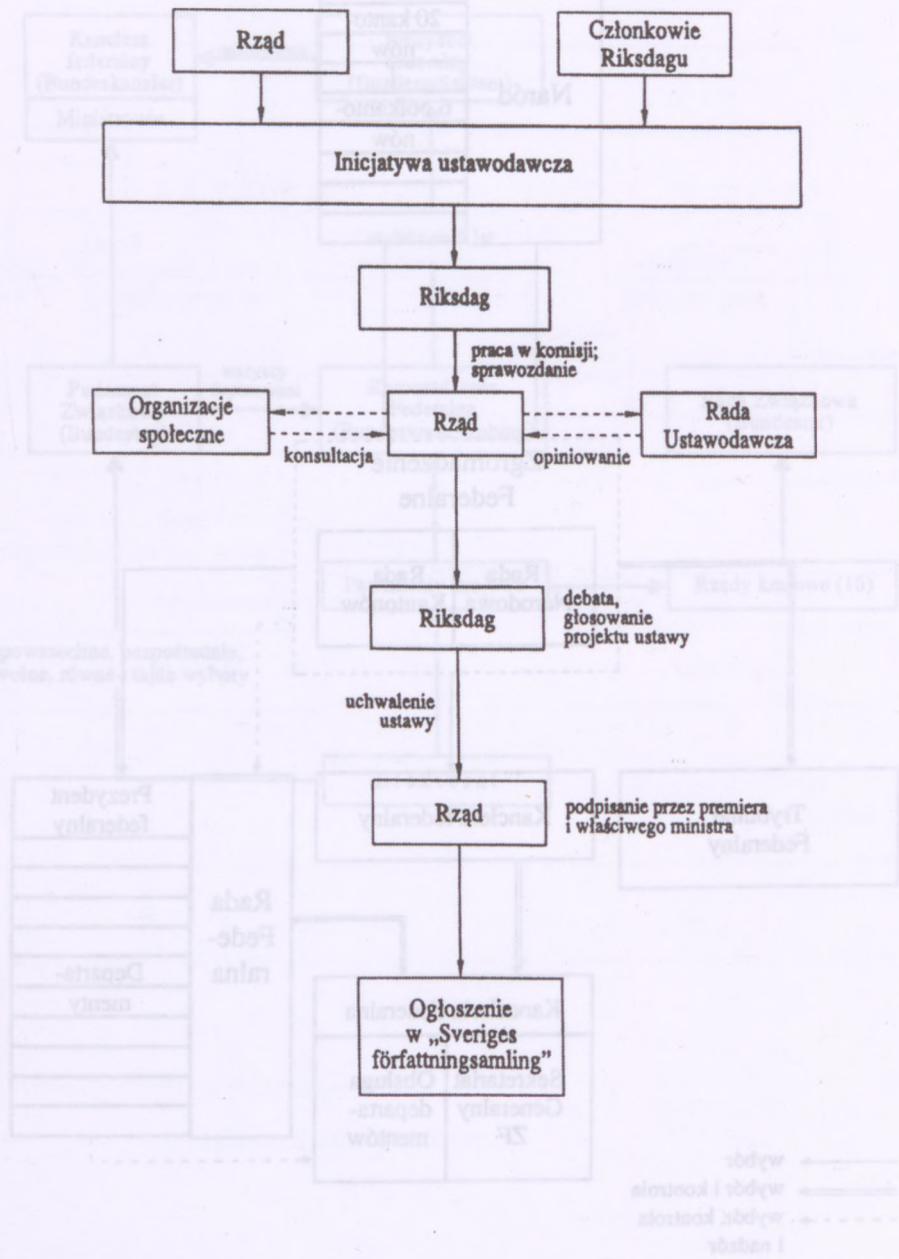
Aneks 5: Struktura naczelnych władz państwowych Szwajcarii.

Źródło: P. Sarnecki, *Zgromadzenie Federalne Parlament Konfederacji Szwajcarskiej*, Warszawa 1995.

20 ✓

Aneks 6: Tryb ustawodawczy w szwedzkim Riksdagu.

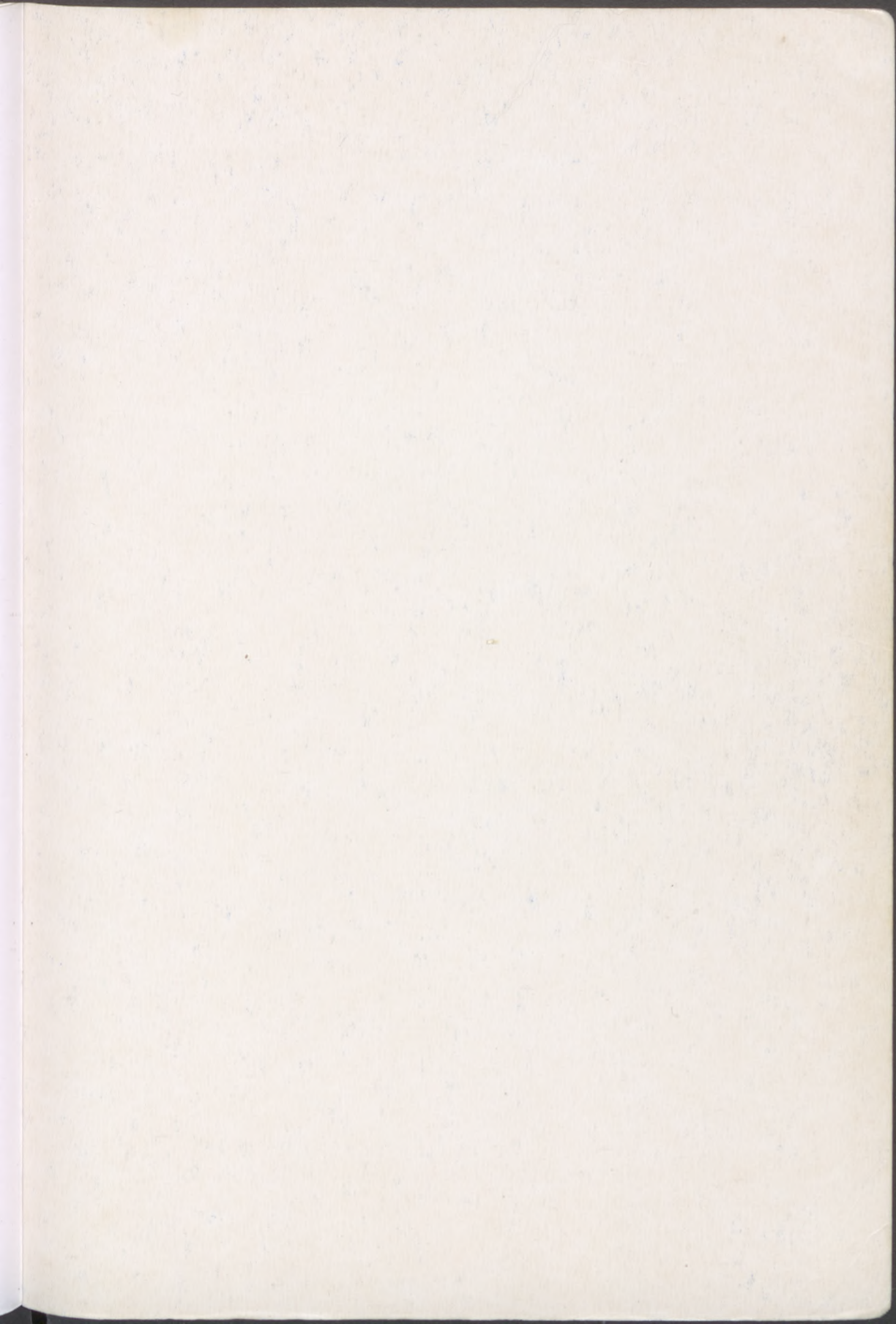
Źródło: M. Grzybowski, *Systemy konstytucyjne państw skandynawskich*, Warszawa 1998.

Biblioteka Główna UMK

300043894223

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

973142

**W serii „Bydgoskie Studia Europejskie i
Instytutu Nauk Politycznych Akademii Bydgoskiej ukazał się:**

*** t. 1: Współczesne systemy polityczne w wypisach, oprac. J. Knopek,
Bydgoszcz 2001**

Biblioteka Główna UMK

300043894223